ML 1D6R 4

Digitized by Google

Mus 172.3.5 (2)

SPALDING ROOM
Harvard College Library
THIS BOOK IS FOR USE
WITHIN THE LIBRARY ONLY

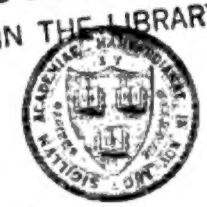

FROM THE BEQUEST OF

JOHN HARVEY TREAT

OF LAWRENCE, MASS.

(Class of 1862)

DATE DUE

APR 1 1986

GAYLORD

PRINTED IN U. S. A.

SCRIPTORUM DE MUSICA MEDII ÆVI

NOVA SERIES.

Digitized by Google

INSULIS. — TYPIS LEFEBVRE-DUCROCQ.

Digitized by Google

SCRIPTORUM

DE

MUSICA MEDII ÆVI

NOVAM SERIEM A GERBERTINA ALTERAM

COLLEGIT NUNCQUE PRIMUM EDIDIT

E. DE COUSSEMAKER

E GALLIÆ IMPERIALI INSTITUTO, EX AUSTRIÆ IMPERIALI ET BELGII REGIA ACADEMIIS, E LONDINI REGIA ANTIQUARIORUM SOCIETATE, ETC., ETC.

TOMUS II.

PARISIIS

APUD A. DURAND, via dicta RUE DES GRÈS-SORBONNE, 7.

M DCCC LXVII

Digitized by Google

Mus 172. 3.5

1912

Treat fund

DUCENTA ET QUINQUAGINTA TANTUMMODO EXEMPLARIA TYPIS EXPRESSA SUNT
NUMERISQUE SIGNATA.

Digitized by Google

PRÆFATIO

Jam priusquam in lucem prodiisset ultimus primi tomi fasciculus, viri plures eruditi etiam ac etiam nos impulerunt ut, edendis præcipuis inter tot collectos tractatibus manuscriptis, nostram seriem compleremus. In spem igitur inducti de nobili arte musices bene merendi, duo volumina, primo finito, typis mandare aggredimur.

Continentur in tomo secundo: 1° opera inedita Reginonis Prumiensis, Hucbaldi Elnonensis, Guidonis Aretini, Odonis Cluniacensis, Johannis de Muris, quæ non solum Gerberti Scriptorum collectanea sequuntur, verum etiam his ipsis complementum constituunt; 2° Guidonis de Caroli-loco, Cujusdam Carthusiensis monachi, Anonymique Leodiensis tractatus. Horum illorumque tum biographica tum bibliographica summaria, pariter ac illa quæ habentur in tomi primi præfatione, producimus.

I

REGINONIS PRUMIENSIS TONARIUS

(Pag. 1.)

Regino Prumiensis[1], sic cognominatus quod monachus, postea abbas monasterii sancti Benedicti Prumiensis fuit, in Germania medio sæculo nono natus est. Summo hoc honore

1 *Prumiensis*, non *Prumensis*, legere oportet infra, pagina 1ª, ejusdemque paginæ nota 1ª.

Digitized by Google

magnam ob theologiæ doctrinam liberaliumque artium eruditionem dignus habitus est anno 892. Quum munus abbatiale teneret, triste ei impositum fuit mandatum cædendi capillos Hugoni, Lotharii regis filio, qui in hoc monasterio, oculis ante effossis, relegatus fuit. Mox autem a tribus invidiosis monachis per callidas fallacias[1] dignitate abire coactus, venit ad Rathbodum Treviriensem archiepiscopum, ab eoque abbatiæ sancti Martini[2], secundum quosdam sancti Maximini[3] apud Treviros, præfectus fuit. Inter abbates Monasterii Sancti Huberti, in pago Andaginensi, numeratus est quoque. A vita decessit anno 915, in monasterio sancti Maximini. De ecclesiasticis aliisque rebus conscripsit libros. Quum vero Epistola ad Rathbodum « De harmonica institutione », a Gerberto ad fidem duorum apographorum Bibliothecæ Lipsiensis, cum monito typis jam descripta est[4], hic de Tonario solum agetur. Tres noti sunt codices : unus in Lipsiensi Bibliotheca pro autographo habetur, de quo disseruerunt Gerbertus[5] nec non Forkelius[6]; alter Ulmæ in Bibliotheca Krafftiana a Beyschlagio[7] notatus est, de quo nihil amplius patefactum est; tertius, in Bibliotheca regia Bruxellensi, Epistolam ad Rathbodum continet, illam quidem cum quibusdam, sed levis momenti, variis lectionibus; post vero sequitur noster Tonarius sub titulo : *Octo toni musicæ artis cum suis differentiis,* notis ornatus neumaticis.

Existimavit auctor catalogi Bibliothecæ Bruxellensis, Marchalius[8], hunc codicem in secunda parte sæculi decimi exaratum fuisse. Affirmat autem Dˢ Fétis[9] annum 885 inscriptum esse in codice; quod attente, sed frustra, investigavimus. E scriptura assumenda videtur Marchalii opinio.

« Epistolam de harmonica institutione » typis, ut diximus, mandavit Gerbertus; non vero Tonarium, « dum, inquit, ejus descriptionem ob peregrinas veterum notarum musicarum notas, haud erat, qui in se susciperet[10]. »

1 In sua chronica sic loquitur Regino : « In regimine cœnobio non diu immoratus sum emulis contra me agentibus, « sed Richarium, fratrem Gerhardi et Mafridi invidiosum mei negotii successorem sustinui. »
2 Histoire littéraire de la France, t. IV, p. 148.
3 Forkel, Allgemeine Geschichte, t. II, p. 1230.
4 Scriptores, t. I, p. 230.
5 Ibid., t. I, Præf., VIII.
6 Allgemeine Geschichte der Musik, t. II, p. 313.
7 Sylloge variorum opusculorum, t. I, fasc. I, p. 216.
8 Inventaire des manuscrits de la Bibliothèque royale des ducs de Bourgogne. Bruxelles, 1839.
9 Biographie universelle des musiciens, t. VIII, p. 372; — 2ᵉ édit., t. VIII, p. 198.
10 Scriptores, etc., t. I, p. 230.

Digitized by Google

Nos autem spe animati utilitatis viris eruditis afferendæ, qui in studio neumaticæ notationis vel cantus ecclesiastici versantur, Tonarium tabellis, *fac-simile* dictis, laboriose delineatis, confidentius in lucem proferimus. Neumæ in Lipsiensi codice non omnino similiter conformatæ sunt ac in Bruxellensi; uterque tamen eadem ætate exaratus fuisse videtur; quæ est sententia auctoris catalogi Lipsiensis [1].

De Reginonis Tonario Bruxellensi in sua descriptione libri « Flores musicæ », auctore Hugone Rutlengensi, sic dicit Ds Fetis [2]: « L'ouvrage (Flores musicæ) a « peu d'intérêt par lui-même; mais le commentaire en a beaucoup, parce qu'il donne « en notation ordinaire de plain-chant des exemples des intonations des psaumes « *dans un ordre à peu près identique* à celui du manuscrit de Réginon de Prum, qui « se trouve à la Bibliothèque des ducs de Bourgogne, à Bruxelles; en sorte que, par « ces exemples, on a des moyens de lever bien des doutes concernant les signes « composés de la notation saxonne des IXe, Xe et XIe siècles » [3].

Haud attente consideravit ambos codices doctus Bibliographus, quum nec eadem, nec in eodem ordine disposita contineant exempla.

HUCBALDI MONACHI ELNONENSIS

QUÆDAM EX MUSICA ENCHIRIADE INEDITA.

(Pag. 74.)

Contendunt quidam Hucbaldum non omnia scripsisse opera quæ ei assignat Gerbertus [4]; eum autem auctorem esse tractatus cui titulus : *Musica Enchiriadis*, nemini dubium est. Hoc opus ac pleraque alia continent complurimi codices in Galliæ, Italiæ, Germaniæ, Angliæ, Belgiique bibliothecis asservati; quorum unum diu latuit, haud ignotum tamen Gerberto. In manuscripto Parisiensi [5] ac Florentino [6], sic inscribitur: *Inchiriadon*

1 Catalogus librorum manuscriptorum qui in bibliotheca Senatoria civitatis Lipsiensis asservantur. Edidit Æmelius Guillelmus Robertus Naumann. Grimæ, 1838.

2 Biographie universelle des musiciens, t. V, p. 211; — 2e ed., t. VI, p. 381.

3 De hac et de aliis neumarum originibus ampla dicuntur in libro : *Histoire de l'harmonie au moyen-âge*, p. 149 et seq. Qua occasione memorare liceat primum ibi prædicatum fuisse neumas ex accentibus derivari, eamdemque opinionem, quum jam sexto mense typis descriptum, quum secundum leges depositum fuisset supradictum opus, tunc demum in scripto : *Journal des Savants* (année 1851), prolatam esse.

4 Scriptores, t. I, p. 103-229.

5 Bibliotheca Imperiali, Ms. 7202, X sæc. cui titulus : *Incipit Inchiriadon Uchubaldi Francigenæ*.

6 Bibliot. Magliabecchiana. Ms. XIX, D. 19, cui idem titulus ac in Parisiensi codice.

Digitized by Google

Uchubaldi Francigenæ; anonymum autem jacet in Brugensi[1]. In majori parte fere idem est ac Hucbaldi « Musica Enchiriadis », non eodem autem ordine et multum confuse digestum. Variæ quædam lectiones, ac præsertim quæ de organo dicta sunt vel de diaphonia, non parvi sunt pretii; ideo excerpta edimus. Quidquid enim ad musicam polyphonam attinet, utile esse censuimus.

II

GUIDONIS ARETINI

DE MODORUM FORMULIS ET CANTUUM QUALITATIBUS.

(Pag. 78.)

Quamvis hic, inter omnes celeberrimi magistri tractatus, maximi ponderis sit, nunquam tamen typis est expressus; imo usque ad novissima tempora fere ignotus remansit. Quem Bottée de Toulmon indicavit[2], quum invenerit eum in codice monasterii Sancti Ebrulfi, hodie in Bibliotheca imperiali Parisiensi, sub N° 10508. Aliquanto post aliud reperit exemplar A. de la Fage in Bibliotheca Ricardiana Florentiæ[3]; aliud quoque in Vallicellana Romæ[4]; apud quæ extant variæ quædam lectiones.

Codicem Sancti Ebrulfi eumdem illum esse cujus plurima Domnus Jumilhac inseruit docto operi : *La Science et la Pratique du plain-chant*[5], nobis constat ex his sequentibus in codice scriptis :

Folio primo : « Est Sancti Ebrulfi in Normania ».

In chartula glutinata eidem folio : « In fine habet Micrologus, unus brevis sermo in musica editus a Domno Widone, peritissimo musico, et venerabili monacho, directus ad Theobaldum Reatinæ civitatis ». — Item « Antiphonarium, et Formula modorum, etc. »

In infimo folio secundo : « Iste liber est de armoria Sancti Ebrulfi ».

1 Bibliot. civitatis Brugensis. Ms. 32, exaratum XI sæculo, olim in abbatia Dunensi, exemplis musicis caret quæ annexa sunt Parisiensi cum signis musicis ab Hucbaldo inventis.

2 Notice bibliographique sur les travaux de Gui d'Arezzo, dans les Mémoires de la Société des antiquaires de France, t. XIII.

3 Essais de diphthérographie musicale. (Pars inedita, inter nostros libros.)

4 *Ibid.* — Vide quoque partem editam, p. 89.

5 Parisiis, 1673; — 2de edit., Parisiis, 1847.

Digitized by Google

Ultimo codicis folio legitur : « Iste liber est de abbacia Sancti Ebrulfi ».

Codex in duodecimo sæculo exaratus est. Quæ complectitur, in duas partes dividi possunt; priorem habentem Cantus musicos, alteram Tractatus. In priori reperiuntur plures *Kyrie* paraphrasi explanati, in lingua gallica vulgariter dicti *Kyrie farcis*, *Antiphonarium*que a Domno Jumilhac Guidoni Aretino adscriptum[1]. Bottée de Toulmon[2], qui hujus sententiam sequitur, assignat eidem Guidoni *Psalmorum librum*, in bibliotheca Parisiensi N° 990 inscriptum.

Quæ si demonstrarentur, inter memoranda et utilissima habenda essent; quibus vero nulla firma probatio suppeditata est nec a Domno Jumilhac de *Antiphonario*, nec a Bottée de Toulmon de *Libro psalmorum*. D. Jumilhac non aliud præbet argumentum, nisi quod Antiphonarium, cum aliis Guidonis operibus, in eodem codice invenitur, et notatur secundum Guidonis doctrinam, scilicet neumis quatuor lineis designatis quarum una rubeo, una veridi, duoque aliæ nigro colore delineantur. Ratio autem parvi est pretii, quum primitus et Antiphonarium et Tractatus duos codices distinctos constituerint. Facile enim videas Tractatus qui in codice incipiunt folio 136, simul et aliis numeris signatos esse; unde patet hanc partem codicis volumen distinctum olim fuisse. Insuper in plurimis ejus temporis codicibus musicis eodem modo exaratæ sunt neumæ.

Interrogato autem Antiphonario ipso, difficile credas hos cantus a Guidone esse scriptos. A. de la Fage qui eumdem codicem attente consideravit, omnes Guidonis tractatus edendos sibi proponens, de Antiphonario sic loquitur : « Ce n'est que le travail de quelque choriste ou chef de chœur voulant avoir pour son usage une sorte de memorandum qui lui remît devant les yeux les passages qu'il pouvait avoir occasion d'entonner seul, et ceux qui étaient susceptibles de faire difficulté »[3].

Cæterum minime credibile est Guidonem accepisse hos cantus confusos, vulgariter dictos *Kyrie* et *Sanctus farcis;* verisimilius ignoto auctori adscribendi sunt. Eorum quidam cantuum, et maxime cantus de Sancto Ebrulfo, opus in Gallia compositum fuisse demonstrare videntur.

1 La science et la pratique du plain-chant; in præfatione.

2 Notice bibliographique sur les travaux de Gui d'Arezzo.

3 Omnia quæ Guidoni Aretino adscripta sunt opera, collegit A. de la Fage e complurimis codicibus, ab eo recognitis, amplissimasque varias lectiones excerpsit. Quæ monumenta tenemus in nostra bibliotheca

Guidonis vero esse *Librum psalmorum* supradictum nihil comprobat, nisi quod, inter ejusdem opera quæ sunt in codice 990, reperiatur; quod autem non sufficit. Præterea non est « Psalmorum liber », sed « Tractuarium ».

Nunc ad secundam codicis partem veniamus; sequentes continet tractatus :

1° F° 136, Micrologus.

2° F° 143, Regulæ musicæ rhythmicæ.

3° F° 145, De sex motibus vocum ad se invicem et de mensura earum.

4° F° 145, Regulæ musicæ de ignoto cantu.

5° F° 149, Epilogus (prosaicus) de modorum formulis[1].

6° F° 152, De modorum formulis.

7° F° 156, Epilogus rhythmicus in modorum formulis.

In fine reperitur opusculum cui titulus : « Mensura Monocordi secundum Boetium », sine auctoris indicatione.

Tractatus supra signatos tertio numero, sexto et septimo, in hocce volumine nunc primum in lucem protrahimus ex codice Sancti Ebrulfi qui tum sermonis, tum exemplorum accuratissimam habet lectionem. Nonnullius tamen fuerunt opis manuscripta Vallicellanæ bibliothecæ et Ricardianæ.

Quin hæc opera Guido scripserit, nemini, nostra sententia, dubium fieri potest, qui Micrologum aliosque tractatus cum dicto opere comparaverit; unam enim et eamdem scribendi rationem constare manifestum est.

Omnibus qui ad musicam sacram se applicant hic tractatus maximæ erit utilitatis. Nemo enim nescit quantam habeat auctoritatem Guidonis opinio. Insuper non abs re est memorare Reginonis, Oddonis, D. Guidonis de Caroli-loco, Joh. de Muris Tonarios simul cum Aretini opere fructuose conferri posse.

IV

EJUSDEM GUIDONIS DE SEX MOTIBUS VOCUM AD INVICEM ET DE MENSURA EARUM.

(Pag. 115.)

Hoc opusculum edimus ex codice Sancti Ebrulfi ubi inter « Regulas musicæ

1 Tractatus numeris 1, 2, 4 et 5 signati, edidit Gerbertus (*Scriptores*, t. II.)

rhythmicæ » et « Regulas musicæ de ignito cantu » invenitur. Codex alter in bibliotheca Vallicellana asservatur, quasdamque varias lectiones habet quibus usi sumus.

V

ODDONIS ABBATIS INTONARIUM.

(Pag. 117.)

E quinque tractatibus, quos edidit Gerbertus[1], « Dialogus de musica » solus sine controversia Oddoni adscriptus est. Quidam Guidoni Aretino, sed falso, illum assignaverunt, quum, in Epistola Michaeli, ipse denuntiet Oddonem esse auctorem « Enchiridii[2] » quod non aliud est quam dictus dialogus[3].

Habetur Oddo Tonarii auctor. Inter supradictos tractatus a Gerberto editos reperitur cujusdam proœmium Tonarii, non illius autem quem in lucem protrahimus ex codice Sancti Deodati, jam prius citato[4]; hunece absque dubio Oddonis esse affirmare non audemus. Nullam enim aliam rationem præbere possumus, nisi quod titulo operis nomen Oddonis apponitur, nec non approbatio Guidonis[5]; unde sequitur hanc fuisse, in illo tempore, sententiam. Ut autem id pro certo teneretur, argumentis firmioribus opus est. Quidquid id esset, hunc tractatum fructuose versaturos esse omnes qui studia musicæ ecclesiasticæ exercent, præsertim ad melodias integerrimas investigandas, manifestum est.

VI

DOMNI GUIDONIS IN CAROLI-LOCO ABBATIS

REGULÆ DE ARTE MUSICA.

(Pag. 150.)

Guido, abbas in monasterio Caroli-Loci, Burgundiæ ducatu, sæculo duodecimo vixit. Cujus tractatus, quem edimus ex codice tredecimi sæculi, in bibliæthoca Sanctæ Genovefæ, Parisiis

1 Scriptores, t. I, p. 251

2 Ibid., t. II, p. 50.

3 In codice Parisiensi, alioque Britannico, idem dialogus sub titulo : Enchiridion inscribitur.

4 Grato animo memoramus hunc codicem nobis benigne communicatum fuisse ab egregio organista, R. Grosjean, qui eum in bibliotheca Sancti-Deodati invenit. Cf., t. I, præf., p. XII.

5 Vide infra p. 117

asservato, musicam sacram illustrat non minus quam polyphonam; exemplar in abbatia Sti Germani olim asservabatur [1]. Secundum Casimirum Oudinum [2], aliud recensebatur in monasterio Fusniaco, aliud quoque in Buciliaco; quæ frustra quæsivimus; deperdita videntur. Hoc eo magis desiderandum est, quod loca quædam in codice Genovefensi situ perierunt.

De hujus Guidonis ortu, vita ac morte nihil notum habemus. Ipse tantum narrat, in sui tractatus proœmio, se hoc opus in monasterio Clarovallensi, dum vitæ religiosæ præluderet, rogatu abbatis, composuisse. In hoc ergo tractatu pretiosæ deponuntur notiones de modo canendi qui apud fratres in usum venerat. Præterea haud minoris pretii est scriptum in calce opusculum de organo vel diaphonia, jam prius [3] a nobis in magna positum commendatione. Omnimodo igitur in nostra serie collocandum erat.

VII

JOHANNES DE MURIS SPECULUM MUSICÆ.

SEXTUS LIBER ET SEPTIMUS.

(Pag. 193.)

Inter doctissimos celeberrimosque viros sæculi quartidecimi floruit Johannes de Muris; in scientia musica præsertim excelluit. Cujus nomen et scripta maximam habuerunt auctoritatem [4], non solum viventis, verum etiam jam pridem demortui. De patria autem variæ sunt sententiæ : Baleus [5], Gesner [6], Tanner [7], Hawkins [8] pro Anglo, Bontempi [9] pro Italo eum tenent; sed nemo eorum firmam suppeditat probationem. E contrario fere omnia documenta Galliæ suffragant; alii tamen Parisiis, alii in Normania eum natum

1 D. Fétis, Biographie universelle des musiciens, t. IV, p. 143.

2 Comment. de Scriptoribus eccles.

3 Histoire de l'harmonie au moyen-âge, p. 36 et 254-256.)

4 In Lovaniensi bonarum artium schola Johannis de Muris opera de Musica in usu erant. Hoc invenimus in statutis anni 1427 : « Statuimus et ordinamus quod in mathematicalibus legentur tractatus de sphera, primus liber Euclidis, aliquis tractatus de arithmetica et Johannis de Muris musica. » — Compte-rendu des séances de la Commission royale d'Histoire, de Belgique, 3e série, t. IX, p. 154.

5 Centur. XI de Scriptoribus Britanniæ.

6 Bibloth. universalis : « Johannes de Muris *Anglus*, ut fertur, bonarum artium magister, scripsit de musica practica tractatum, in quem epitomen scripsit Prosdocimus Patavinus ».

7 Bibliot. britann. — Hibern, p. 537.

8 General history of the science and practice of music, new edit., London, 1853, p. 217.

9 Istoria musica, p. 199.

Digitized by Google

volunt ; de hoc nihil certum. Verisimile est nomen *Muris*, gallice *de Murs* vel *de Meurs*, locum fuisse patriæ celebris doctoris. Hoc autem pro vero posito, quum plura exstent ejus nominis loca, iterum ad dubitationem reverteremur. Donec aliquid novi certius reperiatur, indubitanter constat Johannem de Muris in Gallia natum esse ; quod in præsenti satis habendum est. De ejus ortus vel mortis tempore adhuc dubitatur. Anni varii quos variis suis operibus adscripsit, satis confirmant tempus quo vixerit, inter finem tertii decimi et medium quartidecimi sæculi præstitui posse [1].

Doctorem ac professorem in Sorbona eum fuisse patet quibusdam ex documentis, maxime autem e mentionibus scriptis in fine duorum ejus tractatuum manuscriptorum [2], ex quibus una invenitur in fine illius cui titulus « Musica speculativa », his enuntiata verbis : « Explicit musica speculativa secundum Boetium, per magistrum Johannem de Muris abbreviata, Parisiis, *in Sorbona*, anno Domini 1323 [3] »; altera vero in codice Bibliothecæ Bodleianæ sic finiente : « Hos canones disposuit Johannes de Muris, Parisiis in a°. M.CCC.XXXIX, in domo scolarium *de Sorbona* [4] ».

Arbitratus est venerabilis Mersennus Johannem de Muris *Canonicum decanumque fuisse ecclesiæ Parisiensis* [5]. Non autem enuntiat doctus Minimus unde hoc indicium excerpserit; quod quidem discrepat cum his libris : « Gallia Christiana » et « Cartularium ecclesiæ Parisiensis », qui nomen Johannis de Muris tacent.

Vir eruditissimus fuit J. de Muris; tum de musica, tum de arithmetica, astronomia aliisque rebus conscripsit libros. Hic de tractatibus musicis solum dicetur. Quorum pluribus nomen ejus merito appositum est, quibusdam immerito. Plerique ex his quos collegit Gerbertus [6], tractatu *De musica speculativa* excepto, nihil aliud continent nisi excerpta e variis ejus operibus. In ordine sequente reperiuntur apud Gerbertum :

1 Forkel, Allgmeine Geschichte der musik, t. II

2 Gerb., Script., t. III, p. 283.

3 Fétis, Biographie universelle des musiciens, 2de edit., t. VI, p. 283.

4 Ibid.

5 Harmonicorum Libri XII, etc., Lutetiæ Parisiorum, 1648. lib. I, prop. XXV, p. 8. — Hæc quidem sunt verba Mersenni : « Præterea ea quæ attulimus ex Aristotele, et Ptolemæo, placet ea referre quæ leguntur in *Speculo musicæ Joannis de Muris, Canonici* atque *Decani* Ecclesiæ Parisiensis, quod asservatur in bibliotheca regia, in quo post septem libros ejusdem Speculi, *tractatus* additur *absque authoris nomine*, etc. » Hunc locum non complectitur ejusdem liber interpretatus in lingua gallica sub titulo : *Harmonie universelle*, Paris, 1636. — De *tractatu absque authoris nomine* addito *Speculo musicæ*, dicetur in pagina sequente.

6 Script, t. III, p. 189-329.

Digitized by Google

1° *Summa magistri Johannis de Muris*, e codice Parisiensi.

Declarat iterum atque iterum [1] Dˢ Fétis hoc opus quoque in codice esse Gandavensi [2] ubi tamen non invenitur. Errat autem de nomine libri doctus bibliographus; hunc accepit pro altero cui titulus est : *Ars discantus et argumenta musicæ per magistrum Joh. de Muris*, in eodem codice posito, de quo alias ipse locutus est [3].

2° *De musica speculativa.*

Summarium est Boetii e codice Parisiensi (Bibl. imp. Ms. 7869), anno 1323 inscriptum. Quo manuscripto non usus est Gerbertus, etsi noverit; iterum in lucem protulit librum jam editum a magistro Conrado Norico, sic cognominato quod e Styria ortus fuit, lectionibus autem codicis Viennensis et præfatione Parisiensis additis.

Dˢ Fétis existimat hoc probabiliter idem esse ac opus typis descriptum sub titulo : « Epitoma Johannis de Muris in musicam Boetii. In quo omnes conclusiones musice prout est inter septem artes liberales primaria, mira celeritate mathematico more, demonstrantur ».

Hæc dicta confirmat exemplar hujus rari opusculi inter libros nostros asservatum. Opus Francofurti editum idem est ac illud quod in manuscriptis supradictis continetur, variis quibusdam lectionibus exceptis.

Ante ultimum folium, habens in recto correctorium, in verso typographi signum, legitur : « Explicit musica magistri Johannis de Muris nuper per magistrum Ambrosium Lacher de Merspurck, mathematicum diligenter revisa, ordinarie lecta atque impressa in studio novo Franckfordiano; anno salutis 1508; studii vero præfati 3, in die Sancti Galli ». Hæc proferimus expurgata quibusdam mendis quæ alios fugerunt.

Mirum est quod omnes qui codicem Parisiensem 7207 *Speculum musicæ* continentem consideraverunt, hoc opusculum inesse in fine voluminis haud viderint. Præter præfationem quæ in hoc codice deficit, tractatus idem est atque in Francfordiana editione, eodemque ordine dispositus; in codice autem Parisiensi solo accurate delineantur exempla.

3° *De numeris qui musicas retinent consonantias.*

1 Biographie universelle des musiciens, t. VI, p. 523. — Ibid., 2ᵉ edit., t. VI, p. 367.
2 Vide infra, p. XXII, nota 1.
3 Revue musicale, t. XIV, 1834, p. 18.

Digitized by Google

Hic tractatus e codice Parisiensi editus est.

4° *Tractatus de proportionibus.*

Ex eodem codice excerpitur hoc opusculum.

5° *De musica practica.*

Ex eodem quoque codice. Hic et ille cui datur idem titulus, de quo infra dicetur, nullo modo inter se conveniunt.

6° *Questiones super partes musicæ.*

E. Blasianensi et Parisiensi Manuscriptis.

7° *De discantu et consonantia.*

Ex eisdem codicibus.

8° *De tonis.*

Ex eisdem quoque codicibus.

9° *Ars discantus data a magistro Johanne de Muris abreviando.*

Ex eodem codice Parisiensi. In hoc tractatu de nulla alia re nisi de proportionibus agitur.

Quos inter tractatus a Gerberto editos, solus *De musica speculativa*, ut supradictum est, Johanni de Muris certa ratione adscribi potest. Tres autem alii, etsi maximi ponderis, usque ad hoc tempus nunquam typis impressi sunt; hoc titulo inscribuntur:

1° *Speculum musicæ.*

Præcipuum opus, de quo infra loquemur.

2° *Ars discantus.*

3° *Ars musicæ mensuratæ.*

Multa inter opera, quæ collegimus in plerisque bibliothecis Europæis, de his rebus tractantia, nullum reperimus quod, certa fide, Johanni de Muris attribui possit. Asserit D^{s} Fétis se possidere Johannis de Muris tractatum integrum de contrapunctu sub titulo : *De discantu;* sed, quod est maxime desiderandum, nec summarium nec prima ac ultima verba produxit, quæ de hoc opere quantulamcumque notionem tradidissent.

In præsenti tamen pro certo haberi potest Johannem de Muris composuisse tractatum de Contrapunctu, aliumque de Musica mensurabili, qui discrepant ab eis quæ de his materiis dicta sunt in *Speculo musicæ.*

Variis documentis hoc comprobatur : Primum, scriptores sæculi quartidecimi

Digitized by Google

finientis hac de re sermonem haud ambiguum tenent; quidam vero anonymi expresse enuntiant se nihil aliud nisi summa fide doctrinam librorum Johannis de Muris explanavisse[1].

Quos inter tractatus sunt : et ille de Contrapunctu, cui titulus : ***Ars discantus secundum Johannem de Muris*** in codice Gandavensi; et ille de Musica mensurabili, qui sic incipit : ***Quilibet in arte practica mensurabilis cantus,*** etc., cujus exemplaria reperiuntur in Parisiensi bibliotheca, Vaticana, Einsidlensi, etc. Qui ambo in tomo tertio hujusce collectionis edentur.

Nunc veniamus ad *Speculum musicæ*. Tractatus hic inter omnes celeberrimi doctoris in Sorbona præcipuus, disciplinarum musicarum complexionem continet. In duobus codicibus habetur qui ambo in Bibliotheca imperiali Parisiensi asservantur sub numeris 7202 et 7202 A. Ille splendidum est volumen membraneum cujus scriptura elegans denotat decimumquartum sæculum; hic autem chartaceus, eodem tempore exaratus, ultimo libro caret.

In septem libris dividitur *Speculum musicæ*. Disserit primus de musica, ejusque inventione ac divisione; secundus, de intervallis; tertius, de proportionibus; quartus, de consonantiis et dissonantiis; quintus, de tetracordis, de monocordi divisione, de Boetii doctrina; sextus, de modis ac de cantu ecclesiastico; septimus, de discantu et de musica mensurabili.

Qua sola recensione abunde patet quanti momenti sit hoc opus. Certe quidem optabile esset ut in lucem proferretur, aliaque inedita. Ab anno 1844, huic opinioni consentaneum propositum enuntiavimus[2]. Quædam vero ob impedimenta, maxime typographiæ inhærentia, cogitatum haud perfici potuit. Mansit autem mente nostra repostum, solisque viribus connixi, onus, licet grave, pertulimus; rei ad finem perductæ honor nobis sat est.

Attamen modum tenere oportuit. Quanticumque enim est pretii hæc Johannis de Muris ingens omnium doctrinarum musicarum complexio, quædam ac præsertim illa quæ tractant de theoria speculativa, hodie aliquantulum secundaria videntur. Non ita est

1 Vide in hujus Seriei tomo III, Prosdocimi de Beldemandis, Johannisque Veruli de Anagnia tractatus, etc.

2 Bulletin archéologique du Comité historique des arts et monuments, t. III, p. 210 et seq.

Digitized by Google

de illis quæ attinent ad musicam planam et cantum mensurabilem; quæ omnia maximi sunt ponderis. Ibi enim non solummodo celeberrimorum magistrorum doctrinas, sed etiam et maxime suas ipsas opiniones præclara eruditione explicat Johannes de Muris. Ideo sextum librum et septimum hoc tomo edimus.

Cæterum quinque primos omittere necesse fuit, qui soli unum volumen tenerent. Attamen, ut nemo non habeat totius operis notionem, in lucem hic protrahimus quinque primorum librorum indices capitulorum :

Liber primus. — 1. Prohemium primi libri Speculi musice. — 2. Quid sit musica. — 3. Quid sit musicus. — 4. Unde dicatur musica. — 5. Musice commendatio et ejus utilitas. — 6. De musice inventoribus. — 7. De modo inventionis musice. — 8. Cui parti physice musica supponatur. — 9. Quod mathematice scientie differenter tractant de proportionibus et mensuris. — 10. Musice prima divisio. — 11. Quod celestis vel divina musica rationabiliter inter musice species numeretur. — 12. De quibus sit musica celestis vel divina, et quare sic nominetur. — 13. De quibus sit musica mundana. — 14. De quibus sit humana musica. — 15. De quibus sit instrumentalis musica, et quare sic vocetur. — 16. Musice instrumentalis prima divisio. — 17. Musice instrumentalis secunda divisio. — 18. Musice instrumentalis tertia divisio. — 19. Musice instrumentalis quarta divisio. — 20. Que musice species specialius sub theorica et que sub practica continentur. — 21. Summa, ordo necnon et ratio dicendorum. — 22. Quid sit sonus. — 23. Quid sit vox. — 24. Quid sit motus. — 25. Quid sit tempus. — 26. Sonorum differentie. — 27. Quod sonorum infinitatem natura terminet humana. — 28. Quis modus sit audiendi. — 29. Collatio ad judici sensus judicium intellectus. — 30. Quid sit unitas. — 31. Unitatis distinctio. — 32. Quid sit numerus. — 33. Numeri acceptiones. — 34. Numeri prima divisio. — 35. Numeri secunda divisio. — 36. Numerorum ad aliquid divisio. — 37. Numerorum ad aliquid inequabilium distinctio. — 38. Quid sit numerus multiplex et quid submultiplex. — 39. Numerorum multiplicium et submultiplicium radix et generatio. — 40. Numerorum multiplicium proprietates. — 41. Quid sit numerus superparticularis et subsuperparticularis. — 42. Numerorum superparticularium generatio. — 43. Numerorum superparticularium proprietates. — 44. Quid sit numerus superpartiens et quid subsuperpartiens. — 45. Numerorum superpartientium procreatio. — 46. Numerorum superpartientium proprietates. — 47. Quid sit multiplex superparticularis et submultiplex superparticularis. — 48. Quid sit multiplex superpartiens et submultiplex superpartiens. — 49. Expositio posite descriptionis. — 50. Unitatis ad binarium collatio, et numeri imparis ad parem. — 51. De sufficientia quinque specierum majoris et minoris inequalitatis. — 52. Comparatio specierum numerorum ad aliquid inter se penes convenientiam et differentiam. — 53. Quod omnis inequalitas ab equalitate immediate vel mediate descendit. — 54. Superparticularium ex multiplicibus creatio. — 55. Superpartientium ex superparticularibus productio. — 56. Quod multiplices superparticulares ex superparticularibus generentur. — 57. Quod multiplices superpartientes ex superpartientibus producuntur. — 58. Quod omnis inequalitas in equalitatem resolvitur. — 59. Quid sit proportio. — 60. Quid sit proportionalitas. — 61. Proportionalitatis divisio. — 62. Arismetica medietas quid sit. — 63. Arismetice medietatis proprietates. — 64. Arismetica medietas qualiter ab equalitate procreetur. — 65. Quid sit geometria medietas. — 66. Geometrie medietatis proprietates. — 67. Quid sit armonica medietas. — 68. Armonice medietatis proprietates.

— 69. Armonice medietatis ab equalitate productio. — 70. De septem posterioribus medietatibus. — 71. Medietatum ad invicem collatio. — 72. Medietatum sufficientia. — 73. De permutata proportionalitate.— 74. De maxima perfectaque armonia.—75. Regule inveniendi quot et quales quis voluerit continuas proportiones superparticulares. — 76. Regula secunda vel ars multiplicandi proportiones superparticulares.

Liber secundus. — 1. Prohemium in libro secundo Speculi musice in quo ratio tangitur dicendorum. — 2. Que sunt cause ipsius consonantie. — 3. De armonica modulatione amplior expositio. — 4. Consonantie communes acceptiones. — 5. Consonantie communiter sumpte descriptio. — 6. Quid sit consonantia secundum antiquos. — 7. Quid sit dissonantia. — 8. Consonantiarum distinctio. — 9. Consonantiarum ordo.— 10. Utrum unisonus sit consonantia.— 11. Quid sit unisonus. — 12. Quare consonantie vocum inequalium fundari dicantur secundum Peripateticos in proportionibus multiplicibus et superparticularibus. — 13. Quid sit dyapason. — 14. Unde dicitur dyapason. — 15. Quod dyapason omnium consonantiarum sonorum inequalium in ordine perfectionis prima sit et optima. — 16. An dyapason simplex sit consonantia vel composita. — 17. Quod dyapason consistat ex quinque tonis et duobus minoribus semitoniis. — 18. De divisione ipsius dyapason. — 19. Quid sit dyapente cum dyapason vel e converso. — 20. De nomine dicte consonantie. — 21. Hec consonantia an sit simplex. — 22. Consonantia ista si sit in partes equales partibilis. — 23. Quid sit bis dyapason. — 24. De nomine hujus consonantie. — 25. Consonantia ista an simplex vel composita sit. — 26. De divisione hujus consonantie. — 27. Quid sit dyapente. — 28. De ordine et bonitate hujus consonantie.— 29. De nomine hujus consonantie.— 30. Consonantia hec si sit simplex vel composita.— 31. De divisione hujus consonantie. — 32. Quid sit dyatessaron.— 33. Unde dicitur dyatessaron. — 34. De modis antiquis cantandi dyatessaron. — 35. De modis cantandi dyatessaron secundum ejus species.—36. De simplicitate hujus consonantie.—37. De divisione ipsius dyatessaron. — 38. Quid sit tonus.— 39. Unde dicitur tonus et quotiens in monocordo continetur.— 40. In quibus constent numeris tonus, et ejus partes secundum Phylolaum.— 41. Tonus an simplex sit consonantia. — 42. Toni divisio in partes suas integrales.— 43. Toni divisio in partes subjectivas. — 44. Quit sit comma.— 45. Generalia documenta de primis et secundariis terminis proportionum numerorum inequalium. — 46. Qui sunt omnium termini proportionum multiplicium. — 47. Qui sunt minimi termini proportionum multiplicium superparticularium.— 48. Qui sunt numeri minimi proportionum superpartientium.— 49. Qui sint minini termini proportionis commatis.— 50. Quod comma in majori constet proportione quam sit ea que est 74 et 73. — 51. Quod comma in majori fundetur proportione quam sit ea que est 75 et 74. — 52. Amplior aliquorum dictorum expositio. — 53. De commatis simplicitate. — 54. Quod consonantie quamdem includunt infinitatem. — 55. Quid sit semitonium minus. — 56. Instantie contra dicta et responsio ad illa. — 57. In qua specifica et determinata proportione fundetur minus semitonium. — 58. Quod semitonium minus in majori consistat proportione quam sit ea que est inter 20 et 19. — 59. Quod semitonium minus in minori fundetur proportione quam sit ea que est inter 19 et 18. — 60. De nomine hujus consonantie et quotiens in monocordo situetur. — 61. De simplicitate ipsius diesis. — 62. Quid sit majus semitonium. — 63. De nomine ejus consonantie et quotiens et ubi in monocordo contineatur. — 64. Que sit specifica superpartiens apotome proprior et que sunt minimi numeri. — 65. Quod apotome proportio major est ea proportione que est inter 16 et 15. — Quod aptome proportio minor est ea que continetur inter 15 et 14.— 67. De simplicitate ipsius apotomes.— 68. Comparatio diesis ad apotomen.— 69. Quorumdam dictorum declaratio. — 70. Quedam semitoniorum proprietas. — 71. De tono minori, quid sit que

Digitized by Google

ejus specifica proprior et qui primi ejus numeri. — 72. De tono majori et comparatione ejus ad ceteros. — 73. Quod sit semidytonus. — 74. De nomine hujus consonantie et quotiens in monocordo contineatur. — 75. Quod semidytonus in majori fundetur proportione quam sit sesquisexta minori tamen quam sit sesquiquinta. — 76. De simplicitate partibus et divisione semidytoni. — 77. Quid sit dytonus. — 78. Declaratio dytonum in ea fundari proportione que dicta est. — 79. Quod dytoni proportio major est quam sesquiquarta, minor tamen quam sesquitertia. — 80. De simplicitate et divisione dytoni. — 81. Quid sit semitritonus. — 82. Quod semitritonus in majori consistat proportione quam sit sesquitertia, minore tamen quam sesquialtera. — 83. De partibus et divisione semitritoni. — 84. Quid tritonus. — De partibus et divisione tritoni. — 86. Quid sit semitonium minus cum dyapente. — 87. Declaratio consonantiam hanc in ea fundari proportione, et qui sint illius proportionis minimi numeri. — 88. De divisione et partibus hujus consonantie. — 89. Quid sit tetratonus. — 90. Quid sit tonus cum dyapente. — 91. Declaratio consonantiam hanc in dicta fundari proportione. — 92. Quid sit semidytonus cum dyapente. — 93. Manifestatio consonantiam hanc in prius tacta fundari proportione. — 94. Quid sit penthatonus. — 95. Quid sit dytonus cum dyapente. — 96. Quorumdam dubiorum contra dicta remotio. — 97. Quid sit exatonus dyapason superans in commate. — 98. Quid sit semitonium minus cum dyapason. — 99. Declaratio consonantiam hanc in dupla super vigenti sex superpartiente proportione consistere. — 100. Instantia contra dicta et ad illas responsio. — 101. Quid sit semitonium majus cum dyapason. — 102. Inquisitio proportionis hujus consonantie. — 103. Quid sit tonus cum dyapason ; ubi et quotiens in monocordo contineatur. — 104. Quod hec consonantia fundetur in dupla sesquiquarta proportione. — 105. Quid sit semidytonus cum dyapason. — 106. Quod hec consonantia consistit in dupla superdecompartiente proportione. — 107. Quid sit dytonus cum dyapason. — 108. Quid sit dyatessaron cum dyapason.— 109. Quod Ptolemeus hanc consonantiam posuit inter consonas. — 110. Ad rationes Ptolemei responsum. — 111. Quid semitritonus cum dyapason. — 112. Quid sit tritonus cum dyapason.— 113. Quid sit semitonium minus cum dyapente et dyatessaron.— 114. Quid sit apotome cum dyapente et dyatessaron. — 115. Quid sit tonus cum dyapente et dyatessaron. — 116. Quid sit semitonium minus cum bis dyapason. — 117. Quid sit semitonium majus cum bis dyapason. — 118. Quid sit tonus cum bis dyapason. — 119. Quid sit semidytonus cum bis dyapason. — 120. Quid sit dytonus cum bis dyapason. — 121. Quid sit dyatessaron cum bis dyapason. — 122. Quid sit dyapente cum bis dyapason. — 123. Quid sit tonus cum dyapente et bis dyapason.— 124. Utrum preter dictas consonantias monocordum ad alias. — 125. Recapitulatio consonantiarum de quibus actum est generalis primo, postea earum specialiter que in numero continentur monocordo, a gamma ut in E *la*.

Liber tertius. — 1. Prologus parvus in quo aperitur intentio dicendorum. — 2. De proportionum majoritate. — 3. De proportione numerorum que ab aliis mensuratur. — 4. Dupla proportio ex duabus nascitur maximis proportionibus superpartientibus. — 5. Quod ex dupla proportione atque sesquialtera tripla nascatur proportio.—6. A sesquialtera proportione si dematur sesquitertia remanet sesquioctava. — 7. Superparticularium proportionum quedam proprietas. — 8. Demonstratio per impossibile dyapason in multiplici fundari proportione. — 9. Demonstratio dyapente, dyatessaron et tonum in superparticulari esse genere. — 10. Demonstrationes dyapason in dupla fundari proportione. — 11. Demonstrationes dyapente et dyatessaron in maximis superparticularibus habitudinibus radicari. — 12. Quod dyapente in sesquialtera dyatessaron in sesquitertia tonus in sesquioctava fundentur proportionibus.— 13. Quod dyapente cum dyapason in tripla et bis dyapason in quadrupla

Digitized by Google

fundetur proportionibus. — 14. Demonstrationes semitonium in quo dyatessaron duos vincit tonos non esse toni integra medietate. — 15. Secunda via ad probandum dyesim non esse integrum toni dimidium, sed minus integra toni medietate. — 16. Tertia via ad probandum dyesim non esse semitonium integrum. — 17. Quarta via demonstrandi dyesim non esse integra toni medietate. — 18. De tono et partibus ejus per consonantias sumendis ad acutam partem atque gravem. — 19. Quod minus semitonium majus sit tribus commatibus, minus tamen quam quatuor.— 20. Quod apotome minor est quinque commatibus, major tamen quam quatuor.— 21. Quod tonus minor est novem commatibus, major tamen quam octo. — 22. Dictorum confirmatio. — 23. Quod semitonium majus superet minus in commate et tonus duo minora semitonia. — 24. Parvus prologus in quo tangitur intentio ordoque dicendorum.— 25. Quod numerorum quidam sunt primi et incompositi, alii secundarii et compositi. — 26. Quod aliqui sunt numeri contra se primi et qui sunt illi. — 27. Quod ex numeris contra se primis inveniri noscantur contra se primi. — 28. Quod numeri duo contra se primi in sua proportione minimi. — 29. Quod numeri quilibet in sua proportione minimi numerantur quoslibet alios in eadem sumptos proportione. — 30. Quod ubi sunt plures continue eedem proportiones ipsorum duorum et duo numeri praxim sunt mensurabiles. — 31. Quod si numerorum continue proportionalium duo extremi fuerunt communicantes, erit unus numerus communiter omnes illos numerans. — 32. Quod numerorum continue proportionalium si duo extremi sint contra se primi, illi omnes sunt in sua proportione minimi. — 33. Quod numerorum continue proportionalium si primus non numeret secundum, non numerabat aliquis eorum ultimum, quod si primus numeret ultimum numerabat et secundum. — 34. Si fuerint duo numeri contra se primi tertium eis in continua proportionalitate conjungi non est possibile. — 35. Quecunque proportio multiplici conjungatur tota vel erit multiplex superparticularis vel multiplex superpartiens. — 36. Quod ex qualibet multiplice cum una superparticulari pervenit uno majoris denominationis multiplex proportio. — 37. Quod sola superparticularium est sesquialtera que cum nulla multiplice, multiplicem inducit proportionem. — 38. Sola multiplicium dupla proportio cum nulla superparciente multiplicem procreat proportionem. — 39. Quod si due diverse proportiones superparticulares conjungantur composita aut erit dupla, aut superparticularis, aut superpartiens. — 40. Quod omnis superparticularis cum qualibet superpartiente constituit proportionem triplam minorem. — 41. Quod maxima superpartiens potest inveniri que ex duabus superparticularibus producitur.—42. Quod superparticularium proportionum sola sesquialtera multiplice superparticularem procreat geminatam. — 43. Inventio superpartientis proportionis que duplicata superpartientem constituit. — 44. Inventio superpartientis proportionis que geminata multiplicem componit proportionem. — 45. Inquisitio multiplices superparticularisque multiplicem superparticularem geminata producat superparticularem componat.— 46. Inquisitio multiplicis superpartientis que duplicata multiplicem.— 47. Si due multiplices proportiones conjungantur composita ex illis multiplex. — 48. Si due equales multiplices conjungantur composita ex illis erit multiplex.— 49. Si ex duabus equalibus proportionibus multiplex nascatur proportio, ille multiplices extiterunt.— 50. Quod multiplex proportio inequalis dividi non potest, nisi in multiplices. — 51. Demonstratio Archite superparticularem proportionem in equales partes non esse divisibilem. — 52. Demonstratio Boetii superparticularem proportionem in partes equales esse indivisibilem. — 53. Rationes alie quod superparticularis proportio in partes equales sint indivisibiles. — 54. Quod proportio non multiplex geminata neque multiplicem neque superparticularem procreet proportionem. — 55. Quod tonus non est divisibilis in partes equales. — 56. Amplior expositio aliquorum dictorum.

Digitized by Google

Liber quartus. — 1. Prohemium intentionem continens. — 2. Consonantiarum comparatio quantum ad continentias ipsarum generales. — 3. Consonantiarum collatio quantum ad aliquas specialiores convenientias. — 4. Consonantiarum collatio quantum ad ipsarum nominationes. — 5. Consonantiarum collatio quoad distinctos sonos. — 6. Consonantiarum collatio quantum ad ipsarum distinctas mixtiones. — 7. Consonantiarum collatio quantum ad distinctas ipsarum proportiones. — 8. Consonantiarum collatio ut auditum respiciunt. — 9. Consonantiarum collatio quantum ad intentionem et remissionem. — 10. Consonantiarum collatio quantum ad positionem vel situm que habent in monocordo. — 11. Consonantiarum collatio quantum ad praxim vel usum ipsarum. — 12. Consonantiarum collatio quantum ad simplicitatem ipsarum et compositionem. — 13. Consonantiarum collatio quantum ad totum et partem. — 14. Consonantiarum in partes distinctio. — 15. Consonantiarum collatio quantum ad intervalla. — 16. Consonantiarum collatio quantum ad species. — 17. Collatio specierum ad intervalla. — 18. Quod consonantie inter se sint ordinate. — 19. Consonantiarum ordo prioritatis et posterioritatis. — 20. Ordo consonantiarum quantum ad aliquas nature prioritates. — 21. Diverse acceptiones de perfecto. — 22. Unde res sumat suam perfectionem. — 23. Quod dyapason ceteras vocum inequalium precedat consonantias. — 24. Ordo consonantiarum secundum Ptolemeum. — 25. Ordo consonantiarum secundum Euclidem et Hyppasum. — 26. Ordo consonantiarum secundum Nichomachum. — 27. Unde trahunt consonantie suam perfectionem. — 28. Ordo consonantiarum quantum ad gradus essentiales generales. — 29. Ordo consonantiarum generis multiplicis et superparticularis quantum ad gradus earum specificos. — 30. Quod non sic potest ordo taxari perfectionis inter consonantias proportionum superpartientium et mixtarum sicut multiplicium et superparticularium. — 31. Quid sit concordia et quid discordia. — 32. Concordie distinctio. — 33. Concordie perfecte divisio. — 34. Que sit perfectior concordia et quibus competat consonantiis. — 35. Que sit perfectissima concordia et quibus aptetur consonantiis. — 36. Concordia media que sit et quibus insit consonantiis. — 37. Imperfecte concordie descriptio et quibus competat consonantiis. — 38. Discordia quid sit et qualiter distinguatur. — 39. Que sit discordia perfecta et de quibus dicuntur consonantiis. — 40. Que sit media discordia et que sit imperfecta et quibus insint consonantiis. — 41. Que sint cause concordie et que discordie in vocibus mixtis. — 42. Unisonus quare optimam et perfectissimam dicat concordiam. — 43. Dyapason et bis dyapason inter consonantias vocum inequalium quare perfectiorem importent concordiam. — 44. Quare post concordias equisonas dyapente dyatessaron et alie quedam inter consonas reponantur. — 45. Cur semidytonum et dytonum aliasque prius tactas intermedias concordias ordinamus. — 46. Quarum consonantiarum voces imperfecte concordant et quare. — 47. Discordia in consonantiis unde proveniat et que sint perfecte discordie. — 48. Assignatio causarum mediarum et imperfectarum discordiarum. — 49. Qualiter in monocordo concordie cum discordiis mixtim disponuntur. — 50. Concordiarum comparatio quantum ad cadentiam. — 51. Concordiarum collatio quo ad partitionem.

Liber quintus. — 1. Prohemium in quinto libro Speculi musice. — 2. Quid sit tractandum. — 3. Qualiter Pythagoras consonantiarum proportiones invenerit. — 4. De cordarum additione earumque nominibus. — 5. Quid synaphe et quid diazeugis. — 6. Quibus nominibus nervos appellet Albinus. — 7. Qui nervi quibus adaptentur planetis. — 8. De generibus cantilenarum quid et quod sint. — 9. Comparatio tactorum generum inter se penes convenientiam. — 10. Comparatio tactorum generum inter se penes differentiam. — 11. Collatio tactorum generum ad tres alios cantandi modos. — 12. Collatio tactorum trium antiquorum cantandi dyatessaron ad tres alios modos quibus utimur.

— 13. Comparatio modorum cantandi dyatessaron secundum genus dyatonicum ad alios duos modos quantum ad utilitatem. Item collatio modorum illorum inter se quo ad proportiones partium in eis contentarum. — 14. Quod quinque sunt tetracorda in antiquo contenta monocordo; qualiter nominentur et describantur. — 15. Ordo cordarum numerusque earum in tribus generibus. — 16. Que et quot sint numeri littere monocordi. — 17. Quid sit monocordum. — 18. Monocordi regularis divisio. — 19. Ratio tacte monocordi divisionis. — 20. Alia monocordi partitio. — 21. Explanatio monocordi partitio. — 22. Quot et que consonantie directe secundum tactas artes in monocordo disponantur. — 23. Qualiter semitonium, semidytonus, dytonus et hujusmodi consonantie habeantur in monocordo. — 24. De vocum ipsius monocordi conjunctione. — 25. Quod in unam monocordi regularis dispositionem multe claudantur consonantie que in multis et distinctis continentur cordis. — 26. Quid sit perdicendum secundum Boetium antequam veniatur ad monocordi partitionem regularem. — 27. Monocordi regularis partitio secundum Boetium quantum ad principaliores ipsius partes vel cordas. — 28. Monocordi regularis partitio secundum Boetium ad assignandum in eo alias a predictis cordas. — 29. Quales numeri et quales littere cordis apponantur. — 30. Monocordi netarum hyperboleon per tria genera partitio. — 31. Ratio superius posite descriptionis. — 32. Monocordi netarum diezeugmenon per tria genera partitio. — 33. Monocordi netarum synemenon per tria genera partitio. — 34. Tetracordi diezeugmenon ad tetracordum synemenon collatio. — 35. Tetracordi meson per tria genera partitio. — 36. Tetracordi hypaton per tria genera partitio. — 37. Recapitulatio tetracordorum prius descriptorum. — 38. Comparatio descriptionum prius factarum quantum ad convenientiam, ut tria respiciunt genera. — 39. Comparatio factarum prius descriptionum secundum differentiam ut tria genera respiciunt. — 40. Quod in descriptionem tetracordorum generis cromatici non omnes numeri integram importat proportionem consonantiarum inclusarum inter cordas. — 41. Ad instantiam factam de Boetio responsio. — 42. Instantia contra dicta. — 43. Utrum si alius modus per quem ad acutam partem tetracordorum secundum genus cromaticum proportionis semidytoni numeri possint integri reperiri. — 44. Quod tactis quinque tetracordis sextum additum possit tetracordum. — 45. Que tetracordorum monocordi corde vel voces in tribus generibus stabiles sint et que non.— — 46. Quo modo Aristoxenus tonum dividat et genera. — 47. Comparatio tacte descriptionis Aristoxenis ad alias prius positas descriptiones. — 48. Tetracordorum descriptio secundum Architam. — 49. Quemadmodum Ptolemeus Aristoxeni et Archite tetracordorum divisione reprehendit. — 50. Collatio tetracordorum descriptionis secundum Architam ad alias prius positas divisiones. — 51. Excusatio Archite in his in quibus ipsum reprehendit Ptolemeus ipsius tamen increpatio quantum ad ea que contra ipsum tangit Boetius. — 52. Quemadmodum Ptolemeus tetracordorum divisionem fieri dicat oportere.

VIII

CUJUSDAM CARTHUSIENSIS MONACHI

TRACTATUS DE MUSICA PLANA.

(Pag. 434.)

Hic tractatus in codice Gandavensi [1] sub octavo numero, nono decimoque inscribitur

1 Qui codex membraneus, signatus n° 421, complectens 206 folia elegantissime scripta, in abbatia Sancti Bavonis

perinde ac si tria constitueret opera distincta. Nos autem, unicum esse opus in quo, sub triplice inscriptione, varia versantur de musica ecclesiastica, arbitramur; quod tria probant : 1° Quædam litteræ alphabeticæ in margine totius tractatus positæ; 2° Quidam indices numerales in toto eodem dispersi, qui ad folia codicis non quadrant; 3° Supplementum quoddam opusculo de quo infra [1], additum.

Totum opus nihil aliud continere nisi excerpta, ipse dicit auctor. Ea autem quibus suas adjunxit opiniones, bene recteque digesta sunt; multa habent utilia quæ frustra alias quæreres.

Nunc referimus divisiones quibusdam explicationibus vel annotationibus adjunctis.

1. — Tractatus de natura et distinctione octo tonorum musicæ.

(Pag. 434.)

Is inscribitur titulus tractatui vel parti tractatus, cui numerum octavum assignat catalogus Gandavensis.

Dⁿ Fétis, qui fortasse tria prima hujus tituli verba solummodo aspexerit, omissis reliquis, hoc opus idem esse ac Tinctoris *Tractatus de natura et proprietate tonorum* affirmat [2]. Si plura folia pluresve lineas legisset, quum inter suos libros sit Tractatus manuscriptus Tinctoris, quem in linguam Gallicam se transtulisse commentariisque illustravisse dicit [3], mox percepisset tractatum Gandavensem omnino discrepare ab opere Tinctoris, nihilque huic cum illo esse commune.

2. — Ars intonandi secundum regulas ab institutoribus musicæ traditas.

(Pag. 450.)

Numerum nonum attribuit catalogus huic « Arti intonandi » in cujus fine, post verbum *Explicit*, auctor enuntiat : « Scripta sua pro majori parte ex diversorum auctorum libris « artis musicæ collegisse »; quos tamen haud nominat.

olim fuit. Amanuensis, magister Antonius de Aggere Sancti Martini eum scripsit partim anno 1503, partim 1504. Prima ex eis mentio reperitur in codice, f° 159, et infra, in hocce volumine, p. 483; altera quæ legitur in fine manuscripti his enuntiata verbis : « Explicit. Est liber scriptus Gandavi per me Anthonium de Aggere Sancti Martini. (In lingua flandrica : *Sinte-Martins-Dyrk.*) Anno Domini M. VC. IIII. prima die aprilis ».

1 Vide infra p. XXIV.

2 Revue musicale, t. XIV, p. 19.

3 Biographie universelle des musiciens, t. VIII, p. 368; — 2de edit. t. VIII, p. 230.

3. — Quædam varia.

(Pag. 460.)

Catalogus numerum decimum assignat quibusdam portiunculis libri « *Dialogus musicæ* » Oddonis, Guidoni Aretino ab amanuensi immerito adscripti. Quas omisimus, quum Dialogus Oddonis a Gerberto jam editus sit [1].

Sub eodem numero decimo continentur insuper quædam *Carmina in musica* aliaque excerpta quibus eam ob causam titulum inscribimus : *Quædam varia*.

4. — Qualiter faciendum est monocordum et qualiter invenitur.

(Pag. 462.)

Monocordi figura hic producta non eadem est ac illa quam indicant Guido Aretinus, Johannesque de Muris. Quibusdam tensibilibus instrumentis sæculo quinto decimo usitatis similis est. In hujus descriptione intervallorum divisio brevis est ac dilucida ; attamen utilior esset si exempla haud deficerent.

In hoc tractatu reperitur annotatio de qua et loquemur infra, et sequitur hunc tractatum ejusdem esse auctoris ac illum cui titulus : *De arte musices* [2].

5. — Istud pertinet ad tractatum de distinctione tonorum.

(Pag. 466.)

Hoc est supplementum de quo dictum est in pagina præcedente.

6. — De tonis et quibusdam ad eos pertinentibus.

(Pag. 467.)

Sub hoc titulo generali, a nobis adjuncto, inveniuntur complurimæ bene recteque digestæ regulæ de tonis, de finalibus, de modo antiphonarum omnium cognoscendarum, de distinctionibus et respirationibus, de modo componendi cantum planum, nec non de ♭ mollis et ♮ quadrati acceptione.

1 Scriptores, t. I, p. 251.
2 Vide infra p. 464, n. 1.

Digitized by Google

7. — Brevis et utilis informatio modulandi planum cantum.

(Pag. 477.)

Ibi describuntur regulæ monitaque utilia ad bene cantandum. In fine habetur Tonarius cum intonationibus offertoriorum, antiphonarum, etc., cujusque toni.

8. — Stet protestatio ista facta supra folio LXVI.

(Pag. 483.)

Hoc ad paginam 465 infra, se referre videtur.

Hæ octo divisiones fere jam operatæ in codice, paucisque mutatis in inscriptionibus, quamdam lucem in omnes partes afferunt, auxilioque erunt ad tractatum commodius complectendum.

Quantacunque diligentia auctoris nomen investigaverimus, partim tantummodo propositum attigimus. Scriptum fuisse tractatum de quo nunc agitur, ab eodem monacho Carthusiensi qui opus composuit quod in codice Gandavensi asservatum est sub titulo *De arte musices*, certum est; ejus autem nomen nos latuit.

Quod si solummodo consulasquædam loca, quosdam indices numerales, scribendi rationem, quasdamque elocutiones scriptori proprias, eumdem auctorem ambos persuasum haberes composuisse tractatus, quod existimavit auctor primi catalogi, Walweinius de Tervliet, scribendi ratione certe confidens, nullo tamen argumento suppeditato, quanquam in tractatu ipso extat argumentum, scilicet codicis annotatio quæ plane congruit cuidam loco tractatus *De arte musices*[1]. Unde palam est utrumque tractatum ab uno eodemque scriptore elucubratum fuisse.

Nunc vero demonstrandum est tractatum *De arte musices* cujusdam esse monachi Carthusiensis, quo nihil est facilius. Hoc ipse dicit in proœmio : « Quod et ego loquens « attestor, pro parte sacri *ordinis nostri Carthusiensis* experientia doctus, quia, dum nos « per musicam, velut in cantico quod sancti Patres nostri docuerunt, typo videlicet, etc. »

Walweinius de Tervliet eum fuisse existimavit celebrem Dionysium de Lewisio, dictum a Rickel in Leodiensi pago, quia illic natus erat, monachum Carthusiensem in Ruremondensi monasterio : « On peut voir, au Prologue de la première partie, qu'un Chartreux,

1 Vide infra p. 464 et nota 1.

Digitized by Google

« vraisemblablement Denis de Lewis, de Ryckel, au pays de Liége, Chartreux à « Ruremunde, a composé sinon tout l'ouvrage *De arte musices*, du moins le prologue [1] ». Libros cumplurimos scripsit Dyonisius [2].

Omnes vero indagationes quibus nosmet ipsi studuimus ac quibus se applicavit amicus noster Baro de St-Genois, doctus professor ac bibliothecarius Universitatis Gandavensis, assertionem Walweinii nullo modo confirmarunt.

Trithemius ex ipsius Dyonisii catalogo scripta recenset, non autem omnia, cum in fine legitur : *Et multa alia opera* [3]. In hac ampla nomenclatura solum unum invenitur : *De modo devote psallendi*, quod ad musicam spectare videatur.

Dr Fétis qui Walweinii dicta refert, hunc errare affirmat his verbis : « Le « prologue seul est de Ryckel, et il a été ajouté après coup. Le véritable auteur « de cet ouvrage est *Jean le Chartreux de Mantoue*, ainsi nommé parce qu'il « était moine à la Chartreuse de cette ville [4] ». Et alias : « Ce traité (celui « de Jean « de Mantoue) dont on trouve une copie dans la bibliothèque de Gand, est indiqué « dans le catalogue de cette bibliothèque comme anonyme; néanmoins par une « lecture attentive (!), on découvre dans l'ouvrage même qu'il a été écrit par Jean le « Chartreux de Mantoue, car on y lit ce passage (pars 1, lib. 3) : « Gallia namque me « genuit et fecit cantorem, Italia vero qualemcumque sub Victorino Feltrensi, viro tam « literis græcis quam latinis affatim imbuto, Grammaticum et Musicum, Mantua tamen « Italiæ civitas indignum Carthusiæ Monachum [5] ».

Talia qui legerit verba, nonne hæc doctum professorem Bruxellensem tractatu Gandavensi animis oculisque perlecto, accurateque hunc certe eumdem esse ac tractatum Johannis Mantuani recognito, scripsisse plane et merito credet? Attamen non ita est! Tractatus Gandavensis, tractatusque Johannis Mantuani nullo modo inter se conveniunt vel congruunt, nihil habent in quo consentiant.

1 Catalogue des manuscrits de la bibliothèque de la ville de Gand, classés par le bibliothécaire Joseph-Constant Walwein de Tervliet. Gand, 1816.

2 De vita Dyonisii ac scriptis maxime dicunt : Bolland., Acta Sanct; Foppens, Bibl. Belgica, t. I, p. 241-244; Fabricius, Bibl. med. avi latinitatis; Cassani, Admirabile vida del P.-D Rickel, Madrid, 1738, etc.

3 Scriptores ecclesiastici.

4 Revue musicale, t. XIV, 1834, p. 19.

5 Biographie universelle des musiciens, t. V, p. 261 ; 2de edit. t. IV, p. 435.

Digitized by Google

Opus *De arte musices* in hocce volumine haud in lucem proferimus ob eamdem rationem quæ dicta est supra, quum locuti sumus de *Speculo musicæ*. Cæterum tractatus non in tribus partibus, sed in duabus divisus, scilicet theorica et practica, fere totaliter de speculativa musica disserit, in qua scriptor Johannis de Muris auctoritatem maxime sequitur[1]. In sui operis proœmio declarat insuper monachus Carthusiensis se tractatum de musica plana aliumque de cantu mensurabili scripsisse; quem ultimum non invenimus.

IX

ANONYMI TRACTATUS DE MUSICA.

(Pag. 484.)

Hunc tractatum in bibliotheca Universitatis catholicæ Lovaniensis inventum nobis indicavit doctus noster Xaverius Van Elewyck, cui maximas gratias agimus, nec non eruditissimo professori theologiæ, E. Reusens, qui officiose liberaliterque codicem nobis communicavit.

Unde venerit hic codex monstrat inscripta folio primo annotatio quæ sequitur : « Hic liber quondam pertinet ad celebrem bibliothecam abbatiæ O. S. B. dictæ « S. Jacobi in Insula Leodii. Emptus fuit ab infra scripto quum sub hasta divende- « rentur libri R^di^ D^ni^ d'Arleux dictæ abbatiæ quondam monachi, et postea, abbatia « illa in capitulo canonicorum secularium conversa, collegiatæ ecclesiæ Sancti Jacobi « canonici. Hic autem liber pergamenis chartis inscriptus continet : F° 1° Tractatum de « timore; — F. 86. Constitutiones Benedicti papæ XII, in quibus de religiosis apostolis, « de visione faciali, de revocatione beneficiorum, etc. — F. 114. Summa dictaminis « Laurentii quæ consistit in formulis litterarum, etc. — F. 130. Librum epistolarum « Horatii. — Post varia semideleta sequuntur poëma inscriptum : « Dapes quales in « Paschali sumuntur, » aliaque carmina. — F. 170. Derivationes a magistro Anselmo, « opus grammatices. — F. 186. Tractatus de Musica. » — « J.-H. Janssens, theologiæ « dogmaticæ ac scripturæ S. professor in seminario Episc. — Leodii, 1821. »

Sæculo tredecimo exaratus est codex; duodecimo autem Tractatus esse compositus

1 Hujus operis exemplar nobis benigne condonavit nobilis vir amicusque noster Leo de Burbure.

videtur. Exempla notantur neumis dictis teutonicis, quibus in Germania superiori inferiorique usque ad sæculum decimum sextum usi sunt musici.

Tractatus nullas habet divisiones; plures tamen comprehendit partes, scilicet: de sonis, de mutationibus, de intervallis, de metrica, de tonis ac de organo. Quod de organo est, omnino consentaneum videtur cum iis quæ de hac re dicit Domnus Guido de Caroli-Loco in suo opere : Regulæ de arte musica [1].

De auctore autem nihil novimus, plura tamen concurrunt verisimilia eum vixisse in monasterio Sancti Jacobi Leodiensi : primo, ut supra dictum est, codex hujus fuit domus; secundo, bibliotheca Bruxellensis manuscriptum habet ex abbatia Leodiensi Sancti Laurentii, continens tractatum Bernonis in quo amanuensis dicit : « Si « hic defectus, nescio, quia in libro ex quo scripsi (de Sancto Jacobo) adhuc magis est spatium derelictum ».

Amplissimus hic codex Bruxellensis complectitur opera Guidonis Aretini, Dialogum Oddonis, Anonymi opus cui titulus : « Questiones in musica » [2], Tractatum Aribonis, ac quinque alios anonymorum inter quos est ille quem edidimus, t. I, p. 299; postremo ultimum in quo de theoria, de practica et diaphonia agitur. Quod volumen, ut videtur, quasi corpus est musicalis doctrinæ ab undecimo ad decimum quintum seculum; unde inferendum est artem musicam in his duobus monasteriis Leodiensibus floruisse.

Si, ut quidam affirmant, Franco, auctor « Artis cantus mensurabilis », idem sit ac Franco Scholasticus Leodiensis, qui sæculo undecimo vixit, mirum videtur nomen ejus in nullo tractatuum supradictorum proferri. Num autem credi potest de tanta fama nullum tunc temporis remansisse vestigium, præsertim ubi orta esset? et illos qui tam celebris viri quasi hæredes fuissent nomen ejus, quod altius extollere vel saltem memoria complecti debuissent, oblivioni tradidisse? Sententia nostra, istud silentium uno modo explicari potest; opinionem valde corroborat illorum qui non Scholasticum Leodiensem tractatum cui titulus : *Ars cantus mensurabilis*, composuisse affirmant.

1 Vide supra p. VII, et infra p. 150.

2 Hoc opus in maximo habuit pretio Johannes de Muris. Vide infra p. 325 et seq.

Digitized by Google

TRAITÉS INÉDITS

SUR LA

MUSIQUE DU MOYEN AGE

PAR

E. DE COUSSEMAKER

Correspondant de l'Institut,
Membre correspondant de l'Académie Impériale de Vienne,
Membre titulaire non-résidant du Comité Impérial des travaux historiques,
Associé de l'Académie Royale de Belgique, Membre honoraire de la
Société Royale des Antiquaires de Londres, etc.

II

M DCCC LXVII

LILLE. — IMPRIMERIE DE LEFEBVRE-DUCROCQ, RUE ESQUERMOISE, 57.

Digitized by Google

TRAITÉS INÉDITS

SUR LA MUSIQUE DU MOYEN AGE[1]

Le tome I de nos « Ecrivains sur la musique au moyen-âge », n'était pas encore achevé que déjà plusieurs érudits nous engagèrent vivement à compléter cette œuvre par la publication des autres documents les plus importants de notre collection. C'est pour répondre à d'aussi encourageantes sympathies, c'est avec la persuasion de rendre service à l'histoire de l'art que nous nous sommes décidé à donner deux nouveaux volumes.

Le tome II comprend : 1° des traités inédits de Réginon de Prum, de Hucbald, de Guido d'Arezzo et d'Odon de Cluny, qui ne sont pas seulement une suite au *Scriptores* du Prince abbé Gerbert, mais qui en forment un complément indispensable; 2° le traité de Gui de Châlis, les livres VI et VII du *Speculum musicæ* de Jean de Muris, le traité d'un Chartreux anonyme, tiré d'un manuscrit de la bibliothèque de l'Université de Gand, et un autre Anonyme de la bibliothèque de l'Université catholique de Louvain.

Pour donner une idée de l'importance de ces ouvrages, qui d'ailleurs n'échappera à personne, nous allons, comme nous l'avons fait dans la Préface du tome I, grouper ici l'ensemble des notes biographiques et bibliographiques afférentes à chaque auteur et à chacun des traités.

1 Les lignes qu'on va lire sont la traduction de la Préface latine mise en tête du tome II de notre collection d'Ecrivains sur la musique du moyen âge, ayant pour titre : SCRIPTORUM DE MUSICA MEDII ÆVI NOVA SERIES.

Digitized by Google

I

TONAL DE RÉGINON DE PRUM.

Réginon de Prum, ainsi appelé parce qu'il fut d'abord moine, puis abbé du monastère bénédictin de Prum, dans le diocèse de Trèves, est né en Allemagne vers le milieu du IXe siècle. Il dut son élévation à la dignité abbatiale, en 892, à ses connaissances solides dans la théologie, l'histoire, les sciences et les arts. Pendant qu'il exerçait ces hautes fonctions, il eut la triste mission de couper les cheveux à Hugues, fils du roi Lothaire, qui fut relégué dans ce cloître, après qu'on l'eut privé de la vue. Mais bientôt, et à la suite d'intrigues fomentées par trois moines de l'abbaye[1], Réginon fut obligé de résigner sa charge, en 899; il se retira près de Rathbod, archevêque de Trèves, qui le nomma abbé de Saint-Martin[2] selon les uns, selon d'autres de Saint-Maximin[3], au faubourg de cette ville.

Réginon est auteur d'ouvrages d'histoire et de théologie; de plus il a écrit une Lettre sur la musique, suivie d'un Tonal, intitulée : « Epistola de harmonica institutione ad Rathbodum, Episcopum Trevirensem, ac Tonarius sive octo toni musicæ artis cum suis differentiis ». La lettre à Rathbold a été imprimée par l'abbé Gerbert[4]; le Tonal est inédit.

On connaît aujourd'hui trois manuscrits qui contiennent la Lettre à Rathbod : un manuscrit à Leipsick, qui passe pour être autographe; un autre dans la Bibliothèque d'Ulm; le troisième est conservé dans la Bibliothèque royale de Bruxelles. L'abbé Gerbert a fait l'historique du manuscrit de Leipsick dans la Préface du tome I de ses *Scriptores*[5]; nous y renvoyons nos lecteurs. Forkel aussi donne la description de ce manuscrit dans son *Histoire générale de la musique*[6]. Le manuscrit d'Ulm n'est connu

1 Ainsi s'exprime Reginon dans sa chronique : « In regimine cœnobio non diu immoratus sum emulis contra me agentibus, sed Richarium, fratrem Gerhardi et Mafridi invidiosum, mei negotii successorem sustinui. »

2 Histoire littéraire de la France par des religieux Bénédictins de St-Maur, t. IV. p. 148.

3 Forkel, Allgemeine Geschichte der Musik, t. II, p. 314.

4 Scriptores, t. I, p. 214.

5 T. I; Præf., VIII.

6 Allgemeine Geschichte der Musik, t. II, p. 313.

Digitized by Google

que par la notice de Beyschlag [1]. Quant à celui de Bruxelles, d'après lequel nous donnons le Tonal, il y fait partie d'un codex coté 2750-2765. Le nº 2751 contient la Lettre à Rathbod avec quelques variantes de peu d'importance. On y trouve à la fin quelques additions qui ne font pas corps avec la Lettre à Rathbod, mais qui nous ont paru dignes d'être reproduites.

Feu Marchal, rédacteur du catalogue des manuscrits de la Bibliothèque royale de Bruxelles [2], assigne le deuxième tiers du xᵉ siècle comme l'époque à laquelle appartient ce manuscrit.

M. Fétis déclare que cette Lettre y porte la date de 885 [3]. Nous avons répété son assertion [4]; mais depuis, ayant eu la facilité de vérifier le codex lui-même, nous avons vainement cherché cette date. D'après l'écriture, Marchal nous semble avoir raison. Le Tonal de Réginon de Prum est compris sous le nº 2752.

Gerbert a reculé devant la difficulté de le publier à cause de sa notation neumatique [5]. Nous avons eu la patience d'en prendre un fac-similé entier, et nous avons cru faire une chose utile en en donnant une reproduction complète. Ceux qui se livrent à l'étude des neumes, comme ceux qui s'occupent de recherches sur les formules mélodiques du chant ecclésiastique, y trouveront un précieux recueil d'antiennes, de répons, d'introïts, de communions, etc.

D'après le fac-similé du manuscrit de Leipsick, joint à la description de ce volume donnée dans le catalogue des manuscrits de la Bibliothèque sénatoriale de cette ville [6], les neumes n'y ont pas tout à fait la même forme que dans le manuscrit de Bruxelles. Celui de Leipsick est en outre orné de lettres rouges et vertes. Le rédacteur du catalogue le considère comme étant du xᵉ siècle. Les deux manuscrits seraient ainsi de la même époque.

Dans son article sur Hugo de Reutlingen [7], auteur d'un traité intitulé : « Flores musicæ », M. Fétis écrit ceci : « L'ouvrage, dit-il, a peu d'intérêt par lui-même, mais

1 Sylloge variorum opusculorum, t. I, fasc. I, p. 216.

2 Inventaire des manuscrits de la Bibliothèque royale des ducs de Bourgogne. Bruxelles, 1839.

3 Résumé philosophique de la musique, p. CLXII. — Biographie univ. des musiciens, 1re édit., t. VIII, p. 372; — 2e édit., t. VIII, p. 198.

4 Mémoire sur Hucbald et sur ses traités de musique, Paris, 1841, p. 149.

5 Scriptores, t. I, p. 230.

6 Catalogus librorum manuscriptorum qui in bibliotheca Senatoria civitatis Lipsiensis asservantur. Edidit Æmilius Guilelmus Robertus Naumann. Grimæ, 1838.

7 Biographie universelle des musiciens, t. V, p. 211; — 2e éd., t. VI, p. 371.

Digitized by Google

« le commentaire en a beaucoup, parce qu'il donne en notation ordinaire de plain-« chant des exemples des intonations des psaumes *dans un ordre à peu près identique* « à celui du manuscrit de Réginon de Prum, qui se trouve à la Bibliothèque des ducs « de Bourgogne, à Bruxelles; en sorte que, par ces exemples, on a des moyens de lever « bien des doutes concernant les signes composés de la notation saxonne des IXe, Xe « et XIe siècles[1] ». Le savant bibliographe ne paraît pas avoir examiné attentivement ces deux manuscrits, puisqu'ils ne contiennent pas les mêmes exemples, et que ceux-ci n'y sont pas disposés de même.

II

FRAGMENT INÉDIT DE HUCBALD.

On n'est pas d'accord sur la question de savoir si tous les traités et fragments de traités édités par Gerbert[2] sous le nom Hucbald sont bien de lui. Toutefois il n'est douteux pour personne que le traité intitulé : *Musica Enchiriadis*, lui appartient. Cet ouvrage et plusieurs autres, qui portent son nom, se trouvent dans un grand nombre de manuscrits en France, en Italie, en Allemagne, en Angleterre, en Belgique, etc.

Un traité, qui ne resta pas inconnu à Gerbert[3], est intitulé : « Inchiriadon Uchubaldi francigenæ ». Il en existe des copies à Paris[4], à Florence[5] et à Bruges[6].

Ce traité n'est évidemment qu'un assemblage diffus et sans ordre, composé de fragments tirés de la : « Musica Enchiriadis », du même auteur. Néanmoins quelques variantes et surtout un fragment inédit sur l'organum lui donnent de l'intérêt;

1 Nous avons amplement parlé de l'origine des neumes dans notre *Histoire de l'harmonie au moyen-âge*, p. 149. Qu'il nous soit permis à cette occasion de rappeler que l'opinion qui fait dériver les neumes des accents a été émise pour la première fois par nous, dans le livre que nous venons de citer, et que ce n'est que six mois après l'impression de cette partie de l'ouvrage, et postérieurement à son dépôt légal, qu'il a été question de cette origine dans le *Journal des Savants* (année 1852).

2 Scriptores, etc., t. I, p. 103-229.

3 Ibid., t. I, Præf.

4 Bibliothèque impériale de Paris, Ms. 7203, Ie siècle ; le traité y est intitulé : *Incipit Inchiriadon Uchubaldi Francigenæ.*

5 Bibliothèque Magliabecchiana. Ms. XIX, D. 19; le traité y porte le même titre que dans le Ms. de Paris.

6 Bibliothèque de la ville. Ms. 38, XIe siècle. Il appartenait autrefois à l'abbaye des Dunes ; le traité y est anonyme. Il y manque les exemples qui, dans le Ms de Paris, sont notés avec les signes dont l'invention est attribuée à Hucbald.

Digitized by Google

car tout ce qui est concerne la musique à sons simultanés offre de l'utilité; c'est pourquoi nous n'avons pas hésité à publier la partie inédite qui s'y rapporte.

III

DES FORMULES DES MODES PAR GUIDO D'AREZZO.

Ce traité de Guido d'Arezzo, bien qu'un des plus importants qu'il ait composés, est resté inédit jusqu'à ce jour. Il était à peine connu, lorsque Bottée de Toulmon en a signalé l'existence dans le manuscrit de St-Evroult qui contient en même temps la plupart des autres œuvres du célèbre théoricien [1]. Plus tard, A. de la Fage en a trouvé une copie dans un manuscrit de la Bibliothèque Ricardiana, à Florence [2], et une autre dans la Bibliothèque Vallicellana, à Rome [3], avec des différences dont nous parlerons.

Faisons d'abord une brève description du manuscrit de St-Evroult. Ce manuscrit, qui est aujourd'hui la propriété de la Bibliothèque impériale, où il figure au fonds latin sous le nº 10508, est le même manuscrit de St-Evroult dont parle Jumilhac, dans son ouvrage : « la Science et la pratique du plain-chant [4] ». Cela résulte des annotations qu'on trouve dans le volume et que nous allons reproduire :

Sur le premier feuillet on lit : « Est S. Ebrulfi in Normani ».

Sur un fragment de papier qu'on a collé sur le même feuillet, se trouve écrit : « In « fine habet Micrologus, unus brevis sermo in musica editus a domno Widone, peritissimo « musico et venerabili monacho, directus ad Theobaldum Reatinæ civitatis. » — « Item « Antiphonarium ejusdem, et Formulæ modorum, etc. »

Au bas du deuxième feuillet on lit : « Iste liber est de armaria Sancti Ebrulfi ».

Enfin sur le dernier feuillet on lit : « Iste liber est de abbatia Sancti Ebrulfi ».

Le manuscrit se compose de deux parties : la première contient des Chants notés; la seconde, les Traités de Guido d'Arezzo.

1 Notice bibliographique sur les travaux de Guido d'Arezzo, — Mémoires de la Société des antiquaires de France, t. XIII.

2 Essais de diphthérographie musicale. (Partie inédite en notre possession.)

3 Ibid. — Voir aussi la partie publiée, p. 89.

4 Paris, 1673; — 2e édit. Paris, 1847.

Digitized by Google

Les cinq premiers feuillets portent des *Kyrie* et autres chants paraphrasés, dits *farcis*. Avec le folio 6 commence ce qui, dans une des notes précédentes, est appelé Antiphonaire; cet ouvrage, attribué par Dom Jumilhac à Guido d'Arezzo[1], finit au verso du feuillet 129. Bottée de Toulmon, qui partage l'opinion de Dom Jumilhac, assigne en outre au célèbre Camaldule le *Psautier* de la Bibliothèque Impériale, supplément latin, n° 990[2].

Si cela était prouvé, ce serait certainement une des découvertes les plus importantes pour la restauration du plain-chant; mais la preuve n'en est fournie ni par Jumilhac pour l'Antiphonaire, ni par Bottée de Toulmon pour le Psautier.

Dom Jumilhac ne donne d'autre raison que la présence, dans le même manuscrit, de l'Antiphonaire avec les œuvres théoriques de Guido d'Arezzo, et sa notation en neumes disposés selon la doctrine de Guido sur quatre lignes, dont une en rouge, une en vert et deux en noir. Mais la première raison perd sa valeur devant ce fait que l'Antiphonaire et les Traités ont formé primitivement deux manuscrits distincts; cela résulte de l'examen de la pagination. En effet, il est facile de voir que les Traités, qui commencent avec la page 136, portaient primitivement une pagination particulière, ce qui indique clairement que cette partie du volume formait un manuscrit à part. Quant à sa notation en neumes sur des lignes de diverses couleurs, beaucoup de manuscrits de la même époque étant notés ainsi, rien de concluant ne saurait en être tiré en faveur de l'opinion émise par Dom Jumilhac.

En examinant bien le contenu de ce prétendu Antiphonaire, il est difficile de croire que ce soit l'Antiphonaire de Guido. Suivant Adrien de La Fage, qui avait étudié ce manuscrit pour une nouvelle édition des œuvres de Guido qu'il avait préparée[3], « ce « n'est que le travail de quelque choriste ou chef de chœur, qui voulait avoir pour son « usage une sorte de memorandum qui lui remît devant les yeux les passages qu'il pouvait « avoir occasion d'entonner seul et ceux qui étaient susceptibles de faire difficulté ».

D'un autre côté, il nous paraît difficile de croire que, dans l'Antiphonaire qu'il avait dis-

1 La science et la pratique du plain-chant; Préface.

2 Notice bibliographique sur les travaux de Guido d'Arezzo.

3 A. de La Fage avait rassemblé tous les ouvrages de Gui d'Arezzo; il les avait collationnés sur un nombre considérable de manuscrits des principales bibliothèques de l'Europe, et en avait tiré d'amples variantes et extraits. Ces documents curieux, mais non encore coordonnés, sont en notre possession.

Digitized by Google

posé comme modèle à adopter, Guido ait admis des *Kyrie* et des *Sanctus* du genre de ceux qui se trouvent ici en grand nombre. Il est plus probable que ce recueil avait une destination analogue à celle qui est indiquée par A. de La Fage. Quelques chants, et notamment celui en l'honneur de St-Evroult, semblent dénoter une origine française.

Quant au Psautier du manuscrit 990, rien ne constate qu'il appartienne vraiment à Guido. Sa présence dans un volume comprenant quelques œuvres du célèbre théoricien n'est pas suffisante pour permettre de lui attribuer cet ouvrage. D'ailleurs, ce n'est pas un Psautier, mais un Tractuaire.

Arrivons maintenant à la seconde partie du manuscrit, celle qui renferme les œuvres théoriques de Guido. Elles commencent au folio 136, et contiennent les traités suivants :

1° f° 136, Mirologus ;

2° f° 143, Regulæ musicæ rhythmicæ ;

3° f° 145, De sex motibus vocum ad se invicem vel dimensione earum ;

4° f° 145, Regulæ musicæ de ignoto cantu ;

5° f° 149, Epilogus (prosaïcus) de modorum formulis ;

6° f° 152, De modorum formulis et cantuum qualitatibus ;

7° f° 156 v°, Epilogus rhythmicus in modorum formulis.

Le manuscrit finit par un opuscule intitulé : « Mensura monocordi secundum Boetium », sans nom d'auteur.

Les traités qui portent les n°s 3, 6 et 7 sont inédits. Nous les publions dans le tome II de notre collection.

Le traité des formules des tons et l'épilogue rhythmique de ce traité, ainsi qu'on l'a dit plus haut, se trouvent dans un manuscrit de la Bibliothèque Vallicellana à Rome, et dans un autre de la Ricardiana à Florence ; c'est A. de La Fage qui nous l'apprend dans ses « Essais de diphthérographie musicale » ; mais ces deux leçons ne valent pas celle du manuscrit de St-Evroult. Dans la copie qu'en a laissée cet estimable savant, on rencontre quelques variantes dans le texte et une addition dont nous avons profité ; mais les exemples de musique sont évidemment plus corrects dans le manuscrit de St-Evroult qui a servi de base à notre édition.

Maintenant, peut-il s'élever quelque doute sur la question de savoir si ce traité est bien de Guido? Nous ne le pensons pas, en présence surtout de l'Epilogue publié par

Gerbert[1] sans que son attribution à Guido d'Arezzo ait soulevé la moindre contestation. Il suffit d'ailleurs de le comparer avec le micrologue, pour se convaincre que le style des deux ouvrages est le même. De ce qu'ils ne se rencontrent que dans peu de manuscrits, ce n'est pas une raison de douter; car on sait que les œuvres de Guido se trouvent rarement toutes réunies. Nous croyons qu'on ne saurait présenter d'objections sérieuses contre l'attribution donnée ici à ce traité. Quant à son importance pour l'étude de la tonalité des divers chants du graduel et de l'antiphonaire, elle sera facilement reconnue. L'opinion de Guido a un grand poids dans ces matières, traitées par les maîtres les plus célèbres qui l'ont précédé et suivi. Les tonals de Réginon de Prum, de Guido d'Arezzo, d'Odon et de Jean de Muris, joints à ceux que l'on connaissait déjà, seront, nous l'espérons, d'une utilité qui ne saura manquer d'être appréciée par tous ceux qui étudient ces questions.

IV

DES MOUVEMENTS DE LA VOIX PAR GUI D'AREZZO.

Ce fragment, qui se trouve aussi dans le manuscrit de la Bibliothèque Vallicellana, est intercalé dans le manuscrit de St-Evroult, entre le Prologue rhythmique de l'antiphonaire et l'Epilogue (prosaïque) des formules des modes. Son style ne laisse pas douter qu'il appartient bien à Guido. Le manuscrit de la Bibliothèque Vallicellana offre quelques variantes dont nous nous sommes servi.

V

TONAL D'ODON.

Des cinq traités ou fragments de traités que l'abbé Gerbert a publiés[2], sous le nom d'Odon, un seul, son « Dialogue sur la musique », lui est assigné sans contestation.

1 Scriptores, etc., t. 1, p. 231.

2 Ibid., t. 1, p. 251.

Digitized by Google

Quelques auteurs l'ont attribué à Guido d'Arezzo; mais les efforts qu'ils ont pu faire pour le démontrer ont été vains, en présence d'un passage de la lettre à Michel, où Guido déclare lui-même qu'Odon est auteur d'un Manuel sur la musique [1], qui n'est autre que le Dialogue dont il s'agit [2].

Parmi les autres ouvrages qui lui sont attribués, mais dont l'attribution ne paraît pas être à l'abri de contestation, se trouve un *Tonal* dont l'abbé Gerbert a publié le *Proœmium*. Cet ouvrage est différent de l'*Intonarium* que nous donnons d'après le manuscrit de St-Dié [3]. Nous n'osons pourtant affirmer que celui-ci soit bien de lui, n'ayant d'autres raisons à donner que les mentions que renferme le titre placé en tête du traité, et dont la rédaction semble inspirer une assez grande confiance dans l'assertion qui le met sous le nom d'Odon. Pour en avoir néanmoins la certitude, il faudrait des preuves plus concluantes. Quoi qu'il en soit, qu'il appartienne à Odon ou qu'il soit l'œuvre d'un autre, il sera consulté avec fruit par tous ceux qui se livrent à l'étude du chant ecclésiastique au moyen-âge.

Ce Tonal, ainsi que ceux de Réginon de Prum, de Guido d'Arezzo et de Jean de Muris, sera très utile à ceux qui voudront faire un examen sérieux de la constitution des mélodies grégoriennes. On n'a pas encore remarqué tout le parti qu'on pourrait tirer d'un travail comparatif des divers tonals connus, selon les pays et les époques. Ce serait, suivant nous, un des moyens les meilleurs et les plus sûrs d'arriver à reconnaître et à distinguer les mélodies traditionnelles.

VI

RÈGLES SUR L'ART MUSICAL PAR GUI DE CHÂLIS.

Gui, abbé de Châlis, monastère de l'ordre de Citeaux en Bourgogne, vivait au XIIe siècle. Son traité, que nous éditons d'après un manuscrit de la Bibliothèque Ste-Gene-

1 Ibid., t. II, p. 80.

2 Dans un manuscrit de la Bibliothèque impériale de Paris et dans un autre du Musée Britannique, ce Dialogue d'Odon porte pour titre : *Enchiridion*.

3 Nous nous plaisons à rappeler que c'est à M. Grosjean, organiste à St-Dié, que nous sommes redevable de la communication de ce manuscrit.

Digitized by Google

vième à Paris, est de cette époque ; il est plein d'intérêt sous le rapport tant du chant ecclésiastique que de l'histoire de l'harmonie. Il en existait autrefois un manuscrit à l'abbaye St-Germain-des-Prés[1], et, d'après Casimir Oudin[2], on en conservait un à l'abbaye de Foisgny et un à celle de Bucilly, ordre de Prémontré ; mais on ignore ce qu'ils sont devenus. Les recherches que nous avons pu faire pour les retrouver ont été infructueuses. La découverte de l'un d'eux aurait été utile pour remplir quelques lacunes que l'humidité a occasionnées à la partie inférieure de plusieurs pages du manuscrit de la Bibliothèque Ste-Geneviève.

Les renseignements sur la naissance de Gui, sur son décès, sur les circonstances de sa vie manquent. Il résulte seulement d'un passage qui se trouve au commencement de son traité qu'il l'aurait composé à la demande de l'abbé de Clairvaux, pendant qu'il était novice dans ce monastère. D'après cela, on a, dans ce traité, ce qui n'est pas sans intérêt, des indications précieuses sur la doctrine qui était alors en usage dans l'ordre de Citeaux. Sous ce rapport encore, cet ouvrage est important pour l'histoire du chant ecclésiastique. Il ne l'est pas moins, ainsi qu'on l'a dit, pour l'histoire de l'harmonie, car il contient à la fin des règles sur la diaphonie que nous avons publiées précédemment en faisant ressortir l'intérêt qu'elles présentent[3].

Ce traité est donc, à tous égards, un document dont la place était marquée dans notre collection.

VII

SPECULUM MUSICÆ PAR JEAN DE MURIS.

Jean de Muris, de Murs ou de Meurs, est le théoricien le plus savant et le plus célèbre du XIVe siècle. Son nom et ses écrits ont fait autorité [4] dans toute l'Europe, non-seulement de son vivant, mais encore longtemps après lui. C'est peut-être à cette renommée universelle qu'il faut attribuer les opinions fort diverses qui ont été émises

1 D. Félis, Biographie universelle des musiciens, t. IV.

2 Comment. de Scriptoribus eccles.

3 Histoire de l'harmonie au moyen-âge, p. 255-258.

4 C'étaient les ouvrages de Jean de Muris qui étaient en usage, pour l'enseignement de la musique, à l'École des beaux-arts de l'Université de Louvain. Voici ce qu'on lit dans les Statuts de 1426 : « Item. Statuimus et ordinamus quod in mathematicalibus legentur tractatus de Spera, primus liber Euclidis, aliquis tractatus de arithmetica, et Johannis de Muris Musica. »

Digitized by Google

sur le pays où il reçut le jour. Baleus[1], Gesner[2], Tanner[3], Hawkins[4] en font un Anglais; Bontempi[5] le fait naître en Italie; mais aucun de ces auteurs ne fournit de preuves solides.

Presque tous les documents au contraire le considèrent comme Français; seulement les uns lui donnent pour berceau Paris, d'autres la Normandie. A cet égard encore, rien n'est démontré. Il est possible que le nom de *Muris*, de *Murs* ou de *Meurs*, soit celui du lieu de naissance du célèbre docteur de Sorbonne; mais, en supposant qu'il en fût ainsi, comme il existe plusieurs localités de ce nom, on se trouverait de nouveau dans le doute. Il faut donc attendre la découverte de quelque document positif, et se contenter pour le moment de ce fait important, c'est qu'on peut à bon droit regarder la France comme sa patrie.

On n'est pas mieux renseigné sur l'époque de sa naissance et de son décès. Toutefois, le rapprochement de quelques dates certaines permettent de circonscrire le temps où il a vécu entre la fin du XIIIe siècle et le milieu ou le second tiers du XIVe [6].

Jean de Muris fut docteur et professeur de Sorbonne; cela résulte de divers témoignages, et spécialement de mentions écrites à la fin de deux de ses traités conservés en manuscrit dans les Bibliothèques de Paris et d'Oxford [7]. Voici celle du manuscrit de Paris : « Explicit Musica speculativa secundum Boetium per Magistrum Johannem de « Muris abbreviata, Parisiis, *in Sorbona* anno domini 1313 [8] »; l'autre, écrite à la fin du manuscrit de la Bibliothèque Bodléienne, est ainsi conçue : « Hos canones disposuit « Johannes de Muris, Parisiis, in a^o^ M. CCC. XXXIX, in domo scolarum *de Sorbona* [9]. »

Selon le Père Mersenne, Jean de Muris aurait été en outre chanoine et doyen de l'église de Paris [10]; mais le savant Minime ne fait pas connaître la source où il a puisé ce renseignement, et celui-ci se trouve en contradiction avec le silence que gardent et le

1 Centur. XI de Scriptoribus Britanniæ.

2 Bibloth. universalis : « Johannes de Muris *Anglus*, ut fertur, bonarum artium magister, scripsit de musica practica tractatum, in quem epitomen scripsit Prosdocimus Patavinus. »

3 Bibliot. Britann. — Hibern, p. 587.

4 General history of the science and pratice of music. new edit., London, 1853, p. 217. Dans le manuscrit cité on lit ces vers :

John de Muris, variis floruitque figuris
Anglia cantorum omen gignit plurimorum.

5 Istoria musica, p. 199.

6 Forkel, Allgem. Geschichte der musik, t. II, p. 426. — Fétis, Biographie universelle des musiciens, 2e édit., t. VI, p. 266.

7 Gerb., Script., t. III, p. 233.

8 Fétis, Biographie universelle des musiciens; 2e édit., t. VI, p. 233.

9 Ibid.

10 Harmonicorum, etc., Lutetiæ Parisiorum, 1648; lib. I, prop. XXV, p. 8. — Voici les paroles mêmes de Mersenne : « Præterea ea quæ attulimus ex Aristotele, et Ptolemæo, placet

Gallia christiana et le *Cartulaire* de Notre-Dame de Paris, où le nom de Jean de Muris n'est pas cité parmi ces dignitaires.

Jean de Muris était un très savant homme ; il a écrit non-seulement sur la musique, mais aussi sur l'arithmétique et l'astronomie. Nous ne parlerons ici que de ses ouvrages relatifs à la musique.

Parmi ceux qui portent son nom, il en est plusieurs qui sont incontestablement de lui ; mais d'autres, et c'est le plus grand nombre, ne lui appartiennent pas ; ce sont des extraits ou des compilations d'après les doctrines exposées dans ses traités.

Sauf le traité sur la *Musique spéculative*, on peut classer dans cette dernière catégorie tous ceux que l'abbé Gerbert a insérés dans le tome III de son *Scriptores*, ce qui ne diminue pas l'intérêt qu'ils peuvent avoir.

En voici la nomenclature selon l'ordre où ils sont publiés dans le recueil de Gerbert :

1° *Summa magistri Johannes de Muris;*

Cet ouvrage est tiré d'un manuscrit de la Bibliothèque impériale de Paris. M. Fétis a dit et répété [1] que cet ouvrage se trouve dans un manuscrit de la Bibliothèque de l'Université de Gand ; il n'y existe pas. Le savant bibliographe s'est trompé ; il a confondu ce traité avec un autre intitulé : *Ars discantus et argumentum musicæ per magistrum Johannis de Muris*, qui est dans le même manuscrit et dont il avait parlé ailleurs [2].

2° *De musica speculativa;*

C'est un abrégé fort bien fait du traité de Boèce. Il se trouve en manuscrit à la Bibliothèque impériale de Paris, sous le n° 7369, où il porte la date de 1323. Ce n'est pas ce manuscrit dont s'est servi Gerbert, quoiqu'il l'ait connu ; il a reproduit l'édition qui en avait été donnée par un professeur de Leipsick, Mc Conrad, surnommé Noricus parce qu'il était Styrien de naissance, en la faisant précéder de la version tirée d'un manuscrit de Vienne et de la préface du manuscrit de Paris [3].

M. Fétis dit que le traité publié par C. Noricus est probablement le même ouvrage que

en referre quæ leguntur in *Speculo musicæ Johannis de Muris, Canonici* atque *Decani* Ecclesiæ Parisiensis, quod asservatur in bibliotheca regia, in quo post septem libros ejusdem Speculi *tractatus* additur *absque authoris nomine*, etc. Ce passage ne se trouve pas dans l'édition française de cet ouvrage publié à Paris, en 1636, sous le titre de : *Harmonie universelle*. Quant au TRAITÉ sans nom d'auteur, nous en parlons un peu plus bas.

1 Biographie universelle des musiciens, t. VI, p. 383 ; — 2e édit., VI, p. 367.

2 Revue musicale, t. XIV, 1834.

3 Script., t. III, p. 189-319.

Digitized by Google

celui dont il existe une édition intitulée : « Epitoma Johannis de Muris in musicam Boecii. In quo omnes conclusiones musice prout est inter septem artes liberales primaria, mira celeritate, mathematico more, demonstrantur. »

Comme nous possédons un exemplaire de ce rare opuscule, nous pouvons affirmer que l'édition de Francfort est bien le même ouvrage, à l'exception toutefois de la préface qui est celle du manuscrit de Paris, et sauf quelques variantes.

Avant le dernier feuillet, contenant au recto le *Correctorium*, et au verso la marque de l'imprimeur, on lit : « Explicit musica magistri Johannis de Muris nuper per magistrum « Ambrosium Lacher de Merspurgk mathematicum diligenter revisa, ordinarie lecta « atque impressa in studio novo Franckfordiano ; anno salutis 1508, studii vero prefati 3 « in die Sancti Galli. »

Nous reproduisons cette mention pour rectifier quelques inexactitudes qui se rencontrent dans les citations faites par d'autres.

Il est assez singulier que tous ceux qui ont examiné le manuscrit 7207, dont nous parlerons plus loin, n'ont pas vu qu'à la fin du volume se trouve le même traité finissant par ces mots : *Explicit tractatus musice magistri Johannis de Muris*. A l'exception de la préface de l'édition de Francfort, qui n'existe pas dans le manuscrit 7207, le texte y est disposé de la même manière ; mais ce dernier manuscrit contient les figures très exactement dessinées, qui ne se trouvent pas dans l'imprimé.

3° *De numeris qui musicas retinent consonantias ;*

Cet opuscule est édité d'après un manuscrit de la Bibliothèque impériale de Paris.

4° *Tractatus de proportionibus ;*

D'après un manuscrit du même dépôt.

5° *De musica practica ;*

Encore d'après le même manuscrit. Ce traité n'a rien de commun avec celui dont il sera parlé plus loin, et qui porte le même titre.

6° *Questiones super partes musicæ ;*

D'après le même manuscrit de Paris, et d'après un autre de St-Blaise.

7° *De discantu et consonantiis ;*

D'après le même manuscrit. C'est un fragment de peu d'importance, et qui n'a point de rapport avec un autre traité intitulé : *De discantu*.

Digitized by Google

8° *De tonis;*

Même provenance.

9° *Ars discantus data a magistro Johanne de Muris abbreviando;*

Encore d'après le même manuscrit de Paris. Il n'y est question que des proportions.

Outre le traité sur la *Musique spéculative*, le seul, entre ceux qu'a publiés Gerbert, qu'on puisse considérer comme lui appartenant d'une manière certaine, Jean de Muris a composé trois autres ouvrages importants, restés inédits ; ce sont les suivants :

1° *Speculum musicæ;*

Nous parlerons de ce traité capital un peu plus loin.

2° *Ars discantus;*

3° *Ars musicæ mensuratæ.*

Parmi les nombreux documents que nous avons recueillis dans les principales Bibliothèques de l'Europe, nous n'avons rencontré aucune copie de ces deux ouvrages avec le nom de Jean de Muris ou avec des indications authentiques qui prouvent qu'ils sortent de sa plume. Peut-être se trouvent-ils parmi les traités anonymes assez nombreux de cette époque. M. Fétis dit qu'il possède un manuscrit complet du traité de contrepoint intitulé : *De discantu* [1] ; mais il n'en donne ni l'analyse, ni le commencement, ni la fin, rien enfin qui permette de s'en faire une idée ou qui puisse servir de point de comparaison. Quoi qu'il en soit, on ne peut douter que Jean de Muris ait composé un traité sur le *Contrepoint* et un sur la *Musique mesurée*, qui sont différents de ce qu'il a écrit sur cette matière dans le *Speculum musicæ*. Ce qui le prouve, c'est d'abord que les écrivains du temps en parlent en des termes qui ne peuvent laisser aucune équivoque à cet égard; ce sont ensuite certains traités anonymes où les auteurs déclarent n'avoir d'autre mérite que celui d'interpréter fidèlement la doctrine de Jean de Muris [2].

Tels sont, pour le contrepoint, le traité du manuscrit de Gand ayant pour titre : *Ars discantus secundum Johanne de Muris;* et pour la musique mesurée, le traité commençant par ces mots : « Quilibet in arte practica mensurabilis cantus, etc. »,

1 Biographie universelle des musiciens, t. VI, p. 323.

2 Voir dans le tome III de notre « *Scriptorum de musica medii ævi nova series* » les traités de Prosdocime de Beldemande, de Jean Vernhus d'Anagnia et autres.

Digitized by Google

dont on trouve des copies dans la Bibliothèque impériale de Paris, dans la Bibliothèque du Vatican, dans celle d'Einsideln, etc.

Nous publierons ces traités dans le tome III de notre collection, et nous y donnerons quelques explications qui confirmeront ce que nous venons de dire.

Arrivons maintenant au *Speculum musicæ*. C'est là sans contredit l'ouvrage capital du célèbre docteur de Sorbonne ; c'est la plus vaste encyclopédie de la science musicale au moyen-âge. On n'en connaît que deux manuscrits, qui existent tous deux à la Bibliothèque Impériale, l'un sous le n° 7207, l'autre sous le n° 7207 A. Le premier est un magnifique volume in-folio sur velin, d'une belle écriture de la fin du XIVe siècle ou du commencement du XVe. L'autre, sur papier, est beaucoup inférieur sous le rapport de l'exécution calligraphique, et moins complet ; il y manque notamment le dernier livre du traité.

L'ouvrage est divisé en sept livres : le premier traite de la musique, de son invention et de ses divisions ; le second, des intervalles ; le troisième, des proportions ; le quatrième, des consonances et des dissonances ; le cinquième, des tétracordes, de la division du monocorde et de la doctrine de Boèce ; le sixième, des modes et du chant ecclésiastique ; le septième, du déchant et de la musique mesurée.

Cette simple énumération indique suffisamment toute l'importance de ce traité. Il serait certes à désirer qu'il fût publié. Dès l'année 1844, nous en avions fait la proposition au « Comité historique des arts et monuments », établi près le Ministère de l'Instruction publique ; mais il n'y fut pas donné suite à cause de certaines difficultés typographiques. Sans nous décourager, nous avons continué à recueillir des documents inédits, et persisté dans notre idée de les publier. Excité par d'encourageantes sympathies, seul nous avons tenté cette lourde entreprise. Elle a reçu un accueil favorable ; c'est la seule récompense que nous ambitionnions.

Toutefois, il a fallu la conduire avec modération et y apposer certaines bornes. Pour y insérer le *Speculum musicæ* entier, il aurait fallu presque doubler le nombre des volumes dont se composera notre recueil. Le faire, c'eût été dépasser les limites dans lesquelles il convenait de nous renfermer. Si intéressant d'ailleurs que soit ce vaste ensemble des connaissances musicales au XIVe siècle, il est néanmoins certaines parties, notamment celles qui concernent la théorie spéculative de l'art, qui n'offrent

plus aujourd'hui qu'un intérêt secondaire. Il en est tout autrement des parties relatives au plain-chant et à la musique mesurée; celles-ci, au contraire, sont d'une importance considérable. Là, en effet, se trouvent exposées avec les plus grands détails et avec une érudition toujours sûre non-seulement les doctrines des plus célèbres maîtres, mais aussi les propres idées de l'auteur, qui a étudié à fond la matière qu'il traite. Ce qui se rapporte au plain-chant et à la musique mesurée est compris dans les livres VI et VII; ce sont ces deux livres que nous donnons dans le tome II de notre collection. Nous espérons que tous ceux qui se livrent aux études musicales nous sauront gré d'avoir mis ces documents à leur disposition.

Pour qu'on ait une idée de l'ensemble de l'ouvrage, nous avons reproduit les tables de chapitres des livres I à V dans la Préface latine placée en tête du tome II de notre recueil; quant aux tables de chapitres des livres VI et VII, elles se trouvent en tête de chacun de ces livres dans le même volume.

VIII

TRAITÉ DE PLAIN-CHANT PAR UN CHARTREUX ANONYME.

Ce traité que nous publions, d'après le manuscrit de la Bibliothèque de l'Université de Gand[1] dont nous avons parlé plus haut, est indiqué dans le catalogue des manuscrits de ce dépôt sous les nos 8, 9 et 10, comme formant trois ouvrages distincts. Selon nous, ce n'est qu'un seul ouvrage traitant, sous des rubriques spéciales, diverses questions relatives au plain-chant. Trois faits viennent le démontrer; ce sont :

1° Les lettres de repère placées en marge du traité, sans interruption;

2° Les chiffres de renvoi de pagination qui se rencontrent dans tout ce traité et qui ne se rapportent pas au manuscrit de Gand;

3° Un paragraphe qui forme une addition dont il sera parlé à la page 20.

1 Ce manuscrit, inscrit sous le n° 421, provient de l'abbaye de St-Bavon. C'est un in-folio de grand format, comprenant 208 feuillets en vélin. Il est d'une très-belle écriture du commencement du XIVe siècle. Le copiste déclare lui-même avoir achevé la première partie en 1503, et la seconde en 1504. La première mention est rapportée dans notre t. II (p. 483); l'autre placée à la fin du volume, est ainsi conçue : « Explicitus est liber scriptus Gandavi per me M. Anthonium de Aggere Sancti Martini (en Flamand : *Sinte-Martins-Dyck*). Anno Domini M. V°. IV, prima die aprilis. »

Digitized by Google

Cela résulte en outre de ce que le tout, ainsi que l'auteur le dit lui-même, n'est qu'une compilation ; mais c'est une compilation très bien faite à laquelle l'écrivain a ajouté ses propres idées, ce qui constitue un ensemble où se trouvent des renseignements sur certains points de doctrine et de pratique qu'on chercherait vainement ailleurs.

Voici maintenant les divisions que nous avons adoptées, les intitulés de chacune de ces divisions, et les explications dont il nous a paru utile de les accompagner.

1. — *Traité de la nature et de la distinction des tons.*

Tel est le titre exact de la partie de ce traité, qui porte le nº 8 dans le Catalogue des manuscrits de la Bibliothèque de l'Université de Gand.

M. Fétis n'ayant regardé sans doute que les trois premiers mots de ce titre, sans faire attention au surplus, a cru que c'était le traité de Tinctoris intitulé : *Tractatus de natura et proprietatibus tonorum* [1]. S'il avait lu quelques pages ou quelques lignes du traité lui-même, il se serait bientôt aperçu — lui qui possède un manuscrit de Tinctoris, lui qui l'a traduit et commenté [2] — que le traité du manuscrit de Gand n'a rien de commun avec celui du célèbre chanoine de Nivelles.

2. — *L'art d'entonner selon les règles enseignées par les maîtres de l'art.*

Dans le Catalogue des manuscrits de Gand, cette partie est inscrite sous le nº 9. Après l'*Explicit*, l'auteur déclare que la doctrine qu'il vient d'exposer est extraite de divers ouvrages sur l'art musical, mais il n'en nomme pas les auteurs.

3. — *Fragments divers.*

Le Catalogue des manuscrits de Gand classe sous le nº 10 une partie du *Dialogue d'Odon*, qui y est attribué à tort à Guido d'Arezzo. Nous omettons ces fragments, puisque le « Dialogue » d'Odon a été publié par Gerbert [3]. Mais ce même nº 10 comprend en outre des Vers sur la musique et d'autres fragments; nous les publions sous le titre de « *Fragments divers* ».

4. — *Formation et origine du monocorde.*

La figure du monocorde donnée par l'auteur n'est pas la même que celle qu'indiquent Guido d'Arezzo et Jean de Muris. Elle a du rapport avec quelques-uns des nombreux instruments à cordes pincées en usage au XVe siècle. Quant à la division des intervalles, elle

1 Revue musicale, t. XIV, p. 19.
2 Biographie universelle des musiciens, t. V, p. 364 ; — 2e édit., t. IV, p. 483.
3 Scriptores, t. I, p. 251.

est facile et claire. Toutefois, il est à regretter que le copiste n'ait pas reproduit les exemples donnés par l'auteur.

C'est dans cet opuscule qu'on trouve un renvoi qui se rapporte au chapitre XIX du traité intitulé : *De arte musices*, inséré dans le même manuscrit, et d'où résulte la preuve que ce traité, et celui que nous éditons sous le n° VIII, sont du même auteur.

5. — *Ceci se rapporte au traité de la distinction des tons.*

C'est l'addition dont nous venons de parler (p. 18) et qui, suivant nous, est une preuve qu'il ne s'agit ici que d'un seul traité.

6. — *Des tons et de ce qui s'y rattache.*

Sous ce titre général, ajouté par nous pour plus de clarté, on trouve un ensemble de règles pratiques, rédigées avec beaucoup de netteté, sur les tons, sur les finales, sur la manière de reconnaître à quel ton appartiennent les antiennes, sur les repos et la respiration, sur le mode de composition du plain-chant, sur l'emploi du *b* et du ♮, etc.

7. — *Instruction courte et utile pour le plain-chant.*

Cette partie comprend des règles et des conseils sur la manière de chanter convenablement. Elle est terminée par une sorte de Tonal, où sont notées les différentes intonations pour les offertoires et les antiennes de chaque ton.

8. — *Stet protestatio ista facta supra folio* LXVI.

Ce renvoi semble se rapporter à une partie du petit traité sur le monocorde.

Ces divisions, que nous avons d'ailleurs trouvées presque toutes établies, et aux intitulés desquelles nous n'avons fait que très peu de changements, sont de nature, pensons-nous, à jeter plus de clarté sur l'ensemble du traité, et à mieux en apprécier l'importance.

Quant aux recherches que nous avons faites poúr en découvrir l'auteur, elles n'ont abouti qu'en partie. Ce qui est certain, c'est que le traité a pour auteur le Chartreux qui a composé le traité qui, dans le même manuscrit, est intitulé : *De arte musices.*

S'il fallait s'en rapporter exclusivement à quelques passages, à quelques renvois, au style général et à certaines expressions particulières, on y trouverait des éléments suffisants pour justifier cette attribution. Cette opinion était partagée par le rédacteur de l'ancien Catalogue, Walwein de Tervliet, qui se fondait sans doute sur les analogies de langage que nous venons de signaler. Toutefois, il n'en fournit aucune

Digitized by Google

preuve; pourtant elle existe dans l'ouvrage même. On la trouve effectivement dans le renvoi à un passage du traité *De arte musices*, passage qui correspond parfaitement à ce renvoi. Il ne peut donc y avoir aucun doute sur l'identité de l'auteur des deux traités.

Reste à démontrer que le *De arte musices* est l'œuvre d'un chartreux; rien de plus facile; voici ce que l'auteur lui-même y dit dans le Prologue : « Quod et ego loquens « attestor, pro parte sacri ordinis *nostri Carthusiensis* experientia doctus, quia dum nos « per musicam, velut in cantico novo quod sancti patres nostri docuerunt, etc. »

Walwein de Tervliet a cru y reconnaître le célèbre Denys de Lewis, natif de Rykel, au pays de Liége, chartreux à Ruremonde, au XIIe siècle. « On peut voir, dit-il, au « Prologue de la première partie, qu'un Chartreux, vraisemblablement Denys de Lewis, « de Ryckel, au pays de Liége, Chartreux à Ruremonde, a composé, sinon tout l'ouvrage, « *De arte musices*, du moins le Prologue[1]. » Mais toutes les recherches que nous avons pu faire nous-même et auxquelles a bien voulu se livrer notre docte ami M. le baron de St-Genois, n'ont pu avoir pour résultat la confirmation du fait avancé par Walwein de Tervliet. Jusqu'à nouvelle découverte, il faut donc se contenter de la preuve qui donne pour auteur un Chartreux.

Denis de Lewis a écrit un grand nombre d'ouvrages[2]. Trithème (*Scriptores eccles.*) en publie une nomenclature d'après une liste émanant du célèbre Chartreux; mais elle se termine par ces mots : *Et multa alia opera.* Dans cette longue énumération, le seul ouvrage qui ait quelque trait à la musique est celui qui porte pour titre : *De modo devote psallendi.*

M. Fétis, qui rapporte le passage que nous venons de citer, dit que Walwein s'est trompé, et poursuit ainsi : « Le Prologue seul est de Ryckel, et il a été ajouté après coup. « Le véritable auteur de cet ouvrage est *Jean le Chartreux de Mantoue*, ainsi nommé « parce qu'il était moine à la Chartreuse de cette ville[3] ». Et ailleurs : « Ce traité (celui « de Jean de Mantoue) dont on trouve une copie dans la bibliothèque de Gand, est « indiqué dans le catalogue de cette bibliothèque comme anonyme; néanmoins par une

1 Catalogue des manuscrits de la bibliothèque de la ville de Gand, classés par le bibliothécaire Joseph-Constant Walwein de Tervliet. Gand, 1816.

2 On trouve des renseignements bibliographiques sur Denis de Lewis dans les Bollandistes : Acta sanctorum; — Foppens, Bibl. Belgica, t. 241-244; — Fabricius, Bibl. med. evi latinitatis; — Cassani (J.), Admirabile vida del P.-D. Rickel, Madrid, 1738, etc., et dans beaucoup d'autres auteurs qui se sont copiés.

3 Revue musicale, t. XIV, 1834, p. 19.

« lecture attentive (!), on découvre dans l'ouvrage même qu'il a été écrit par Jean le « Chartreux de Mantoue, car on y lit ce passage (pars I, lib. 3) : « Gallia namque me « genuit et fecit cantorem, Italia vero qualemcumque sub Victorino Feltrensi, viro tam « litteris græcis quam latinis affatim imbuto, Grammaticum et Musicum, Mantua tamen « Italiæ civitas indignum Carthusiæ Monachum [1] ».

En lisant ces lignes, ne devrait-on pas être fondé à croire que M. Fétis les a écrites après avoir lu le traité dont il parle, et après avoir examiné que c'est bien celui de *Jean le Chartreux de Mantoue*? Cependant il n'en est rien. Le traité de Gand n'a aucun rapport avec celui de Jean de Mantoue.

Nous ne publions pas ici le traité *De arte musices*, pour le même motif que celui qui nous a empêché d'éditer celui de Jean de Muris en entier. D'ailleurs, le *De arte musices* [2], qui est divisé non en trois, mais en deux parties : l'une appelée *theorica*, l'autre *practica*, est un traité pour ainsi dire exclusivement spéculatif, dans lequel l'auteur a pris pour base la doctrine de Jean de Muris.

IX

TRAITÉ DE PLAIN-CHANT ET D'ORGANUM PAR UN ANONYME.

L'existence de ce traité dans un manuscrit de la Bibliothèque de l'Université catholique de Louvain nous a été signalée par notre ami, M. Xavier Van Elewyck, connu par des ouvrages estimés sur l'art musical. Nous lui en témoignons nos vifs remerciements ainsi qu'à M. l'abbé Reusens, le savant conservateur de ce dépôt, qui nous a obligeamment mis à même d'enrichir notre recueil de ce précieux document. La provenance du manuscrit est indiquée dans la note suivante qui se trouve écrite sur le premier feuillet : « Hic liber quondam pertinet ad celebrem bibliothecam abbatiæ O. S. B. dictæ « S. Jacobi in Insula Leodii. Emptus fuit ab infrascripto quum, sub hasta divende- « rentur libri R^di D^ni d'Arleux, dictæ abbatiæ quondam monachi et postea abbatis

1 Biographie universelle des musiciens, t. v, p. 261; — 2e édit., t. iv, p. 435.

2 Une copie de cet ouvrage nous a été gracieusement offerte par notre ami M. le chevalier Léon de Burbure.

Digitized by Google

« illa in capitulo canonicorum secularium conversa, collegiatæ ecclesiæ Sancti Jacobi « canonici. Hic autem liber pergamenis chartis inscriptus continet : F° 1° Tractatum de « timore; — F. 86. Constitutiones Benedicti papæ XII, in quibus de religionis apostolis, « de visione faciali, de revocatione beneficiorum, etc. — F. 114. Summa dictaminis « Laurentii quæ consistit in formulis litterarum, etc. — F. 130. Liber epistolarum « Horatii. — Post varia semideleta sequuntur poëma inscriptum : « Dapes quales in « Paschali sumuntur, aliaque carmina. — F. 170. Derivationes a magistro Anselmo, « opus grammatices. — F. 186. Tractatus de Musica. — J.-H. Janssens, Theologiæ « dogmaticæ ac scripturæ S. professor in seminarie Epise. — Leodii, 1821. »

L'écriture du manuscrit est du XIIIe siècle; mais, d'après son contenu, il est probable que le traité de musique appartient à la fin du XIIe siècle. Les exemples sont écrits en neumes dits neumes allemands. Cette notation a été en usage en Allemagne et dans les Pays-Bas jusques dans le XVIe siècle.

Le traité ne porte aucune division; il comprend néanmoins plusieurs parties distinctes. On y traite des sons, de leurs espèces et de leurs propriétés, des nuances, des intervalles, des pieds métriques, des tons, de l'organum. Cette dernière partie, une des plus intéressantes du traité, a du rapport avec ce que dit Gui de Châlis de la diaphonie.

Quant à l'auteur, nous n'avons trouvé aucune indication qui soit de nature à le faire découvrir.

On a vu plus haut que le manuscrit provient de l'abbaye de St-Jacques de Liége. La Bibliothèque royale de Bruxelles possède aussi un manuscrit qui a appartenu à un monastère de Liége, l'abbaye de St-Laurent, et qui comprend une copie du traité de Bernon, où se trouve une lacune avec cette note : « Si hic defectus, nescio quia in « libro ex quo scripsi (de S. Jacobo), adhuc magis est spatium derelictum »; puis les œuvres de Gui d'Arezzo, le dialogue d'Odon, un traité anonyme intitulé : *Questiones in musica*, dont Jean de Muris faisait le plus grand cas, le traité d'Aribon, plus cinq autres ouvrages anonymes parmi lesquels on compte un traité sur le déchant, publié dans le tome I de notre collection, et un autre sur la théorie, la pratique et la diaphonie, qui semble appartenir au XIVe siècle. Ce volume, comme on le voit, est en quelque sorte un corps de doctrine musicale depuis le XIe siècle jusqu'au XIVe.

La présence de ces traités de musique dans deux abbayes de Liége semble démontrer

que l'art musical y était enseigné d'après les meilleurs maîtres. Si, comme on le prétend, Francon, écolâtre à Liége au XIe siècle, est l'auteur du traité intitulé : *Ars cantus mensurabilis*, attribué à Francon de Cologne, il semble extraordinaire que, dans aucun des traités que nous venons de mentionner, il ne soit question ni du nom ni de la doctrine du célèbre mensuraliste. Est-il admissible qu'une renommée aussi grande n'ait laissé aucune trace dans le pays même où elle s'est produite ; que ceux-là même qui en ont en quelque sorte été directement les héritiers, aient voulu la couvrir du voile de l'oubli, au lieu de lui donner l'éclat de la tradition, sinon le souvenir le plus modeste ? Selon nous, il faut interpréter ce silence autrement : il vient donner une nouvelle confirmation à l'opinion de ceux qui soutiennent que l'écolâtre de Liége n'est pas le mensuraliste de Cologne.

LILLE. — IMPRIMERIE DE LEFEBVRE-DUCROCQ, RUE ESQUERMOISE, 57.

Digitized by Google

SCRIPTORES DE MUSICA

MEDII ÆVI

TOMUS SECUNDUS

I

TONARIUS

REGINONIS PRUMENSIS

A QUIBUS VEL QUANDO CEPIT ANTIPHONA DICI [1].

Ignatius Antiochie Syrie tertius post apostolum Petrum Episcopus, qui et jam cum ipsis degebat apostolis, vidit visionem angelorum, quomodo per antiphonas sancte Trinitati dicebant ymnos. Isque modus visionis angelorum Antiochie tradidisse probatur ecclesie, et ex hoc ad cunctas transivit ecclesias. Antiphona grece dicitur, latine vox reciproca.

QUID SIT INTER RESPONSORIUM ET ANTIPHONAM.

Inter responsoria et antiphonas hoc interest: quod in responsoriis unum versum dicitur, in antiphonis alternant.

SENTENTIA SANCTI HIERONIMI.

Cantare et psallere, et laudare Deum magis animo debet quam corpore. Quantum quis in sacris eloquiis assiduus fuerit, tantum ex eis superiorem intelligentiam cepit.

DE CANTORE.

Cantor autem vocatur qui vocem modulatur in cantu. Hujus duo genera dicuntur in arte mu-

1 Quæ sequuntur, in codice reperiuntur Bruxellensi (vide supra præfationem I) inter Reginonis Prumensis *Epistolam ad Rathbodum*, a Gerberto apud Scriptores, etc., t. I, p. 330 editam, et *Tonarium* cujus FAC-SIMILE in pagina quinta hujus voluminis sequentibusque delineatur.

Digitized by Google

sica, sicut ea dicti homines latine dicere potuerunt precentor et succentor. Precentor scilicet, quia vocem premittit in cantu ; succentor autem, quia subsequenter canendo respondet. Concentor autem dicitur, quia consonat. Qui autem non consonat, nec concinnit, non concentor erit.

De voce.

Perfecta vox est alta, suavis et clara. Alta, ut in sublime sufficiat ; clara, ut aures adimpleat ; suavis, ut animos audientium blandiat. Si ex his aliquid defuerit, vox perfecta non erit.

De concentu.

Concentus cantus est sive vox. Canor est cantus suavis ; cantus est inflexio vocis. Nam sonus directus est ; procedit autem sonus cantui. Arsis est vocis elevatio ; thesis est vocis positio. Hoc est finis.

Ex decreto Pape Gregorio.

Regnante in perpetuum Domino nostro Jesu Christo, temporibus piissimorum ac serenissimorum Domini Mauritii, Tiberii et Theodosii Augustorum ; ejusdem Domini Imperii Mauritii anno tertiodecimo, Indicione tertiadecima, quinto die mensis Julii, Gregorius Papa, coram sacratissimo beati Petri apostoli corpore cum episcopis omnibus Romane ecclesie presbyteris residens adstantibus diaconibus et cuncto clero, dixit : « In sancta hac Romana ecclesia, cui divina dispensatio presse me voluit, dudum consuetudo et valde reprehensibilis exorta, ut quidam ad sacri altaris ministerium cantores eligantur et in diaconatus ordine constituti modulationi vocis inserviant, quos ad predicationis officium eleemosynarumque studium vacare congruebat. Unde fit plerumque ut ad sacrum ministerium dum blanda vox queritur, queri congrua vita neglegatur, et cantor minister Deum moribus stimulet, cum populum vocibus delectat. Qua de re presenti decreto constituo, ut in hac sede sacri altaris ministri cantare non debeant, solumque Evangelice lectionis officium intra missarum solemnia exsolvant ; psalmos vero ac reliquas lectiones censeo per subdiaconos, vel si necessitas fuerit, per minores ordines exhiberi. Si quis autem contra hoc decretum meum venire tentaverit, anathema sit. »

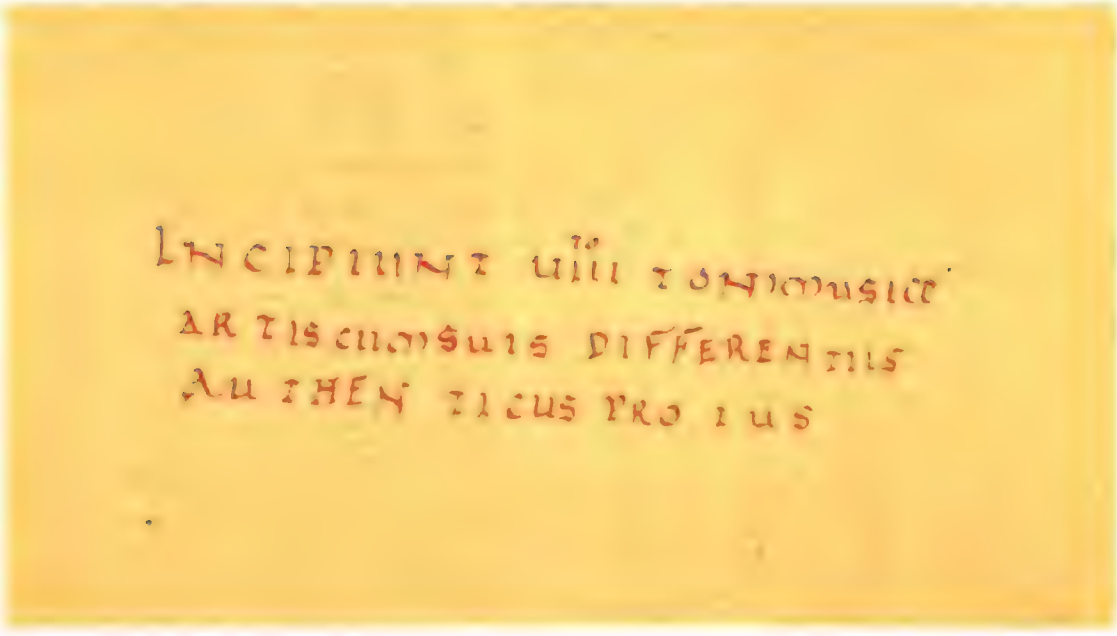

INCIPIUNT

OCTO TONI MUSICE ARTIS CUM SUIS DIFFERENTIIS

AUTHENTICUS PROTUS.

Digitized by Google

Primum querite regnum Dei [1].

NONANNEANE

GLORIA SECULORUM AMEN.

Ecce nomen Domini venit.

Angelus Domini nuntiavit Marie. De Adventu Domini, de primo tono.

Leva, Jerusale, oculos.

Antequam convenirent.

Ecce veniet Deus et homo.

Ecce in nubibus coeli.

Urbs fortitudinis nostre Sion.

Montes et colles cantabunt.

Levabit Deus signum.

Johannes autem cum audisset.

Dies Domini sicut fur ita.

Hoc est testimonium.

Dabit ei Dominus sedem domini.

Canite tuba in Sion.

Ecce veniet desideratus.

Erunt prava in directa.

Dominus veniet, occurrite.

Ave Maria, gratia plena.

Lex per Moysen data est.

Prophete praedicaverunt.

Deus a Libano veniet.

Levate capita vestra.

Virgo Dei genitrix.

Tecum principium in die.

Et ejicientes eum extra civitate.

Saule, quid persequeris.

Ecce puer meus e sancto Johanne.

Sunt de hic stantibus non.

Iste est Johannes qui supra.

Laverunt stolas suas. — De Innocentibus.

Erodes iratus est.

A bimatu et infra.

Speciosus forma. — De octavis domini

Psallite Deo nostro. — De Epiphania.

Ante Luciferum genitus.

Germinavit radix Jesse.

Nuptie facte sunt. — Dominica secunda post natalem Domini.

Amen dico vobis non inveni.

Ad hanc vocem Christi.

Sanctus Sebastianus. — De sancto Sebastiano

Marcus Martha.

Beatus Calixtus.

Christi virgo.

Ipsi soli per fidem.

E quo .... judex.

Stans beata Agnes.

---

1 Hæc linea ab alia manu exarata est.

Primum querite regnum dei

HODIE NATUS EST NOBIS SALVATOR MUNDI

Ecce nomen domini venit de longinquo

A gressu nuntia ne timeas

E ua hierusalem ecce deus tuus

A nte quam conuenirent

E cce uenit dicit dominus

E t erit in nubibus celi

V irtus fortitudinis nre sonitus

M ontes et colles cantabant

L eua bit dns signum

I ohannes autem cum audisset

D ns dominus misit manum suam et tetigit innocentie

H odie celestium numerum

D abit ei dominus sedem dauid

C anite tuba in syon

E cce uenit desiderium

E rant prauia in directa

O mnium uenie occurrite

A ue maria gratia plena

L ex per moysen data est

P rophete prenuntiauerunt

D ominus ueniet

L ux aeterna

V irgo dei genetrix

DIADEMA DNI SUPER NOS TONO

T ecum principium in die

E t recumbes ait ecce traditor

S ed quid persequeris

E xcepit me et ioh[anne]s

S unt de hac statura bus non

U be est ioh[anne]s quis supra

L aurentius tolerasti pro innocentibus

E t uidebit omnis caro

A bisma tuum in sra

S peciosus forma prae filiis

P salite deo nostro epiphania

A ue lux mundi

O ccidit ioh[anne]s dicens

N upcie facte sunt omnes apostoli

D eficiente uino

A men dico uobis non inueni

A d hoc tantum sub

A d hanc uocem xpi

S cs ebastianus

O ratum uerba

B eatus calix tuus

xpi iuro tibi

I psi soli ser fide

E t quod

S ancta agnes

Digitized by Google

Medicinam carnalem.
An sola tenes principatum.
Quid hic statis tota die.
Hi novissimi una hora fecerunt.
Deus, Deus meus, ad te deluet vigilo.
Benedicens est in firmamento.
Jesus hec dicens clamabat.
Qui verbum retinet.
Secundum multitudinem.
Transeunte domino clamabat.
Cum facis elemosinam.
Tu autem cum oraveris.
Ductus est Jesus in desertum.
Cor mundum crea in mé Deus.
In spiritu humilitatis.
Non in solo pane vivit homo.
Per arma justitiae.
Cum immundus spiritus.
Si quis fecerit voluntatem.
Qui me semine fecit.
Visionem quam vidistis.
Qui me misit mecum est.
Unus est enim magister vester.
Factum est autem ut moreretur.
Tradetur enim gentibus.

Vim virtutis qui non colligit.
Benedicat nos Deus, Deus noster.
Amen dico vobis quia nemo.
Jesus autem transiens.
Si duo ex vobis consenserint.
Omnes qui habebant infirmos.
Inclinavit se Jesus.
De quinque panibus et duobus.
Illi homines cum vidissent.
Cum sublevasset oculos Jesus.
Nemo in eum misit manus.
Interrogatus cecus.
Accepit autem omnes timor.
Ad monumentum Lazari.
Tulerunt lapides Judei.
Abraham pater vester.
Libera me domine et pone me.
Vulpes foveas habent.
Quid molesti estis.
Mittens hec mulier.
Sic..... serpens.
Rogavi patrem meum.
Quidam autem judei dicebant.
Vos ascendite ad diem festum.
Appropinquabat autem.

Digitized by Google

C edicinam carnalem

A Illo autem principium

Q uidhuc stante ea adhuc

H inouissimi huna hora fecerunt

D ies meus sicut umbra declinauit ego

B ene dicens sic manente

T ibi hec dicente clamabat

C uius uerbum dirigitur

E dem mulieri dicens

T ransiens dominus clamabat

C um facis elemosinam

I autem cum oraueris

D ixit est ad eum inde cum

C or mundum crea in me deus

I nspice et exaudi me domine deus

H umiliatis

M unus olo pane uiuit homo

P er arma iustitiae

C um in mundus sp̃s

S i quis fecerit uoluntatem

Q uem me examine fecit

V isionem quam uiderunt

Q uem me misit merum est

V nus est enim magister uester

B ecce ego autem ut moreretur

T radetur enim gentibus

C um in uirtutis quem collegit

I n me dicat nos deus deus noster

A men dico uobis quia nemo

H i autem erant in

I dcirco uobis consentiens

O mnes qui habebant infirmos

I nclinauit se ad

D e iuncq; panibus de duobus

I lli homines cum uidissent

C um iubilassent oculis

H emo meum mitte manum

I n terra genuflexo

A ccepit autem mei nec timor

A dmonuimus eum lazaro

I ulierum lapidem uidet

A braham pater uester

I bera me nec opponere me

V ultum tuum habent

Q uid multo tempus

N isi hec mulier

S ic ser

R ogau patrem meum

Q ui dam autem uidentes dicebant

O rganum addiuisti

A d propinquabat autem

Principes sacerdotum consilium.
Clarifica me pater.
Pueri ebreorum tollentes.
Ancilla dixit petro vere.
Traditor autem dedit ei signum.
Ait Pilatus, mundus sum.
Cenantibus autem accepit.
Accepto pane judas tradidit.
Si male locutus sum, prohibe.
Ait latro ad latronem.
Ab insurgentibus in me.
Dum conturbatum fuerit.
Posuerunt super caput ejus.
Cum accepisset aretum.
A porta inferi erue, Domine.
Joseph ab Arimathia.
Mulieres sedentes.
Sepulto Domino signatum est.
Ego sum qui sum. — Postulavi patrem.
Ex resurrectione tua, Christe.
Nonne cor nostrum.
Et incipiens a Moyse.
Obtulerunt discipuli Domino.
Euntes in mundum universum.
Currebant duo simul.

Post passionem Domini.
Cum esset sero die illa.
Vado ab eum qui misit me.
Ille me clarificabit. — Differentie.
Filie Jerusalem. — Ave Maria.
Fulgebunt justi. — Tecum principium.
In velamento clamabant.
Nisi ego aluero. — Differentie.
Rogabo patrem meum.
Non turbetur. — Hec sunt verba.
Tunc precepit eos omnes.
Ecce crucem Domini.
Super omnia ligna cedrorum.
Apparuit angelus Domini.
Illi autem profecti
Montes et omnia que me.
Hi qui linguis loquuntur novis.
Non vos relinquam orphanos.
Hodie completi sunt.
Johannes notabitur.
Ex utero senectutis.
Johannes et Paulus. — Si diligis me, Symon.
Tu es pastor omnium. — Surge, petre, velociter.
Super aquas maris. — Qui regnat latius.
Significavit Dominus Petro.
Qui operantes Petro.

Digitized by Google

P rincipes sacerdotum consilium
C larificame pater
P ueri hebreorum tollentes
A nalla dixit petro uerr
T radidit autem deus eis signum
A postolus mundet uite
C enantibus autem accepit
A ccepto pane iudas tradidit
S male locuturum prohibe
I esu dixit ad illos nem
X ps miserit gentibus in me
D um conturbati fuerit
P eierunt super capud eius
C um accepisset aceti
A postolo inferni euellendo
T riphaanimathia
M ulieres fideliter
S epulto domino signatum est
I erusalem quasi impatiens
E xercitu tuo exalte
N omine eorum
P incipium a mo ysi
C rucifixerunt discipuli dni
C ustos immundum uniuersam
C um barbare dissimul

P ro ste passionem dni
C um ieret ipso die illa
A do adorandi misericordie
I lle me clarificabit Dñs
F ilie hierusalem A mmanna
E cce rex tuus E ccepruncipiu
I nuelamento clamabunt
H is ergo dictis Dñs
R ogabo patrem
N ostor horum H ec sñ uerba
T une precepit eis ihesus
C ecidit crucem dñi
S uper omnia ligna cedrorum
A pparuit angelus dñi
I lli autem pro ferre
M ulier cum ima quem
H i quilingua locuti sunt
N on nobis domine sed
H abui complacuisti
I ohannes meabitur
E x utero genetrum
I phannis apostolus sed ligentissimus
T u es pastor ouium Surge petre uelocis
Quid gloriatur tyrannus
S ignificauit dns pa
A speranter petro

Mihi vivere Christus est.
Bonum certamen certavi.
Ne magnitudo revelationum.
Vos qui reliquistis omnia.
Vos qui secuti estis me.
Qui vult venire post me.
Laurentius ingressus est.
In craticula sanctum Deum.
Simphorianus traditur.
Inditus martyr Tiburtius.
Dixit Hippolytus ad Decium.
Paradisi porta per Evam.
Que est ista que ascendit.
Gloriosa genitrix.
Interrogatus Johannes.
Arguebat Herodes Johannem.
Puelle saltanti imperavit.
Gloriose Virginis Marie.
Nativitas tua Dei genitrix.
O crux admirabile signum.
O crux splendidior canens.
In sanctorum devotionibus.
Flagrabat in beatissimis.
Triumphant sancti martyres Christi.
Cum committeret bellum.
Beatissimi Remigii.
Profusis ergo precibus.
Sanctus Dionisius qui . . . de me.
Cinctus ergo fide.
Tali namque.
Adest namque Beati Dionisii.
Post excessum beatissimi.
Illo quoque negante.
Cum hoc dixisset, cervices.
Dum aurora finem daret.
Unus ex duobus.
Relictis retibus suis.
Biduo vixeris.
Dedisti Deus habitaculum.
Salve crux quam. — Finis octavi toni.
Columna es immobilis.
In tua patientia.
Ab ipso pueritie sue.
Cum hac terra esset.
Oravit sanctus Benedictus.
Quidam heremum peteret.
In lege domini fuit velox.
Fili hominum.
In omnem terram.

Digitized by Google

M ibiuuere xpr esh
B onum certamen certaui
H emagnificoreuelationum
V orquireliquiasomnia
S orquisecunditis me
Q uiultrauere postme
L aurentius ingressus est
I n craticulasanctum deum
S imphonanuntiauit
I ndicus martyr tiburtius
D ixit ippolitus addeum
P aradisporta pertuam
Q uest ista quae ascendit
G lorioso genetrice
I ntremergatur whannes
A gnoscat hero deiohanne
O sio hero deregulare
P uelle saltantem imperauit
G lorose urginumque
N atiuitatis di genetrice
O cruce admirabile signum
O cruce splendidior caelum
I nconorum deuotionibus
E xaltabit inbeatissimus
T riumphantes cum uere xpi

C um commutaret bellum
B eatissimus migu
P rofusis ergo precibus
S t dionisius quitta deme
C ucurrit ergo ide
T abnamque
A destnamque beatidonis
P ost excorrumbeatissimi
I loquio quenergante
C um hoc dixisset cernuos
D um aurora finem daret
V nus ex duobus
R elictis rotibus suis
B idiw uuens
D edit huc habitaculum
S alue crux quem
C olumna et immolatis
I n tua patientia
A bipso puericie sue
C um hac terra est
O rauit sanctus benedictus
Q uidum heremum pere
I n lege domini fuit uel
E t hominium
I nomine interram

Tradent enim vos.
Majorem caritatem nemo habet.
Vos amici mei estis.
In patientia vestra.
Jam non dicam vos.
Beati pacifici, beati.
Beatus iste sanctus.
Innocentem exaudivit.
Domine, Deus meus, quam admirabile.
Sancti spiritus et anime justorum.
Isti sunt sancti qui pro Dei amore.
Sancti qui sperant in Domino.
Salvator mundi.
Sancti per fidem vicerunt.
Cantantibus organis.
Adstiterunt justi ante Dominum.
Qui me confessus fuerit.
Hic est vere martyr.
Qui mihi ministrat.
Stola jucunditatis.
Erit justus tanquam lignum.
Si quis mihi ministraverit.
Euge, serve bone.
Quinque mihi, Domine, talenta.
Similabo eum viro.
Hec est virgo sapiens.

Sicut malum inter ligna.
Loquere, Domine.
Cognoverunt omnes.
Quis enim in omnibus.
Muro tuo inexpugnabilis.
Qui celorum contines.
Lugebat autem Judam.
Respexisti humilitatem.
Misericordia Dei et sem ...
Quia fecit mihi Dominus.
A progenie in progenies.
Liberati servi armis Domini.
Sedentes in tenebris.
Oriens ex alto.
Templum dom. . . . . est Dei.
Sanctificavit Dominus tabernaculum.
Hec est domus Domini.
Domus mea domus orationis.
Lapide precioso.
Estote ergo misericordes.
Dixit Dominus paraclito.
Ascendens Jesus in vanum.
Preceptor per totam noctem.
Ambulabat Petrus.
Precepit turbe discumbere.

Digitized by Google

T radent mi uos
O Abeorem caritatem nemo habet
O ramia mi et tus
N pacientia uestra
I am non dicam uos
B eati pacifici beati
B eatus ille sanctus
I nocentem non exaudiuit
D omine dns noster quam admira
S ipsum sanum me fecerunt
I stis sunt sci qui pro dilexerunt
A quisperant in dno
A lleluia vox mundi lu
S cip fidem uicerunt
C anta nobis organis
A dstiterunt iustum ecclm
Q uime confessus fuerit
H ic est uere martir
Q ui mihi ministrat
S olo uocandus est
Erit iustus tanquam lignum
S i quis mihi ministrauerit
E ge sum bone
Q uing. in hac calumpnia
S imilabo eum uiro
H oc est uirgo sapiens
S icut malum inter ligna
L eq uerte domine
C ognouerunt omnes
Q uis enim mino rum nobis
M iretur impugnabilis
Q uicelorum conscendit
L ugebat autem iudam
R espexit humilitatem
M irabor dia dicens
Q uafecit mihi dns
A progenie in progenies
L iberatis ua mis dne
S edentes in tenebris
O rem is exalto
E mplum dni sum est di
S ciscant dne tabernaculum
H ec est domus dni
D omus mea domus oronis
L apide precioso
E stote ergo misericordes
V ide dns para tuo
A scendens sit ei nomen
P recepit puta ne le
A mbulabat puer
P repit cum de discumbere

Dixit dominus villico. — Stans a longe populo.
Dum intraret Jesus quoddam.
Querite primum.
Nuptiae quidem parate sunt.
Erat quidam regulus.
Reddite ergo.
Laudemus viros.
Non cessabant.
Sidrach, misal, habdenago.

O beatum pontificum.
Beatus vir qui.
Fulgebunt justi.
Virgo gloriosa semper.
Euge, serve bone.
Visita, Domine, plebem tuam.
At Jesus conversus.
Dirige, Domine, pedes nostros.
Si offers munus tuum.

DIVISIO PRIMA PRIMI TONI. DIVISIO AUTEM DICITUR DIFFERENTIA QUE FIT IN VERSU SUB NOVISSIMA SYLLABA UT DECENS ET GRATA FIAT CONSONANTIA

GLORIA SECULORUM AMEN.

Lux orta est super nos.
Senex puerum portabat.
Nemini dixeritis visionem.
Unus est enim magister.
Beati estis, sancti Dei omnes.
Beati eritis, cum vos.
Iste sunt duae olive.
Christi resurgens, unus autem ex illis.
Amavit eum Dominus.
Isti sunt sancti qui pro lege.

DIVISIO SECUNDA PRIMI TONI

ET IN SECULA SECULORUM. AMEN.

Dicite pusillanimes.
De Sion veniet dominus omnipotens.
De Sion veniet qui regit.
Venit lumen tuum.
Domine, si tu vis.
Domine, puer meus.
Domine, non sum dignus.
Domine, salva nos, perimus. — Finitur quarto tono.
Mel et lac ex ejus.
Domine, descende ut sanes.
Domine, bonum est nos hic esse.
Factus es adjutor meus.
Sol et luna, laudate.

Digitized by Google

f° 46 v° Codicis

P ir dñr ihu xo tam longe rubo

D um mitteret ihr quod d

Q uem ceperunt

N aptur quod ē paraverit

E rat quidā rex gulus

R eddidit ergo

L audemus uros

H oncerabant

S adrach misar habdenago

D iuisio prima primitiui

Diuisio alia chaz differen

tia quar sit In uersu hic no

uissima syllaba accede

cons& rata fiat conjugium

tia ch&g&tiuā Amen

L ux orta est jaq nor

S ine puer um portabat

M emunda ex eis iniquitatē

U nus est enim magister

B ati oculi qui dñi omn

E xaudiuit nos

P erfunde dule uinū

X pc resurgens ex mortuis

M anus mundi

I herusalē quadraplex

O peratum pontifex

B eatus uir qui

F ul gebunt ut lth

U irgo gloriosa semp

E xercitus uebone

U isita dñe plebē tuā

A ttendite uidete

D ic ge dñe pdes nros

S offerte munuscula

Diuisio secunda

Primitiui et hyems

SECULORŪ Amen

D icit pusillanimes

D eus noster dñs ompt

D eus ueniet & quiet gō

U enite lumen tuum

D nē si uultis

D nē puer- meus

D nē nostrum dignus

D nē ne ua nos perim inte mi sono

M el & lac ex eius

D nē deus de uisā nos

D nē bonum est nos hic nē

P ax tua et aduitor mē

S ol & luna laudate

Lazarus amicus noster dormit.
Domine si hic fuisses.
Indicavit dominus aurem.
Adjutorium nostrum.
Nisi tu domine servabis nos.
Dominus defensor vitae meae.
Esto mihi Domine in deum.
Tu Deus altissimus.
Fundamenta ejus.
Supremum est de alba.

Divisio tertia primi toni.

Gloria seculorum amen.

Veniet Dominus et non tardabit.
Ite dicite Johanni. — Differentia : Diffusa est gratia.
Exi cito in plateas.— Differentia : Apertis thesauris.
Erunt primi novissimi.— Dominus quidem Jesus.
Sancti tui Domine sicut palma.
Exsurge Domine et judica.— Laudate dominum.
Estote fortes in bello.
Ille homo qui dicitur.
Preses dixit ad Hypolitum.
Vidi dominum sedentem.
Sebastianus dei cultor.
Lantbertus Christi martyr.
Dominus quidem Jesus.— Dulce lignum dulce.
Beati in mundo corde.
Eructavit cor meum.— Finis vi toni.
De manu omnium.

Divisio quarta primi toni.

Gloria seculorum amen.

Reges Tharsis et insule.
Volo pater ut ubi ego sum.
Scio cui credidi.
Reges terre sepe expugnarunt.
Ecce vere Israelita.
In viam pacis dirige nos.

Explicunt differentie primi toni.
Incipiunt ii plaga proti.

Noeanes.

Gloria seculorum amen.

De Sion exhibit lex.— Secundum autem.— Simile
Juste et pie vivamus. est huic.
Consurge, consurge.
Spiritus Domini super me.
Consolamini.
Omnipotens sermo tuus.
Constantes estote. — Differentie : Me et eum.
O sapientia. — Cotidie.
Quam vidistis.— Beati immaculati.

L a zmuſiam eu ſi nō dormit

D nē ſi hoc ſtuiſſet

I udiuauit dñs dum

A dutor um noſtr um

N ſtudnerſit mihi nos

T nī derim ſit uerbe meae

e tto mdn dñe in dñi

T uſi dus altar ſi mus

F unda menta eius

S uz muē deal ba

Diuiſio tertia i toni

CTA SCTORUM I OMEN

U enite dnī et nunciate dabit

I et dixerunt hamni DIS D iſſuſa grā

E uacuum placeat DIS a gratificatur

E ruit primum ouis D nīquidētur

S ci uuchie hauit palma

E xſurge dñe et iudica laudate dñm

C ſtinet ſurgit in bello

I lle homo qui dicitur

P reuerētiae adipoliti

U i dī dominum ſedentem

S ebastianus di cu lor

L anobert eius ſ primus tyr

D nī quidem ſtr Dulce lignū dulce

B nare in modo corde

E ruta uae cor meum ſinus ut uuno

S omnia omnia quinos

Diuiſio quarta i toni

CTA SCTORUM OMEN

R egredi ar ſi ſi in ſule

U olo pacem ubi ego

S ou cui credidi

R egnerent S epe expugnauit

C ceruere israhelita

I nuam pauit dirigenos

EXPLICIUNT DIFFEREN

TIE PRECIOSI IN CI

FLUENT II PLAGA PROTI

NOE NIS

CTA SCTORUM OMEN

D ērion ſcribit Ioſ Grandum autem

I ſte ſcopie uiuamus ſimiliter huc

C onſurge conſurge

S i domini ſuperbie

C onſola mini

O mnipotens noſtuur DIS

C onfrancet erture

D ſapientia

C uncti

B nare in muent

Genuit puerpera.
Virgo verbo concepit.
Scuto bone voluntatis.
Exiet sermo inter sanctos.
Magnum hereditatis.
Ecce Maria genuit nobis.
Justi fulgebunt sicut sol.
Vox in rama audita est.
Cujus pulchritudinem.
Ancilla Christi sum.
O Domine salvum me fac.
A seculo nunquam.
Dominus Deus, auxiliator meus.
Circumdantes.
Framea suscitare.
In universa terra.
Cotidie apud miseram. — Differentie.
Dominus tanquam vis.
Oblatus est quia.
Calicem salutaris.
Adstiterunt reges terre.
Et coegerunt illum.
Uso modo non.
Cum ascendisset.
Hierusalem.
O rex Domine virtutum.
Clangor celi qui accepisti claves.
Veni desiderator bone. — Differentia.
Potest esse tonus VIII. — Beata mater.
Ortus conclusus est.
Laudemus Dominum beati.
Michael archangelus.
O beatum virum cujus.
O quantus luctus.
Credimus Christum.
Domine Jesu Christe magister.
Animum clarum habebat.
Vos estis qui permansistis.
Via justorum.
Hic itaque.
In isto consilio.
Deum viri leprosi.
Dicebat enim intra se.

EXPLICIT TONUS II.
INCIPIT TONUS TERTIUS AUTHENTICUS.

NOENEANE.

GLORIA SECULORUM AMEN.

Quando natus es.
Qui de terra est. — Tertia dies est que. — Hec facta sunt.

Digitized by Google

C ominus pars hereditatis

V ir go uerbo concepit

S uauis bonus uoluptatis

E xiit sermo inter gentes

H ierusalem

O rex gloriae dne uirtutum

C anga qeliquiarum plectuum

V enu desiderator bonus

B eata mater DIC

magnum hereditatis

E t erunt mihi gentes

I ustus fulgebunt sicut sol

V os inimica audierit

C ui uis pulchritudinem

A nc illa xpi sum

O dns fal uum me fac

A ieculo non quam

D ns deus auxiliator mus

V isitatus quasi mansistis

C ircumdantes

F ames sustinuerunt

I n uniuersa terra

C ui die apud nos erat DIC

D ns ea quam uis

O blatus est quia

C alicem salutaris

A dstiterunt reges terre

C ut eum illum

Ipso modo non

C um ascenderit

C!

V ir mus circumduisset

L audem mi dnm in brac

A lleluia hel ar changel lus

O bstupuerunt uirum cuius

O quantus luctus

C redimus xpm

D ns ihs xps magister

A nimum olarum habebat

V os estis qui manstistis

V isa uisionum

I n ore meo non audietur

I nuenio quae ouiare

I nito consilio

O e eum uinleprosi

O erbat eum intrasse

EXPLICIT TONUS II

INCIPIT TONUS TERTIUS

AUTENTICUS

HUENORUHE

G A SECULORUM AMEN

Q uando natus est

Q uidetur nata est

Immaculatus est quoniam

facta sunt

Hec est generatio.
Cum indurerent. — Tono 1° potest esse
Qui sex vobis homo.
Primum audisset Jacob. — Tono 1° potest esse
Beatus vir qui in lege.
Quare detraxisti. — Finitur VI° tono.
Stola jucunditatis.
Versatur in luctu.
Egredietur virga.
Statuit illi testamentum.
Beatus es sanctus Monbarione
Cum audisset Petrus.
Omnia quecumque voluit.
Hec est que nescivit.
Domine probasti me.
Preciosa sunt the....
Deposuit potentes.
Sanctus vir qui munus.
Cecilia famula tua.

Divisio prima secundi toni

Gloria seculorum amen.

Malus male perdit.
Ascendente Jesu naviculam.
Fac benigne in bona.
Gloriosi principes terre.
Quidam homo fecit unam.
Ego veritatem dico. — Finitur VII° tono.
Multa quidam et alia. — Finitur VI° tono
Ego sum alfa et omega primus.
Qui odit animam suam.
Ne reminiscaris. — Finitur IV° tono.
Tulit ergo locum suum.

Divisio tertia tertii toni.

Gloria seculorum amen.

Ecce Dominus noster cum virtute.
Orietur diebus Domini.
Hodie Christus natus est.
Accipiens Symeon.

Divisio quarta tertii toni

Gloria seculorum amen.

Hic est discipulus ille.
Hic est discipulus meus.
Simeon justus.
Benedicat terra Domino.
Ita eadem contemplatur.
Reliqui Deum . . . .
Sebastianus dei cultor.
Cum fortis armatus.
Sine digito dei.
Tolle puerum et matrem ejus.
Querentes.

H erit generatio
C um induerent zonā i qua ceteri
Q uisex uobis homo
P una audisset uob zonā i potentiā
B eatus uir qui in lege
Q uare detraxisti zonā ITUR VI TONO
S ola iocunditatis
U eniā in lucrum
I gredietur uirga
S atus illi testimoniū
B eatus es simon barionē
C ū mandissē petrus
O mnā quorūq uoluit
H ec est que nesciunt
D nē pbasti me
P recio is sunt the
O pes sint potentes
S equar quamuis
C ecidisā mulatus a

Diuisio prima secundi

TONI GLAS IP R ḠAMEN

M ala male perdit Ç
A ndente ieiunium uidua
P ascue uigne inbria
G loriosi principes terre

Q uidā homo fecit cenā
E go uerita sū dicoī mihi VII TONUS
M ulraq; de aliq; mihi VI TONO
C ogitatio primus
Q ui odit animā suā mihi VIII TONO
N eternum scaristi mihi III TONO
I ubet ergo locū suū mihi III TONO

Diuisio tercia tertii

TONI GLASCHORUM AMEN

Q uedni nr cum uenerit
O rietur dies dni
H odie pnatus est
A cipiens simon
Diuisio quarta. III.
TONI GLASCHORUM AMEN
H icerit discipulus ille alterius
H icerit discipulus mr
S imeon iustus
B enedicat terra dmn
L accedentes

Reliquum ē pars [illegible]
C ū fortis armatus
S imagine dī
I ube puerum manu tremens
Q uerentes

Vadam ad patrem meum.
Avis terre ista hinc dicet Dominus. — Potest esse toni I.
Allega Domine in vinculis.
Domine vim patior.
Sic potuerit me moriturum.
Consilium fecerunt.
Pascha nostrum Christus est. — Finitur VIII° tono.
Et respicientes.
Et intravit cum illis. — Finitur VIII° tono.
Hoc jam tertio.
Dum flerent ad monumentum.
Vado parare vobis locum.
Si quis diligit me.
Dum complerentur.
Elisabet Zachariae.
Tu puer propheta.
Pulchra es et decora.
Nigra sum sed formosa.
Herodes enim tenuit.
Cecilia famula tua.
In Domino laudabitur.
Vivo ego dicit Dominus.
Frange esurienti.
Semen cecidit. } Finitur octavo tono.
Ille homo qui dicitur.
Inter natos mulierum.

Congratulamini mihi
Cognovit autem pater.
Cum pedibus validis.
Video virum similem.
Sancti tui Domine florebunt. — Tonus octavus.
Qui sequitur me.
Predicans. — Finitur I tono.
Salve nos Christe salvator.
Sanctis qui terra sunt. — Tonus III.
Fidelis servus.
Domine quinque talenta.
Sancta legio agnoveris.
Domine rex da mihi.
Erat enim vere dignus.
Consilium et opus suum. — Tonus I.

DIVISIO QUARTA FRATRI TONI.

GLORIA SECULORUM AMEN.

Tu Bethleem terra Juda.
Dominus legifer noster.
Ego sum pastor bonus.
Mulier venient dies.
Ego sum alfa et omega.
Nemo te condemnat.
Nemo tollit a me. } Finiuntur octavo tono.
Pastor bonus.

Digitized by Google

Ut dum adpetem meum Porrige et ton i

Respexerit hinc dicet dñs

Alliga dñe in uinculis

Ne uim patior

Sio per tuem me meritem

Consilium fecerunt

Pat hanc eterum e pi est finit xiii tono

Extirpicientes finit viii tono

Et inmittit eum illi

In die amoris tui

O ut plerem admonuisti finit viii tono

Tra deputare uobis locum

Si quis diligit me

O uos cuplerentur

Et lura barzacharie

Tu puer propbeta

Pulchra es si decora

Ne gratium sed formosa

Herodem et uxorem

Et cecilia famula tua

In deo laudabitur

Uiuo ego dicit dominus

Fi range eruentia finit iii

Semen creidit finit viii

Ille homo quidem

In eternum misericordia

Congratulamini mihi

Et gaudent super eum

In predicamento iudicis

Uidebunt eum similis

Scitudine florebit toni viii

Qui sequitur me

Predicans finit i tono

Saluanos et saluatos

Sed quem erasti toni iii

Fidelis pruus

Dne quinq talenta

Sic loquitur ad eum

Dne merce dam

Et rationem reddere dignus

Consilium et potestatem ton i

DIUISIO QUARTA TERTIUM

GRADUALIA

Tu bethleem terra iuda

Dominus legifer noster

Et gessum pastor bonus

Mulier uenient diei

Et gessum a galilea finit viii tono

Nemore condis finit viii tono

Nemo collizabit finit viii tono

Et astorbonus finit viii tono

Tollite portas principes.
Tollite jugum meum.
Resume constantiam. — Finitur octavo tono.

Explicunt differentie toni tertii.
Incipit tonus quartus, placa deuterus.

Noeais.

Gloria seculorum amen.
Bethleem non est minima.
Tria sunt munera. — Quarta vigilia.
Maria et flumina. — Venit ad eos.
Vox de celo sonuit.
Simile est regnum celorum de te.
Hymnum dicite et super.
Omnes gentes.
Surrexit dominus de sepulcro.
Qui scit si convertatur.
Surrexit enim sicut dixit.
Turba multa.
Iste cognovit justitiam.
Tanto emptae vobiscum. — Inter natos.
Credo videre. — Puer qui natus est.
Justum deduxit et dominus. — Habitabit.
Anxiatus est in me. — Sanctis qui vestrum.
Et valde mane. — Finitur viº tono.

E..... fratribus.
Surrexit Christus, et illuxit.
Sic veniet quemadmodum.
Helena sancta dixit.
Mentem sanctam.
Inter natos mulierum.
Est secretum Valeriane.
Fundamenta templi hujus.
Serve bone et fidelis.
Sanctum est verum lumen.
Iste est de sublimibus.
Dico vobis gaudium est.
Mane surgens Jacob.
Quid vobis videtur de Christo.
Vox praecessit dies autem.
In deo salutari meo.
Magnificate semper.
Benedictus dominus.
Pater sanctus dum in tenta. . . .

Divisio prima quarti toni.

Gloria seculorum amen.
Rubum quem viderat.
Sanctus decursus aquarum.
Ambulabunt mecum.
Apprehenderunt me.

Digitized by Google

Innuebant patrie.
Justitie in perpetuum.
Ecce merces sanctorum.

DIVISIO SECUNDA QUARTI TONI.

GLORIA SECULORUM AMEN.

Apud dominum misericordia.
Os rumpisti domine. } Finiuntur in octavo loco
Ecce mitto angelum. }
Super Hierusalem.
Expectetur sicut pluvia.
Expectabo dominum salvatorem.
Ecce rex venit dominus et terre.
Qui post me venit.
Ecce veniet propheta.
Ego autem ad dominum.
Propter Syon non alia.
Intuemini quantus sit.
Da mercedem domine.
Ecce video celos apertos.
Benedicta tu in mulieribus.
Sicut mirra.
Ante tronum.
Speciosa facta es.
Statuit dominus.
Petre, amas me.
Posuisti domine.
O mulier magna.
Vade mulier.
Ubi est thesaurus tuus.
Nesciat sinistra tua.
Commendemus nos in ipso.
Sicut fuit Jonas.
Faciamus hic.
Dixi vobis jam et audistis
Judicasti domine.
Si quis fuit.
Num quid redditur.
Oves meae vocem.
Multa bona opera.
Desiderio desideravi.
Confundantur qui me.
Potestatem habet.
Non haberes in me.
Informata est virtus.
Ipsi vere manu.
Exortatus es.
Plangunt eum.
Elevata est magni.
Exaltate Domine in virtute.
Elevatis manibus.

Digitized by Google

I mirabile patrie
In Asiane imperium
Ecce nunc tempora
Divisio secunda quarterio
nicolaste[illegible] nocten
N pueldie misericordia
O in diebus illis Finit vesp[illegible] tono
E ce mitto angelum Finitur vesp tono
Sup[illegible] hierusalem
E xpectetur sicut pluvia
E xpectabo dum salvet
E ce rex veniet dicere
Quia postne venite
C ce venit zpha
Ego autem ad dom
Propter fratres meos
In tuemini quanti
Dixit eide mobis
Ecce video celos apertos
Benedicta in mulieribus
Sunt mirra
Nisi horum
Si petierit
Sanavit dns
Ecce ancilla

Persuasit deus
Domulier magne
Casta mulier
Obiert et sepultus
Hec est dextra dei
Cognovimus quoniam ipso
Sicut fuit ionas
Faciamus hic
Si vos fuisset audistis
Judicate iustitiam
Si quis sitit
Hanc quidem deduxit
O mira misericordia
Oratio tua operta
Desiderio desideravi
Complendantur quinque
Potestatem habet
Hinc habere in me
Infirmata est virtus
Pauper et mendicus
Exoravi
Plangunt eum
Elevata est magna
Exaltare domine in virtute
Elevavit manibus

Iste puer magnus.
Exaltata es sancta tu.
In odore unguentorum.
Inlustrabit enim.
Petiit puella.
Stetit angelus.
Erit mihi dominus.
Sapientia edificavit. — Finitur octavo tono

Divisio tertia quarti toni.

Gloria seculorum amen.
Querite Dominum. — Dominum meum.
Egredietur dominus.
Rorate caeli desuper.
Annunciate populis.
Emite agnum domine.
Letentur celi.
Crastina die delebilis.
Thesaurizate vobis.
Sinite parvulos.
Custodiebant. — Propheta magnus.
Post partum virgo.
Gaude Maria virgo.
Angelus domini descendit.
Populo meus quid fecisti.
Magister dicit tempus.

F.
A summo celo ascendit dominus nubila.
Ipse prohibet ante illum.
Gratia dei in me vacua.
Dignarem laudare te.
Media nocte clamor.
Prudentes virgines.
Ascendit fumus.

Divisio quarta quarti toni.

Seculorum amen.
Sion renovaberis. — Divisio quinta.
Sion noli timere. — Venite omnes.
Vade. — In prole mat.
Factus sum sicut homo. — In mandatis.
O mors.
Fidelis.
In mandatis ejus.
Ad te domine levavi.
Sub tua protectione.

Explicient differentie quarti toni.
Incipient differentiae quinti toni. Authenticus tritus.

Noroeanne.

Quinque prudentes intraverunt ad nuptias.

Digitized by Google

GLORIA SECULORUM AMEN.

Omnis vallis implebitur.
Auriens aquas in gaudio.
Vox clamantis in deserto.
Exultabunt omnia.
Letamini cum Hierusalem
Montes et omnes colles.
Ecce Maria genuit.
Non in solo pane vivit.
Omnes angeli ejus laudate.
Solvite templum hoc.
Unum opus feci.
Adhuc multum habeo.
Ululate pastores.
Sicut novit me pater.
Ecce factus est sacer.
Vestri capilli capitis.
Sanguis sanctorum martyrum.
Dum transiet dominus.
Bene omnia fecit.
Visitavit et fecit.
Exaltet spiritus meus.

DIVISIO SECUNDA QUINTI TONI.

GLORIA SECULORUM AMEN.

Ecce dominus veniet et omnes sancti ejus.
Ecce veniet. — Divisio tertia.
Ponent domino gloriam. — Visita nos domine.
Domus mea. — Bene fac domine.
Ille ..... — De necessitate.
Potest esse primo tono vel tertio. — Confiteor.

EXPLICIUNT DIFFERENTIAE QUINTI TONI.
INCIPIUNT DIFFERENTIE SEXTI TONI. — PLAGI TRITI.

NOEOEANIS.

GLORIA SECULORUM AMEN.

Nesciens mulier virgo.
Puer Jesus proficiebat. — Sexta hora salit.
Notum fecit dominus. — Super puteum.
Virgo hodie fidelis.
Ipse invocavit me.
Hodie intacta virgo.
Si ego verus Christi servus.
O admirabile commercium.
Celi aperti sunt super. — Finitur octavo tono.
Circumeuntes judei.
Vobis datum est nosse.
Alias oves habeo que non.
Hodie secreta celi.
Jhesum quem queris.

Digitized by Google

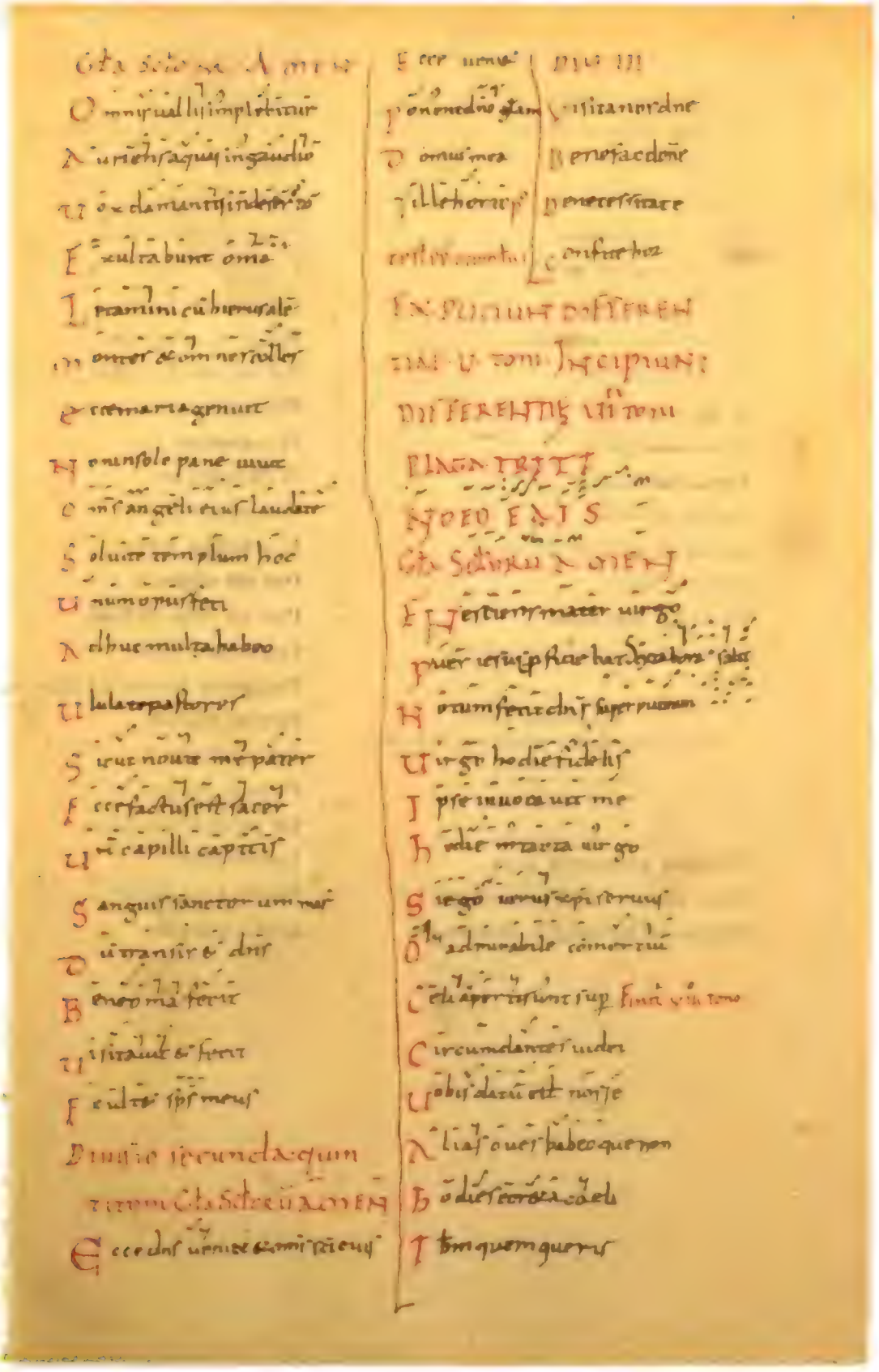

Modicum et non videbitis.
O quam metuendus est.
Lux orta est justo; alleluia.
Exaltabuntur.
O quam gloriosum est.
Hodie e celis missus.
Pro eo quod non credidi.
Regali ex progenie.
Abeunte Jesu in navicula.
Que mulier habens.
In hac ergo fide.
O ineffabilis gratia.
Populis autem non.
Gaudent in coelis.
Iste est qui pro lege dei sui.
Edificavit Moïses.
Benedictus deus Israel.
Erexit nobis dominus cor multum.

Explicit tonus sextus.
Incipiunt differentiae septimi toni Authenticus tetrarchus.

Noeoeanne.

Gloria seculorum amen.
Veni, domine, visitare nos in pace.
Septem sunt spiritus ante thronum dei.
Ecce apparebit dominus.
Lapides torrentes.
Ecce nomen domini Emmanuel.
Baptizatur Christus.
Nunc dimittis Domine.
Multi enim erunt primi.
Dixit pater familias.
Omnes inimici mei.
Pro timore autem ejus.
Audistis quia dixi vobis.
Viri galilei quid.
Si cognoscetis me.
Si dilexeritis me.
Cum orasset Judas.
In celestibus regnis.
Quis tibi videtur.
Puer qui natus est nobis.
Cum vocatus fueris.
Dixit autem dominus ad cultorem.
Dixerunt discipuli.
Sancte trinitatis fide.
Oculis ac manibus.
Qui persequebatur justos.
Concede nobis.
Domum tuam domine.
Benedicta gloria.

Digitized by Google

M Edicum ad manu debuis
O quam metuendus est
L ixor tacet iusto att
E xaltabuntur
O bi quam gloriosus est
H odie exe hic missus
P roco quod unus ex di
Regalique progenie
A benuncc ihu mariscola
Q ui mulier habens
I nhac ergo fidei
I nestimabilis gratia
P opulus auri uenerp
C audimus i uice lis
I ter qui plorge dicit
A edificauit mortuus
B enedictus qui uenit
E xcce uobis dimittit
E XSURGET TERTIUS SEXTUS
INCIPIUNT DIEBUS
IN ACTU TONI AUTEM
TETRARCHUS
NOS O FANNE
CITA STORUM AMEN
U t eni dñe misereare nostri
S pm sanc spiritus unxit dnm

E ece apparebit dns
L apidem torrentis
E ece nomen dñi uenit de
B aptizatur xpc
H anc dimittit dñe
multi enim erunt primi
P ax hui pater familias
O mnes inimici mei
P ie timore autem eius
A udistis quia dictum
U irgilii quid
S i cognouisset
S edit mecum
C um uenerit ad
I ter quidam
A edificauit mortuus
B enedictus qui uenit
E xcce uobis dimittit
E XSURGET TERTIUS SEXTUS
INCIPIUNT DIEBUS
IN ACTU TONI AUTEM
TETRARCHUS
NOS O FANNE
CITA STORUM AMEN
U t eni dñe misereare nostri
S pm sanc spiritus unxit dnm

Q uis tabernaculum
C um uocatus fuerit
D ixit autem dns ad eum
D ixerunt discipuli
S ic enim dilexit deus
P ulis ac manibus
Q uisque bantur uestri
C um ueniet
P omum tua dñe
B enedicta gta

puer quidam est nobis

Angelus.
Martyres Domini. — Erumpant.
Nos qui vivimus. — Venit Maria.
In trinitate.
Benedictus Dominus.
Suscepit Deus noster.

DIVISIO PRIMA SEPTIMI TONI

GLORIA SECULORUM AMEN.

Dixit angelus ad Petrum.
Vigilate animo. — Finitur septimo tono.
Hierusalem gaude.
Quomodo fiet istud.
De celo veniet.
Cantate Domino.
Erumpunt montes.
Joseph fili David.
Magnificatus est.
Exortum est.
Videntes stellam magi.— Vigilate.— Quomodo. — Et valde.
Afferte Domino.
Revertere, revertere.
Revertere in terram.
Responsum accepit.
Ingenua sum et ex . . .
Qui me dignatus est.
Sebastianus vir Christicola.
Sebastianus medio.
Christo quotidie.
Sebastianus dixit ad.
Cum jejunatis.
Tunc invocabis.
Beata Agatha.
Qui dum ex me.— Finitur primo tono.
Venite benedicta tu.
Ad te de luce vigilo.
Cecus sedebat.
Sic benedicta tu.
Statuit ea.
Ecce ascendimus.
Tunc acceptabis.
Discerne causam meam.
Dum tribularer.
In die tribulationis.
Impatefactus est.
Ascendam ad patrem meum.
Adtendite universi.
Et valde mane.

A ngt

M Martyr rō dñi | P rū pant

H ō qui uiuū erunt | U enite mariæ

I nterminate

I n ir accipiat

B enedic tuj dñr

S uscepit dñr nr t

D Octo prima. VIII. cant.

C Ū S cto uigilam ꝙ

O ixit angelus ad pastores

Dñs Vigilate animo Finit uno tono

I n ierusalem gaude

Dñs Q uomodo dofierit istud

D eclo uenite

C antate dño

E xpuit mentes

I oseph fili dauid

M agnificat ius est

C ortumest

V identes stellam magi. VII

A scendit dño | U igilate Q uomodo D euale

R euertere reuertere

R euertere in terra

R eportum accepit

I n gressum sce

Q uis medigna ius est

S ebastianus uir xpi

S ebastianus nichio

X po quo die

S ebastianus dixit ad

C um iocundas

T une inuocabis

B eata agatha

Q dñs mecum Finit i tono

V enite benedicte

A dde deliue uigilo

C etus scribar

S ic benedicere

S tetit ea

E t cū assidendum

I une accendetis

O ytet me causam meā

O um tribularer

I n die tribulationis

I n pace factus

A scendo ad patrē meū

A dendite uniuersi

E t uale de mano

Cito cuntes.
Alleluia. — Noli flere Maria.
Venit Maria.
Cum autem venerit ille.
Philippe qui me.
Elena Constantinum.
Orabat Judas.
Accipite spiritum sanctum.
Per signum crucis.
Argentum et aurum.
Salve jubente deo.
Dixit Romanus.
Interrogatus.
Tulerunt Dominum.
Assumpta est Maria.
Mane nobiscum.
Maria virgo semper.
Oculi tui sancti dei.
Maria stabat.
Nativitas est hodie.
Sanctorum corpora.
Martinus adhuc.
Beata Cecilia.
Valerianus.
. . . . a Domino. — Finitur quarto.

Orantes.
Orante sancta Lucia.
Lucia virgo.
Clamaverunt.
Constitues eos principes.
Salvator mundi.
Erexit Dominus nobis.
Salutem ex inimicis.
Inscitati serviamus.

Divisio secunda septimi toni.

Gloria seculorum amen.
Tu es qui venturus es, Domine.
Dextera in mea. — Anulo duo sub. . . .
Posuit signum. — Induit in te Dominum.
Christe circumdedit me. — Omnes facientes.
Quis es tu qui venisti. — Vidisti, Domine.
Nisi diligenter. — Finitur quarto tono.
Propter fidem.
Ingressa Agnes. — Meta enim habet.
Agatha letissima.
Gratias tibi ago Domine. — Specie tua.
Adjuvavit eam. — Voce mea addita.
Justus Dominus Justitias.— Item pauper.
Sicut letantum. — Si culmen.
Si vere fratres.— Domine labia mea.

Digitized by Google

C ĩo cũnctis

Alt nolisflere maria

U ente maria

C ũ aũe uenerabille

P hilippe iacume

E lẽna cõstantinũ

O rabat iudas

A ecipere spm scm Duus

P er signum crucis

A r gentum & auru

S olue iubente do

O ĩcerte manus

I ncerrogatus

I ulet unt dnm

A ssup ta est maria

M ane nobiscum

M aria mr go sep

O culi ũnsa di

M aria stabat

N arrantes hadie

S cor unicorpora

M artinus adhuc

B eata cecilia

U alentinus

adno finit iii

O ranes

O ranes sancta lucia

L ucia mr go

C lamauerunt

C onstituet eos principes

S al uator mundi

E xcita dns nobis

S alutem ex inimicis

I nimicitate ser uamus

Dnica secunda ui toni

CLAVSTORIU A ON E H

oT ues quiuenturus es dne

De excera mme a nulos me sub arr

P osuit signum & nduit me dns

xpe car cu dedecore me O mes acientes

Quis estu qui uenisti Uidisti dne

Fili diligenter finit iiii no

Pro pter fidem

In gressa agies mea cu habeo

A gatha lacissima

Cras nba ago dne S pectacula

Adiuuauit eam Uore mo addam

Iustus dns iustitias ast Iste pau

Sicut lex dicium S iculmen

S uere fra tres Dne labia mea

Et me. . . . . .
Non sis . . . . . .
Diximus quis.— Liberavit Dominum.
Proprio filio suo.
Caro mea requiescet.
Undecim discipuli.
Mittite in dexteram.
Ecce dedi verba mea.
Misit Dominus manum suam.
Posuit os meum Dominus.
Tu es Petrus et super.
Strinxerunt corpora.
Fiat Domine cor meum.
O quam pulchra es.
Cum jucunditate homo natus est.
O magnum pietatis.
Nos autem gloriam.
Angelus archangelus.
Videt Domine puerum.
Ecce sacerdos magnus. — Inclina domum.
Fac Domine potentiam.
Veni sponsa Christi.
Relictis domo rebus.

Divisio tertia septimi toni.

Gloria seculorum amen.

Ante me novam formam. — Finitur primo tono.
Ex Egypto vocavi. — Finitur quatro tono.

Angelus ad pastores.
Facta est cum angelo.
Veterem hominem.
Te qui in spiritu.
Petrus et Johannes.
Pater de celis redemptionem.
Responsum accepit.
Puer qui natus est.
Paganorum multitudo.
Crucem tuam adoremus.
Osanna filio David.
Cum angelis et pueris.
Custodi me de laqueo.
Consideravi ad dexteram.
Scio quod Jesum.
Nazareus vocabitur.
Juravit Dominus. — Tu es vas electionis.
Veniente sponso.
Cumque sibi conspicerent.

Divisio quarta septimi toni.

Gloria seculorum amen.

Stella ista sicut flamma.
Benedicta filia tua Domine.
Dives ille gutta aque.
Domine non habeo.

L t me

H onsis ni formidinet

D ixerinimqui Libera uerdns

p ropr io filio suo

C aro mea requirebe

U ndetini discipuli

M irrer indecretam

F ece dedi uerba mea

M ece dns manu sua

P osuet or meum dns

I uer peretus est iuy

S trinecorune corpori

P ax dns ipe nirim

O quam pul chra

C u ucun ditauit homina t

O magnu mpietatis

H ej uem gloriam

A ngelus ad chaingls

U idit dns ut aretur

I rcesa cordis magi inclinadne

F ac dpotentiam

U ensponsa epi

R eluctadomo rob

Diuisio tertia · VII tonl.

Cta Sctorū A omen

A nte me nemo pmia sunt tono

E xegypto uocaui sunt iii tono

A ngelus ad pastores

F acta est cū angelo

U erterunt humanem

T equi inspiritu

P ter uo ser ie bannis

P ater de celis ad pone

R esponsum accepit

P uer quinatus e

P aganorum mulerum do

C ucurrerunt adorem

O panna filio dauid

C u angelis et pueris

C usto dimę ila guro

C onsiderabam addexterā

S cio quod dim

H azarenus uocabitur

I ura uit dns I uer uas elegit

U enumte sponso

C uq sibi conspiarent

Diuisio Quarta · VII · tonl

Cta Sctorū A omen

S tella ista fuit flamma

B enedicta filia tua dne

D uer ille gressa aque

D ne non ba bo

Quid me queritis.
Recordare mei Domine.
Vide Domine et considera.
Domine ostende nobis.
Quo progrederis.
Confortatus est.
Misit Dominus angelum suum.
Dixit Dominus domino meo.
Sanctum est nomen tuum Domine.

Divisio quinta septimi toni.

Seculorum amen.
Loquebantur variis linguis.
Gloriosus apparuisti.
Ad patres nostros. — In prole mea.
Oculi tui. — Elena sancta dixit.
In camino ignis.
Advertantur retrorsum.

Explicunt differentie toni septimi.
Incipiunt octavi toni; plaga tetrardi.

Noeais.

Gloria seculorum amen.
In illa die stillabunt.
Spiritus sanctus in te descendet.
Octo beatitudines.

Ne time.
Super solium David.
Dabo in Syon.
Beata es Maria.
Beatam me dicent omnes.
Ecce Dominus.
Maria autem.
Nolite timere.
Dicit Dominus.
Elevavi elevavi.
Ponam in Syon salutem.
Convertente Domino.
Jerusalem respice.
Ecce deus meus.
Completi sunt.
Judea et Jerusalem.
Dominus dixit ad me.
Scitote. — Natus est nobis.
Tanquam sponsus.
Pastores dicite.
Rex pacificus.
Orietur sicut.
Suscepimus Deus.
In principio. — De fructu.
Dum medium silentium.

Quidnē quēritis

Recordāre mihi dnē

Vide dnē & cōsidera

Dnē offendor vobis

Quō progrēdēris

Consōr rasui est

Misit dnūs angēlū suū

Deus dnūs noster

Cōfrt nomen suū dnē

Diuisio quinta. viii.
toni Sclōrū Amen

Requirēbantur uasa linguis

Gloriosus apparuit

Ad pastorēs Inplem

O cuius E ismaēlā dixit

In camino ignis

Conuertāntur retrorsū

Explicunt pistre-
toni viii. Incipiunt:
viiii toni. Plaga
tetra chi:
Noe mis
Cū Sclōrū Amen

In illa die stillabunt

Spīs cī inardescend

Hodie

Super solium dauid

Abo in sion

Beata uir maria

Beatam me dicent omes

Ecce dominus

Maria autem

Oleū effūdit

Ieiet dominus

Leuate eleuate

Ponam in sion salutē

Conuer terre dnō

Hierusalem respice

Ecce deus meus

Complēsiunt

Iudee & habitatores

Deus meus dixit ad me

Sicut audiuimus ita

Tamquam sponsus

Pastores dicite

Rex pacifice

Oriētur sicut

Suscepimus dē

In principio Deus terram

Dum medium silentium

Sclorum be a ti eudinos

Mirabile misterium.
Lapidaverunt Stephanum.
Impii tui justum.
Sepelierunt Stephanum.
Valde honorandus est.
Sub trono Domini.
Cantabunt sancti.
Angeli eorum.
Baptizat miles regem.
Hodie coelesti sponso.
Ab oriente venerant magi.
Ordines angelorum.
Apostatus est.
Venite, adoremus.
Venientes venient.
Fontes aquarum.
Obtulerunt pro eo Domino.
Insignis patronus.
Clarissimus cotidie.
Ut vidit beatus Sebastianus.
Nolite timere.
Zoe uxor monstratur.
Policarpus presbyter dixit.
Multitudo languentium.

Nos famuli Domini.
Beatissima Martha.
Beata Agnes.
Disce Domine amen.
Congaudete mecum.
Benedico te.
Agatha sancta dixit.
Si ignes adhibeas.
Voca operarios.
Dixit autem pater familias.
Non licet mihi facere.
Sic erunt novissimi.
Miserere mei fili.
Laudate deum.
Advenerunt nobis.
Assumpsit Jesus disti.
Trirum puerorum.
Dixit Dominus mulieri.
Qui major est vestrum.
Pater Abraham.
Fili recordare.
Malos male perdet.
Dixit autem pater Deus.
Extollens quedam.
Audite et intelligite.

Digitized by Google

Veri adoratores.
Cum videssent turbe
Regnum celorum.
Anime impiorum.
Vide Domine afflictionem.
Judica causam meam.
Dixerunt impii.
Quia ego tecum sum.
Libera me de sanguinibus.
Justificeris Domine.
Simon dormis.
Contritum est.
Cum his qui oderant.
Ab hominibus iniquis.
Diviserunt sibi vestimenta.
Longe fecisti notos.
De manu filiorum.
Insurrexerunt in me.
Memento mei.
Replevit et inebriavit.
In pace in ipsum.
Domine abstraxisti.
Deus adjuva me.
Vespere autem.
Angelus autem Domini.

Respondens autem angelus.
Nolite expavescere.
Venite et videte.
Pre se Dominus.
Stetit Jesus in medio.
Videte manus meas.
Dixit Jesus discipulis.
Et recordati sunt.
Data est nihilominus.
Jesum qui cruci.
Quia vidisti me.
Hec autem scripta sunt.
Petite et accipietis.
Exivi a patre.
Nunc scimus quia.
Sancti et justi in Domino.
Exultate Domino.
Videntibus illis.
Dum venerit paraclitus.
Spiritus Domini replevit.
Repleti sunt omnes.
Dum complerentur.
Spiritus ubi vult spirat.
Ingresso Zacharia.

Ut eruiadeum ecorer
Cum uidissent turbę
Regnū ęę lorum
Ninue impiorū
Uide dnę afflictionē
Iudica causam meā
Exurgant impii
Quia ego ter tū sum
Liberame de sanguinib
Iustificer is dominę
Impinder mis
Contritum est
Cum bis quo der
Ab hominibus iniquis
Miserunt sibi uesti
Longe fecisti notos
De manu filiorum
Insurrexerunt inme
Memento mei
Rex leuit ę ne brau
In pace in ipsum
Domine abstraxisti
Cur aduuame
Uespere autem
Angelus aute dni
Respondens aute angl
Hoc lite re pauere
Uenite ę uide e
Prece damnos
Tertie ierus iuxta
Uidete manus meas
Dixit ierus discipulis
Exorta sunt
Date mihi omnis
Iram quorum
Quia uidit me
Ne autem recipiare
Petite ac accipietis
Exui ap ate
Nunc scim quia
Ci dixisti inde
Exaltabate dominu
Uidentibus illis
Dum uenerit paracli
Spi domini replebit
Replerunt omnes
Dum complerentur
Spi ubi uult spirat
Ingressus zacharie

Prinsquam te formarem.
Ad omnia que mittam.
Ne timeas a facie eorum.
Dominus ab utero.
Formosissima ex utero.
Johannes est nomen ejus.
Apertum est os Zachariæ.
Petrus et Johannes.
Quodcunque ligaveris.
Ego pro te rogavi.
Simon Johannes.
Tu es Christus filius dei.
Caro et sanguis.
Magnus sanctus Paulus.
Reposita est mihi.
Ter virgis cesus.
Petrus apostolus.
Ego plantavi.
Libenter gloriabor.
Sancte Paule apostole.
Damasci prepositus.
Non me derelinque.
Non ego te desero.
Beatus Laurentius orabat.
Beatus Laurentius dixit.
Igne me examinasti.
Laurentius bonum opus.
Beatus Laurentius dixit gratias.
Tunc Valerianus.
O Hypolite si credis.
Inclitus martyr Tiburtius.
Maria virgo assumpta est.
Tu vir Simphoriane.
Corde et animo.
Nativitas gloriosa.
Nativitatem hodiernam.
Sanctus Mauritius legione.
Cosmas et Damianus.
Concussum est mare.
Dum sacrum misterium.
Archangele Michael.
Data sunt eis intensa multa.
Dum preliaretur Michael.
Quem divina pietas.
Gloria in excelsis deo.
Presul Remigius.
Quo amplius genti.
Non veritas in domo.
Tantas per illum dominus.
Beata nimium.

Digitized by Google

P' rius quam reformare
A dominus quem natare
N item ea a facie eorum
O ominus a bustro
F ormans a exutero
I ohannes est nomen eius
A p zumest os zachar
P etrus et iohannes
Q deuing liga urnes
E go prece rogaui
S imonis
M agnus sanctus paul
S aulus qui & paulus
R epositum est mihi
T er ur gi cerui
P etrus apostolus
C go planta ui
L iberum gloriabor
S ce paule apostole
O amatis p positus
H onme derelinq ure
N inigo ze dimero
B ratus laurentius orabat
B eatus laurentius dixit
I gnem examinasti
L aurentius bonum opus
B eatus laurentius dixit gras
T une ualerianus
O rpolite sicut dus
N eclitus martyrtiburtius
M ariam ur go assumptae
O dieur go
T uur simphoriane
O rde de animo
H ac uita gloriose
H ac uitae hodierna
S ce mauricius legione
C ormas & damianus
C oncussit est mare
D um sacrum mysterium
A rchangele michahel
D ata sunt ei incensa multa
D um preliar cur michael
Q uem diuina putas
G loria in ce celsis deo
P retul remugus
Q uo amplius genti
H onuerit asinet
T anza p illum dns
B eata nimium

Tuer epistilius
Caroli sanguis

Digitized by Google

Si vero martyres.
Tunc Riceovarus.
Beatus Quintinus.
Et vox de celo dicens.
Letentur omnes.
Martinus episcopus.
Ora pro nobis.
O mirum ineffabile.
Martinus Abrahe.
Tricesima ordinatione.
Sanctus Brictius.
Cecilia virgo.
Expansis manibus.
Cilicio Cecilia.
Oremus omnes.
Venite post me.
Christus me misit.
Videns Andreas.
Eripe me ab homine.
Non me permittas.
Dilexit Andream Dominus.
Beatus Andreas.
Andreas Christi famulus.
Maximillam Christe ama.
Per te Lucia virgo.
Soror mea Lucia
Isti sunt triumphantes.
Omnes sancti triumphantur.
De palma. — Dedisti Jerusalem.
Dabo sanctis meis. — Iste sis pro lege.
Hic vir despiciens.
Inventa bona.
Zacharie festinans.
Tres ex uno ore.
Nolite judicare.
Dixit autem dominus Simoni.
Audistis quia dictum est.
Non potest arbor bona.
Non omnis qui dicit mihi Domine
Homo quidam descendit.
Nolite solliciti esse.
Magister quod est mandatum.
Dixit autem Dominus.
Magister famulorum.
Prevaluit David.
Nonne iste est David.
Iratus rex Saul.
Dixit que David ad dominum.
Sapientia clamitat.
Dominus possidet me.

Sc̄i uero manere ꝓ
ꝓ unc ꝛ̄c̄io uar⁹
Gaudiu⁹ quinti nu⁹
Et uoce dei⁊ le dicēs
Lēcēntur oēs
Sar⁹ tinus epi⁹
Ora pro nob⁹
Auriu⁊ mine ffabile
Sar⁹ tinus ab ra he
⁊ nec ſimp ordinatio
Sanctus bn etus
Cecilia uir go
Ex panis manib⁹
Glia cecilia
Remuis mi
Ecce post me
Qui mittit⁹ it
Ide⁹ andreas
Accipe me a bhomi
Nonne ꝓ mittas
Dilexit andream
Beatus andreas
Andreas xpi⁹ amulus
Ex illa ex poa me
Per te lucia uir go

Soror mea lucia
Iste⁹ unt tribulatur
Omn⁹ ſci quanta
Oppalma dedistiheu
Laboraui mens ſteri⁹ p leg⁹
Hic uir despiciens
Nuncia bona
Pachec festinans
Et rex ex uno ore
Oliter iudicare
Dixit aut dn⁹ simoni
Audisti⁹ quia dr⁹ tie
Non potest arbor bona
Nomini⁹ quidam clericus
Homo quidam clericus
Oleas fallaces ee
Magister quo⁹ ert manet
Dixit aut dn⁹
Magister ſa mulop
Per ua lucr dauid
Nonne ille dauid
Erat⁹ rex saul
Dixit que dauid a dnm
Sapientia clamitat
Dominus possedit me

Adonay Domine Deus.
Deus Israel, labora nos.
Ad faciendam nobis.
Jusjurandum quod.
Memorare Domine.
Per viscera
Magnificat.
Respexit dominus humiles.

DIVISIO PRIMA OCTAVI TONI

SECULORUM AMEN.

Jucundare filia Syon.
Dicite filia Syon.
Tu es qui venturus es.
Missus est Gabriel.
Gloria in excelsis deo.
Spiritus qui a patre.
Parvulus filius.
Nato Domino.
Stephanus vidit.
Magni viderunt.
Fili quid fecisti.
Multi ab oriente.
Alleluia mane apud nos.
Hodie celesti sponso.
Domine, rex omnipotens.

Ecce nunc tempus accepit.
Multi enim sunt vocati.
Confitebor tibi Domine.
Dominus mihi adjutor.
Dominus misereatur.
Bonum est sperare in Domino.
Potens es, Domine.
Deus propitius.
Et dicebant, advenite.
Qui sunt hi sermones.
Spiritus carnem et ossa.
Isti sunt sermones.
Ardens est tormentum.
Mille manu tua.
Misi digitos meos.
Cumque intuerentur.
Exaltate regem regum.
Ego sum pastor ovium.
Scriptum est enim.
Rabi quis peccavit.
Facite vobis amicos.
Hodie Maria virgo.
Factum est silentium.
Michael Gabriel.
Domine iste sanctus.

A dona y dñe deus

D eius est labora nos

A d sacienda not

I ut uiuam dum qd

M emorare dñe

P er uisitera

M agnificat

R espexit dñs humit

D uisio prima uni-
uersi seculi ad eh

I ecundare filia sion

D ecce filig ij on

I uer quiuentur ut ser

M issus est gabriel

C ta nexe cel sis dō

S pi quia p atre

P ar uulus filius

V ato dō mino

S erpba nis iudee

M agnificer unt

F li quid fecisti

A ltri aborientie

M ane apud nos

H odie cel est isponso

D ne rex oms

E cce nunc tempus accepti

M ulti enim sunt uocati

C onfitebor tibi dñe mine

D ominus mihi adiutor

D eus misereatur

B onum e sperare in dño

P ocens es dñe mine

D eus pro pius

C i dicebant ad mute

Q ui sunt hi sermones

S pi carne ex ossa

I stis sunt sermones

A rdens est cor meu

M itte manu tua

M isericordie meos

C umque intuerentur

E xaltate regē regū

C go sum pastor ouium

S ripsit est enim

R abi qui sperauit

F acite no bis a miseor

H odie maria ur go

F acrum est silentiu

M icha hel gabriel

D omine iste est

Puer gloria mea.
Vitam petiit a te.
Domine, Jesu Christe.
Spiritus et anime.
Idem jurejurando.
Eis existimo enim.
Quanto eis precipies.
Nonne decem.
Dicite invitatis.
Abraham et semen.

Divisio secunda octavi toni.

Seculorum amen.
Veniet fortior me.
Dum venerit filius.
Ecce ancilla Domini.
Ecce completa sunt.
Hodie scietis quia.
Crastina erit.
In sole posuit.
Elevamini.
Beatus venter.
Exit sermo.
Stephanus autem.
Sic eum volo manere.

Colloca eum Dominus.
Euntes ibant.
Lux de luce. — Lumen ad deum.
Erat enim in sermone.
Beatus es et bene.
Summa ingenuitas.
Meus cibus est.
Aqua quam ego.
Ite et vos.
Tolle quod tuum est.
Semen cecidit.
Omnis plebs ut vidit.
Quare jejunavimus.
Ego principium.
Zelus domus tue.
Contumelias surge.
Dextera Domini.
Cogitaverunt impii.
Ego demonium.
Ego dormivi.
Terra tremuit.
Erat enim aspectus.
Post dies octo.
Factus est repente.

Digitized by Google

Confirma hoc Deus.
Emitte spiritum tuum.
Reges videbunt.
Sancte Michael.
Magnus sanctus Paulus.
Respondens, autorisans.
Omnes gentes per girum.
Fuit virtute venerabilis.
Mursie provincie.
Predicta victrix.
Hoc est preceptum meum.
O Ypolite si credis.
Justi fulgebunt.
Martyrum chorus.
Sancti estis, dicit Christus.
Bene fundata est.
Deus deorum.
De profundis.
In æternum.
In domo Domini.

EXPLICIUNT DIFFERENTIE OCTAVI TONI.

Igitur quia antiphonarum differentias per tonos distinximus, necessarium videtur ut introitus ad missas per eosdem tonos distinguamus.

INCIPIUNT DE TONO PRIMO.
AUTHENTICUS PROTUS.

NONANNEANE.

GLORIA SECULORUM AMEN.
Gaudete in Domino.
Etenim sederunt. — Alleluia justus.
Statuit ei Dominus. — Redime me.
Exsurge quare ab. — Ego autem Domino.

DIFFERENTIA.

GLORIA SECULORUM AMEN.
Gaudeamus omnes in Domino.
Suscepimus Deus misericordiam.
Rorate celi desuper.
Inclina Domine.
Superior differentia.
Misereris omnium Deus.
Lex Domini inreprehensibilis.
Mediatio cordis mei.
Exclamaverunt ad te, Domine.
Sapientia sanctorum.
De ventre matris meæ.

Digitized by Google

C onfitemini hoc dñ
A nnuntiate inter gentes
R egni uidebunt
S ic michabel
M agnus sic paulus
R espondens autem ait
M isit genitor pgenie
V ir uir tuus non
H uius prouincie
P redicta uictrice
V t est p̃ceptum meum
P polite sicredis
V tinam gebunt
M artir tuus chorus
S ic factus discipulis
R ex fundata est
F idelium
D eprofundis
I nuocem meam
I ndomo dñi

EXPLICIUNT DIF
FERENTIE OCTAUI
TONI. INCIPIUNT
quantiphonarium
differentias tonorum

distinximus Hereticorum
uidentur ut inuenimus ad
missaliaq̃ uidentur nos dic
imus Hoc illius

DEINDE PRIMO AU

THENTICUS PRIUS

HIERUSALEM
CIVITAS DEI AMEN

G audete in dño
E nim sederunt principes
S anctus deus omnipotens
R edimens nos
E xsurge quare obliuisceris

DIFFERENTIE CIVI
TATIS DEI AMEN

G audeamus omnes in dño
S ancta dei genitrix uirgo
R ogamus te sancte dei per
I ndina domine

SUPERIOR DIFFERN
TIA In firmitatem humiliat
L ex domini inreprehensibilis
In exultatione cordis mei
E xclamauerunt ad te
A pientia edificauit
D euenite matres simul

Scio cui credidi.
Laudate pueri Dominum amen.
Dominus filius Marie.
Factus est dominus protector amen.
Justus est Dominus et rectus.
Da pacem Domine.
Salus autem justorum.

INCIPIUNT COMMUNIONES DE EODEM TONO

NONANNOEANE.

GLORIA SECULORUM AMEN.

Dominus dabit
Ecce virgo concipiet.
Amen dico vobis quod vos.
Quicunque fecerit.
Confunduntur superbi.
Posuerunt mortalia.
In salutari tuo.
Amen dico vobis quidquid.
Revelabitur gloria.
Viderunt omnes.
Fili quid fecisti nobis.
Mirabuntur omnes.
Qui vult venire.
Illumina faciem.
Manducaverunt.
Cum invocarem te.
Panis quem ego.
Surrexit Dominus et apparet.
Erubescant et conturbentur.
Data est mihi omnis.
Cantate Domino.
Gaudete justi in Domino.
Petite et accipietis.
Psallite Domino.
Ego vos elegi.

INCIPIUNT DE TONO SECUNDO, PLAGA PROTI.

NOEAIS.

GLORIA SECULORUM AMEN.

ANTIPHONÆ AD INTROITUM.

Veni et ostende nobis.
Dominus dixit ad me.
Ex ore infantium Deus.
Vultum tuum.
Ecce advenit.
Ille expectaverunt.
Redime me Domine.
Fac mecum Domine.
Letetur cor querens.

AS cio cui credidi à
AL à uda ꝑ pueri chim à ꝑ
AD ominus fecerunt mare
AF à cui erit dns ps tertiu ꝑ
AI ultus erit dns & rectu
AO ap facem dne
AS alui aute ultoꝝ

INCIPIUNT CANTICA DE EUDE TO HO HON
AHNOE AHE
CTA SETU RU AOIEH

CD omnium dabit
CE ecce uir qui cap
CM mendico uobu qd dem
CQ unicui q fecerit
CL confun dan tur sup bi
CP ostuer unt mortalia
CI nsalutari tuo
CA mendico uob quicquid
CR eue labiu gta
CU ideruni omnes
CF ili quid treistinob
CO irabantur omis
CQ uiuite uenite
CI lumina facem

TON audiuerunt
EC imi uocabunt te
EP ani quem ego
ES urrexit dns & appar
EE rubiriant & cont b
EO a raxit mihi omis
EC anda te lumiuio
EG aude te ustri dno
EP dete & accipiam
EP fallite dnm io
EE go uos elegi

INCIPIT PETRONESE
CUMPU PLACALRO
TI HOE AIS CTA
SETU RUA OIEN.

MHADHIROITUNI
UI enia ostendam nobis
DO omnium duce ad me
EE rore misericordi
UU ltum unum dp
EE ce ad me
CO ceperuerunt
RE rlume me dne
FA e me rum dne
LE rpetuu cur queru

Sitientes. — Sacerdotes ejus
Clamaverunt.
Terribilis est locus.
Cibavit.
Missi autem.
Multe tribulationes.
Dominus illuminatio mea.
Dominus fortitudo.
Venite adoremus.

INCIPIUNT COMMUNIONES DE EODEM TONO

NOEAGIS

GLORIA SECULORUM AMEN.

Hierusalem surge.
Exulta.
Exiit sermo.
Multitudo languentium.
Domine, Deus meus in te.
Domine, Deus noster.
Narrabo omnia.
Letabimur in salutem.
Dominus regat me.
Redime me Deus.
Omnis qui in Christo.— Dominus Jesus postquam.
Nos autem gloriam.
Domus mea domus.
Cantabo Domino qui bona.
Dominus firmamentum.
Circuibo et immolabo.
Movete et reddite.
Fidelis servus et prudens.
Ultimo festivitatis.

INCIPIUNT DE TONO TERTIO. ANTIPHONE AD INTROITUM. AUTHENTICUS DEUTERUS

NOEANE.

GLORIA SECULORUM AMEN.

Confessio et pulchritudo.
Intret oratio mea.
Ego autem cum justitia.
Inde laudabo verbum.
Ego da.
Ego autem in Domino.
Liberator meus.
Mihi dixit cor meum.
Omnia que fecisti nobis.
In nomine Domini.
Victricem manum.
Cantus Dei.
Loquetur Dominus pacem.

Digitized by Google

Sacerdo dei

A S ieiunēt
A C lauauerunt
A T erribilis est locus
A C cibauit eos ex adipe
A M ichi autem
A M ultre tribulationes
A D nr illuminatio mea
A D nr fortitudo
A U enite adoremus

INCIPIUNT CCOM
DEFODE TO HO
HOE AIS CTA SCORUM

A ierusalem surge
C F exulta silu syon
C E exce sermo
C M ultauit dolanguem
C D nicli meus inte
C D me dns nr
C H arrabo amnu
C L etabimur in salue
C D dominus regit me
C R redime me dns
C O mis quia me circūdederūt
C H prauate glomerē
C D mus mea dormit

C arrabo domino qubernā
D nr firmamentū
C ir cubo & immolabo
U uerte & erecte dire
F idelis seruus & prudens
U domino sperauit anima
INCIPIUNT DE IONO
TERTIU AMTEAD
INTROITUM AUTHEN
TICUS DEUTERUS
HOE AIS
CTAS CORUM AMEN
onfessio & pulc. in conspectu
L ntroe domine mee
E goa autem cū iustitia
I ndē laudabo nomen
E godamauī qm exaudiet
F gressus in dno
L liberatur meus
M in dnm cor meum
O mnia quecumq fecisti nob
I n nomine dni
U ox exercitum manū
C anitate dei
L oquitur dnis pace

Benedicite Domine.

DILIGENTIA

GLORIA SECULORUM AMEN.

Ego autem sicut oliva.
Dum clamarem ad Dominum.
Miserere mihi Domine.
Ecce oculi Domini.
Replcatur os meum.
N. . . .
Timete Dominum omnes
Dispersa dedit.
Dicit Dominus sermones
Vocem jucundidatis.
Sancti tui Domine.
Dum sanctificatis.
Exaude Domine.
Cognovi Domine.
Si nunc putantes.

INCIPIUNT COMMUNIONES DE EODEM TONO.

NOEOEANE.

GLORIA SECULORUM AMEN.

Dicit Dominus implet.
Qui meditabitur.
Scapulis suis.
Passer invenit sibi.
Christus resurgens ex morte.
Justorum anime.
Beatus servus.
Principes persecuti sunt.
Gustate et videte
De fructu operum tuorum.

INCIPIUNT ANTIPHONE AD INTROITUM DE TONO QUARTO PLAGA DEUTERI.

NOEOEANE.

GLORIA SECULORUM AMEN.

Sacerdotes tui Domine.
Omnis terra.
Intret in conspectu.
Sicut oculi servorum.
Salus populi.
Deus in nomine tuo.
Judica me Domine.
Judica Domine nocentes.
Eduxit eos Dominus in spe.
Eduxit Dominus populum suum.
Dicit Dominus Petro.
Exaudi Domine vocem.

f. 60 m. Codicis

λ B ere dicite dom

DIFFERENTIA GTA
SCTORUM MEN

λ E gō autem sicut oliua
λ D um clamarem ad dñm
λ OO iserere mihi dñe
λ E rce oculi dñi
λ R epleatur os meū
λ H
λ I imere dnm omn
λ D ispersa dedit
λ D uir dns sermones
λ LI o cernio cundi tauit
λ S ci tu dñe
λ D unisificatus
λ E xaudi dñe
λ C egroti dñe
λ S iniquitates ter

INCIPIUNT CŌ DE
EODEM I UNO
NDIO E ANE
GTA SCTORUM MEN

c D uir dns simplices
c Q ui medicinā batur
c S capulus iussus

le p aster inuenit sili
cx pr retur genes exur
cJ ustorum manne
cB eatus ser uus
cp rimus per ecutus
cO ultra ne audiet
cD estruere per turbet

INCIPIUNT ANI ADIH
TRI TUOR DE ONO
QUARTO EPAGATUTERI

NUI UBA S
GTA SCTORUM MEN

NS a ser do ri tu dñe
λ O ministri ra
λT mee inimi sperauit
λS ui ut ciuli seruorum
λS alus populi
λD eus in nomine tuo
λJ udica me dñe
λJ udica de no ec nec ine
λE duxit eos dns impro
λE duxit dns populum suū
λE xaudiui deprecatiō
λp ro dñe pro
λE xaudi dne uocē

Protector noster aspice Deus.

DIFFERENTIÆ

GLORIA SECULORUM AMEN.

Prope esto Domine.
Reminiscere.
De necessitatibus meis.
Resurrexi et adhuc.
Nos autem gloriamur.
In voluntate tua Domine.
Misericordia Domini.

INCIPIUNT COMMUNIONES DE EODEM TONO.

NOEANIS.

GLORIA SECULORUM AMEN.

Vidimus stellam ejus.
Domine quinque talenta.
Fecit judicium et justitiam.
Magna est gloria ejus.
Dilexisti justitiam.
Notas mihi fecisti.
Hierusalem qui edificatur.
Ab oculis meis.
Videns Dominus flentes.
Dominus virtutum.
Memento verbi tui.
Ego sum vitis vera.
Tanto tempore vobiscum sum.
Pater cum essem cum eis.
Semel juravi in sancto meo.
Benedicite omnes angeli.
Inclina aurem tuam.
Tollite ostias.

INCIPIUNT ANTIPHONÆ AD INTROITUM DE TONO QUINTO AUTENTICUS TRITUS.

NOEANE.

GLORIA SECULORUM AMEN.

Loquebar de testimonio.
Domine refugium.
Verba mea auribus.
Letare Hierusalem.
Exaudi, Deus, orationem.
Ecce Deus adjuva.

DIFFERENTIÆ.

GLORIA SECULORUM AMEN.

Circumdederunt me.
Domine, in tua misericordia.

INCIPIUNT COMMUNIONES DE EODEM TONO.

NOEANE.

GLORIA SECULORUM AMEN.

Digitized by Google

p rom̄ corr nr̄ aspice dñe

DIFFERENTIAE.

Gta Sctorum Amen.

A Ne memineris iniquitatum

A Reminiscere miserationum tuarum dñe

A Domine ne in furore tuo arguas me

A Respice in me et miserere mei

A Erubescant et confundantur simul

A Exaudiam quid loquatur in me dñs

A Noli me derelinquere usquequaque

A Misericordias domini in aeternum

INCIPIUNT CANTICA DE VETERE

DE TONO HYPODORIS

Gta Sctorum Amen

C Vidimus stellam eius

D Omnes qui concupiscunt

F Iudicium et iustitiam

M Magnificat anima mea dñm

D Delexisti iustitiam

A Audivi vocem de caelo

H Oravi ad te deus

H Hierusalem luge dilecta mea

A Brachium tuum

V Videntes te dñe flebunt

D Dominus virtutum

M Memento verbi tui

E Ego sum resurrectio

I In tempore visitationis

P Pater cum essem vobiscum

S Semel iuravi in sancto meo

B Beati quorum remissae

I Inclina aurem tuam

T Tollite portas principes

INCIPIUNT CANTICA DE

INTROITU DE TONO

QUINTO. AUTHENTUS

CUS TRITUS HYPODORIS

Gta Sctorum Amen

I Vociferabar clerestimo

D Omnes qui videbant

U Verba mea auribus

L Verba hierusalem

E Exaudi deus orationem

F Credens videbis

DIFFERENTIAE Gta

Sctorum Amen

C Circumdederunt me

D Omnes qui invadunt me

INCIPIUNT CO. DEO

DE TONO HYPODORIS

Gta Sctorum Amen.

Servite Domino in tremore.
Unam petii a Domino.
Intellige clamorem meum
Quis dabit ex Sion.
Tu mandasti.
Qui biberit aquam.
Adversum me.
Pacem meam do vobis.
Non vos relinquam.
Signa eos qui in me.
Qui mihi ministrat.
Mense septimo.
Quod dico vobis in tenebris.
Dico vobis gaudium est.

INCIPIUNT AD INTROITUM ANTIPHONE DE TONO SEXTO, PLAGA TRITI.

NOEGEANE.

GLORIA SECULORUM AMEN.

Hodie scietis.
In medio ecclesiae.
Os justi meditabitur.
Sacerdotes Dei bene.
Esto mihi in Dominum.
Quasimodo geniti.
Cantate Domino.
Respice in me.
Omnes gentes.
Exaltate Domino.
Dicit Dominus. — Ego cogito.
Requiem aeternam.

INCIPIUNT COMMUNIONES DE EODEM TONO

NOEGEANE.

GLORIA SECULORUM AMEN.

Diffusa est gratia.
Ecce Dominus veniet et omnes.
Exultavit ut gigas.
In splendoribus.
Tu es Petrus.
Letabitur Justus.
Dicit Andreas.
Honora Dominum.
Simile est regnum celorum.
Posuisti Domine.
Quinque prudentes.
Qui me dignatus est.
Qui manducat.
Domine quis habitabit.
Pascha nostrum.
Mitte manum tuam.

Anima mea sicut passer.
Simon Johannes.
Primum querite.
Panem de celo.

INCIPIUNT ANTIPHONE AD INTROITUM DE TONO SEPTIMO, AUTHENTICUS TETRARDUS.

NOEOEANE.

GLORIA SECULORUM AMEN.
Puer natus est nobis.
Venite benedicti.
Populus Sion.
Adorate Deum.
Exaudi nos Domine. — Judicant.
Ne derelinquas me.
Oculi mei semper.
Aqua sapientie audivit.
Protexisti me Deus. — Expecta.
Viri Galilei. — In virtute.
Gloria et honore.
Ne timeas Zacharia.
Respice Domine. — Potest. — Probasti.

INCIPIUNT COMMUNIONES DE EODEM TONO

NOEOEANE.

GLORIA SECULORUM AMEN.
Dicite pusillanimis.
Tolle puerum et matrem.
Fidelis servus.
Ne tradideris me.
Populus adquisitionis.
Erubescant et rever.
Factus est repente.

INCIPIUNT ANTIPHONÆ AD INTROITUM DE OCTAVO TONO; PLAGA TETRARCHI.

NOEAGIS.

GLORIA SECULORUM AMEN.
Ad te levavi animam.
Dilexisti justitiam.
Lux fulgebit.
Dum medium silentium.
In excelso throno.
Letabitur justus.
In virtute tua Domine.
Invocant me.
Deus protector.
Miserere mihi.
Domine ne longe.

c λ nimamea sicd pallier

c S imo n iohannis

c p rirmum queritc

c p ãneim dcrg lo

INCIPIUNT ANT AD

INTROI TUM DE TONO

SEPTIMO LAUDATE

TITUS THETRARCUS

HODIE EA HE

GLASCORUACHEH

p uerna tuisset nobis

Li cuitte bene dicti

p opulusion

λ dorare dm

E audinos dne ludicam

H edere linqua sine

O culmei rem p

λ quasa pientiae audiuit

p roce existime di Expecta

U in galilei Inuptum

G loria & honore

H eimeas zacharia

R erpire dne potest ad roham

INCIPIUNT COM

DEODETONO HODEANE

GLASCORUACHEH

D uce pusill ammus

L ollepuer ue matre

p idelissier uus

H era didery me

P opului adquisitionis

E rubiscant & re uer

F ac tuisset repente

INCIPIUNT ANT AD

INTROITUM DEOC

TANTONE PLAGA

THETHRARCHI

NOE AIS CEA

SCLORUACHEH

A dre leua uiam ma

D ilexisti uistitiam

L uxfiul gebit

A dmmedium silenti

I n re el sonabrono

L erabitur iustus

I n uir tute tua dne

I n uo exaudi me

O r in uis mea ducis

m isericordiam mihi dqm

D omine ne longe

Introduxit vos Dominus.
Jubilate deo omnes.
Spiritus Domini replevit.
Accipite jucundidatem.
Deus dum egredereris.
Probasti Domine.
Miserere mihi Domine.
Benedicta sit sancta.

INCIPIUNT COMMUNIONES DE EODEM TONO.

NOEAIS.

GLORIA SECCLORUM AMEN.
Video celos apertos.
Vox in rama audita est.
Responsum accepit.
Introibo altare.
Oportet te fili gaudere.
Nemo te condemnavit.
Domine memorabor.
Hoc corpus quod pro vobis.
Lavabo inter innocentes.
Modicum et non videbitis.
Dum venerit paraclitus.
Spiritus qui a patre.

EXPLICIT DE OCTAVO TONO

ILLUD AUTEM omnis cantor scire debet quod in omni tono principium est, similiter antiphone et communionis. Igitur quia antiphonas, introitus et communiones propriis tonis conjunximus, opportunum videtur ut responsoria per eosdem tonos discernamus.

INCIPIUNT RESPONSORIA DE PRIMO TONO; AUTHENTICUS PROTUS

NOVANNEOEANE.

Confirmatum est cor.
Domus pudici pectoris.
Descendit de celis.
Tanquam sponsus.
Tria sunt munera.
Reges Tarsis et insule.
Germinaverunt.
Ecce dominator Dominus.
QUIA (non possumus:

λ J ñrm dūx it uōr dnr̄
λ J ubilāte dō omīs
λ S p̄r dominī replēt
λ ccipite iocūditatē
D eur dum ēgr̄e deret
p ro bapt̄ dōmīne
m iser̄e mihi dn̄e
λ B ēne dict̄ asit sēā
J NCIPIUNT COM DE
EODE TOHO NOELIS
G ĒĀS cto RUM AMEN·
U i dō cel ora pēr
λ U oxe inrām audit̄ est
ℓ R ēr ponsūm accēpit
ℓ J ntro ibo ād altār
c ō pon tēe fili gaudēt
c N emorē condēp nauit
c O ōmīnē memorabor
c h ōc corpus quod p uob.
c L auabo inter innocēt
c m ēdicūm & nōn uidebit
c O umuenerit para dīsus
c S p̄mittūr quī apar
EXPLICIT DEOC
TAUO TO NO

J LLUD AUTE COMS
cantor scirt drbeq̄dm
omnitono principalitro
rusa dren den dic· simbl
Antiphonē & cōmunionis·
J gitur quasantiphonas
intro ire & cōmunionēs·
p priis tonis conuinxim·
oportunū uidetur iter
ponsoria p eosdem tonos
discer namus· namus·
INCIPIUNT RES
PONSORIA·DEPRI
MOTONO· AUTHEN
TICUS·PROTUS·
NONANNOENNE
R Cōfirmatū cor
V domus pudici pectoris
Ēō ēscēn dit dē cēlis
c T amquam sponsus
R I Tria sunt munera
V R egrtar sis & insule
R G erminauer unt
G E cce dominator dns
QUIA

Omnia responsaria notare, tres tantum aut quatuor responsoria de unoquoque tono notabimus. Ex quibus prudens cantor colligere potest alia responsoria, que secundum suprascriptum tenorem modulantur, de primo tono sunt. Sic et in reliquis sentiendum est.

RESPONSORIA DE SECUNDO TONO; PLAGA PROTI.

Letentur celi.
Ecce dominator Dominus.
Docebit nos Dominus.
Et conspicies.
Beata et venerabilis.
Domine audivi.
Ad te Domine levavi.
Neque irrideant me.

RESPONSORIA DE TERTIO TONO. AUTHENTICUS DEUTERUS

Salvatorem expectatum.
Preoccupemus faciem.
Audite verbum Domini.
A solis ortu et occasu.
O magnum misterium.
Domine audivi.

RESPONSORIA

DE QUARTO TONO; PLAGA DEUTERI

Quem vidistis.
Natus est nobis
Videntes stellam.
Reges Tarsis.
Dum transisset sabbatum.
Et valde mane.

RESPONSORIA DE TERTIO TONO. AUTHENTICUS TRITUS

Obsecro, Domine.
A solis ortu et occasu.
Hodie nobis celorum.
Gloria in excelsis deo.
Delectare in Domino.
Spera Domino.

RESPONSORIA DE SEXTO TONO

Digitized by Google

omãre responsoria notare Tres tamen ãias quattuor responsoria de unoquoq; tono notabimus e quibus prudens cantor colligere poterit alia responsoria que deo dem tonus sunt Hã omãia responsoria que sedm sup" scripti tres modi notantur de primo tono sunt

Sic ãmire liquis sentiendus RESPONSORIA VI SECUNDO TONO PLANA PRO TI

℟ L. ètrentur cęli
℣ ecce dominator dns
℟ O ore bis nos dns
℣ C ũ conpleret
℟ B eata ãe uenerabilis
℣ O mine audiui
℟ A dns domine leuauit
℣ N que irri deãit me

RESPONSORIA DE TERTIO TONO ALLELUIA THEMISSUS DUTERIS

℟ S al uatorem ęperauí
℣ p rone ecupemus facie
℟ A udite uerbum dni
℣ A soli sortu ad occasu
℟ magnum mysteriũ
℣ omine audiui

RESPONSORIA

DE ISSI TONO PLANA DE UZERI

℟ Q uem uidistis
℣ natus est nobis
℟ uidentes stellã
℣ R egem tarsis
℟ Dum transisset sabbatũ
℣ E uuil de mane

RESPONSORIA DE IIO TONO. ALLELUIA THERI IUS

℟ O bsecro domine
℣ A soli ortu usque occasu
℟ O die nobiscum
℣ ta ineffabilis
℟ elegantare indno
℣ spera indno

RESPONSORIA DE IIO

TONO; PLAGA TRITI.

Aspiciebam in visu.
Ecce dominator Dominus.
Clama in fortitudinem.
Ecce dominator Dominus.
Gaude, Maria virgo.
Gabrielem archangelum.

RESPONSORIA DE SEPTIMO TONO. AUTHENTICUS TETRARCUS.

Aspiciens a longe.
Quique terrigene et filius.
Beata dei genitrix Maria.
Ave Maria gratia plena.
Cives apostolorum.
In omnem terram.

RESPONSORIA DE OCTAVO TONO; PLAGA TETRARCHI.

Continet in gremio.
Virgo dei genitrix.
Dies sanctificationis.
Venite, adoremus eum.
Jam non dicam vos servos.
Quorum remiseritis.

EXPLICIUNT DIFFERENTIAE TENORUM IN RESPONSORIIS
ET EORUM VERSIBUS.

Digitized by Google

TONO PLAGA TRITI

R. Ar. pice bamin uiru

℣. I c ve dominatur dñs

R. C lama in fortitudine

℣. I c re dominatur dt

R. G ude ma ria uir go

℣. G abrihe le mar chang tm

RESPONSORIA DE VIII. TONO AUTHEN TIC TETRAR CUS

R. Ar. pi cient alonge

℣. Q uique terri gene erit

R. B raca di genitrix maria

℣. A uema mia graplena

R. C iuer apostolorum

℣. I nomnem terram

RESPONSORIA DE VIII TONO PLAGA TETRAR CH

R. C onfiter fr gremio

℣. Uir go di genetrix

R. D ier sanc ti ficatu mi lux

℣. E ni ac adorem uter

R. I am non dicam uos seruos

℣. Q uo rum remi te ri

EXPLICIUNT RIT

TRE ENTIAE TONORU

INCIPIUNT RESPONSORIA ET ORATIONES

II

HUCBALDI MONACHI ELNONENSIS

QUÆDAM E MUSICA ENCHIRIADE INEDITA

DE ORGANO

Dictis autem, prout potuimus, his quibus ostendendum erat, qualiter unusquisque in tetracordo sonus propria conditione distet ab altero, eorumque concordi quodam modo dissimulatione quatuor tonorum vel modorum forme genus diversum prodeant; adhuc de diatessaron symphonia quomodo melos diaphonia nascatur, videamus quam usitato vocabulo organum nuncupamus. Etenim lege melos istud adhuc commeat, quod in quartis locis ducentem se cantum organum comitatur, hoc modo :

Quartis ad invicem locis hi et hi soni disjuncti constituant.

Deinceps, qualiter novissima simphonia, quam diatessaron dicunt, sese habeat, prosequamur. Simphonia diapason sicut major ceteris, ita pre ceteris obtinet ut et in unum, sed consequenter dicendi consonantiam faciat; diapente non in unum, sed consequenter; diatassaron non consequenter, sed in unum. Hac collatione quotquot voces junxeris sive humanas seu alias quaslibet, ut pote si presentis descriptionis binas voces aut ambas aut alteram per diapason duplicaveris, vel per diapason senties hujus distantie voces suaviter ad invicem consonare; ex hac symphonia nascitur ea nobilis cantilena quam diaphoniam vocitamus, id est organum melos.

Dicta autem diaphonia quod non uniformi canore constet, sed concentu suaviter dissono in unum dulciter modulamen coeat. Bina vero lege melos istud hinc meat : una quod in quartis locis cantum comitatur organum ; alterum autem jus habet quo hec quartane consolationis lex suos limites habet. Nam usque ad illum sonum pertingit qui, in quolibet modo, sub sono finali fuerit subsecundus quem cujusque modi sonus finalis habuerit subsecundum. In hoc enim sono stat organum, nec inferius descendere licitum est. A quo sono incipit in levatione particule; semper in eo substitit in depositione, et inferius organum progredi prohibetur.

Ad ostendendum vero planius quod dicitur, conemur hoc diaphonie melos, et alia descriptione imaginari, ut dicta rationis oculis quodammodo subjiciantur.

Utique positis latere sonorum signis ex singulis procedant sue veluti corde, quibus cordis inserantur puncti et jacentes virgule que pure cantionis modos exprimant. Hos rursus punctos seu virgulas alii puncti coloris dissimilis comitentur pro ratione organi suis locis inserti, ita ut quemadmodum collatis ad invicem sonis diversis diaphonia resonat, sic in hac dispositiuncula

Digitized by Google

puncti punctis respondeant. Sane punctos ac virgulas ad distinctionem ponimus sonorum brevium ac longarum, quamvis hujus generis melos tam grave, ut dictum est, esse oporteat, tamque morosum, ut rhitmica ratio vix in eo servari queat. Sit utique descriptio talis [1].

In hac exempli descriptione sonus quem corda penultima habet F finalis ponitur, et rector modi unam cordam sub ea habens a sono a ductam in qua organum subsistit; et ideo antipenultime que a sono procedit g, legitimum organi responsum deest. Etenim si quartus sub se sonus organum ei respondeat, transgresso naturali termino absonum fiet. Et hoc est lex organi naturalis a qua, ubi deviatur, non regulare organum fit. Quamvis in superioribus exemplorum descriptiunculis figure quidem in initio versus illi sono qui finalis et rector extat in modo, sonus respondeat desubquartus.

Et ut eadem lex organi per omnes modos clareat, hanc eamdem neumam secunda transpositione tono faciamus altiorem, ut modus Frigius transmutetur ex Dorio, ita [2].

In hoc modo finalis et rector extat sonus c, subsecundum a se habens g. Ab hoc sono organum jus est incipere et in illum usque pervenire. Faciamus etiam tertia transpositione modum Lidium hoc modo. Fiat et quarta transpositio in quartum modum; itaque canentes modos singulos eamdem rationem reperimus in singulis.

Et cum de diaphonia vel organo aliquantulo loqui cœptum est, et in ecclesiasticis canticis honestissime assumitur, adhuc de ejus nature ratione latius exploretur.

Organo duo accidunt, id est locus cum spatio. Loca autem organi sunt tria : organum medium; organum superius; organum inferius. Unaqueque particula organo habilis, sive medium, sive superius, vel inferius habet; particule autem sue cantationis cola et comma, que sunt distinctiones majores et minores, quibus ita cantio intexitur, ut oratio membris ac celis. Majores in quovis tono deponuntur in sonum suum terminalem, quod scilicet canticum regit, et cantus in eum finitur. At minores non terminalem desinunt, sed in alios quoslibet seu supra illum, sive subter illum. Finales autem particularium soni, secundum loca sua, loca dant organo, ipsorum que vim maxime sequuntur. Etenim terminalis et unus ex inferiore ipsius latere, unusque ex superiore medium organum ponunt. Terni vero et terni ex horum trium lateribus superius et inferius organum faciunt. Hoc autem ita fit.

Particula verbi vel in terminalem deponitur, vel in alterum e duobus ex latere sibi coherentibus medium ibi moratur organum.

At ubi non in horum aliquem deponitur, nec sequens quoque particula aut saltim tertia ab his vel incipit, vel in eos desinit, sed potius supra terminum tertium aut quartum, seu quintum, tunc utique, dum hi terni moduli superi organo deputentur, medio hic uti non licet.

Similiter sub infra terminalem in tertio, quarto, aut quinto, positio consistit, inferius organum erit. Sic plane finales particularium soni organo dominantur et precipue is qui toni illius terminalis et rector est. Antequam particula ejus locum transcendat, profecto organum legitimum silet. Si non ultra quam ad secundum supra tertium pertingit, ibi similiter responso organi caret. Ubi vero trium spatiorum fuerit a terminali suo, ibi primus, qui

1 Descriptio deest in codice

2 Idem.

terminali proximus sub est, quarta collatione organum dicitur.

Similiter sursum vel deorsum flectendo quatuor a terminali fuerit spatiorum, tunc aut alter ex predictis aut utrique organum faciunt; et terminus scilicet ei subherens. Porro ubi quinque aut sex spatia a terminali habuerint, quotis sonis in eadem particula ultra eum qui quartus est a terminali disceditur, totis sonis a terminali organum comitando sequitur.

Phtongus vel modulus qui terminali subjungitur, ut in arsi, organi initium est, sic in thesi finis, ratum organum suo limite cohibet. Non potest, ut jam dictum est, ab inferiori quolibet sono organum in elevando incipere, nec in descendendo inferiorem deponi, quamquam in quovis toni genere proximo terminali subjacet, excepto cum positio particule in tertio vel quarto, vel quinto subterminali constiterit, quod inferioris est organi. Hec prorsus est lex organi naturalis a qua, ubi deviatur, non regulare sit organum, sed abusivum. Auditu quoque, nisi usus perversior sensum hebetaverit, organum magis vel minus rectum discernitur, quia naturaliter magis delectat, quod magis naturali armonia coadunatum est. Et, ut evidentius clareat, per tonos quatuor annotentur terna organi loca quatuor sonorum dispositiunculis:

In tono Primo et Secundo		In tono Tertio et Quarto		In tono Quinto et Sexto		In tono Septimo et Octavo	
Super.		Super.		Super.		Super.	
Med.	Term.	Med.	Term.	Med.	Term.	Med.	Term.
Infer.		Infer.		Infer.		Infer.	

Media autem sonorum series per singulos quatuor ordines medio presidet organo; superior superiori; infimus inferiori. Describantur ad modum supradictum singulorum que nunc dicta sunt exempla, et ubi medium, ubi superius, inferiusve organum prefixis his litteris designetur M. S. I.

Digitized by Google

Similiter ceterorum exemplis sue que et superius littere presignantur, ut exempli locum prenotati monstrant caracteres. Exempli ratio canendo exploretur :

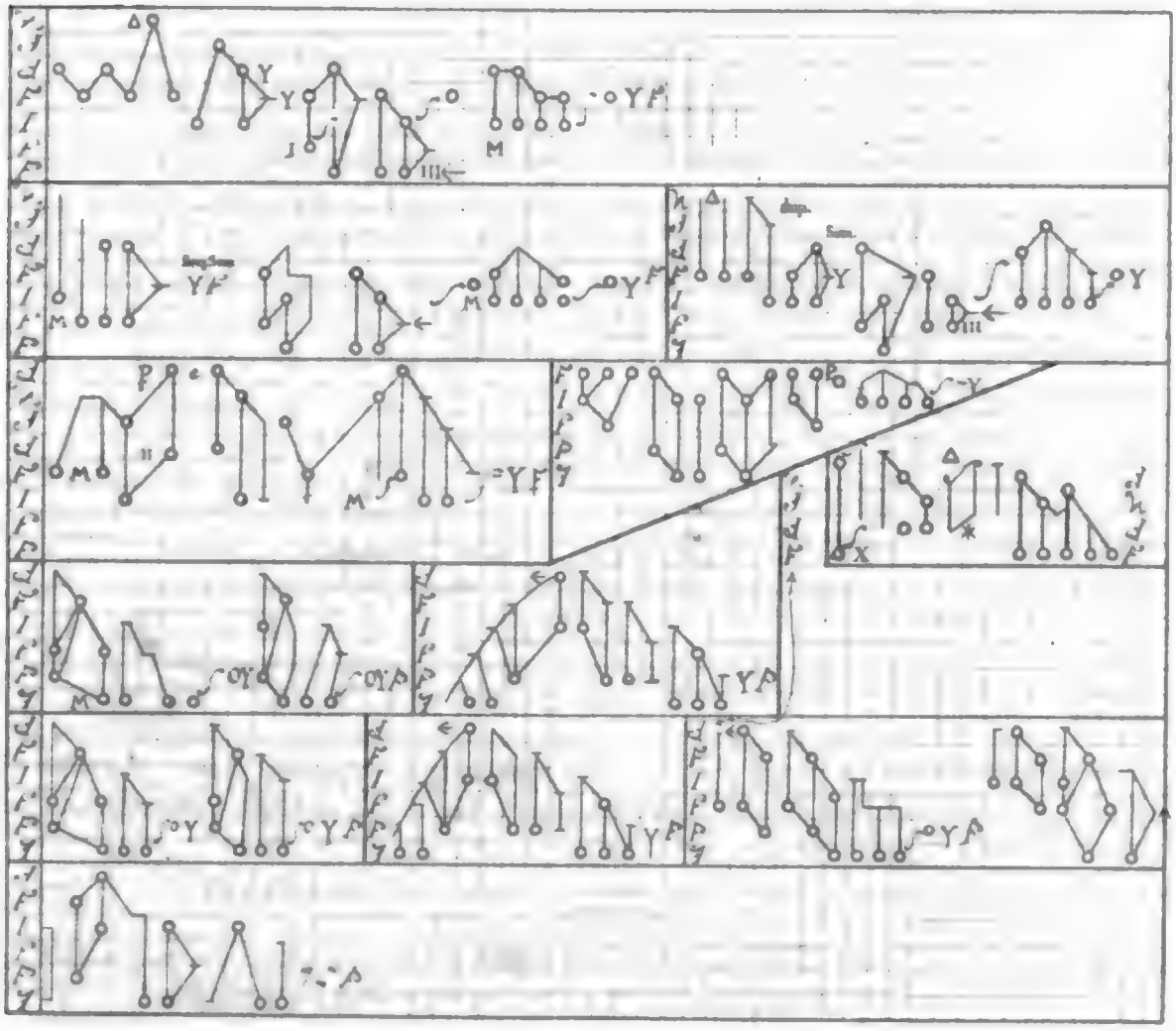

Ergo in presenti descriptione cernere est signo hujus caracteris M medium organum designari, et aut terminalem ibi esse sonum et distinctionem commaticam quod nota ista protendit Y, aut alterum ex terminali adjunctis, haeque figura Y colon, id est minus membrum monstrari. Item uno spatio non amplius infra terminalem sonum organum descendere, et, ne inferius demittatur, signum istud X obstare.

Ibi quoque id est soni qui videlicet terminali

Digitized by Google

subcoherent, qualiter tertiis sonis supra terminalem primi organum respondeant, · asterisco ostendi. Denique tibi nota terminales sonos qui utrique in hoc exemplo, quod premissum est, antequam toni mutatio fiat, soni tetrardi existunt F.

Post mutationem vero que presenti melo contingit sonari archi F. His inspectis videbis non plus uno sono medium organum subter terminalem ; superius et inferius subtus finales suos trite posse deponi ubique rati organi initium constare et terminum. Rursus id organum, quod superius dicitur, quodque hac figura S demonstratur, ut superiori incedat loco, nec particule ejus deponantur aut in terminalem aut in alterum a latere sibi coherentibus qui medii organi loca sunt potius in tertio, quarto, quinto, supra terminalem, his notis ostenditur III, IIII, V.

At inferius organum quod dicitur quodque in littera insinuat, ut inferiori loco incidat quam medium, nec ibi quoque membra vel particule deponantur aut in terminalem aut in alterum a latere sibi coherentibus, sed potius in tertio III, aut quarto IIII, seu quinto V, infra terminalem figure iste. Item ubi tribus sonorum spatiis tantum transcenditur T, ubi quaternis A, ubi quinis E, vel amplius I; he littere in signo sunt : T A E I.

III

GUIDONIS ARETINI

DE MODORUM FORMULIS ET CANTUUM QUALITATIBUS

INCIPIT EPILOGUS [PROSAICUS] IN MODORUM FORMULIS ET CANTUUM QUALITATIBUS.

[Proœmium.]

Vocum modus, veterum editus voto, disgregatus a vero et recto cantionis genere, et in chromaticam mollitiem deductus, ob rationis penuriam, nunc ad priorem statum labore haud facili reductus est. Etenim quia ab auctoribus est editus moderaminis jamjamque gravitate carebat. Nec mirum; cum enim existerent quidam qui illum aurium arbitrio commiserint, quidam vero, potiori agentes consilio, rationi hoc assignarint; utrique, prout voluntas tulit, diversi diversa scripserunt. Itaque, prout possumus, rationis speculatores sequentes, breviter et strictim prosequamur.

[CAPITULA.]

I. De motione et vocis acumine seu gravitate.
II. De integritate et diminutione.
III. De consonantia seu neumis convenientia vocum earumdem.
IV. De affinitatibus diversarum vocum. De proprio vel adjectivo accidenti unicuique.
V. De modorum quatuor generibus eorumque participatione cum differentibus distinctionibus.

Digitized by Google

VI. De formulis differentiarum, et earum proprietatibus.

I.

De motione et vocis acumine seu gravitate.

Vox est aer ictus auditu sensibilis quantum in ipso est. Omnis autem vox aut est continua aut divisa. Continua est ubi sic se vocem sequitur ordo, ut unius finis alteriusque principium discerni facile non possit; sicut fit cum in celesti arcu colorum spectamus habitudines. Sic enim rubeus cernitur ut tamen ejus initium vel finis comprehendi non valeat; sic et in reliquis. Divisa vero que singillatim profertur. Nulla vox fit, nisi motus precedat. Precedente autem motu, si fuerit velox, spissiores et acutiores reddit voces; si autem rarus, graviores et grossiores.

Musica vox fit motione; motio autem habet in se tenorem qui quantitatem motionis exequitur, ita ut si motus fuerit brevis, perparvus existat et tenor; si major, ampliorem habebit tenorem. Musicus autem motus fit sex solummodo modis, id est: tono, semitonio, semiditono vel triemitonio, ditono, diatessaron et diapente. Intueri ergo libet ut, secundum quod creverit motus, crescat et tenor; verbi gratia: ditonus duplum est tono; propterea et duplum habebit tenorem. Tenor autem est mora uniuscujusque vocis, quem et tempus grammatici in syllabis brevibus et longioribus superscribunt.

II.

De integritate et diminutione.

Ex supradictis autem motibus alii existunt integri, id est qui monochordum regulariter partiuntur, ut tonus et reliqui. Alii autem ab integritate deficiunt qui monochordum equis ponderibus dividi nequeunt, ut semiditonus. Tonus ergo integra dimensio est, quia per sesquioctavam proportionem regularis monochordi partitionem assequitur; diatessaron vero per sesquitertiam; diapente autem per sesquialteram. Quapropter tonus omnis fit novenis passibus, diatessaron quaternis, diapente vero ternis. Diapason autem ubique fit duobus passibus, cum et vicissim sibi in consonantiarum partibus succedunt.

III.

De consonantia seu neumis convenientia vocum earumdem.

Omnis autem cantilena septem dissimilibus vocibus perficitur, ex quibus alie sunt consone, alie vero dissone. Prima itaque et quarta vox ternas in depositione ac binas in elevatione simillimas habent formulas. At secunda et quinta quatuor in depositione et unam in elevatione. Porro tertia et sexta quatuor ab inferioribus similes habent formulas, a superioribus nec unam. Post has quarta a septima dissociatur amplius, nec ullam retinent proportionem consonantiam ad se invicem. Itemque prima et quinta quatuor a superioribus similes habent formulas, a depositionem autem neminem. Secunda vero ac sexta quaternis formulis similibus elevantur ac una deponuntur: unde et utraque proto scribitur. Tertia vero et septima ternas elevationes ac binas depositiones habent similes, et deuteri modi extant. Nam vero quarta cum octava unius in una elevatione conveniunt. Notandumque est quia he unius esse dicantur modi, habentes similes elevationes et depositiones, nullatenus tamen aliqua ex his, cum aliqua sibi depositione concordanti, elevatione concordat; aut convenienti in elevatione, depositioni concordat.

IV.

De affinitatibus diversarum vocum. De proprio vel adjectivo accidenti unicuique.

Unaquaque vero vocum habet aliquid pro-

Digitized by Google

primum, dum earum affinitas non ex toto acumine vel gravitate concordant, et aliqua semper similitudine cum extraneis admiscentur, id est cum eis que alterius modi sunt, utpote D et A que affines sunt, id est unius modi, non sunt pro totum similes, sed singillatim proprias retinent qualitates; id est dum D deponitur tono semitonio et iterum elevatur tono, semitonio, tritono et semiditono, usque ad aliud *d* acutum. Itemque *a* ditono deponitur et semiditono, elevatur autem per tonum, semitonium et ditonum et alium semitonium et ditonum usque ad aliud *a* acutum. Sed satis nunc ostensam esse dissimilitudinem inter affines voces arbitror; nunc ab simulum vocum edisseram similitudinem. Cum enim D sit protus, et G tetrardus, utraque tamen tono et semitonio et ditono deponuntur et ea symphonia que D continetur, si sit depositiva tantummodo, et G eam potest: quod exemplo patet in antiphona:

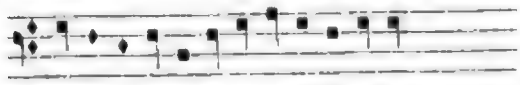

Spiritus alme illustrator omnium.

V.

De modorum quatuor generibus eorumque participationibus cum differentiis distinctionibus

Sunt autem modi vocum quatuor, id est, protus, deuterus, tritus, tetrardus; qui et totidem subjugales habent. Et principales quidem autentos dicimus, subjugales plagas nominamus. Eorum differentia talis est: cum quilibet cantus octo vocibus ascendat, descendat vero quinque, atque inter omnes sint duodecim, una ex his bis annumerata graves; omnes cum aliquanta parte acutarum plagis attribuuntur. Porro autentis cuncte acute cum aliquantis gravium conveniunt. Notatoque quod sint tres vocum ordines, id est graves, medie et acute; ex quibus medie semper annectantur utrisque, acute autem conveniunt autentis et graves plagibus; et sic semper tres ex ambabus partibus utrorumque sunt proprie.

Differentiarum autem modorum horum formule secundum principia cantuum disposite sunt; ut quemadmodum finalis vox aliquem proprium modum metitur, sic et rationabiliter principia eorumdem cantuum aptiores sibi formulas coaptent, quatenus sit pulchra connexio que secundum proprios in unaquaque dirigatur motus. Quos motus nempe diximus fore sex, qui, dum tribus applicantur adherectionibus, in unoquoque modo diversas et ampliores et in quibusdam districtiores formulas efficiunt, secundum quod unicuique motiones cum adherectionibus adjungere possunt. Nec aliquis modorum ampliores permittitur habere formulas nisi que ex ipso regulariter generari poterunt; ut sicut cautela permaxima in vocum modulis, dum qualitatibus et quantitatibus excreverint.

Quocirca musicus motus continet qualitatem et quantitatem. Quod si deserit qualitatem quantitatemve motus habere, jam non musicus motus erit. Qualitas autem motus est, utrum sit protus vel deuterus aut quilibet alius motus. Quantitas autem utrumnam sit duplus, sesquialter aut sesquitertius. Igitur qualitas in modorum speciebus, quantitas in magnitudine prescribitur motuum.

Preterea et modorum diverse species non minima prepollent quantitate seu qualitate, dum unus in modum historie recto et tranquillo feratur cursu. Alter vero anfractis saltibus concinatur. Alius videatur garrulus, et sevus in sublime extollens audientium animos. Alter vero placidus letitiamque indicans morum. Quod cuique prudenti satis patebit, curare si studuerit.

VI.

De formulis differentiarum, et earum proprietatibus.

Diversas autem habent formulas singuli modo-

Digitized by Google

EMENDENDA

TOMI PRIMI [1]

Pag.	Col.	Lin.	Pro	Lege
7	1	3	eundem	eumdem
13	2	16	possemus	possumus
16	1	19	Aphorabium	Alphorabium
21	1	13	e desinentes	ę desinantes
»	2	20	ariteulis	articulis
27	1	3	in G gravium	in C gravium
28	1	20	c acuto	e acuto
29	1	22	c b c a G semitonium	c E e c E semitonium
»	2	1	quidam	quidem
77	1	5	F b fa	b fa
83	2	14	durali	duralis
83	3	26	regulas, mixtas	regulas mixtas
86	1	6	praticos	practicos
90	2	4	ultraque	ultra que
94	2	6	scientiam, addiscunt	scientiam addiscunt
96	1	30	in notis, consonus cantus sicut	in notis; consonus cantus est
»	2	20	tenora liquando	tenor aliquando
97	1	15	tenuris	tenoris
»	1	23	vulgare	vulgarem
103	1	5	sumiter	sumitur
105	2	25	tonus	tonus,
115	1	5	quadrapla	quadrupla
116	2			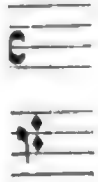
123	2	1	de plicis et figuris	de plicis in figuri
124	1	11	differtatiis	differentiis
131	1	9	de discantu sumptus	de cantu sumptus
134	2	14	secundum	sciendum
136	2	11	abreviendo	abreviando

[1] Plurimas ex istis correctionibus suppeditavit amicus noster, William Chappell.

Digitized by Google

Pag.	Col.	Lin.	Pro	Le
152	1	13	CAPUT XXIX	CAPUT XXVIII
»	2	23	medium	medicum
»	»	27	*A la mi re*	*a la mi re*
»	»	35	medii	medici
153	2	7	oppositus primo	oppositus est primo
»	»	29	sed non medici quo modo	sed non video quomodo [1]
164	2	3e Ex.		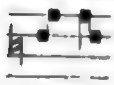
166	1	1	et tribus tonis cum duo semitoniis	cum tribus tonis et duobus semitoniis
»	»	3	elucetur	elucet
»	»	7	cum duo	cum duobus
182	1	20	nitar	nitor
»	2	24	que hic italicis	quæ hic italicis
188	2	10	sesquitertius	sesquiquartus
191	1	24	ulitate	utilitate
»	2	2	adio que	adeoque
»	»	21	elegeris	eligeris
»	»	30	cupiebat	cupiebant
193	1	22	aut pedes	ut peles
197	1	7	semitonium continentium	semitonium majus continentium
198	2	21	bis, duo, quatuor, octo	bis duo, quatuor octo.
201	1	2	compatientur	compatiuntur
»	»	16	tresse	tres se
207	2	5	*g* latinum, et ideo quia cum g	G latinum, et ideo quia cum G
208	2	6	ex alia duas diapason	ex alia duas diapente
»	»	16	de intervallo	de intervallis
»	»	19	in certo pedo	in certa sede
211	1	6	DISPOSITIONI	DEPOSITIONI
212	2	21	armonica	armonia
»	2	26	plurimum	plurium
13	1	13	longam vel brevem	longa vel brevis
213	1	14	signari	signare
215	2	37	*b* autem acuta quia mobilis et duplex est. Apud modernos queat	*b* autem acuta, quia mobilis, duplex est : apud modernos querit
»	2	40	F gravem	F gravem
216	1	1	F et *f*	F et *f*
»	»	3	G gravem	F gravem
»	»	14	facili	facile
218	1	11	prothum	protum
»	»	14	principum	principem
»	»	21	dicensionum	descensionum
219	2	27	sequentum	sequentem

[1] Attamen hujus tertii modi explanatio obscura manet.

Pag.	Col.	Lin.	Pro	Lege
222	1	2	opostet	oportet
223	2	3	tertius tonus scilicet deuterus G	tertius tonus, scilic t deuterus F.
230	2	7	C finitur	G finitur
234	In tabula		*Hypermixo lydius* mixolydius	*Mixolydius* hypermixlydius
242	1	17	conjungunt	conjunguntur
244	1	14	caudatas	candatas
245	2	1	*legabilis*	*legabiles*
245	2	13	CANTUM	CANTUUM
246	1	14	cantum organicorum	cantuum organicorum
249	1	4	[illegible]	[illegible]
251	2	ult.	citharedus	citharedus
253	1	4	alias	alia
254	1	5	canentiaum	canentium
»	2	13	qnam	quam
261	1	26	finitur in B	finitur in D
»	»	38	pocem	vocem
269	1	10	plena musica	plana musica
272	1	20	protera	propterea
281	2	29	eundem	eumdem
302	1	19	potest unam speciem	potest una species
327	2	9	eorundem	eorumdem
328	1	8	Pimus	Primus
328	1	27	unisitati	inusitati
»	»	ult.	quatuor plus	quatuor non plus
»	2	8	quidam	quidem
»	»	10	tanquum	tanquam
331	1	20	inter unum	contra unum
331	1	34	brivi	brevi
333	2	26	quintum	quantum
434	1	nota	p. 157	p. 175
339	2	2 ab imo	linie	linee
342	1	1	parte. Quoniam	parte quoniam
»	2	25	cum propria proprietate	cum proprietate
347	1	2	intellectuelis	intellectualis
»	»	4	et primo tertii perfecti	et primum tertii perfecti
»	2	23	quidem	quidam
»	»	27	intelligabant	intelligebant
350	1	10	discantium quarte	discantuum quatuor
»	»	13	deversa	diversa
356	2	1	multiplicii	multiplici
364	1	26	F A	F A
»	»	28	D C	D E
»	2	13	parva	parvum
363	1	20	magnum	magnum F

Pag.	Col.	Lin.	Pro	Lege
365	1	21	inter D e C	inter D et E
»	»	26	*d* et *c* parva	*d* et *e* parva
»	»	27	que	qui
»	»	31	D et C	D et E
»	»	33	B et C	D et E
»	»	36	*g* et *e*	*d* et *e*
»	»	7	D magna	D magnum
»	2	15	inter F et A	inter Γ et A
»	»	18	inter F et A	inter Γ et A
»	»	17	inter D et C	inter D et E
367	2	20	Item se	Item si
374	1	1	a parte dextra	a parte sinistra
»	»	20	differentia	differentie
»	2	33	computant	computantur
379	1	37	in ultera mensuram	in ultra mensurum
»	2	6	convientiam	convenientiam
396	2	11	decet	decent
405	1	7	crocheta sic formatur :	crocheta sic formatur :
407	1	5	porecta	perfecta
»	2	12	porfecti	perfectis
416	2	22	remanserunt	remanserint
422	2	27	gravi	grani
423	2	23	diatur	dicatur
424	1	17	poni	ponit

rum quas regulariter sic de uno quoque producimus modo. Primo omnium constituatur musicus motus, in quo sit qualitas et quantitas, ex quo regularis oritur vox. Ex qualitate autem modi et ex quantitate singuli procreantur motus. Vox autem fit preposita, apposita et supposita. Que, dum simul permixte fuerint, regulares et probatissimas in unoquoque modo conferent formulas. Quod ut facilius pateat, figuram subjecimus quo facilior per oculos via sit[1].

[Igitur quia, ut dictum est, ejusdem conditionis quatuor et quatuor natura statuit, ita et note pene sunt eedem; solummodo tetracordorum differentia variorum versis caracteribus indicatur.

Primus finalis seu terminalis F, dasian inclinum s, ad caput, ita : F.

Secundus finalis, c, versum ad caput, ita : C.

Tertius finalis ı iota simplex et inclinum, ita : I.

Quartus finalis c demidium ad caput, ita : C.

Graves retroversi finales ita : 𝅘𝅥 𝅘𝅥 𝅘𝅥 𝅘𝅥.

Superiores demissi finales, ita : 𝅘𝅥 𝅘𝅥 𝅘𝅥 𝅘𝅥.

Excellentes demissi graves, ita : 𝅘𝅥 𝅘𝅥 𝅘𝅥 𝅘𝅥.][2]

INCIPIT DE MODORUM FORMULIS ET CANTUUM QUALITATIBUS.

CAPITULUM I.

Igitur protus decem habet regulares formulas, id est, sex prepositivas et tres appositivas et unam suppositivam. Et he quidem, que prepositive sunt, fiunt tono, ditono, semiditono, vel triemitonio et diapente. Appositive autem sunt que in eadem voce quam formula finitur, antiphone principium ponitur. Et he quidem duobus modis fiunt, id est aliquando in prima voce, id est ea que finem terminat; interdum in affinibus, in his videlicet que finali voci per sex supradictas consonantias conveniunt. Suppositive autem fiunt semiditono; et dicuntur suppositive eo quod fines formularum sub principia ducantur antiphonarum; prepositive vero eo quod preponant

Quoniam vero protus duas diversas in una terminatione habere videtur formulas, libet intueri uberius quibus distinctionibus utreque discerni valeant, cum una ex eis sit autentica, altera plagalis; ut secundum quod in proto definitum fuerit, teneatur et in reliquis.

Formulas igitur autenti proti quinto loco a finali voce disponimus quod et in reliquis authentis similiter facimus.

Formulas autem ejusdem plage tertio a finali voce constituimus. Hinc itaque constituendum ut in plagis distinctionum fines vel principia nullo modo super formulas sibi attributas ponantur. Quod si evenerit mox in autenti transit potestatem, quia solis autentis licet intendere fines principiave distinctionum ad quintam. Et quemadmodum illicitum est plagis super proprias formulas distinctionum summam intendere; ita et autentis non est opportunum summam eorumdem plagarum vim transferuntur. Sicque singuli propriam amittunt vim, dum alterius nituntur assumere gradum.

INCIPIT PRIMA PARS PRIMI MODI.

Protus adest, denis formarum nexus habenis
Que modum nectunt autentum undique totum :
He tibi sint cordi, jugiter habeantur in ore ;
Has queso ne minuas ; poteris si addere curas.

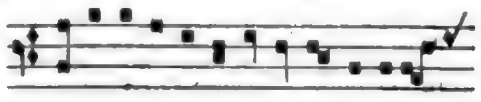

Primum querite regnum Dei.

1 Figura deest in codice.

2 Uncinis inclusa de Huchaldi musica Enchiriade (Gerb. Script. t. I, p. 153) assumpta sunt.

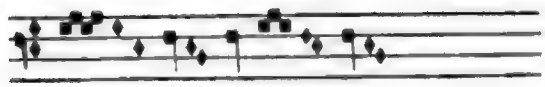

I

Gloria seculorum amen. Ecce nomen.

Angelus Domini.
Antequam convenirent.
Montes et colles.
Joannes autem.
Hoc est testimonium.
Dabit ei Dominus.
Ecce veniet desideratus.
Dominus veniet.
Egredietur virgo.
Eterna die Dominus.
Positis autem genibus.
Ecce puer nobis.
Sunt dehinc stati.
Herodes iratus.
Deficiente vino.
Ad hanc vocem.
Ad hoc tantum
Stat a dextris.
Cum veneratione autem.
Deus deus meus.
Sederunt multi.
Transeunte Domino.
Cum facis eleemosynam.
Tu autem commoraberis.
Tradent enim gentes.
Cum immundus spiritus.
Amen dico vobis.
In his autem transiens.
Accepit autem Jesus.
De quinque panibus.
Quid molesti estis.
Conantibus autem.
Ab insurgentibus.
Ait latro ad latronem.
Currebant duo simul.
Non ego abiero.
Euntes in mundum.
Illi autem profecti.
Loquere, Domine.
Obsecro, Domine.
Johannes et Paulus.
Ego enim jam delibor.
Cum audisset Job.
Hi sunt viri.
Unus ex duobus.
Tradent enim.
Quique ministrat.
Euge serve bone.

II

Gloria seculorum amen.

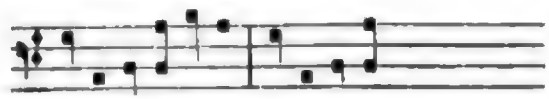

Canite tuba. Ave Maria.

Homo quidam erat.
Factum est autem.
Johannes vocabitur.
Saulus adhuc.
Puelle saltanti.
Nativitas tua.
Sanctus Dionysius.
Dedisti, Deus, habitationem.
Beati pacifici.

Digitized by Google

Qui me confessus fuerit.
Si quis mihi ministrat.
Cum esset summus pontifex.
Tecum principium.
Simile est regnum.
Traditor autem.
Et posuerunt super.
Ad Mariam vero.
Isti sunt sancti qui passi sunt.
Misso Herode.
Cum ejecisset.
Iste est Johannes.
Appropinquabat.

Et hec subsequens nihil distat a precedente, neque ampliorem tenorem ejus distinctio in finem retinet, et hoc brevior est.

Erunt prava.
Dies Domini.
Quid hic statis.
Si duo ex vobis.
Postulavi patrem.
Obtulerunt discipuli.
Preceptor Saule sancte.
Que est ista.
Luciano venerabili.
Adoramus te.
Admirabile est.
Post excessum.
Illo quoque nega.
Cor mundum crea.

III

Gloria seculorum amen. A bimatu et infra.

Medicinam.
Dixit Dominus villico.
Laurentius.
Deus me misit.
Qui non colligit.
Vidit populus.
Inclinavit.
Exultabunt domine.

IV

Gloria seculorum amen. Petrus quidam.

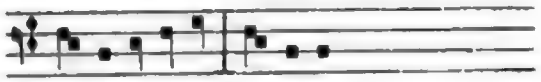

Ab Ecclesia. Ad Deum.

Dicite pusillanimi.
Domine, si tu vis.
Domine, puer meus.
Domine, non sum dignus.
Domine, salva nos.
Domine, bonum est.
Domine, si hic fuisses.
Domine, quinque talenta.
Dominus defensor.
Sebastianus.
Vade, Satana.
Mulier, veni.
Lazarus, amicus.
Mel et lac.
Sol et luna.
Mihi vivere.

V

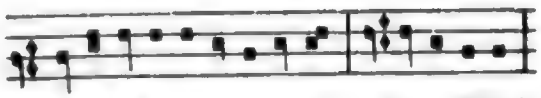

Gloria seculorum amen. Reges Tharsis.

Reges terre.
Vidimus stellam.
Circumdantes.
Volo pater.
Spiritu principali.
Ecce vere Israhelita.

VI

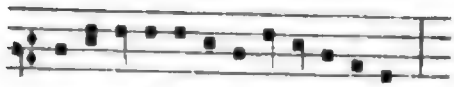

Gloria seculorum amen.

Senex puerum.

Columna es.
Abraham pater.
Ductus est Jesus.
Estote ergo.
Cum esset sero.
Hodie completi sunt.
Ascendens Jesus.
O crux splendidior.
Super omnia.
Beati eritis.
Cum sublevasset.
Amavit eum Dominus.
Aspice, domine.
Euge serve bone.
Filie Jerusalem.
Fulgebunt justi.
Simile est regnum.
In craticula.
Cum intraret Jerusalem.

Stans autem Jesus.
Stans beata Agnes.

VII

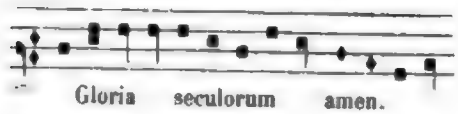

Gloria seculorum amen.

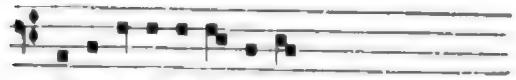

O beatum pontificem.

O quantus luctus.
O beate Petre.
O crux.

Et cetere que cum his principio concordant, in hac differentia aptabuntur.

VIII

Gloria seculorum amen. Speciosus.

Ipsi soli.
Christi virgo.
Estote fortes in bello.

IX

Gloria seculorum amen. Apertis thesauris.

Diffusa est.
Veniet dominus.
Laudate dominum.

Digitized by Google

Dominus Jesus per quem.
Exurge, domine, et judica.

In premissis antiphonis preposita est distinctio per ditonum; in subsequentibus apposita.

x

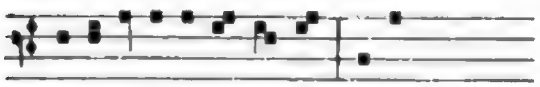

Gloria seculorum amen. Leva

Erunt primi novissimi.
Ite, dicite.
Miserere mei, Deus.
Exi cito in plateas.
Scio cujus.
Vidi dominum.
Leva Jerusalem.
Ecce veniet Deus.
Hi sunt qui cum.
Mittens hec mulier.
Tunc precepit eos.
Vadam ad patrem.
Dominus dedit, Dominus.
Vos amici.
Sancti qui sperant.
Fontes et.

EXPLICIT PRIMA PARS PRIMI MODI.

CAPITULUM II.

SECUNDA PARS EJUSDEM MODI INCIPIT.

Superscriptus autem protus in voce quarta apud osdam agitur cum omnibus formulis sibi assignatis. Quoniam autem C litteram, que apud veteres tertia habebatur, pro certo comperimus ex numerorum ratione fore primam; idcirco hunc protum in D, id est secunda littera, cum omnibus formulis assignatis disposuimus. Nolnimus autem vocum modum in litteris mutare, ne error minus capacibus fieret permaximus. Hoc tantum studuimus ut ea vox, que, secundum numerorum rationem, prima erat, loco primo poneremus, et in monocordo prima affigeretur, servata sibi antiquitatis forma et specie.

Quoniam vero protum in secunda et sexta diximus esse voce differentem, tamen libet antiphonas, cum propriis formulis, iterum in autentum protum intexere eas solummodo que, penitus motuum positione recedunt a proto jam superius relato. Nec videatur absurdum, si parum permutari videatur a priori. Quem qui cupit, accipiat; qui autem noluerit minus compellitur : invidia solummodo ne agat : utatur vero quem libens exceperit.

Diverso numero pollet non nomine tantum
Hic protus; proprias conceptus habere figuras
Quas nec miscuit autento primo ordine fixo.
Consimili voce, discordet recto tenore.

Gloria seculorum amen.

Inter natos mulierum.

Gloria seculorum amen. Cum induceretur.

Consilium fecerunt.
Exaltata es gloriosa.

Gloria seculorum amen.

Hodie Christus natus est.[1]

Quod si istas tres differentias nolueris sic cecinere, exemplo retrolatorum dicere potes, nihilque nocet.

In introitibus.

I

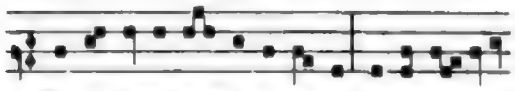

Gloria seculorum amen. Memento nostri

Gaudete in Domino.
Etenim sederunt.
Exurge.
Exclamaverunt.
Exaudi Domine.
De ventre.
Laudate pueri.
Dominus secus.
Justus non conturba.
Justus ut palma.

II

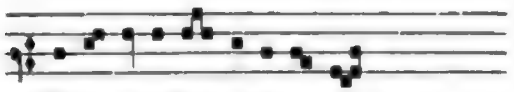

Gloria seculorum amen.

Rorate celi.
Gaudeamus omnes.
Suscepimus.
Inclina Domine.

III

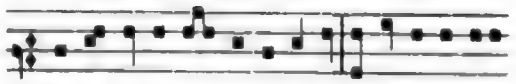

Gloria seculorum amen. Statuit et Dominus.

Ego autem in justitia.
Ego autem in Domino.
Lex Domini nostri.

Iste introitus duorum modorum videtur esse; id est autenti proti et autenti triti et in quantum videre possumus. Rectius esse potest autenti triti quam proti, sed quia culpabimur veterum fore argumentatores, in singulis modis quod proprium habeat dicamus. In proto nullam proprietatem retinet aliam, nisi quod omnes suas distinctiones infra ipsius terminos coarctatur. Si ergo proti eam vis facere, erit ex supraposita differentia et terminabitur, sic :

Sapientiam præstans parvulis.

Meditatio cordis.
Sapientiam sanctorum.
Salus autem justorum.
Scio cui credidi.
Dicit dominus sermones.
Factus est dominus protector.
Justus est dominus.
Da pacem domine.
Gloria et honore.

IV

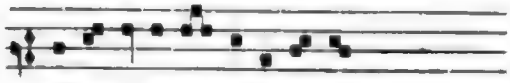

Gloria seculorum amen.

1 Hæ quatuor ultimæ figuræ cum clavi, sed, falso, in codice notantur.

Digitized by Google

Misereris omnium.

IN COMMUNIONIBUS.

I

Gloria seculorum amen. Do -

minus dabit benignitatem.

Data est mihi omnis potestas
Cantate Domino alleluia.
Ecce virgo concipiet.
Revelabitur gloria Domini.
Amen dico vobis.
Viderunt omnes fines.
Confundantur super.
Fili quid fecisti.
In salutari tuo
Mirabantur omnes.
Tu puer propheta.
De fructu operum.
Qui vult venire.
Psallite Domino qui.
Illumina faciem.
Manducaverunt.

II

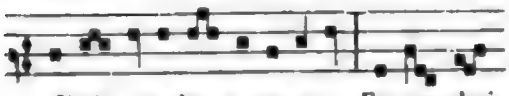

Gloria seculorum amen. Ego vos elegi.

Notas mihi fecisti.
Amen dico vobis.

Civitas Jerusalem.

Ecce dominator.

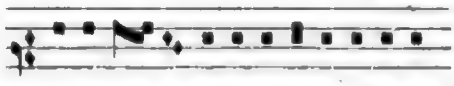

Gloria patri et filio et spiri -

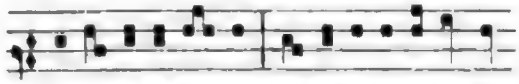

tui sancto. Sicut erat in princi-

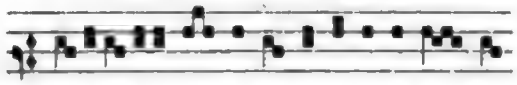

pio et nunc et semper et in secula

seculorum amen.

FINIT MODUS PRIMUS.

CAPITULUM III.

INCIPIT MODUS SECUNDUS.

Qui grece dicitur plagis proti, id est, pars primi. Nam in ea voce finitur in qua et primus;

Digitized by Google

nihilque ab eo differi, nisi quod graviores et minus acutas antiphonas recipit.

Plagarum tropi sociantur rite secundi.
Autentis formas retinent, semperque minores;
In quibus et proti primum contexere plagin
Libuit, ut recto succedant tramite cuncti.
Ardua hic spernit, media et graviora resumit,
Et se per duplas patitur constringere formas.

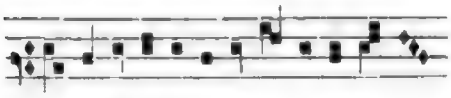

Secundum autem simile

est huic.

Gloria seculorum amen. De Sion exibit.

Ecce in nubibus.
Levabit Dominus.
Juste et pie.
Consurge consurge.
Consolamini.
Omnipotens sermo.
O sapientia et ceteri.
O lex per Moysen.
Spes Domini.
Constantes.
Deus a Libano.
Levate capita.
Quem vidistis.
Genuit puerpera.
Lux orta est.
Ante luciferum.
Psallite Domino nostro.
Cujus pulchritudinem.
Ancilla Christi.
Benedictus es.
O Domine salvum.
Laudate Dominum.
Tunc assumpsit.
Assumpsit Jesus.
Arguebat Herodem.
Astiterunt Reges.
Benedicat nos.
Nemo in eum.
Dominus deus auxiliator.
Framea fusci.
Dominus tanquam ovis.
Oblatus est.
Tulerunt lapides.
Calicem.
Michael Archangelus.
A porta.
Ego sum qui sum.
Crucem sanctam.
Vado ad eum.
Rogabo patrem.
Stans a longe.
Significavit Deus.
In nomine Jesu-Christi.
Bonum certamen.
Vos qui secuti estis.
Domine rex omnipotens.
O beatum virum.
Virgo gloriosa.
Ambulans Jesus.
Templum Domini sanctum.
Lapides pretiosi.
In omnem terram.
In lege Domini.
Filii hominum.
Invocantem.

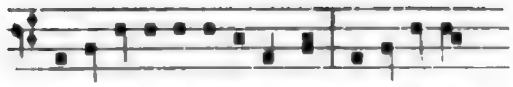

Gloria seculorum amen, Innocentes.

In spiritu.
Vos ascendite.
Beata mater.

IN INTROITIBUS.

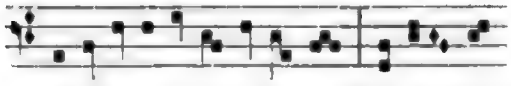

Gloria seculorum amen. Veni et ostende.

Dominus dixit ad me.
Ex ore infantium.
Vultum tuum.
Ecce advenit.
Me expectaveris.
Redime me Domine.
Fac mecum Domine.
Letetur cor.
Sitientes venite ad.
Clamaverunt justi.
Cibavit eos.
Multæ tribulationes.
Mihi autem nimis.
Dominus illuminatio.
Terribilis est.
Dominus fortitudo.

IN COMMUNIONIBUS.

Gloria seculorum amen Hierosolima surge.

Domine firmamentum.
Vovete et reddite.

Narrabo omnia.
Dominus Jesus postquam.
Data est mihi.
Omnis qui in Christo.
Ego sum pastor.
Gaudete justi.
Mense septimo.

℣. Letentur celi et exultet.
Orietur in diebus.

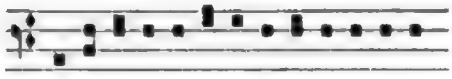

Gloria patri et filio et spiritui

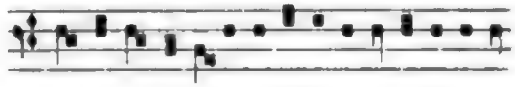

sancto. Sicut erat in principio et

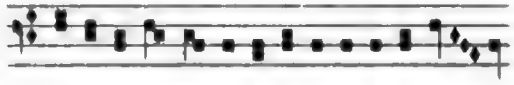

nunc et semper et in secula seculorum

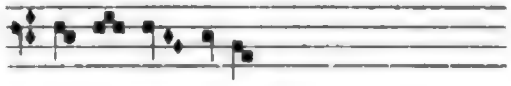

amen.

Hic adnotandum est quod, secundum quosdam diligentius perspicientes, multe antiphone quarti modi, maximeque omnes que in duabus formulis subcribuntur, a multis pronuntiantur in voce prima. Que vox, quamvis deponatur duobus tonis ad similitudinem quarti modi, tamen propter elevationem videtur esse secundi modi, quia supradicte antiphone habent duos tonos in depositione et rursus tonum et semitonium in elevatione, quod proprium est primi modi prime vocis. Unde a quibusdam inter symphonias prime vocis annu-

merate sunt. Sed si modorum omnium qualitas intueatur et placet istas symphonias sub eadem regula constringi, magis pertinent ad tetrardum autentum quam plage deuteri vel proti. Certissime enim constat quod deuterus semitonio et non tono elevatur. Cum iste per tonum ac semitonium elevatur. Secundus modus pronuntiatus ergo a cantoribus erit primi modi prime vocis, quum licet eum deponi ad similitudinem deuteri et elevari ad similitudinem proti quia deuterus ommino caret. Et item plage proti esse non licebit quum quarto loco a finali voce omnes distinctiones mittit. Et jam differentiam naturalem cum plage proti non quarto, sed tertio loco a se differentias et distinctiones omnes recipiat. Finalis ergo vox hujus symphonie deponatur tono et mox apparebit certissime ea esse quarta modi septime vocis. Notandum quoque est quia hi qui eam pronuntiant de plaga deuteri recipiunt in ipsam symphoniam juxta primam vocem duas diversas voculas, quod quia sit absurdum, nullus qui naturam vocum cognoscit ignorare poterit.

Igitur quemadmodum in proto autentico duas discretas facies depinximus et secundum quod in ipso deffinivimus in ceteris autentis convenire diximus sic et in plagis diversas et annumeratas distinximus partes. Habebit autem et plagis proti duas dissimiles fines id est, finales voces ex quibus prima descripta est nunc posterior subcribitur.

Currere qui cupis, ambobus gressibus ito.
Non bene properit ex imo claudicat is qui.
Sic modus in singulis melorum omnigene seccis.

Gloria seculorum amen. Magnum Herodem.

Benedicta es infir.
Unus est enim.
Principes sacri.
Accessit Jesus et tetigit.
Martyrum chorus.
Te unum.
Venite adoremus.

In introitibus.

Multitudo languentium.

In communionibus.

Ultimo festivitatis.
Si bona suscepimus.

Finit plagis proti.

CAPITULUM V.

SECUNDUS MODUS INCIPIT

AUTENTUS DEUTERI.

Descriptus regulariter cum suis partibus protus superest, ut deuterus intexatur cum suis formulis tam autenticis quam plagalibus quas habet postpositivas tono ditono et diatessaron. Supposita autem per semitonium et hec in autentis habet autem et apposita. Unde et quinque formulis constare videtur. Habet autem multas antiphonas que annomales esse videntur, ex quibus alie videntur plage tetrardi, alie vero plage triti. Ratione ergo non modica hic opus est, ut possint rectissime queque antiphone propriis aptare modis autentis aut plagis, nec alio permutentur.

Iste autem modus non adeo aliorum autenticam servat regulam; cum enim alii quinto habeant formulas iste insuper sexta: unde et fines vel etiam principia distinctionem in sexto a se gradu constituuntur.

Quod non autoritate, sed ex necessitate habet: erat enim nimis difficile tres continuos tonos sine semitonio exprimere; idcirco postposita regulari vocum connexione necessitas est secuta.

Digitized by Google

Phrygius modus est protus hypolydius deuterus estque
Hic aliter modus nescit distinguere vocum
Hic resonant celsa tantum spiramina quinto
Hic graditer sexto nec horum lege tenetur.

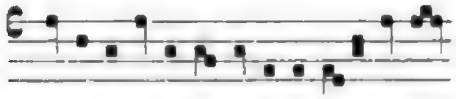

Tertia dies est quod

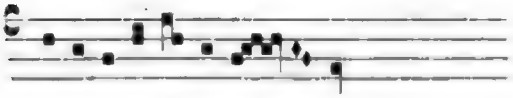

hec facta sunt

I

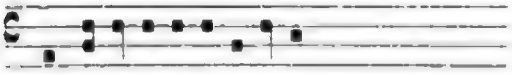

Gloria seculorum amen.

Dominus legifer noster.
Tollite.
Salva nos Christe.
Nemo te condemnavit.
Nemo tollit.

Quecumque ergo simile principium habuerint in hac aptabuntur formula; sed hec eadem formula obtinet alium principium. Que in his quidem, que premisse sunt, est preposita per ditonum; in his autem, que sequuntur, supposita per semitonium, ut pote :

Inter natos.
Sic eum volo.
Dominus rex.

Et cetere ad eumdem modum.

II

Gloria seculorum amen.

Si quis diligit me.
Cum esset rex in accubitu.
Mercenarius est.
Cum fortis armatus.
Si in digito dei.
Qui sequitur me.
Et intravit cum illis.
Ante diem festum.
Letamini.

Item in eadem formula absimilitudo parvissima :

Alliga, Domine.
Adhesit anima.
Symeon justus.
Accipiens Symeon.

III

Gloria seculorum amen

Tolle puerum.
Fidelis servus.
Herodes enim tenuit.
Malos male.
Ego sum pastor bonus.
Justus cor suum.
Hic est discipulus.
Querentes eum.
Elizabeth Zacharie.

Cum repente.
Homo quidam fecit.
Domine patior.
Jerusalem, Jerusalem.
Tu Bethleem.

Sunt preterea plurime antiphonarum que hujus videntur formule, cum sint ex autento proto et prima voce ; sic est : *Pulchra es*, et inter quas quidam autenti deuteri faciunt, non bene tonorum semitoniorumque positionem intuentes : vel idcirco eas deuteri faciunt quidam quibusdam D, E, F et G finales constitute in omnibus omnino modis vel vocum tropis indifferenter et improvide sint.

IV

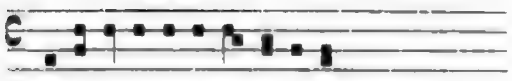

Gloria seculorum amen.

Quando natus est.
Qui de terra est.
Quare detraxisti.
Dum complerentur.
Beatus vir qui lege.
Pretiosa sunt.
Vidit igitur assi.
Cecilia famula.
Hec est que nes.
Cum audisset Petrus.

V

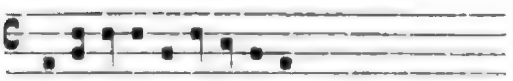

Gloria seculorum amen.

Domine probasti me.
Omnia quecumque.
Quem in eternum.

IN INTROITIBUS.

I

Gloria seculorum amen. Loquetur Dominus.

Timete Dominum.
Dispersit dedit.
Benedicite Dominum.
Tibi dixit cor meum.
In deo laudabo.
Liberator meus.
Omnia que fecisti.
Victricem manum.
Intret oratio.
Caritas dei.

II

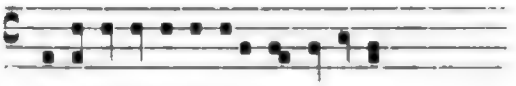

Gloria seculorum amen.

Sacerdotes tui Domine.
Dum clamarem.
Ego clamavi.
Vocem jucunditatis.
Ecce oculi Domini.
Repleatur os meum.
Cognovi Domine quia.

In hac enim regule formula deveniunt alii introitus qui parum perabsimiles sunt ut est :

Digitized by Google

Confessio et pulchritudo.
Dum sanctificatus fuero.
Si iniquitates.
Miserere mei Deus.
In nomine Domini omne.
Domine dum egrederis.
Dicit Dominus Petro.
Nescio vos.

In communionibus.

Gloria seculorum amen.

Qui meditabitur.

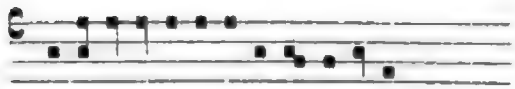

Gloria seculorum amen.

Scapulis suis.
Justate et videte.
Justorum anime.
Tu Domine servabis.

℟. Audite verbum Domini.
℣. Annuntiate et auditum.

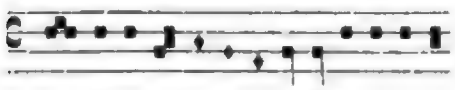

Gloria patri et filio et

spiritui sancto sicut erat in

principio et nunc et semper et in

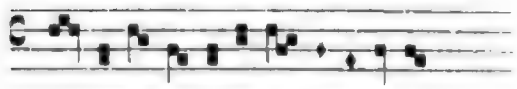

secula seculorum amen.

Hic notandum est quod tertius modus maluit contra omnem usum et regulam incipere suam differentiam in superiori sexta a suo fine quam in quinta, quia vox secunda que super ejus finem est quinta, quamvis ipsi fini possit convenire, discordabat tamen a sexta, a fine hujus toni, que est proxima voci secunde : consulte igitur agens modus tertius abjecit sororculam ♮ ne vicinam amitteret c. Hinc apparet nullius esse modi illam vocem *b* quam quidam addiderunt in monocordo. Nam si illa regulariter adderetur, modus tertius hanc penuriam non pateretur.

Explicit deuterus authenti.

CAPITULUM VI.

Deuterus plagis ejus incipit.

Deuterus perstrictus in quinis formulis subinde texatur ipsius plaga que quondam apud quosdam novenis constitutionibus habitudines suorum instituerat melorum. Nunc autem abstractis tribus que proti et tetrardi erant, applicitas sibi sufficere possunt senas ; detractas autem propriis autentis reddimus quo cuncta suis melius concinant melis. Differentie deuteri plage proprie sunt ea que habent antiphonas.

Digitized by Google

Vigilate.
Rubum quem viderat.
Justi autem.
Fidelia.
Syon.
Omnes autem vos fratres.
Reliqui autem.
Ante me non est.
Benedicta tu.
Post partum.

Predictorum sunt autentuum :

Deuterus in quinis subactus congrue piris
Ipsius adstrictim curratur ordine plagiu
Que quondam lembis cantus fulcare novenis
Immensus pelagus multi quoque ciere motus
Consint in senis graditer inclita tribus adeptis.

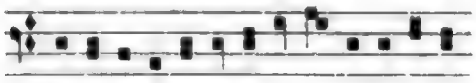

Quarta vigilia venit

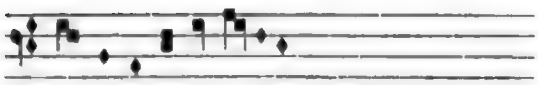

ad eos.

I

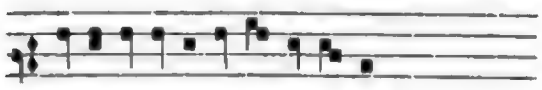

Gloria seculorum amen.

Vigilate animo.
Turba multa.
Credo videre.
Sancta Maria.

In his apposita est formula et in eorum similibus. Ceterum subsequentibus fit supposita ut in his antiphonis.

Maria et flumina.
Omnes gentes.
Tria sunt munera.
Sic veniet.
Mentem sanctam.
Anxiatus est in me.
Habitabit.
Lux perpetua.
Sanctissime confessor.
Pater sancte
Sanctum et verum.
Laudabo Dominum.
Scitis qui me tradit.
Duo homines.
Ostendit sancti

Precedens formula partim semitonio est supposita, partim apposita : subsequens autem diatessaron preponitur. Igitur in formarum positionibus curandum que et quibus motibus sint preposite vel apposite aut supposite.

II

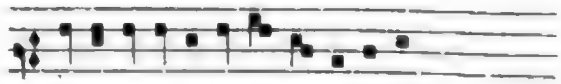

Gloria seculorum amen.

Rubum quem viderat.
Secus decursus.
Appenderunt mer.
Innuebant.
Biduanas.
Ambulabunt mecum.

Et hec quidem ut superior prima semitonio est supposita, ut in his apparet antiphonis :

III

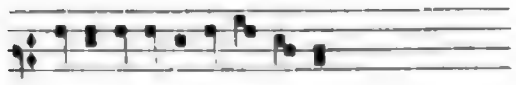

Gloria seculorum amen.

Justi autem ipsi.
Saulus autem tremens.

IV

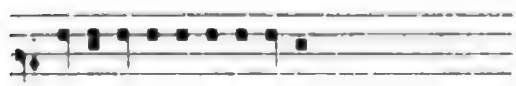

Gloria seculorum amen.

In domum Domini.
Fidelia.
A viro iniquo.
In mandatis.
Nisi diligenter.

V

Gloria seculorum amen.

Syon noli tardare.
Vade jam et noli.
O mors ero.
Factus sum sicut.

VI

Gloria seculorum amen.

Diligebat autem.
Homo erat.
Pater peccavi.

Hinc inter proprias hujus plage formulas et alie describuntur que nullatenus hujus esse possunt, sed sunt autenti tetrardi, quas si in hoc modo subjungere velis, erit talis error ut ejus finalis vox sit A qua protus regitur. Ac demum ipsum A semitonio elevatur que tono regulariter elevabatur. Quapropter nec pervalent esse plage deuteri propter supradictas causas. Sed sunt quidam qui eas proti plage esse putant ; sed non sunt quia secundum usualium cantuum attestationem perhibetur minime plagis protus super tertiam a finali voce distinctiones recipit, in istis antiphonis prevaricatur. Propter dissolutionem ergo distinctionum et modorum in vocibus promutiationem minime utrisque conferetur plagis ; sed autento tetrardo aptius coaptabitur.

IN INTROITIBUS.

I

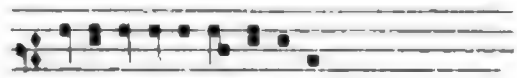

Gloria seculorum amen.

Omnis terra.
Intret in conspectu.

Salus populi.
Protector noster.

Predictis introitibus formula sit suppositiva semitonio, et paululum subsequentes premittantur ita ut sit appositiva ut in appositis introitibus.

Sicut oculi servorum.
Deus in nomine tuo.
Judica me Deus.
Eduxit eos Dominus.
Exaudivit Deus.

Subsequitur unus introitus qui vitiose inchoatur, ita ut magis appareat autenti esse deuteri aut plage tetrardi, id est *Accipite jucunditatem*; inchoabitur ergo sic melius.

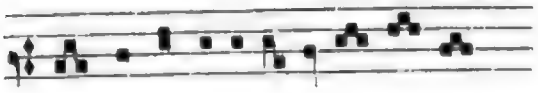

Accipite jucunditatem.

II

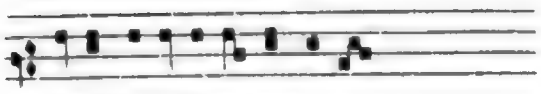

Gloria seculorum amen.

Prope esto Domine.
De necessitatibus meis.
Judica Domine nocentes.

Hujus finis vitioso canitur in septimo, sed sic melius in quarto pronuntiatur.

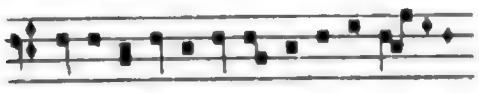

Virtus salutis

mee.

Idem in introitu : *Nos autem gloriari oportet* satis patet :

III

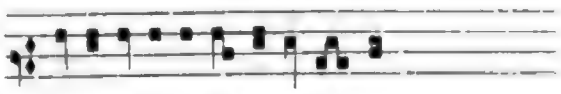

Gloria seculorum amen.

Reminiscere.
Resurrexi.
Misericordia Domini.
In volontate tua.

Et reliqui ad eumdem modum incipientium se :

IN COMMUNIONIBUS.

Gloria seculorum amen.

Exulta satis filie.
Magna est gloria ejus.
Vidimus stellam.
Tanto tempore.
Feci judicium.
Acceptabis sacrificium.
Jerusalem que edificatur.
Ab occultis meis.
Semel juravi.
Dilexisti justitiam.
Per signum crucis.

Inclina aurem.
Tollite hostias.
Memento verbi tui.
Benedicimus dominum celi.
Pater cum essem cum eis.

℟. Petre, amas me.
℣. Symon Joannis.

Gloria patri et filio et

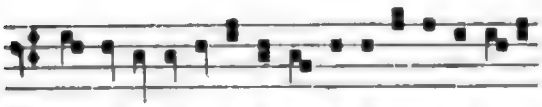

spiritui sancto sicut erat in principio et

nunc et semper et in secula

seculorum amen.

EXPLICIT PLAGIS DEUTERI.

CAPITULUM VII.

INCIPIT AUTHENTUS TRITUS.

Post proti deuterique digestas ordine formas tam plagales quamque autenticas triti ac tetrardi vim usque indagini debentur. Ex quibus primus duplex et ulterior simplex habetur. Ex supradigestis autem tropis vel tonis, qui similiter duplices habentur, is modorum in omnibus dignitatem sortiebatur nominis qui in elevatione pluribus pollebat tonis. Isque in tantum judicabatur minimellus cui pauciores in elevatione aderant toni, ut nec nomine arbitraretur dignus quod in trito minime observatur, sed minor nominis dignitatem adeptus solita caruit major. Igitur, ut in ceteris major hic primatum teneat, notandum est minorem tetrardicam habere vim, sed in elevatione, non in depositione.

Troporum quintus tritus agricole dictus
Insequitur splendens croceo rubroque colore
Hic monstrat ceteros super signacula notos
Deuterum et protum subscripto ordine primum
Claviger ac fortis reserat sic ostia vocis.

Nota quod finis quinti modi noviter emendatus est ad proprietatem ejusdem toni, quia ille finis qui in usu erat non poterat esse hujus toni, nisi finiretur voce tertia. Quod si fieret, quantum ad elevationem pertinet, nulla differentia esset inter autento tetrardo et trito.

Quinque prudentes intraverunt ad nupti-

as.

1

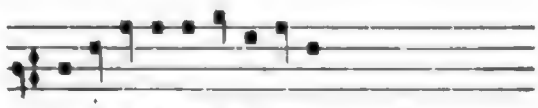

Gloria seculorum amen.

Vox clamantis.
Montes et omnes.
Letamini.
Solvite templum.
Exultabunt omnia.

In predictis antiphonis et earum similibus formula hec est apposita; in subsequentibus autem erit similiter apposita.

II

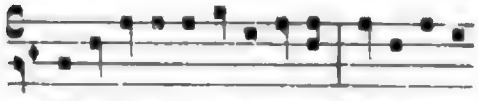

Gloria seculorum amen. Ecce dominus

veniet.

III

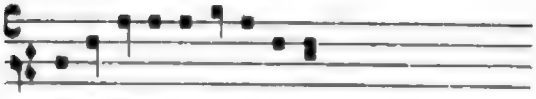

Gloria seculorum amen.

Ponent Domino.
In sole posuit.
Elevamini.
Celi aperti sunt super.
Non mihi solo.

In introitibus.

I

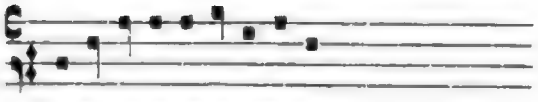

Gloria seculorum amen.

Loquebatur Deus.
Domine refugium.
Verba mea.
Exaudi, Deus, orationes.
Ecce Deus adjuvat me.

II

Gloria seculorum amen.

Circumdederunt me.
Letare Jerusalem.
Miserere mei Deus.

In communionibus.

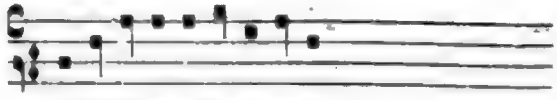

Gloria seculorum amen.

Servite Domino in.
Non vos relinquam.
Intelligite.
Justus Dominus.
Tu mandasti.
Pacem meam do.
Unam petii.
Dico vobis.
Domus mea.

℟. Hodie nobis de celo.
℣. Gloria in excelsis.

Gloria patri et filio et

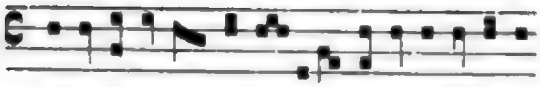

spiritui sancto sicut erat in principio

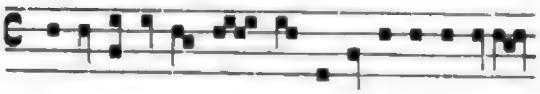

et nunc et semper et in secula

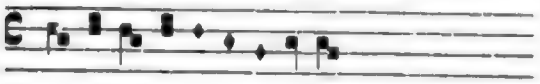

seculorum amen

EXPLICIT AUTHENTUS TRITUS.

CAPITULUM VIII.

INCIPIT PLAGIS TRITI.

Prefatus ergo tritus qui vocum aliorumque modorum est quasi formator et ostensor coloribus tinguitur croceis et rubris ut eo modo ceteros circa se signet signatus quos ipse cernitur coloribus. Fit autem interdum post duos adjecto semitonio; aliqui vero post tres cum semitonio adjuncto. Superior autem pars semitonii tritum et inferior deuterum sonat. Cumque duabus insit vocibus plagale quoddam ex una resonat, autenticum ex altera. Etenim cum super se duos acceperit tonos et semitonium, antiphonas, responsoria, introitus, communiones et omnia pene que in ipso esse possunt plagalia facta; autentica autem nunquam aut rarissime. Item cum fuerit trium tonorum ac semitonii ejus elevatio in ipso autentica sunt, minusque plagalis esse potest. Igitur tritus trium tonorum autenticus et duorum plagalis nihilominus est servans sibi propriis locis, ut nec autenticus plagalem recipiat, nec plagalis autenticum. Cum tritus duorum tonorum accipiet autenticam vim aptissime coaptabitur tetrardo autento per distinctiones et superiores motus, quod suis in locis explicabitur. Plagis autem tritus interea propria in voce finitur que duobus elevatur tonis. Interdum in affini que predictam elevationem habet, in eo tamen differunt quod ille semitonio deponitur iste autem tono.

Simplicior casus quam strictas possidet amplas
Tertia plagarum districte et prima sub una
Regula formarum variisque insistere vocum
Ordinibusque solent fusco colorare alieno
Sub modulo trium referetur tertia vocum.

Sexta hora sedit super

puteum.

Gloria seculorum amen.

Ipse invocavit.
Verbum caro factum.
Notum secundum.
Serve nequam.
Hodie intacta.
O admirabile.
Occurrit beato.
Virgo hodie.
Nesciens mater.
Fluminis impetus.
Benedictus Deus.

Eructavit cor meum.
Si ego verus Christi.
Vobis datum est.
Alleluia.
Noli flere.
Modicum et non.
Nimis exaltatus es.
Non turbetur cor.
Dominus in Sion.
Dominus in celo.
Adorate Dominum.
Que mulier.
Ponens Petrus.
O quam gloriosum.
Exaltabuntur.

In introitibus.

I

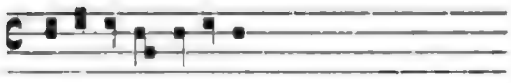

Gloria seculorum amen.

Hodie scietis.
In medio ecclesie.
Sacerdotes Domini.
Esto mihi in deum.
Quasimodo geniti.
Cantate Domino.
Justi epulentur.
Respice in me.
Omnis gens.
Exultate Deo.
Dixit Dominus ego.
Requiem eternam.

II

Gloria seculorum amen.

Os justi.

In communionibus.

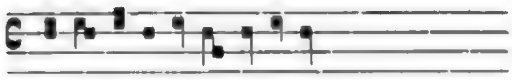

Gloria seculorum amen.

Diffusa est gratia.
Ecce Dominus veniet.
In splendoribus.
Quinque prudentes.
Qui me dignatus est.
Qui manducat.
Pascha nostrum.
Surrexit Dominus.
Mitte manum.
Posuisti Domine.
Tu es Petrus.
Simon Joannis.
Honora Dominum.
Dixit Andreas.
Circuibo et immolabo.

Iste due communiones, que sequuntur, id est *Panem de celo* et *Anima nostra* proprie sunt de quinto tono et de secunda differentia.

Preter hos cantus qui subter descripti sunt, qui esse possunt in ea voce que duobus intenditur tonis, et remittur semitonio et duobus tonis vel etiam tribus, sunt alii perplures qui esse non pos-

Digitized by Google

sunt, nisi in ea voce que elevatur per duos tonos et deponitur tono et semitonio, ut est G. Quod cum venerit multis erit inpromtum utrum autento deutero an plage tetrardi seu triti conferantur. Prudentia autem in brevi plura patebit.

℟. Aspiciebam. Potestas ejus.

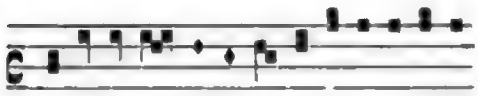

Gloria patri et filio et

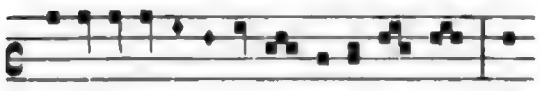

spiritui sancto si-

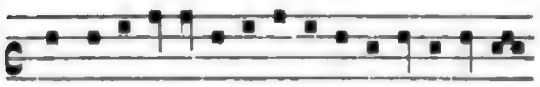

cut erat in principio et nunc et

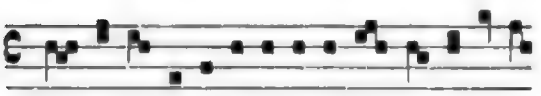

semper et in secula seculorum

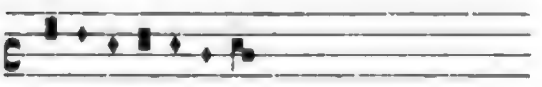

amen.

Multa responsoria sunt ex isto modo quo magis finiuntur in tetrardo quam in trito, sicut est: *Ego sum id quod sum.*

Pars tertia plagarum explicit.

CAPITULUM IX.

Tetrardus authentus incipit.

Premissi ergo modi cum subsequentibus ex diapason consonantie existunt speciebus, quos tropos vel tonos nominamus. Est autem constitutio in totis vocum ordinibus gravitate differens aut acumine. Constitutio vero est plenum veluti modulationis corpus consistens ex consonantiarum conjunctione, quale est diapason vel diapente vel diatessaron aut diapason et diapente vel bis diapason. Unde et quasdam in autentis ac plagis symphonias reperimus que ex sola diatessaron aut ex sola efficiuntur diapente vel diapason, quarum perfectissima diapason est que ex toto autenticum aut ex toto plagalem efficit cantum. Ex diatessaron vero et diapente medius efficitur modus qui nec autenticam nec gravem proprie reddit partem cantilene. Unde cujusmodi fuerit discerni non valet utrum autento aut plage conferri valeat, nisi ex distinctionibus. Ex diapason ergo et diapente efficitur modus qui et autenticam et plagalem unisone resonat quantitatem. Igitur, ut in ceteris, et in trito forme cum propriis antiphonis in autento inferantur tetrardo quas necesse est ut propositas, appositas et supposita habeat. Propositas per tonum, ditonum, semitonium et diapente que simul quinque fiunt: duas scilicet per tonum et unam per semitonium, unam vero diapente, quintam vero per ditonum. Supposita autem per tonum duas, et unam per semiditonum; una autem fit apposita. Adnotandum etiam quod aliquando superscriptus tetrardus in voce tertia finitur que trito adscribitur, etsi in antiphonis tantum cui propriis subjungendus est psalmus perparvissime ab aliis sejunctus sonat autem sic.

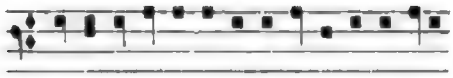

Gloria patri et filio et spiritui

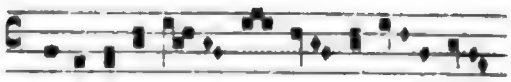

Dei.

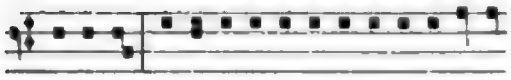

sancto sicut erat in principio et nunc et

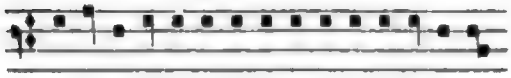

semper et in secula seculorum amen.

I

Gloria seculorum amen.

Verbum caro.
Jerusalem gaude.
Jerusalem respice.
Ascendo.
Laudem dicite.
Accipite spiritum.
Quomodo fiet.

Predictas autem antiphonas non in propriis differentiis disposuimus, sed ostendimus cujus vobis sint, et quomodo earum psalmi a ceterarum antiphonarum psalmo ejusdem modi discordent. Inter alias autem antiphonas in differentiis propriis subscribuntur.

Ultimus autentum tetrardus grece vocatur
Corpore detractas in cujus reddere formas
Perplacuit certis, valeant quo ciere phtongis
Pullulat ex proto et trito nam sub super hisque.

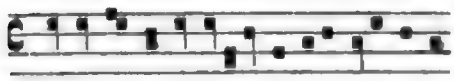

Septem sunt spiritus ante tronum

Jerusalem gaude.
De celo veniet.
Magnificat.
Afferte Domino.
Redemptionem.
Mirificavit.
Non sunt loquele.
Qui me dignatus est.
Ad te de luce.
Ecce ascendimus.
Lucia virgo.
Ego rogavi.
Venite, benedica.
Non totis manibus.
Statuit ea.
Dum tribulatur.
In pace factus est.
In Gallilea.
Cito euntes.
Maria stabat.
Venit Maria.
Helena sancta.
Sebastianus.
Dixit Romanus
Valerianus in cubi.
Interrogatus.
Martinus adhuc.
Martine misit nos.

Digitized by Google

Beata Cecilia.
Et erexi Jacob.
Erumpant montes.

Sunt quidam qui ex principio harum antiphonarum aliam colligere nituntur differentiam, sed hec mihi inutiliter fore videtur. Sunt autem he et hec earum differentia.

II

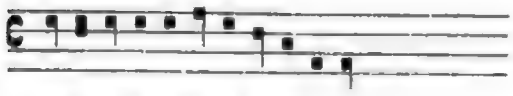

Gloria seculorum amen.

Jerusalem.
Ecce apparebit
Ecce mitto.
Joseph fili David.
Lapides torrentes.
Christo quotidie.
Vade Anania.
Juravit Dominus.
Dixit pater familias.
Pro timore autem.
Si manseritis.
Si cognovisceris.
Philippe quomodo.
Agatha.
Ego veritatem dico.
Ascendo ad patrem.
Audistis quia dictum.
Dixit Dominus ad cultorem.

In finem discordat; cum enim sit ex isto tono, quidam eam finiunt in quarto, sed sic melius prolata sonat.

Ut quid etiam terram occupat.

Cum vocatus.
Oculi tui.
Assumpta est.
Te gloriosus.
Sancte trinitatis.
Videntes stellam.
Concede nobis.
Vidit Jacob.
Sacerdos Domini.
Custodi me.

III

Gloria seculorum amen.

Facta est cum.
Angelus ad pastores.
Pastores loquebantur.
Veterem hominem.
Puer qui natus est.
Ingressus est Angelus.

IV

Gloria seculorum amen. Si coram

hominibus.

Digitized by Google

Electus a fratribus.
Ingenua sum.
Discerne causam.
Helena Constantini.
Exortum est.

V

Gloria seculorum amen.

Stella ista.
Dixit Dominus.
Dives ille.
Ingressus.
Vivit Dominus.
Cum Angelis.
Et valde mane.
Quid me queritis.
Serve bone.
Vide Domine.
Benedicam te.

VI

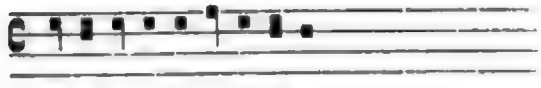

Gloria seculorum amen.

Domine ostende nobis.
Quo progrederis.
Confortatus est.
Clamaverunt.
Benedicta.
Pretiosa.
Loquebantur.
Recordam mei Domine.

VII

Gloria seculorum amen.

Omnes sicientes.

Tu es qui venturus.
Dextram meam.
Posuit signum.
Sit nomen Domini.
Induit me.
Christus circumdedit.
Specie tua.
Ipsi sum desponsata.
Ingressa Agnes.
Mecum enim.
Annulo suo.
Adjuvabit eam.
O quam pulchra est.
Propter fidem.
Quis es tu qui venis.
Agatha letissima.
Relicta domo.
Si vere fueris.
Liberavit.
Dixi iniquis.
Proprio filio.
Caro mea.
Strinxerunt.
Nativitas est.
Cum jucunditate.
O magnum pietatis.
Imposita manu.
Non meis meritis.
Vidi super montes.
Ego si patibulum.
Salve crux.

Nemo hic aliud.
Letabitur justus.

VIII

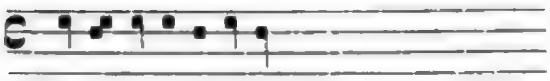

Gloria seculorum amen.

Post partum.
Dignare me.
Rorate celi.
Emitte agnum.
Annuntiate.
Crastina die.
Populo meus.
Ut cognoscamus Deum.
Sinite parvulos.
Gaude Maria.
Angelus domini.
Ascendit dominus.
Custodiebant.
Egredietur dominus.

IX

Gloria seculorum amen. Benedicta tu

Ecce rex venit.
Super te Jerusalem.
Qui post me venit.
Da mercedem.
Ante chorum.
Judicasti domine.
Si quis sitit.
Tempus meum.
Potestatem habeo.
Oves mee vocem.
Multa bona.
Desiderio.
Non haberes.
Exortatus es.
Confundantur.
Elevata est.
Posuisti domine.
Hic accipiet.

Iste due differentie que sunt in finem hujus modi ipsius sunt cum subjectis antiphonis, sed vitiose hactenus dicte sunt propter errorem finis antiphonarum ; in quarto tono, nunc autem sic eorum finis dicendus est :

Dei genitrix intercede pro no-

bis.

IN INTROITIBUS.

I

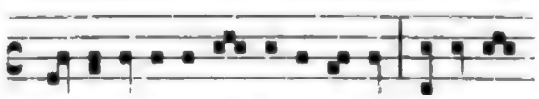

Gloria seculorum amen Puer natus est

Oculi mei semper.
Aque sapientie.
Venite benedicti.
Ne timeas.

Respice domine.
Judicant sancti
Populi Sion.
Deus in loco sancto suo.

II

Gloria seculorum amen.

In virtute tua.
Probasti Domine.
Protexisti me Deus.
Viri Galilei.
Expecta dominum.
Audivit dominus.
Ne derelinquas me.
Deus in adjutorium.
Adorate deum.
Miserere mei Deus.

IN COMMUNIONIBUS.

I

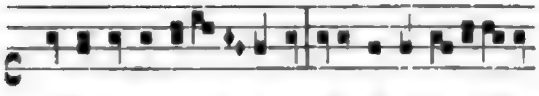

Gloria seculorum amen. Vox in rama audita.

Domus mea.
Factus est repente.
Signa eos qui in me.

Gloria seculorum amen. Di ci

te pu-sil-la-nimini.

Tolle puerum.
Si conresurrexistis.
Qui memini.

℟. Aspiciens a longe.
℣. Quique terrigene.

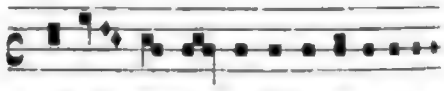

Gloria patri et filio et spiritu

sancto sicut erat

in principio et nunc et semper

et in secula seculorum

amen.

FINIT AUTENTUS TETRARDUS.

PLAGIS EJUS INCIPIT.

Descriptis etiam tropis tam authenticis quam plagalibus ultimi restat plagalis pars quam pr

omnibus aliis partibus optamus et diligimus. Dulcior etenim cunctis fertur modis et, ut figurate loquamur, cum a primo usque ad sextum labores hujus vite significentur, cum jam ad septimum venitur, in quamdam transitur theoricam et contemplativam vitam, sed que adhuc carne gravatur.

Octava autem pars in omnibus perfecta est et transcendit labores et erumnas, nec jam dedita est lamentis, nisi his qui amore superno fiunt. Unde et difficile et ineptum est ex eodem modo fieri lamentabile carmen.

Sed libet in finem operis intexere quevis unicuique accidat parti; per protum etenim melius ostendimus qualitates vel historias alicujus rei. Per plagin proti orare vel petere aliquid possumus. Per deuterum vero dignitates vel qualitates animorum indicere possumus. Per plagin ejusdem deuteri magnifice aliquid extollere possumus. Per tritum autem actio unius cujusque exprimitur. Per plagam vero ejusdem triti repietatio ac lamenta opportet fieri. Per tetrardum autem beatitudo exprimitur; sed que adhuc carne gravatur per ejus vero subjugalem eterna quies et habitudo exprimitur.

Quia ergo diximus quod unicuique modo conveniat quod modo vel quot distinctiones habeat hic ultimus videamus. Habet prepositas per tonum et reliquias species duas. Appositas duas et una ex appositis interdum et preposita per diatessaron, aliquando per diapente; suppositam unam. Affinitate autem conjungitur autento deutero et plagis triti. Unde et minus capacibus tam perfusas error sit ut multa mela que sunt deuteri modi faciant in sexto aut octavo, et ea que sunt sexti faciant in deutero aut plagali tetrardo fitque error maximus ignorantes quod cui tribuere possint. Quaproptern ecesse est, ut quibus signis eos perfecte discernere possimus proponamus et hec melius per distinctiones et vocum longitudinem ostendimus. Deuterus autentus distinctiones mittit in septimam vocem hoc est G, et in secundam acutam que est ♮; et vox acuta prima que est *a* semper habet longam, nisi cum ♮ secunda acutarum distinctionis acceperit ascendens ab imo. At plagis triti finali voce fere omnes distinctiones mittit rariusque in tertia super se; sub se autem tanto frequentius quanto et liberius. Tono vero numquam super se distinctiones habebit. Plagis autem tetrardi distinctiones facit supra et super suam finalem vocem tono quod alii penitus carent. Hec habet secundam vocem, id est ♮, usque in semet longam nisi cum plage triti admiscetur et hoc modo nisi in prolixionibus melis. Ergo deuteri autenti distinctiones quibus supremi affines mandat sunt ii. Tetrardus in G deuterus ignobilis in ♮ aliis affinibus supremis non meminiscitur. Plagis autem triti rarissime usque tertie super se transmittit sub uberius, *alias* proximo tono. Inter hos autem et tetrardus proprias habet distinctiones, id est sub se proximiorem tritum super viciniorem protum in quibus bene distinguitur ab aliis modis.

Hinc plagis sequitur certoque fine tenetur
Nomen habens proprium toto de termine vocum.
Namque alii qui ibi sunt quarti quintique locati
Unde magis melum datur variabile in ipsos,
Nescius ast horum fertur strictissime rectus,
Octavus ponitur subsuper, hicque vocatur
Ut nomen loca sic mutat per climata numquam.
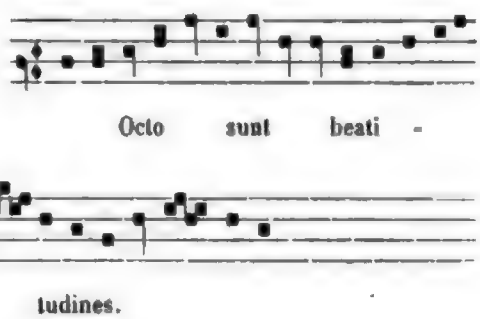
I

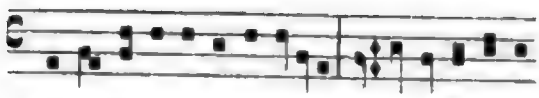

Gloria seculorum amen. Spiritus sanctus.

Soror mea Lucia.
Pastores dicite.
Beata Agnes.
Dixerunt impii.

Item dissimile principium eadem distantia :

Dixit Dominus mulieri.
Dixit Deus ad Adamum.

Itemque dissimile ambobus :

Justorum animæ.
Sapientia clamitat.
Cum venerit Paraclytus.

II

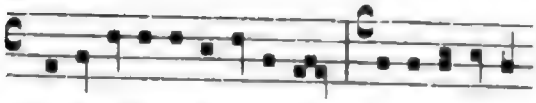

Gloria seculorum amen Hora est jam nos.

Qui sunt hi sermones.
Hodie Beata virgo Maria.
Hodie Maria.
Hodie cœlesti.
Factum est silentium.
Anime impiorum.
Nato Domino.

III

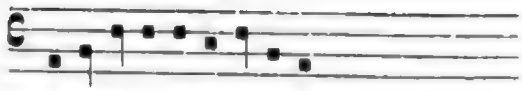

Gloria seculorum amen.

Missus est Gabriel.
Dominus ad.
Parvulus filius.
Veritas de terra.
Omnes de saba.
Lumen ad revelationem.
Summa ingenuitas.
Magnus sanctus Paulus.
Hodie scietis.
Per singulos dies.
Dixit Angelus ad.
Aspice in me.
O vos omnes.

IV

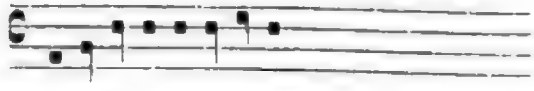

Gloria seculorum amen.

Ite et vos in vineam.
Zelus domus tuæ.
Erat enim inter.
Tolle domine tuum.
Omnis gens per girum.
Confirma hoc Deus.
Hoc est preceptum.
Euntes ibant.
Ecce ancilla.
Ecce completa sunt.

Digitized by Google

Crastina erat.
O ineffabile.

In introitibus.

I

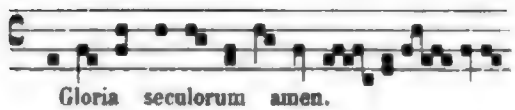

Ad te levavi.
Lux fulgebit.
Dum medium.
Jubilate deo.
Spiritus Domini.

II
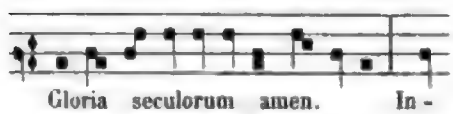
Letabitur justus.
Probasti Domine.
Dilexisti.
In excelso.
Benedicta sit.

In communionibus.

Introibo ad altare.
Pater si non potest.
Hoc corpus quod.
Dico autem vobis.
Primum querite.
Domine memora.
Modicum et non videbitis.
Simile est regnum.
Responsum.
Cum venerit.

℟. Hodie nobis de celo.
℣. Hodie illuxit.

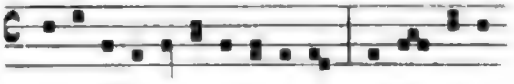

Digitized by Google

EPILOGUS RHYTHICUS IN MODORUM FORMULIS

Ars [que] humanas instruit
Loquelas en grammatica
Vulgoque magna loquitur
Que manent doctis inscia.
Inde tonus dicitur,
Non, artis ob penuriam,
Qualitatum discrimine,
Sed et tenoris gratia.
Dicetur quod posterius,
Cum tropos perstrinxerimus.
Nunc et sonorum ordinum
Radix figatur numerus.
Septenis enim vocibus
Fit armonie quantitas.
Tres tamen sunt per ordinem
In primo loco posite [1];
Sed repetuntur itidem
Terne subscripte eedem.
Loco discrete et facie
Jure pollentes eodem;
Sicque bis terne posite
Ex toto sonant unice.
Donec addatur septima [2],
Vocum captans particulas.
Hec ideo in vocibus
Ulterius inseritur,
Ut diapason in omnibus
Reservetur commodius.
Etenim si sustollitur,
Ejus loco prima [3] figitur.
Tunc perit consonantia
Et armonie gravitas.
Origo namque nominis
Diapason disperiet,
Nec locis fit in omnibus,
Nec erit consonantia.
At vero vox hec septima
In ortu non est propria;
Cum tertia acuitur,
Quartaque cum reflectitur,
Habetur hic tetrardica [4]
Voculas inter ceteras.
Semper octava ponetur.
Cum sint quarte quinte altere [5].
Nam quarta si statuitur,
Diapason corrumpitur.
Tredenos nunc semitonos,
Nunc duodenos capiens,
Error item in vocibus
Fit isto modo maximus.
Cum vox eadem fuerit
Diversis prompta modulis.
Hic error unus oritur,
Te bene nosse cupio,
Quo imperitos valeas
Potenter redarguere.
Cum primo esset musica
Simplex et non multigena,
Diapason tunc obtinens,
Diapente et diatessaron;
Nervis fiebat quatuor,
Nec habebat amplius.
Troporum quibus nomina
Putarunt quidam commoda.

1 Scilicet tono, tono et semitonio.— Hæc annotatio ac illæ quæ sequuntur, in codice reperiuntur supra verba quibus numeri hic appositi sunt.

2 Hoc est G.

1 Hoc est a acuta.

2 Id est G.

3 Hoc est eadem G, ut est gravis littera in qua videntur tonus primus et secundus.

Bisbini caracteribus
Signarunt inde voculas
Fallentes quintas easdem
Quocumque esse genere.
  In illis quippe vocibus
Est ordo talis motuum;
Extreme sibi resonant
Pentetessaron species;
Semitonium non resonat,
Nec locum tenet ditonus;
Longe abest semiditonus,
Dum carent proportionibus.
Quos omnes nunc amplectimur,
Eisque cantum stringimus,
Quo multa fiant cantica
Concorditer sonantia.
His quippe nervis quatuor
Alii inserunt quatuor.
Prime partes minoribus
Dum dividuntur motibus.
Octocordo nos utimur
Pro eorum quatrido;
Et pro triatis vocibus
Septenas nunc recipimus.
  Unius modi cantica
Sonabant illi rigida.
Octo nunc modi concrepant
Sonora nostra organa.
Quos greci protos, deuteros,
Tritos et tetrardos nominant.
Plagales et autenticos
Loco signantes proprio;
Naturam quorum poteris
Sequenti stylo noscere.
Hunc proprium quod singuli
Habemus ubi dicere.
Nomen omne qualitatis
Jure sue sumitur.
Inde ergo, sui status
Motione propria,
Quia nunquam est immota
Appellatur musica.
Hujus motus sunt incertis
Determinati spatiis.
Fixa pollent quantitate
Artis cantici regulis;
Nec decrescunt nec augentur,
Loca cum mutaverint.
  Heret autem his augmentum
Tale vel defectio;
Per majora ima petunt
Per minora altiora.
Sed ubique eis una
Permanet concordia
Tamen pollent quantitate
Altera mirabili.
Cum augentur una parte,
Tunc decrescunt alia.
Quantum una minoratur,
Tanto crescunt altera.
  Simphonie he vocate
Doctis sunt a musicis;
Quia duum semper phtongis
Resonant suaviter.
Idque nomen generale
Cunctis consonantiis,
Diapason, diapente
Nomina sunt propria
Quantitatis; hec et dia
Tessaron vocabula
Captant nomen dum a vocum
Sibi fixarum numero.
Unusquisque constat motus
Quantitate simplici,
Qualitate quamvis sono
Hereant multiplici.
Non omnes qualitates
Et jam quas species.
Diapason namque constat
Ogdoas per voculas;

Hec a cunctis nomen sumpsit,
Quia inest omnibus.
Est que dupla suis locis
Vicissim una altere.
Diapente vocum quinque
Habet hoc vocabulum.
Hic sexquialter manens
Vincit tono diatessaron.
Inde sexte nec secunde
Semper herent vocule.
Cantus esto, prudens cantor,
Hos perfecte noscere.
Quibus locis esse possint
Cum discreta facie.
Quia idem cum sint semper
Tantum resonant unice.
Septem enim diapason
Certe insunt species.
Diapente bine duple,
Diatessaronque tertie.
Sicque minus quam sint voces
Unam tenent speciem.
Tonus vero sono pleno
Sumpsit hoc vocabulum
Nec augmentum, nec defectum
Recipit ullo modo.
Cujus nomen cuncti tropi
Rapuere sibimet.
Octo modis quique sua
Pulchra fingunt cantica.
Dum gravales et acutas
Sequestrant particulas;
Que noscuntur gravitate
Necnon et acumine.
Primus tonus unum nomen
Ceperit si queritur.
Prime vocis hoc ex voto
Meruisse sapitur.
Quam si queras isto more
Tibi pandam ordine.
Tres cognosce tantum voces
Ortu fore proprio.
Due tono disjunguntur
Pleno a se incivem.
Semitonio non pleno
Tertia disjungitur.
Hi discreti duo motus
Totum cantum construunt,
Nec minores ulle partes
Esse queunt vocibus;
Statuuntur firmitatem
Propter unam in simul.
Una enim si deesset,
Altera succumberet.
Neque melo quisquis posset
Alium instruere.
Fulciuntur sic vicissim
Uno semet corpore.
Nunc cognosce primum tonum,
Quare primus sedeat.
Primam vocem quia tenet,
Tono vel adjungitur.
Ordo cujus firmus manet,
Nec mutatur tempore.
At si queras quare semis
Hoc non promeruerit,
Minoratus nosce causa
Tono hunc prepositum.
Quod plerumque ipse cernis
In habitu hominum,
Vox modorum cum sit una
Multas esse diximus.
Quia loca terminorum
Voces appellavimus.
Cum sit una vox dicenda
Simplex ordo cantuum.
At succentus si intersit
Erunt due vocule.
Una corda usus homo
Duas nunquam percutie

Digitized by Google

Inde una semper manet
Cunctis vox terminibus.
Totus ergo motus cantus
Fit per unam voculam;
Que diverse dum incisa,
Qualitatis fuerit.
Sunt diversa multum ei
Locis cunctis spatia.
Vocem ergo nosce, cantor,
Omnibus flexibilem.
Cui autem nimis dura
Manet vel mollissima,
Certa loca terminorum
Nequit fari congrue.
Nec sat dura neque mollis
Debet esse vocula.
Sed directa que equari
Possit cum terminibus.
Ista tonos dulce ciet
Certa tenens spatia.

Tonus ergo a tonando
Traxit hoc vocabulum.
Quia motus, cum sit plenus,
Nullo egit commodo.
Inde tonus ordo plenus
Harmonice dicitur.
Constat autem vocis une
Quatuor terminibus.

Quosque protos ac tetrardos
Tritos atque deuteros
More greco nominamus
Quibus cantus struitur.
Duo autem adjectiva
His sunt necessaria.
Quia tropus unusquisque
Habet duo latera.
Unus subest, superfertur
Vero alte alius.
Subeuntes nuncupantur
Modis plage omnibus.
Excellentes aut autenti
Singulis terminibus.
Hocque duo sat sint grata
Omnibus in cantibus [1].

Primus tonus quinto ponit
Loco differentia;
Ubi ejus subjugalis
Non distinguit carmina.
Quia quisque suas sibi
Jure tenet proprias.
Quamvis autem uno loco
Major minor fieret,
Tamen minor non excedit
Sua loca singula
Si excedat, in majoris
Veniet potentia.
Major vero nec minori
Infert violentiam;
Ejus loca nec attingit,
Nec amittat propria.
Una enim subarctantur
Omnes toni regula.

Restat quoque te nunc nosse
Horum loca singula.
Que quicumque derelicta
Sua rapit alias,
In illius cujus tulit,
Coarctatur curia.
Protus tritus et tetrardus
Quinto tenent formulas;
Quibus possunt sua satis
Facere principia.
Sexto autem loco tenet
Deuter differentias;

---

1 Hi quatuordecim ultimi versus in codice Vallicellano solummodo reperiuntur.

Plage parti atque triti
Loco insunt tertio ;
At tetrardi deuterique
Quarto pollent solio.
Quorum cantus his arctantur
Semper sub terminibus.
Item super quisque modus
Octo salit gradibus.
Et ad quintas est remissus
Ut magister loquitur.
Quando plage et autentis
Non sunt differentie;
Quod si plagas ab autentis
Convenit discernere.
Plage saliunt ad quintas
Nec vadunt ulterius;
Et ad quintas declinando
Sibi satisfaciunt.
At autenti ad octavas
Competenter saliunt.
A finali uno tono,
Neque cadunt amplius.
Deuterus hanc offendit
Sepe dictam regulam;

At per partes cantuum
Queras forte si cognosces.
Quas distinctiones vocant
Bene scire satage;
Quia iste harmonie
Firme sunt clavigere.
Plage proti atque triti
Loca tenent tertia;
Ubi suas queunt fare
Fines vel principia.
Ne usurpent, caveantur
Loca usque alia.
Sed tetrardi deuterique
Quartam nunquam excedant.
Qui autentis mox tradentur
Jure missa propria.

Sub se autem quintas
Obtinere valeant.
At autentis numquam licet
Infima appetere;
Nisi tono uno tantum
Sub finali posito.
Caveantque potestatem
Sub plagarum maxime.
Quisquis velis camenarum
Melodiis canere;
Et dulcissimas pastorum
Fistulas contemnere;
Musicorum subaratam
Regulam prosequere.

Gamma succinit his tribus
Litteris sequentibus.
Qui videlicet et B.
Atque C tantummodo.
A ad D et B ad E.
Semper quartis vocibus.
C ut gamma organizat;
Suis tribus posteris.
D et E ac F sequenti,
Monocordi regulis.
Atque D sectatur G F.
Quartum A non deserit.
F sequentes tenet
Litteras; probavimus
G et A ac B productum
Ullo sine dubio.
Et cum tangit B rotundum,
Idem tenet et organum.
G reciprocat idipsum
Quod de gamma diximus.
A acutam ♮ ac C
Tenet suo organo.
A respondit quarte D.
♮ ad E. cote nus.
Sed acutum sicut grave
Canitur ut prediximus;

Atque cuncta clementa
Suum tenent modulum.
Quarta vox semper precedit
Quarte sine scrupulo.
Summa cura tene, cantor,
Ea quod prediximus.
Semper quarta vocis quarte
Moderetur organo ;
Donec cantus, unde venit,
Redeat ad terminum.
Quod cum fecerit secunda
Vox secunde succinat.
G cum terminatur
Organum F appetat,
A cum finem ponit cantus
Organum G appetat.

IV

EJUSDEM GUIDONIS ARETINI

DE SEX MOTIBUS VOCUM AD SE INVICEM ET DIMENSIONE EARUM.

INCIPIT DE SEX MOTIBUS VOCUM AD SE INVICEM ET DIMENSIONE EARUM.

Omnibus ecce modis descripta relatio vocis.
Est tonus, in numeris superantur ut octo novenis ;
Semitonus cujus de nomine nomen ademit ;
Ditonus atque senis, diatessaron omne retinebunt :[1]
Idque facit notum quadro discrimine totum.[2]
Cui superadde tonum, videas diapente sonorum ;
Atque tribus fissum totum signabit idipsum.
In medio summe diapason nectis utrumque,
Namque sonum duplicem simplo se reddit eumdem.
Adde duplex senos videas motus diatriton
Ditonus et semis, quia ditonus alter habetur.
Motibus his cursum faciet sine musica nullum.

1 In codice Florentino : omne tenebunt.

2 In codice Parisiensi 7461 : Itaque fit notum

Sic igitur tactus cantus potest finiri in voce tertia C, in sexta F, in septima G, quia soni illi duobus pariter ascendunt tonis, si neuma et in aliis locis multis monocordi posset dicta antiphona notari et decantari; in quantum autem terminatur in voce tertia C, vel in sexta F, quinti vel sexti, sed potius sexti quam quinti. Sed cum terminatur in septima G, octavi posset etiam poni exemplum de multis cantibus qui non ascendunt ultra quartam, vel quintam, qualiter in distinctis monocordi locis possunt notari et decantari. Ex dictis patet quod similitudinem inter voces distinctas arguit similis tonorum et semitoniorum dispositio quantum ad dyapente et dyatessaron species; dissimilitudinem vero dissimilis ex his etiam confirmantur aliqua que supradicta sunt capitulo de vocum affinitate.

CAPITULUM LIV ET LV.

[UTRUM INTER VOCEM PRIMAM A ET SECUNDAM B SIT PONENDA ALIQUA MEDIA, SICUT INTER OCTAVAM G ET SECUNDAM NONAM ♮]

Quidam, ut ait Guido, minus plene providentes inter primam A, et secundam B unam ponunt mediam, ut sint due secunde veniantque duo toni et semitonium ad gravem partem post D, E, F, sicut post A, ♮, C. Sicque nulla sit differentia inter D, E, F et A, ♮, C, possit cantari in D, E, F, nam secundum hoc, sub E tres reperiuntur toni continui, sicut sub ♮. Hi igitur in gravibus cordis ponere volunt *b* molle sicut in acutis ut sit ibi una prima nona et una secunda, vel secunda nona. Hoc autem, Guido non approbans dicit quod ut singulis vocibus sua proprietas maneat, melius est ut natura cantus inspiciatur, et si requirit tres tonos continuos, fiat hoc in F, G, A, ♮; si vero duos cum semitonio fiat hoc C, D, E, F. Presertim cum per hujus vocis additamentum, maxima confusio nascatur simplicibus; nam si due sint secunde post primam cum ad unam primam A, semitonio eam scilicet que est *b* molle, ad alteram vero tono que est pro ♮ quadrato jungatur, facile est videre quod ipsam primam A, et sequitur semitonium et sequitur tonus, in quantum tonus pertinet ad prothum, in quantum semitonium ad deuterum. Si autem duorum vel plurimorum unam vocem esse licet, finalem videbitur hec tonorum ars nullo fine concludi nullisque certis terminis coartari. Quod quam sit absurdum nullus ignorat, cum semper sapientia confusa quoque et infinita sponte repudite. Quod si quis dicat hanc vocem esse ideo adhidendam ut gravis F, sicut ad superquartam *b* per dyatessaron potest ascendere, sic ad subquintam *b* per dyapente descendere; dicitur quod eadem ratione inter sextam vocem F et septimam G aliam vocem mediam debebit recipere que ab F sexta distet semitonio majore et G septima ab eadem semitonio minore; ut naturalis secunda B gravis ad illam per dyapente conjungatur et ad eamdem ♮ nenam per dyatessaron deponatur. Quodque a nomine factum est, hoc quoque a nemine faciendum est. Dicendum igitur quod etsi possibile sit ponere vocem mediam inter A primam et B secundam ibique dividere tonum in duo semitonia inequalia sicut in aliquibus instrumentis artificialibus fit, ut in organis, in quibus quasi ubique tonus in duo semitonia dividitur inequalia ut ibi plures cantus possint fieri pluresque concordie discantusque reperiri, non est tamen hoc utile quantum ad cantus vocis humane. Si enim *b* molle etiam in acutis vocibus magnam in multis cantibus faciat confusionem, ut supra visum est, quanto faceret ampliorem, si etiam in gravibus vocibus poneretur. Unde sicut minus quam possumus in cantibus uti debemus *b* molle, sicut ipsius cantum in potioribus quam possumus locis in monocordo bono modo locare debemus. Hoc est juxta ♮ acutam et ♮ superacutam. Item cum in manu in qua

Digitized by Google

monocordi dispositio continetur, tres sint cantus per ♮ quadratum vel durum, per naturam et per *b* molle, qui ceteris minus stabilis, minus naturalis existens propter causas aliquas ceteris adjunctus est. Non decet autem ut cantus hic ceteros precedat in dicta monocordi dispositione, sed sequatur. Precederet autem, si inter A primam et B secundam vox media poneretur, et tunc non a Γ sive gammaut scilicet ab F monocordum initium inciperet. Inde etiam proveniret ut in Γ non esset sola vox similiter, nec in A, sed plures, essentque ibi vocum mutationes. Essent etiam in C tres voces, et mutationes sex similiter in D.

CAPITULUM LVI.

[Metrici tonorum expositio atque commendatio.]

Adhuc ad ampliorem tonorum notitiam nec non et ipsorum commandationem versus quosdam notabiles huic jungamus tractui; inde etiam modorum figurales ponemus descriptiones, quia segnius irritant animos demissa per aurem quam que sunt oculis subjecta. Igitur memorie commendantur metrici versus qui sequuntur :

Quatuor ecce tropi natura matre creati.
Quatuor ut reges infra sua regna sedentes.
Hinc prothus ac deuterus tritus tropeusque tetrardus
Motum cunctorum promuntque reguntque melorum.
Sub ditione sua cohibent modulamina cuncta.
Quos tam prudentes distinxit musica mater.
Tam statuit certas vocum discrimine metas.
Alter ut alterius non usurpet sibi cantus.
Vindice natura vel cedat in altera jura.
At nunc quisque modus duplici modulamine cesus.
Autentum plagam sedem componit in unam.
Ut dux autentus comes ut sit plaga vocatus.
Alter ei minor est; precellit dignior alter.
Quod cum natura dictavit physica....
Vocibus ut voces liquidis at que graviores.
Et gravibus liquide resonent infra supraque.
Quasi confuse concordabunt nimis ante.
A gravitate quidem nimium distabat acumen.
Et gravitas neumis non conveniebat acutis.
Sic ex consilio divisis quatuor octo.
Late diffusus tenet ecclesiasticus usus.

Ergo suum comitem dux sede recepit eadem,
Commodus et patiens et amice federa jungens,
Conditione tamen qua se sciat inferiorem.
Ne quas sortitur meloe comes egrediatur.
Utrum quas liceat voces attingere querat;
Sin alias captum dux fortior auferet illum.
Et totus cantus sub nomine transeat hujus.
Omnibus hospitium finalium dat tetracordum.
Primaque D primos habet, Eque secunda secundos.
Obtinet equivocos F tertia, quarta G quartos.
Hos tonus et semis sequitur semis tonus istos.
Dytonus et semis superantes propedit illos.
Sic cum semitoniis series discreta tonorum
Discernit nobis finem quorumque troporum.

Querere nunc ratio, rationis et exigit ordo.
Quid teneant proprium que sint communia, que non.
Quomodo quemque tropum sua constituat dyapason.
Aut ubi concordant ubi discordanda repugnent.
Alter ab alterius defendens jure suum jus.
Primus ab A plagalis in A firmat sua castra.
Alterius *b*, ♮, cursum distinguit utrumque.
Extendit de C, tentoria tertius in C.
Nam *d d* quartum certo sub limite claudunt.
Hos *d* cingit et E mediis jus legis et F, G.
Que dyapente supra reddunt dyatessaron infra.
Autentus primus intra D, D spatiatur.
Et sua tendit in E tentoria deuterus ex E.
Ex F in F magni distingue palatia triti.
Ex G, *g*, summi disponitur aula tetrardi.
His A, ♮, *c*, *d*, mediatrices liquet esse.
His dyapente subest gressus dyatessaron effert.
Sed quoniam veluti promit sententia flati.
Segnius irritant animos demissa per aurem.

Digitized by Google

Quam que sunt oculis subjecta fidelibus esse.
Ordine dispositis subpingo castra figuris.
Que tam mirifice natura struxit et arte.
Distribuitque tropis se musica matre creatis.
Huc ades expugna quisquis potes hec mea castra.
Que situ superes capias ut victor et intres.
Invenies in eis thesauros totius artis.

CAPITULUM LVII.

[TONORUM FIGURALIS CASTRALES DESCRIPTIO.]

Acta prius est tonorum natura prosaice; hinc metrice, nunc figurative toni describentur; et primo ponetur castralis ipsorum figuralis descriptio de qua in tactis versibus mentio videtur fieri:

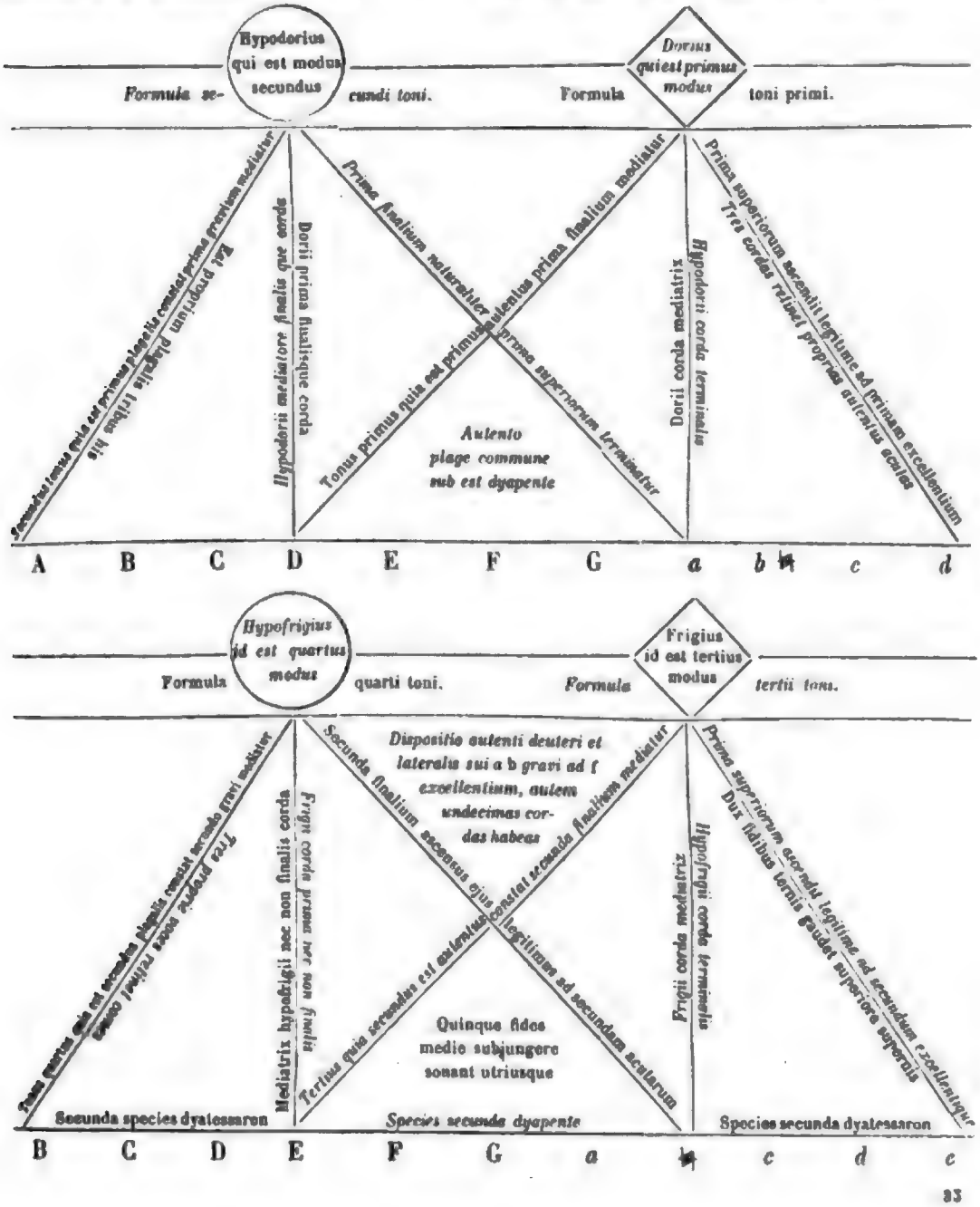

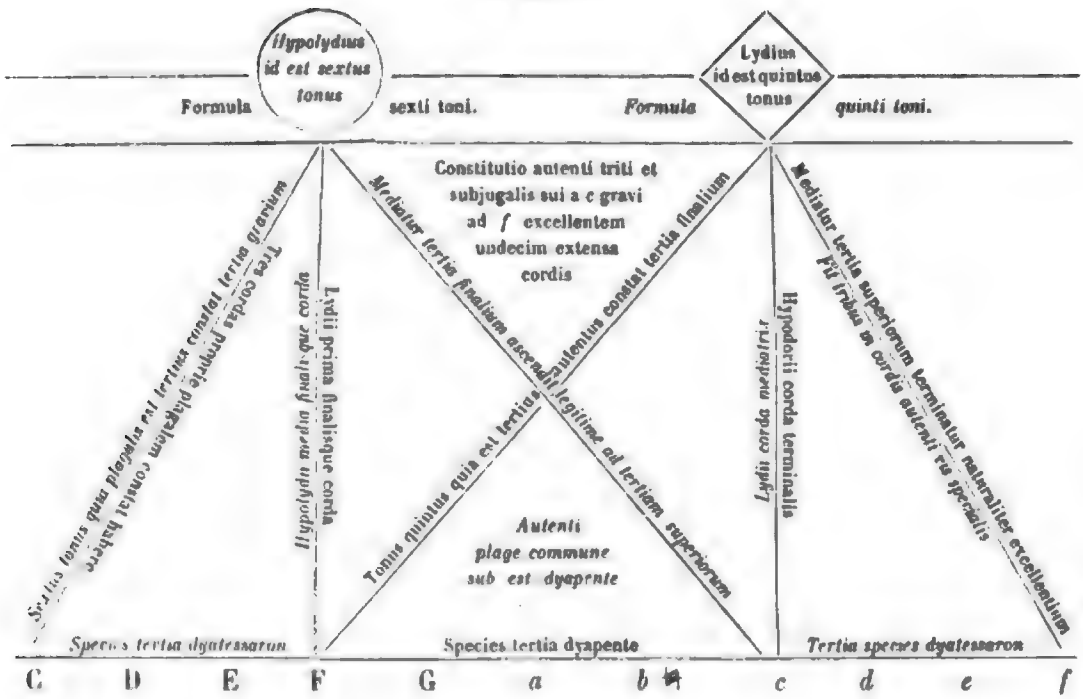

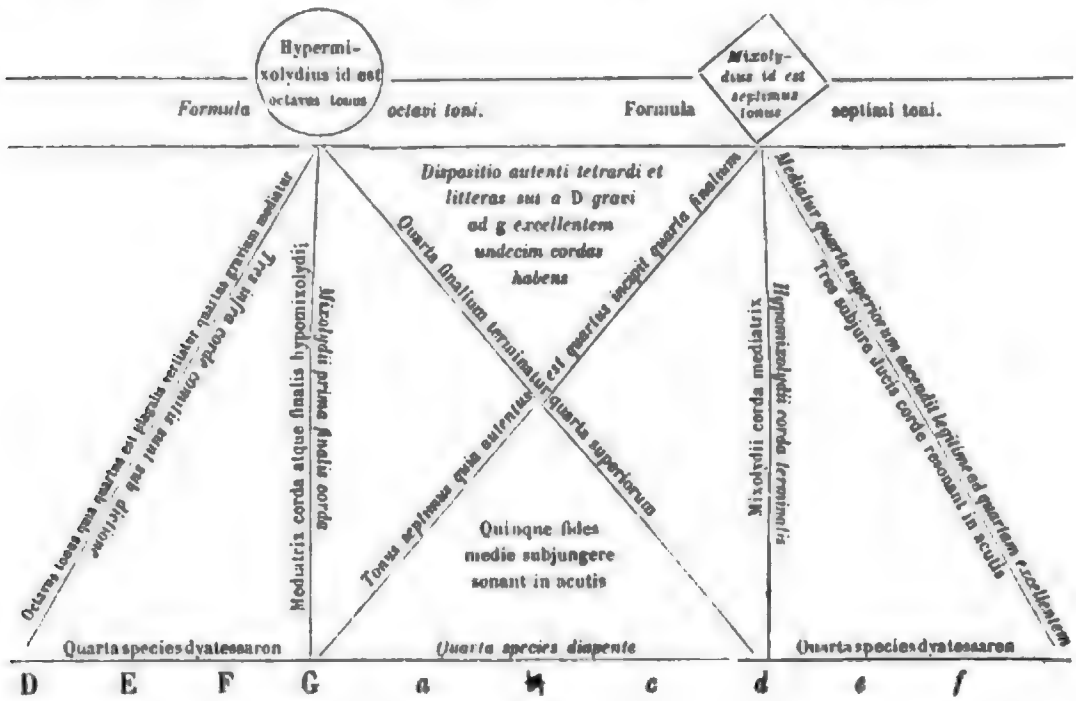

Digitized by Google

CAPITULUM LVIII.

[Modorum nuptialis et corealis descriptio.]

Posite sunt tonorum castrales figurationes circa quarum expositionem intelligenti eas non opus est insistere. Satis enim per ea que in eis ponuntur et que prius de tonis tacta sunt, exponuntur ; consequenter tonorum alie ponantur figurationes, et primo he in quibus autenti cum suis plagalibus conferuntur ad invicem quasi sponsi et sponse chorcas dicentes :

Plage prothi constat ex eadem specie dyapente qua autentus ejus ex eadem specie dyatessaron inferius; incipitque seculorum amen hujus superius in voce tertia a finali ejus.

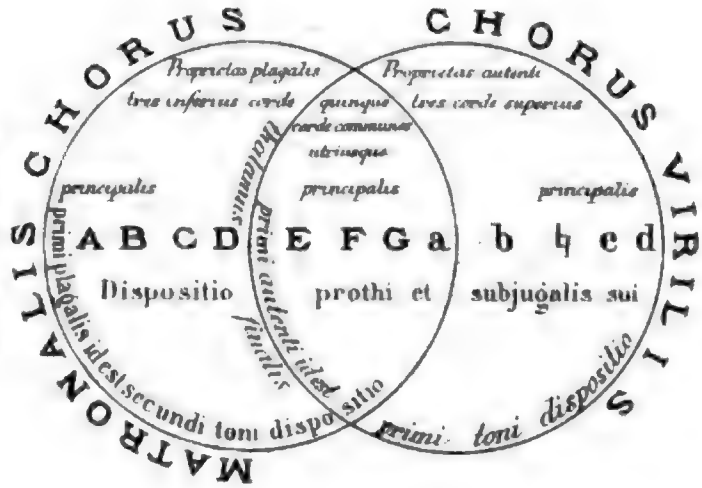

Autentus prothus constat ex prima specie dyapente superius et ex prima specie dyatessaron superius; incipiuntque seculorum amen hujus superius in voce quinta a sui finali

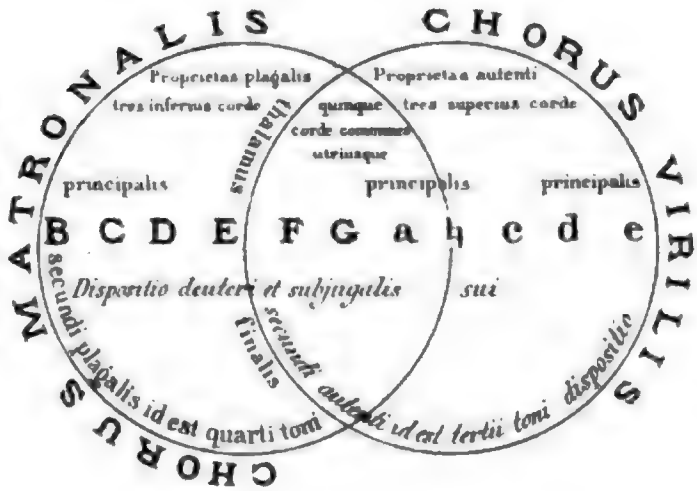

Plagalis deuteri constat ex eadem specie dyapente qua autentus ejus ex eadem specie dyatessaron inferius; incipiunt autem istius toni seculorum amen in voce quarta a finali sui.

Autentus deuterus constat ex secunda specie dyapente superius et eadem specie dyatessaron superius: incipiunt autem seculorum amen ipsius altius a finali dyapente et semitonii intervallo.

Digitized by Google

Plagalis triti constat ex eadem specie dyapente quam autentus ejus ex eadem specie dyatessaron inferius; incipiunt autem istius toni seculorum amen in voce tertia a finali.

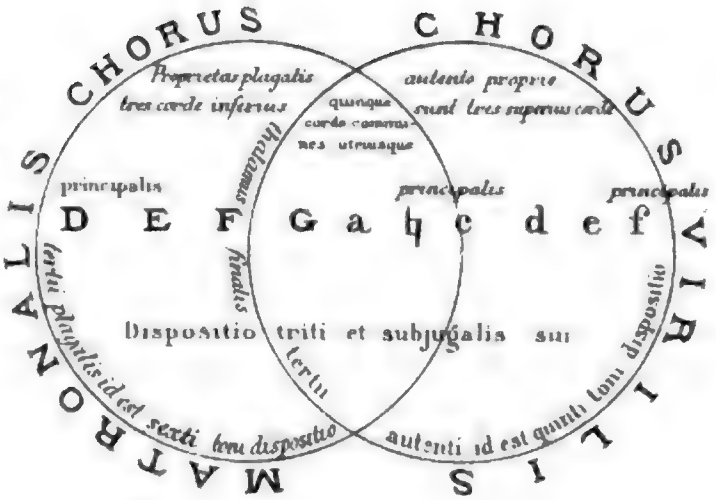

Autentus tritus constat ex tertia specie dyapente superius et ex tertia specie dyatessaron superius. Incipiunt autem seculorum amen in hoc dyapente supra finem.

Plagalis tetracordi constat ex eadem specie dyapente qua autentus ejus et eadem specie dyatessaron inferius; incipiunt autem seculorum amen hujus toni in voco quarta a finali.

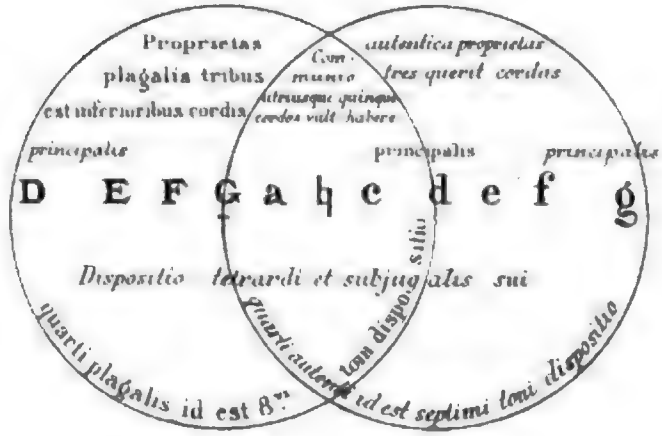

Autentus tetrardus constat ex quinta specie dyapente superius et ex quinta scilicet specie dyatessaron superius. Incipiunt autem hujus toni seculorum amen in voce quinta superius a finali.

Sic igitur concordant atque distinguuntur autenti toni cum plagalibus suis, quomodo si procederint de quatuor thalamis, quatuor nupte honeste cum totidem sponsis suis, copularentque duos chorearum circulos. Ut ipsi thalami in quibus nupte cum suis quiescunt sponsis, id est voces finales sint contra, sive medietates in choris matronalibus; in virilibus vero choris terminales, quia voces finales in tactis chorealibus descriptionibus ponuntur in centro seu medietate circuli

Digitized by Google

matronalis, id est plagalis, et eedem voces in choreis virilibus, id est autentorum dicuntur terminales, non solum quia finales, sed quia ponuntur in terminis circulorum illorum, scilicet in circumferentia sicut altissima vox plagalium ponitur in centro circulorum autentorum. Ut etiam in hoc evangilistarum exprimantur volumina de quibus pronuntiat propheticus Ezechielis spiritus, quasi si sit rota in medio rote. Quia sicut evangelistarum opera et distinguuntur et concerdant sic et autenti cum plagis, etsi enim in suis chorealibus circulis distinctas intonent cantilenas, ad concordem tamen finem terminant illas. Etiam et si tres cordas habeant quilibet proprias, habent tantam quinque communes, sicque duo circuli ita sibimet implicati sunt ut utriusque medietas, centrum id est medietatem persecet alterius; sicque spatium commune quod continetur inter centra, proprium vero et sine participatione quod extra. Consequenter alia tonorum figuralis ponatur descriptio que quadripartita nuncupatur, hec scilicet:

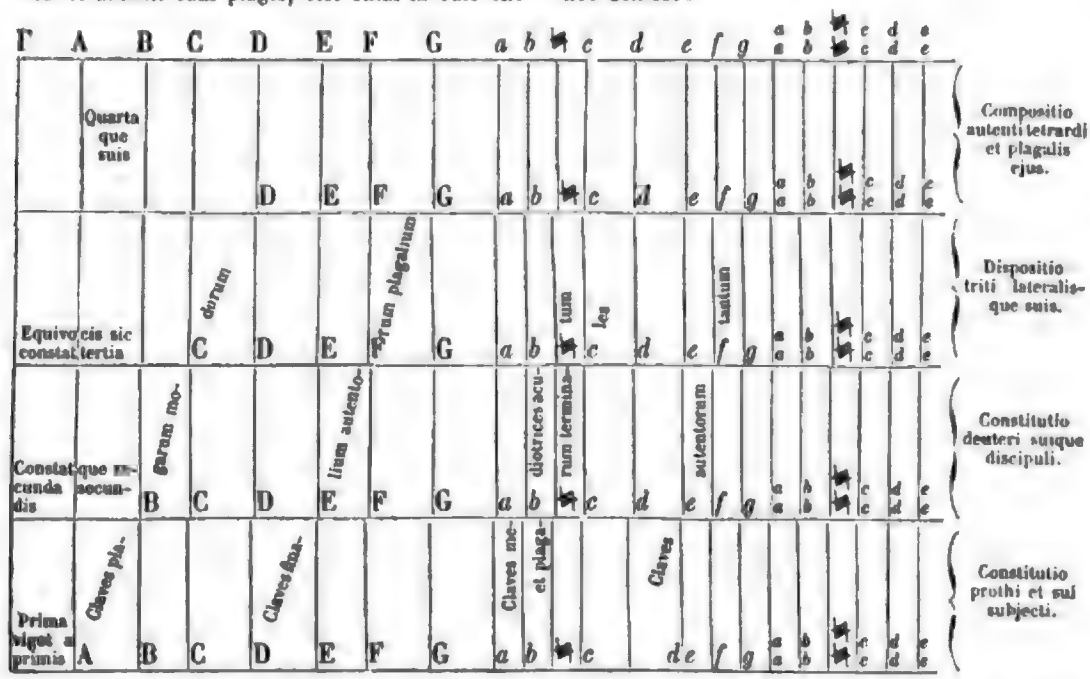

CAPITULUM LIX.

[Tonorum quadripartita descriptio.]

Posita est tonorum quadripartita figura que antiquitus tempore suo inventionis in tantum fuit venerabilis ut paucissima sine ea essent monocorda. Hec autem ita constituitur ut una series primi simul et secundi toni mensuram contineat, secunda tertii et quarti, tertia quinti et sexti, quarta septimi et octavi. Cujus dispositio magne commoditati famulatur, nam sicut post abecedarii in discretam generalemque seriem specialiter erant coadunande vocales, semivocales et mute, sic post naturalem monocordi mixtionem specialius erant tropi cum suis subjugalibus discernendi sicut etiam elementa lucidius apparuerunt discreta relicto sinu prime confusionis. Ita dispositis separatim tropis evidentius intuemur qualiter prothus cum suo subjugali constat prima

Digitized by Google

gravium, id est A prima finalium, id est *d* prima superiorum, id est *a* prima excellentium. Distinctius quoque videmus quomodo deuterus cum suo plagali construatur secunda gravium, secunda finalium, secunda superiorum, secunda excellentium, id est B, E, ♮, *e*. Quomodo tritus cum plagali suo constituatur omnibus tertiis id est C, F, *c*, *f*. Qualiter tetrardus sibique plagalis subjectus disponatur ex omnibus quartis id est quarta gravium D que est duplicis nature quia sicut est quarta gravium, ita est prima finalium, quarta finalium G, quarta superiorum *d* et quarta excellentium *g*. Quatuor oblique linee imposita quadripartita figura quatuor deserviunt tetracordis, id est tetracordo gravium, finalium, superiorum et excellentium; indiçantque naturalem situm et processum quem habent in monocordo toni tam autenti quam plagales. Tres igitur posite sunt tonorum figurales descriptiones ad unum tendentes finem, castralis scilicet, chorealis vel nuptialis et quadripartita sive quadrilateralis. Quelibet enim naturales atque regulares tonorum formulas indicat. Principia fines terminos et media prout suis propriis contenti sunt dyapason speciebus dyapente et dyatessaron, non autem ut lascivientes, irregulares, licenciales et abusivos processus aspicuint. Patet ibi quantum quilibet autentus regulariter et legitime supra finem suum possit ascendere, quia per speciem dyapason in qua fundatur quantum etiam plagalis quisque supra finem naturaliter habet procedere, quia per speciem dyapason in qua radicatur et in qua cum suo communicat autento quantum nichilominus plagalis quicumque sub fine suo possit descendere, quia per speciem dyatessaron ad ipsum pertinentem; patet ibi que corde communes sunt autento et plagalis suo et que huic vel illi proprie sunt; nam et si distinguantur ut divites et pauperes, ut domini et servi, ut superiores et inferiores, quia hi in alto, illi in humili jacent loco, hi ascendunt, descendunt illi; unum tamen equalem obitum exspectant et finem. Item patet ibi autentorum inter se distinctio similiter et plagalium. Adhuc tangitur in qualibet figuratione quantum ad autentum et plagalem suum quadruplex corda id est gravissima plagalis et altissima ejusdem gravissima autenti et ipsius acutissima. Que autem est gravissima plagalis et altissima, autenti et ipsius acutissima. Que autem est gravissima in autento finali est in utroque et mediatrix in plagali, sicut acutissima in plagali mediatrix est in autento. Hec et alia quedam in tactis patere possunt figuris. Sed jam medium hunc de modis terminemus hic tractatum excerptum magna ex parte Guidonis, ex dictis expositiorumque suorum et doctrinam suam sequentium quorum vidimus opera. Restat adhuc de tonis tertius tractatus in quo tangentur quedam que posteriores et nostri temporis viciniores addiderunt. Ubique differentiis seculorum, de ipsorum intonatio et alia quedam que minus perfecte dicta sunt juxta posse supplebuntur.

CAPITULUM LX.

[PROLOGUS IN QUO DICTA, CONTINUANTUR DICENDIS, ET UTILITAS TANGITUR DICENDORUM.]

Musica secundum Guidonem expositoremque suum est motus vocum id est voces mote per intentionem et remissionem, cujus due sunt species melodya scilicet et symphonia. Melodya autem, que modulatio, armonia vel cantus dicitur; distinguitur in prothum, deuterum, tritum et tetrardum, et harum melodiarum quelibet in autenticam dividitur et plagalem. Symphonia autem, que consonantia nuncupatur, a *syn* grece quod est *con* latine et *phonos*, id est, sonus vel sonans. Dividitur in semitonium, in tonum, semidytonum; sic de ceteris consonantiarum speciebus. Tota igitur musica principaliter vel est

Digitized by Google

de consonantiis vel de modis seu tonis, qui cantuum species aut proprietates sunt et consonantias superponunt que ipsorum existunt materia. Cum igitur de consonantiis diligitenter in distinctis partialibus actum sit libris, ut ipsarum natura proprietatesque perfectius et clarius patescerent, non moveatur lector, si de tonis vel modis etsi non indistinctis agamus tractatibus. Quod fieri oportuit ne magnam de tonis his materiam confunderemus, intercaremus, vel multa de ipsis relatione digna defalcaremus que minime facio libenter, licet plurimum appetam ad hujus longi operis finem pervenire.

Nec labor hic de tonis et cantu vilipendendus est. Ait enim actor. Questionum in musica « parte prima capitulo XIX, quod in tota musice artis peritia troporum preminet utilitas prout musica sancte Dei deservit ecclesie. Hoc enim musice pars cum cantu respiciat modos, quia cantandi modum intonandi sui cognitorem compositi cantus an conveniens sit vel non, efficit judicem falsi emendatorem et novi compositorem. Hec in ecclesia Dei beneficiatum reddit aptum ut ibi suum faciat debitum in cantando, in tonando, in psalmodiando congruum observet modum. Nonne eum qui nihil aut parum de his scit in ecclesia Dei ceteris cantantibus et Deum laudantibus in se vel in sanctis suis oportet mutescere et locum inter ceteros quasi cifra occupare quantumcunque peritus fuerit in aliis scientiis. Quod pudorosum satis est et indecens. Ceterum cum intonatio finis principalior sit vel de principalioribus ad quam tonorum spectat cognitio, de ipsa cum modicum sit dictum et de cantu libet amplius perscrutari. Igitur tertium de modis vel tonis aggrediamur tractatum; non spernamus, sed apponamus hinc operi benedicta modernorum et eorum qui de prope magis nos precesserunt. Tractabitur autem hic de quibusdam que dispositionem respiciunt gammatis et monocordi; de cantu et speciebus ejus; de notis et tonorum differentiis; et de modo intonandi. Circa primum reperientur hic quedam de monocordi signis, litteris, vocibus, et ibi tangetur de vocum conjunctionibus et de ipsarum inter se mutationibus; de proprietatibus, de paritate et imparitate et ceteris que occurent, prout videbitur expedire tractatui.

CAPITULUM LXI.

[De litteris vel signis monocordi.]

Dicunt musice doctores monocordi gammatis vel quinque partes esse principales; quia vel est de litteris que signa vocantur, vel de vocibus vel de paritate et imparitate, seu lineis et spaciis, vel de proprietatibus, vel de vocum inter se mutationibus, primo de parte prima. Pro secundo dico Boetium et antiquos quindecim tamen monocordi distinctas posuisse litteras. Ille autem illis sufficerunt tum propter penthadecacordum, tum propter bis dyapason quam consonantiam reputaverunt maximam; tum etiam quia complentur in illis octo dyapason species et legitimi modorum octo cursus. Nondum enim Γ grecum fuit illis additum nec *b* quod molle vocatur vel synemenon. Sed, sicut ait quidam doctor, moderni subtilius atque sagacius inspicientes juxta Priscianum qui dicit quanto juniores, tanto perspicatiores, viderunt XV litteras non sufficere ad quamlibet melodiam exprimendam, plures litteras posuere. Dominus Guido, quem post Boetium in hac arte plurimum valuisse fatemur, XXI in musica sua posuit litteras, ne jam in cantu et modis ullus subrepere possit defectus. Ipse enim septem distinctis usus est litteris propter septem vocum discrimina; pluries tamen sub aliqua figurali distinctione repetitis. Quibus ad partem gravem Γ grecam litteram, que gamma vocatur, proposuit, ne G latina bis inter graves litteras poneretur, et propter causas alias supertactas. Adhuc illis

duobus in locis *b* molle vel rotundum cum quadrato ♮ disposuit, a quo distinguntur in figurali forma in voce vel sono. Quia illud *fa* alterum *mi* sonat, distantque ab invicem per majus semitonium. Adhuc in proprietate distinguitur quia unum cantatur per *b* molle, reliquum per ♮ quadratum.

Insuper moderniores ad partem acutam unam addiderunt litteram, id est *e*, ut septem compleretur solfationes, et propter causas alias tactas supra; sicque in universo nunc sunt XXII littere, sic secundum Guidonem figurate: Γ, A, B, C, D, E, F, G, *a*, *b*, ♮, *c*, *d*, *e*, *f*, *g*, $\frac{a}{a}$, $\frac{b}{b}$, $\frac{♮}{♮}$, $\frac{c}{c}$, $\frac{d}{d}$, $\frac{e}{e}$. Est autem advertendum quod libet repetere litteras ut: A, *a*, $\frac{a}{a}$, et *b*, B, ♮; sic de aliis, quamquam in voce et nominibus sint similes, in multis tamen distinguntur. Primo quia distinctas habent figurationes. Cum enim voces octave dyapason consonantes et conveniant propter bonam concordiam et distinguantur propter suam inequalitatem ad designandum hoc, una littera cum octava sua et convenit et distinguitur ut Γ grecum a G capitali; A capitale ab *a* minuto; *a* minutum ab $\frac{a}{a}$ geminato. Similiter B capitale ab ♮ quadrato, et illud a $\frac{♮}{♮}$ duplicato; et idem de ceteris intelligatur litteris. Secundo distinguntur tacte littere a diversorum nominibus; nam quatuor prime littere latine graves dicuntur, a tetracordo finalium nuncupantur. Quatuor vero sequentes scilicet *a*, ♮, *c*, *d*, dicuntur superiores, tres sequentes una cum *d* dicuntur acute, id est: *d*, *e*, *f*, *g*, et quatuor sequentes scilicet $\frac{a}{a}$, $\frac{♮}{♮}$, $\frac{c}{c}$, $\frac{d}{d}$, superacute nominantur. Tertio brevius a modernioribus, qui parum locuntur de tetracordis, in tres partes distinguntur; vocant enim octo priores graves, id est: Γ, A, B, C, D, E, F, G. Octo vero sequaces, que intermedie sunt, vocant acutas, scilicet: *a*, *b*, ♮, *c*, *d*, *e*, *f*, *g*. Ceteris vero sex vocant superacutas, id est: $\frac{a}{a}$, $\frac{b}{b}$, $\frac{♮}{♮}$, $\frac{c}{c}$, $\frac{d}{d}$, $\frac{e}{e}$. Quarte distinguntur esse in regula vel loco impari et esse in spatio vel loco pari, et ne capitulum speciale de hoc facere oporteat, videamus hic quis sit imparitas et paritas, regula atque spacium.

Dico igitur quod se habent linea et spatium sicut imparitas et paritas et e converso; esse enim in linea est esse in loco impari, esse in spatio in loco pari. Prime igitur littere, id est Γ competit imparitas et esse in regula vel linea, similiter et tertia que est B et quinte que est D sic de consimilibus. Sed secunde littere que est A, quarte que est C et sexte E sic de consimilibus, competit paritas. Unde tales dicuntur esse in spatio, similiter et voces illis juncte litteris de quibus infra dicetur. Sicut igitur naturalis ordo numerorum habet ut post imparem immediate sequatur numerus par, sic et in tactis observatur litteris in cantuum libris. Advertendum tamen quod tacte littere in artificiali instrumento ipsius monocordi perfectius designant gradus et passus vocum consonantias facientium et proportionem ipsarum quam in manuum juncturis, et quam in gutturis arteriis, id est in voce humana. Ibi enim ostendi non poterat perfecte vocum proportionalis distantia que viciniores sint et que remotiores; sed in monocordi regulari divisione de qua supradictum est, servatur vocum proportionalis distantia. Patet enim ibi quod voces graves, inter quas est tonus remotiores sunt ad invicem quam acute inter quas similiter est tonus, ut A gravis a B gravi quam *a* acuta ab acuta ♮, et ho quam superacute. Adhuc suo modo remotiores sunt ille que toni dicunt distantiam quam que semitonii, et que semidytoni quam que toni, sic de ceteris. Que enim in majori consistunt proportione ceteris paribus, majorem habent inter se distantiam. Figurationes autem litterarum monocordi Guidonicas prius tactas pauci modernorum nec observant, vel propter scribendi difficultatem, vel quia satis ex aliis quam ex illis distinctis figurationibus ille repetite littere distinguntur, et sex super-

Digitized by Google

acutas figurando non geminant, nec graves grossiores faciunt quam acutas figuras, et ipsius Γ grece pauci nunc utuntur pro qua G tale ponunt quoddam capitale.

CAPITULUM LXII.

DE VOCIBUS MONOCORDI, DE IPSARUM NOMINIBUS, ET DE NUMERO AC DISPOSITIONE EARUMDEM.

Visum est de litteris vel signis monocordi, de vocibus prosequamur de quibus multiplex occurrit consideratio, una quantum ad ipsarum simplicitatem, ut per se sumuntur et divisim, alia quantum ad ipsarum in cantu debitam representationem. Circa considerationem primam videbitur de vocum nominibus, de numero ipsarum et suffitientia et comparatione earum ad monocordi litteras prius tactas. Sunt igitur sex voces quibus utuntur in cantu, que ab aliquibus sillabe nominantur, quia sillabis et non solis litteris exprimuntur. He quidem diverse sunt apud diversos, sicut quidam dicunt, et ego puto me Parisius a quodam audivisse sex vocum hec nomina : *pro, to, do, no, ni, a*. Sed Gallici, Angli, Alamanni has sic vocant : *ut, re, mi, fa, sol, la*. Sumpte sunt autem, ut aiunt, tacte voces vel sillabe ex clausulis primi versus hymni de sancto Johanne-Baptista compositi a Paulo Longobardorum, hystoriographo, qui sic incipit : *Ut queant laxis*, et hoc sic patet : *Ut queant laxis*, ecce per principium illius clausule habemus primam vocem que est *ut; Resonare fibris*, et hic ex principio clausule secunde vocem habemus secundam que est *re; Mira gestorum*, ecce habemus tertiam vocem *mi; Famuli tuorum*, ecce *fa; Solve polluti*, ecce *sol; Labii reatum*, ecce *la*. Et ut tacte voces in hymno serventur, notatur ab aliquibus hymnus ille sic, et forte sic ab inventore notabatur :

Ut queant laxis. Resonare fibris. Mi-

ra gestorum. Famula tuorum. Solve pollu-

ti. Labii reatum. Sancte Johannes.

Nunc autem communiter tactus hymnus cantatur aliter, et notantur tacte syllabe vel voces cum per se sumuntur vel divisim sine conjunctione unius cum alia ascendendo vel descendendo, vel sine ejusdem iteratione seu repercussione; tunc simplices dicuntur et simplicem reddunt sonum, cum dicitur *ut* per se *re*, vel *mi*; sic de ceteris; et tunc cum numerate non sint non composite, nullam faciunt consonantiam, nullum cantum proprie quantumcunque vociferando continentur, nisi interveniat ibi distinctio et repercussio et ut sic inter illas pauca patet diversitas. Sed cum una jungitur alteri ascendendo cum dicitur *ut, re*, vel e converso descendendo, vel aliqua repercutitur cum dicitur *re, re*, statim sit consonantia hec vel illa secundum varias et distinctas conjunctiones, de quibus multa dicta sunt superius. Conveniunt autem tacte voces cum monocordi signis vel litteris de quibus dictum est, quia tam hec quam ille voces dicuntur. Sed in multis ab illis distinguuntur, quia ille littere he sunt syllabe. Illis antiqui suos notabant cantus sicque voces illis erant et note, voces vel soni cum naturaliter ab ore proferebantur note propter cantus per illas in libris sic figuratis ad placitum musicorum. Sed syllabis illis pro notis non utimur, quin potius illas figuris quibusdam, quas notas cantuum vocamus, figuramus de quibus infra videbitur. Item tacte syllabe cum tactis junguntur litteris, sicut *ut* cum gamma et dicitur *gamma ut;* cum A et dicitur A *re;* sic de ceteris. Idem autem cum se ipso non componitur. Item distincte littere

Digitized by Google

simul in eadem simplici clave non junguntur. Sed vocum illarum quandoque due simul cum eadem junguntur littera sicut in C *fa* et *ut;* D in D *sol* et *re,* sic de aliis, et quandoque tres ut patebit infra. Item distinguuntur in numero, quia septem sunt littere; sex vero voces; et voces he pluries in gammate repetuntur quam littere. Quare autem plures sint littere quam voces queri potest. Cum enim sex tacte voces in sex primis ut re mi fa sol la
contineantur litteris, id est in : Γ, A, B, C, D, E, videntur cetere due scilicet F et G superflue. Ad hoc sic quidam respondent : Verum est, ut aiunt, quod sex tacte voces in tactis sex litteris continentur, sed quia litterarum illarum paucitas ad omnem consonantiarum expressionem non sufficit, etiam nec ad dyapason G latina in octava clave locata est, que ad Γ grecam dyapason contineat. Sed F septimo loco posita est ne non gradatim ab E in G ascensus fieret vel descensus. Aliter de numero litterarum dici potest : secundum enim quod visum est supra, quatuor non sufficerunt quia in quintis non jacet tam perfecta concordia, sicut in octavis. Etiam non sufficerunt quinque, non sex, quia nec in sextis, nec in septimis consistit perfecta melodia; sed sistendendum fuit in septem propter causas supradictas. Quare scilicet septem tantum sunt monocordi vocum discrimina, que septem tactis distinguuntur litteris. Sed quare tantum sex sint voces illeque dicte sunt, non facile potest demonstrari. Potest tamen ad hoc talis assignari ratio : dyatessaron, secundum Boetium et antiquos, est prima et minima consonantia; est in ceteris omnibus perfecte concordie consonantiis inclusa et per consequens in ceteris omnibus dyatessaron cantatur. Constat autem dyatessaron in genere dyatonico, ex duobus tonis et ex minori semitonio, sicque requirit voces quatuor et intervalla tria. Aut igitur semitonium extremam aliquam tenet partem, aut mediam. Si extremam aut acutam, et duo toni gravem et sic habemus has quatuor priores voces, id est, *ut, re, mi, fa.* Nam inter *ut* et *re* tonus est, similiter inter *re* et *mi,* et inter *mi* et *fa* semitonium; aut tenet se in tonorum medio, et sic requiritur quinte vocis que est *sol* ad priores additio; quia quatuor precedentes hic explere non valebant, sed he *re, mi, fa, sol, la.* Nam hic inter *re* et *mi* est tonus, inter *mi* et *fa* semitonium, inter *fa* et *sol* tonus. Aut semitonium se tenet ad gravem partem et duo toni ad acutam. Ad hoc autem exprimendum non sufficiunt voces priores; sed requiritur sexte vocis, que est *la,* cum prioribus adjunctio ut habeantur he voces *mi, fa, sol, la.* Hic enim inter primam vel gravissimam et secundam est semitonium, inter secundam et tertiam tonus, similiter et inter illam et quartam; et quia pluribus modis variari non possunt dyatessaron quatuor voces, duos tonos cum semitonio continentes, oportuit ut essent sex tacte voces non plures non pauciores, sicut in figura patet hic posita :

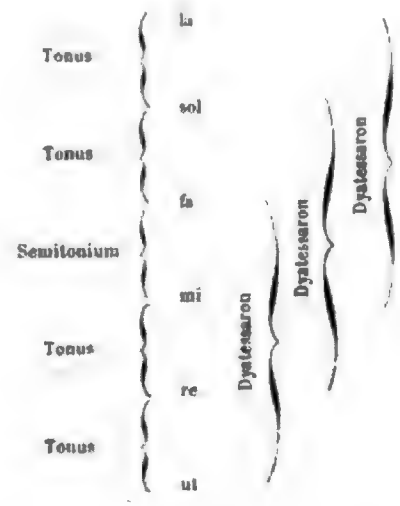

Tacta sex vocum sufficientia sumpta est secundum tres ipsius dyatessaron species de quibus supra satis actum est. Imposuerunt autem musici doctores tactis sex vocibus nomina prius dicta

Digitized by Google

sic : cum semitonium duas habeat voces, unam gravem, aliam acutam, gravem vocaverunt *mi* acutam *fa;* et cum tacta gravis semitonii vox sub se duos contineat tonos similiter et duas voces, eamque immediate sibi subest a qua distat solo tono, dixerunt *re*; illam vero que mediate a qua distat duobus tonis et que est gravissima inter sex vocaverunt *ut*. Item cum acuta semitonii vox supra se duos habeat tonos et voces duas proximam *sol* dixerunt; mediatam vero a qua duobus distat et que est ultima et acutissima inter sex *la* nuncupaverunt; quia igitur quelibet vox cujuscunque cantus in gravi dyatonico est gravis vel acuta semitonii uno solo tono vel duobus distat a gravi semitonii voce, et similiter uno tono vel duobus ab acuta erunt sex voces, non plures non pauciores, quamvis repetite pluries. Utrum autem Boetius et sui predecessores his sex usi fuerint vocibus, dubium videtur cum monocordum inceperit a proslambanomenos que est A. Secundum nos sic, quia *re* gravior erat inter voces; nec Boetius unquam loqui videtur de nominibus et numero vocum illarum. Fuerunt autem qui dixerunt in principio cum tactarum sex vocum reperta fuerunt nomina, illas aliter quam nunc esse dispositas et distinctas, quia pro tunc, non inter *mi* et *fa* semitonii distantia, sed pro tunc duobus tantum ascendebant tonis dicendo : *ut, re, mi; mi, re, ut*. Et consimiliter ascendebant vel descendebant in aliis tribus vocibus dicendo : *fa, sol, la; la, sol, fa*. In unisono *ut* ponentes cum *fa; re* cum *sol; mi* cum *la*. Sicque non erat tunc inter *ut* et *fa* dyatessaron, sed equales erant et unisonantes. Similiter *re* et *sol*, et *mi* cum *la*. Sed quia tunc in vocibus illis semitonium non includebatur, modicumque per illas ascendebatur vel descendebatur, quia per duos tantum tonos etiam nec ad primam perfectam attingebant consonantiam que est dyatessaron et tres illarum superfluere videbantur, hoc musici considerantes tres illarum, id est : *fa, sol, la,* super tres alias que sunt *ut, re, mi*, posuerunt; atque inter *fa* et *mi* semitonii statuerunt distantiam. Sicque factum est *ut* inter extremas illas voces que sunt *ut* et *la*, quatuor contineantur toni cum semitonio recte mediante inter tonos illos. Duos enim habet sub se partem gravem, et duos supra se ad acutam; et cum ex speciebus dyatessaron illarum sex vocum sumpta sit sufficientia in ipsarum dispositione multum regnat hec consonantia; nam semitonium ibi sic disponatur ut ab quamlibet vocum illarum extremarum contineat, ut puta ad gravissimam et ad acutissimam; et in hoc habentur due dyatessaron extreme species. Adhuc inter secundam a gravissima que est *re* et secundam ab acutissima que est *sol*, media dyatessaron species continetur; sicut igitur numerus perfectus qui est senarius ex tribus suis surgit et integriter partibus. Ut enim ibi sit superfluum vel diminutum, sic et ille sex voces ex tribus sic surgunt et integrantur dyatessaron speciebus. Ut quantum ad hoc nihil appareat, nihil diminutum, nihil superfluum. Si etiam aspicere volumus ad alias consonantias inter sex illas voces inclusas, ille preter dyatessaron in numero sunt senario, ut semitonium, tonus, semyditonus, dytonus, dyapente, tonus cum dyapente; sicque cum illis computando dyatessaron septem sunt; numerum autem septenarium multum commendat Macrobius exponendo sumnum Scipionis. Apparet autem inter voces illas sex magistralis et rationalis valde dispositio; non enim convenientius, non melius insuper, nec aliter disponi potuerunt quam disposite sunt, si tres tacte dyatessaron species expresse debuerunt ibi reperiri. Nam si ibi semitonium ab aliqua parte poneretur, extremam gravem scilicet vel acutam quatuor continui toni ad aliam partem se tenerent. Hoc autem monocordi dispositio non patitur, ut quatuor ibi toni continuentur. Nec in genere dyatonico, nec in cromatico, nec in enenarmonio, etiam tunc

sola species haberetur ibi dyatessaron. Item non decuit ut ille sex voces unicum sumerent vel terminum a semitonio, cum imperfectam vocum dicat distantiam, et directe ad regularem non pertineat monocordi divisionem, quia in superpartiente fundatur proportione ; sed potius a tono qui oppositas habet conditiones. Item non debuit semitonium immediate poni post primum tonum vel ante penultimum, quia tunc ad reliquam partem tres essent toni continui, haberenturque ibi due tantum dyatessaron species expresse ; alia et sequeretur inconvenientia que non tango, ex his patere potest quare inter illas se voces pluries tonus contineatur quam semitonium. Hec nunc de numero vocum de ipsarum sufficientia et earumdem rationabili dispositione dicta sufficiant; de ipsarum prosequamur conjunctionibus.

CAPITULUM LXIII.

De vocum conjunctione cum signis monocordi vel litteris.

Multiplex est vocum conjunctio, una cum monocordi prius tactis litteris vel signis, alia inter se; et hoc vel est cum distincte voces inter se inequalitate conjunguntur sive in unisono sicut sit in gammate, cum due voces vel tres cum una monocordi ponuntur littera *ut* in C gravi, *fa* et *ut*, in G gravi *sol, re* et *ut*. Alia est cum distincte voces et inequales invicem sociantur quarum scilicet una gravior est reliqua prout inter se tonum constituunt, semitonium, semyditonum ; sic de ceteris consonantiis de quibus supra dictum est. Et de vocum conjunctione cum litteris nunc dicemus, sive vox una sive plures cum una junguntur littera ; dico igitur quod tacte voces cum signis vel litteris monocordi conjunguntur sicut cum aliquibus, una tantum sicut in Γ, A, B, gravibus et in ♮ superacuta. Nam cum Γ prima vox jungitur que est *ut* et dicitur gamma *ut* ; cum A igitur secunda vox que est *re* dicitur A *re* ; cum B vox tertia sola que est *mi* dicitur *b mi* ; cum ♮ vero ultima littera vox extrema jungitur que est *la* et dicitur ♮ *la*. Decem autem sunt littere quarum quelibet duas recipit voces, *ut* C gravis *fa* et *ut*, et dicitur C *fa, ut* ; et ibi incipit plurium vocum cum una littera conjunctio. Hoc quare fiat, dicetur infra. Item D gravis recipit *sol, b* acuta recipit *fa* et *mi*, non sub eadem figuratione, quia voces ille non sunt equales, sicut in aliis, unde recipit *fa*, sub forma *b* mollis vel rotunda et dicitur *b fa* ; recipit *mi* sub forma ♮ quadrata et dicitur ♮ *mi* ; acuta *e* duas voces recipit easdem sicut E gravis; similiter *f* acuta, sicut F gravis. Item ♮ superacuta consimiliter sub distinctis figurationibus duas recipit voces consimiles, sicut *b* acuta. Item $\frac{c}{c}$ et $\frac{d}{d}$ superacute consimiles duas habent voces sicut C et D graves.

Dico ulterius quod sex sunt littere quarum quelibet tres habent voces scilicet G gravis et *g* acuta; harum quelibet tres habent consimiles voces que sunt *sol, re, ut* ; propterea tam hec quam illa dicitur G *sol re ut*. Item A acuta et $\frac{a}{a}$ superacuta tres consimiles habent voces, id est *la, mi, re*, et dicitur quelibet A *la mi re*. Item C acuta tres habet voces, que sunt *sol, fa, ut*. Unde dicitur C *sol fa ut*. Similiter *d* acuta tres habet voces que sunt *la, sol, re*. Ideo dicitur D *la sol re*. Patet igitur vocum cum litteris conjunctio ; in monocordo enim gammate vel manus articulis non solum littere, non solum ponuntur voces, sed tam littere quam voces simul juncte. Dicit enim quedam gloza super Boetium ubi loquitur Boetius de litteris vocibus vel notis monocordi ; ponit, inquit, Boetius litteras grecas geminas unam ad designandum sonum ipsarum. Quod Guido considerans in sua musica, sequens Grecos, gamma posuit ad designandam primam cordam, *ut*. Vere ad designandum sonum ipsius, eodem modo A ponitur pro secunda corda, *re* pro voce ejus, sic

de ceteris. In hujus modi autem vocum cum litteris conjunctionem gammatis consistit expositio de qua nunc amplius loquimur, ut appareat que voces invicem cum tactis litteris vel signis monocordi sint conjungibiles et que minime. Gamma est conveniens ordinatioque vocum cum monocordi litteris vel signis et inter se conjunctio. Conveniens dicitur, quia non quelibet vox cum qualibet jungibilis est ibidem. Nunquam enim sibi sub eadem littera vox ad sibi tertiam conjungitur, quia non ponitur *ut* com *mi*, non *re* cum *fa*, non *mi* cum *sol*, non *fa* cum *la*.

Quare autem sub una littera vox ad sibi tertiam non jungatur, multiplex reddi potest ratio; una quia vox ad sibi tertiam facit vel semidytonum, vel dytonum; he autem consonantie cum in proportionibus fundentur superpartientibus, non pertinent directe ad regularem monocordi divisionem; unde ab antiquis non consonantie, sed consonantiarum partes dicte sunt. Alia ratio, que potior est, videtur quia ad hoc plures voces simul sub una junguntur littera et in unisono, ut una propter ascensum vel descensum faciendum mutari possit in aliam. Ille igitur voces simul non sunt cum tactis litteris jungibiles, quarum ascensus vel descensus immediate repugnat ad invicem. Sic autem est de ceteris vocibus; nam ab *ut* ascensus fit per tonum et tonum, a *mi*, per semitonium et tonum. Item si *mi* et *ut* simul jungerentur, posseque fieri vera unius in alteram mutatio, tetrationus in dispositione gammatis sine aliqua falsa musica vel mutatione posset reperiri. Nam sub *mi* descensus fit per duos tonos et supra ut per duos tonos fit intensio. Item a *re* descensus fit per tonum; a *fa* vero que sibi tertia est, per semitonium. Item a *mi* ascensus immediatus fit per semitonium; a *sol* sibi tertia per tonum. Item *fa* immediate semitonio deponitur, sed *la* sibi tertia tono. Item *ut* et *la*, que sunt voces extreme, nunquam simul cum aliqua monocordi junguntur littera, propter tactas causas, quia tonus cum dyapente non pertinet directe ad monocordi divisionem. Ab hoc etiam sequeretur ut quatuor toni continui sine falsa musica reperire possint in gammate. Item habent conditiones oppositas quia ipsi, ut sic convenit elevari quod non deponi nisi in aliam mutetur vocem, sed ipsi *la* sic in est deponi, quod nequaquam intendi nisi in aliam vocem mutetur. Sed jungitur vox cum sibi proxima vel immediata, si distat ab illa per tonum sicut *ut* cum *re*, et *re* cum *mi*, et *fa* cum *sol*, similiter *sol* cum *la*. Hoc autem fit quando tonus directe pertinet ad regularem monocordi partitionem, vel potius propter cantum per *b* molle quem immediate sequitur cantus per ♮ quadratum. Ordinantur enim secundum ordinem primarum vel radicalium vocum solfationis illarum; sic igitur patet que voces simul et cum quibus jungantur, vel non jungantur litteris; ipsarum et conjunctarum ordo; et quod contra tactas vocum inter se et cum litteris conjunctiones agit voces ponendo; ubi ponende non sunt et simul jungendo inconjungibiles, regularem gammatis vocum corrumpit dispositionem et in cantu plano falsam committit musicam.

Advertendum est autem quod voces que eidem littere simul conjunguntur preterquam in *b* ♮, etsi sint dissimiles, sunt tamen equales et unisonantes; alias inter illas non esset vero mutatio. Quod autem voces unisonantes eamdem et sub eadem figura requirant litteram, non sic voces ipsius dyapason, quia, secundum Guidonem, prout visum est, quelibet littera etsi aliqualiter cum sua octava conveniat, aliqualiter tamen in figura distinguitur. Quod etsi nec in nomine nec in figura distinguerentur. Due tamen sunt littere que duabus dyapason respondent vocibus, sola autem littera vocibus respondet unisoni. Quid per hoc datur intelligi, nisi quod voces unisonantes magis invicem uniuntur quam dyapasonantes, quia ille equales sunt, he inequales. Cum autem in gam-

Digitized by Google

matis dispositione, ut ex dictis apparere potest. Prima et gravissima sex distinctarum vocum, que est ut septies continuatur cum vocibus sibi appendentibus; ut per consequens septem sint ibi solfationes, erunt in gammate XLII; voces septies enim sex vel sex septies sunt XLII. Sic igitur numerus vocum numerum superat litterarum. Hec autem ut magis sint manifesta, ea etiam que dicta de dispositione et conjunctione vocum cum litteris, sequens inspiciatur descriptio:

Figuralis vocum cum litteris monocordi descriptio.

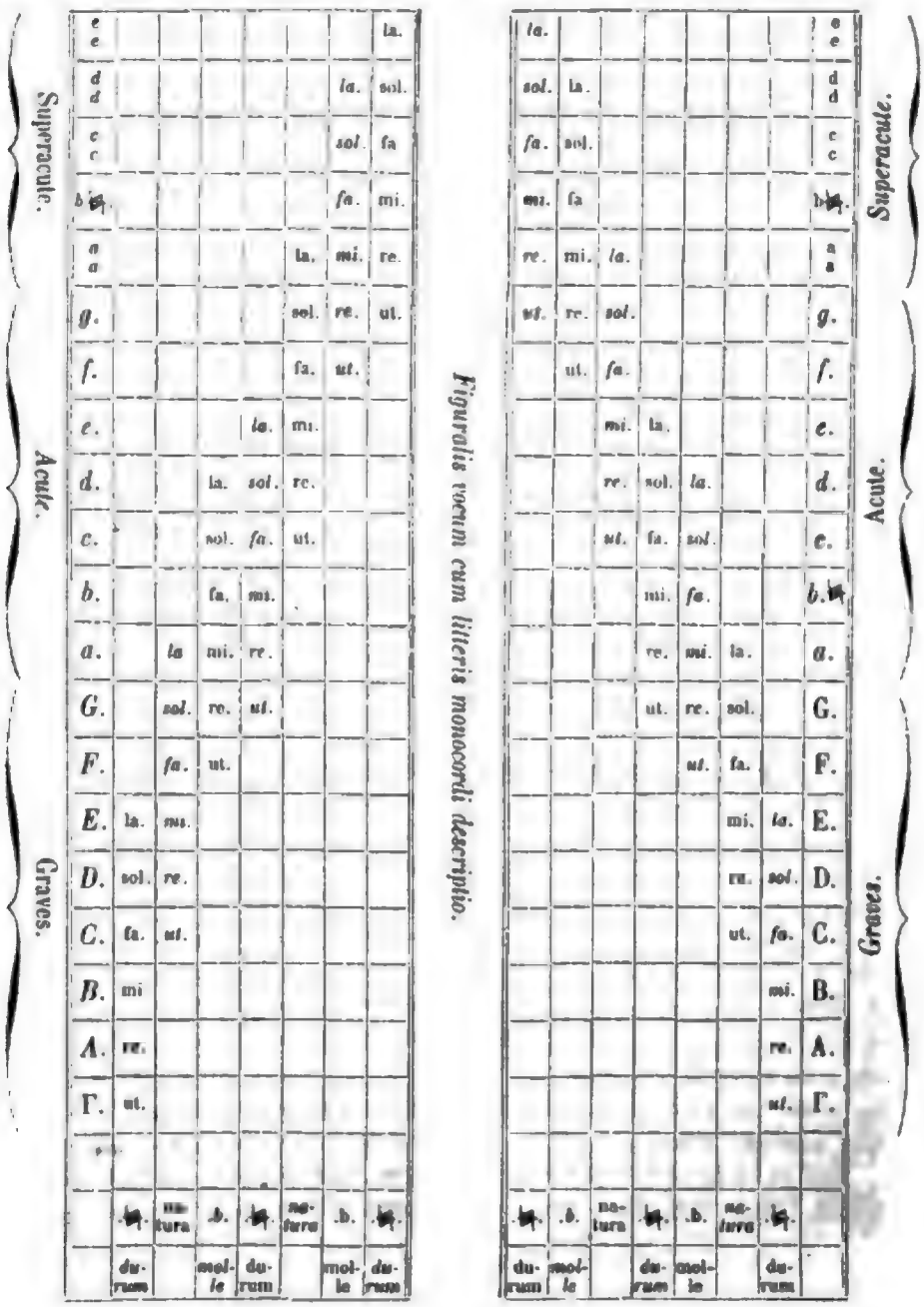

In posita descriptione patet vocum litteris monocordi conjunctio, et que voces ibi simul conjungantur et cum quibus litteris ; apparet etiam ibidem cum quibus litteris una tantum jungatur vox, cum quibus due, cum quibus tres ; pate tibi numerus litterarum et numerus vocum que graves dicantur, que acute, que superacute, quæ sint ibi solfationes. Adhuc patet ibi que voces per ♮ naturam, que per *b* molle, ordo modorum illorum cantandi, et quotiens reperiantur ibidem. Item describuntur ibi voces et littere, dupliciter quia ascendendo a sinistris et descendendo a dextris. Sed quia hujus modi vocum et litterarum dispositio non solum denominatur a prima clave que est *gamma ut*, vocatur gammatis constitutio, dispositio vel ordinatio. Sed etiam dicitur manus vel palma, quia in manu vel palma juncturisque digitorum solent adiscere pueri suum gamma. Ideo tacta vocum et litterarum dispositio, hic in manu vel in palma describatur in modum qui sequitur [1].

CAPITULUM LXIV.

[De vocum proprietatibus vel modis cantandi.]

Dictum est de vocum cum litteris conjunctionibus, dicamus de vocum proprietatibus sive modis cantandi qui in dispositione gammatis, sicut jam tactum est, continentur. Proprietas autem, ut hic sumitur, nihil aliud est quam differentia. Differentiarum autem tres sunt species, id est ♮ durum vel quadratum, natura et *b* molle. Est autem ♮ durum tonus ante A gravo, *a* acutum et $\frac{a}{a}$ superacutum ; sed *b* molle est semitonium ante *a* acutum et $\frac{a}{a}$ superacutum. Natura vero dicitur cantus sumptus sine aliquo *b*. Est igitur regula quod omne *ut* incipiens in G, cantatur per ♮ durum vel quadratum ; et ab aliquibus vocatur caudatum cum quinque vocibus illi annexis ad unam et eamdem pertinentibus solfationem. Omne *ut* ortum habens a C, cantatur per naturam cum vocibus illis solfationis ; omne *ut* invicem sumens ab F, cantatur per *b* molle cum vocibus illi annexis. Cum igitur in gammate seu manu G ter reperiatur et in quolibet *ut* ponatur, reperietur ter in manu cantus per ♮ durum ; cantus vero per naturam bis, quia etsi C ter ibi habeatur, in superiori tamen quod dicitur superacutum *ut* non ponitur ; nam cum sit status vocum et litterarum in E *la*, non posset illius ut ibi compleri solfatio. Vocat autem quidam bassam naturam cantum qui oritur a C gravi, altera vero naturam eum qui incipit in *c* acuto. Cantus vero per *b* molle vel rotundum bis in manu reperitur. Iste tres vocum proprietates vel differentie sunt tres cantandi modi qui convenienter sic ordinantur, ut ille ceteros procedat qui est per ♮ durum, quasi ceteris quantum ad suum principium gravior et durior. Inde sequitur cantus per naturam quo quia sepius utimur, quia nobis naturalior sit, in medio celerorum collocatur. Tertio disponitur cantus per *b* molle qui ob causas aliquas prius tactas ceteris additus est, nec decuit ut cantus hic, qui est per *b* molle, post A primam poneretur. Jam enim ceteros duos cantandi modos precederet quos merito tanquam illis posterior sequi debet et alia adhuc sequerentur inconvenientia prius tacta. Inventi sunt autem hi distincti modi cantandi ne, si esset unus et idem cantandi modus in totius gammatis dispositione, fastidium nobis generaret. Etiam non esset tunc ratio multiplicandi solfationes in gammate, non esset insuper ratio ponendi duas vel plures voces in eadem littera vel clave. Cum enim distincte voces eidem juncte littere, ut puta *sol* et *re*, ipsi D gravi a distinctis oriantur, non de cet ut per eumdem modum, sed potius per distinctum decantentur. Et similiter intelligendum est de distinctis vocibus litterarum aliarum. Adhuc si non essent distincti modi can-

1 Manus in codice vacat.

Digitized by Google

tandi, periret vocum mutatio, per quanto in vocum mutationibus semper cantandi variatur modus.

Item distinctio modorum cantandi causa est quare distincte voces cum eadem ponantur littera. Unde, quia non sunt nisi tres modi cantandi, non ponuntur ad plus nisi tres voces simul cum una littera. Si enim quatuor ponerentur, quatuor esse deberent cantandi modi, cum distincte voces in eadem littera nunquam per eumdem cantantur modum. Sufficiunt autem tres, quia si plures ponerentur, esset nimia confusio et multitudo in vocibus et mutationibus. Ex his patet illorum summa irrationabilis qui ponunt in gammate septem cantandi modos, ut cantum gamme, cantum proprium, cantum *b* mollis, cantum ♮ duri, cantum secundi proprii, cantum secundi *b* mollis, cantum secundi ♮ duri. Hi enim cantus licet nominibus sic distinguatur, ad tres tamen principiales prius dicte reducuntur. Nam sicut octave vocis additio est quasi prime vocis repetitio propter ipsam dyapason ut dicantur ex hoc esse septem discrimina vocum, sic rationabiliter factum est ut in octavis vocibus consimilis iteretur cantandi modus qui in primis fiat observatus. Ut sicut voces octave dyapason resonantes dicuntur consimiles, sic per consimilem decantentur modum; propterea sicut de gamma ut per ♮ durum decantatur cum vocibus illius solfationis; similiter est ut de G gravi, que octava est a priori, distans per dyapason per eumdem decantatur modum cum vocibus sibi annexis, et eodem modo ut de G gravi, que octava est a priori *g* acuta, et per eamdem rationem ut de C gravi et de *c* acuta per eumdem modum decantantur, id est proprium cantum vel per naturam.

Consimiliter ut de F gravi et de *f* acuta per consimilem decantantur modum qui dicitur per *b* molle, alioquin etiam si essent septem distincti modi cantandi quare sub eadem littera non ponerentur septem voces in aliquibus clavibus. Sunt insuper quidam dicentes duos modos debere sufficere, eum scilicet qui est per ♮ durum et eum qui est per *b* molle. Dicunt enim cantum per naturam esse superfluum et vanum, cum alii duo cantus naturales sint; sicque ponunt quod cantus per ♮ durum oriatur tam in G quam in C, qui vero per *b* molle, in F; sed tacta positio non videtur rationabilis, primo quia nihil mutatur in se ipsum, sed secundum tactam opinionem hoc contingeret ut cum in C gravi *fa* mutaretur in *ut*, vel e contrario cum ille due voces per eumdem cantentur modum, scilicet per ♮ durum, et similiter in D gravi *sol* in *re* vel e converso, et in E gravi *la* in *mi*, et e converso. Secundo quia tunc in nulla clave deberent tres poni voces, cum duo tantum sint modi cantandi et in aliquibus, ubi sunt due, una tantum quibus modus unus respondet cantandi. Tertio quia voces illius solfationis non possunt convenienter cantari per aliquod *b* nec durum nec molle, quibus in suo processu nullum occurrit *b*; tales sunt ille que ortum habent a C gravi vel acuto. Quarto quia duo cantus similes immediate disponerentur in gammate. Convenientius autem videretur si non essent nisi duo modi cantandi; quod alternatim unus post alium poneretur.

Hoc autem esset non modicum gammatis dispositionem corrumpere, quia ubi ponitur natura, poneretur *b* molle, et ♮ durum ubi nunc *b* molle, si tot essent *ut* in gammatis dispositione quot sunt modi et in eisdem litteris, essetque *b* molle ter in manu, et ♮ durum quater. Tres igitur sunt proprietates cantuum vel modi cantandi jam dicti, quorum unus a natura denominatur, non quia alii duo naturales sint, cum eisdem utantur vocibus eamdem inter se dispositionem habentibus sic et ille, sed quia continent tetracordum finalium, in naturalibus principalibus sepius et regularibus cantus finiuntur. Unde

Digitized by Google

dicunt aliqui quod cantus qui est sine aliquo *b*, naturalis dicitur, quia omnis cantus naturalis et regularis in ejus confinio principium habet et finem, et quidquid sit de principio de fine satis concorditer, hoc verum est. Hunc etiam modum cantandi vocant aliqui proprium cantum, quia tale nomen, ut dicunt, primo sibi fuit ab auctore impositum. Tacti modi cantandi proprietates dicuntur vel differentie, quia per illos voces simul posite et que a distinctis ita oriuntur, distinguuntur et differre dicuntur. Nam cum plures et distincte voces sub eadem posite littera sint equales et unisone, sicut *la*, *mi* et *re*, in *a* acuta omnes sicut in nominibus distinguuntur; sic et in alio aliquo. Et hoc est in tactis distinctis modis cantandi; cantatur enim ibi *la* per naturam secundum *ut* de C; *mi* per *b* mollem secundum *ut* de F; sed *re* per ♮ durum secundum *ut* de G.

Et consimili modo intelligendum est de distinctis vocibus in aliis positis clavibus. Ex his etiam videri potest quare in tribus primis litteris et in ultima sunt sole voces, quare in quarta due, in quinta due, in sexta due, in septima due, in octava vero, que est G gravis, tres, et in nona tres; et sic de ceteris similiter, et octo vocum litteris assignatarum disponuntur ordines modorum illorum cantandi per quos cantantur voces ille.

CAPITULUM LXV.

De vocum inter se regularibus mutationibus.

In tractando de vocum regularibus mutationibus, primo quid sit mutatio videatur, demum qui et quot sunt modi mutationum, vel quot species, que voces invicem sint mutabiles et que non. Mutatio regularis, ut hic sumitur, est distinctorum vocum per diversos modos decantatarum equalium vel unisonantium ad ascendendum vel descendendum unius in alteram variatio. Mutatio regularis dicitur ad excludendam irregularitatem de qua postea dicetur. Distinctarum vocum dicitur, quia sola vox in se ipsam non mutatur, sicut nec idem in quantum idem in se ipsum vertitur. Et propterea in F, in A, in B, in $\frac{c}{c}$, non est mutatio, cum ibi sint sole voces et solus cantandi modus. Sicut enim in mutationibus variantur voces, sic et modi cantandi; in motu siquidem est mutatio termini a quo scilicet et ad quem sunt distincti. Ponitur autem ibi equalium vel unisonantium ad excludendum voces inequales quarum scilicet una altior et gravior est reliqua; et hec est potior causa quare in *b fa*, ♮ *mi*, non est mutatio, cum voces ille per semitonium majus distent ad invicem, ut sepe dictum est; et per hoc, quod dicitur vocum equalium vel unisonantium satis datur intelligi, quod voces inter quas est mutatio simul cum eadem ponitur littera, non repetita et aliter figurata sicut sit in vocibus ipsius *b* ♮. Non enim dicitur ibi *b fa mi*, sed repetitur ibi sub qualibet voce et sub alia figuratione littera illa; non sic autem sit in aliis clavibus in quibus voces, etsi in nominibus distincte sint, equales tamen sunt, unde non dicitur E *la*, E *mi*; sed E *la mi*, et sic de ceteris. Cum autem dicitur ad ascendendum vel descendendum, tangitur causa finalis mutationis; nam cum sex sint voces, si supra illas procedere volumus ascendendo vel sub illis descendendo, oportet unam in alteram variare. Cum enim in C *fa ut*, non possit quisquam per vocem, que est *fa* ultra vocem tertiam ascendere que est *la*, ut valeat ad quartam vel quintam procedere, oportet mutare *fa* de dicta clavi in *ut* ejusdem clavis vel littere. Quod si ab *ut* tacte clavis vult quis inferius descendere, oportet dictam vocem in *fa* variare que ejusdem clavis est. Prima tactarum mutationum est ad ascendendum cum dicitur *fa ut*, alia ad des-

Digitized by Google

cendendum cum e converso dicitur *ut, fa;* et eodem modo intelligendum est de mutationibus in aliis clavibus ubi plures voces sunt et equales; omnes enim sunt vel ad ascendendum, vel ad descendendum. Posset etiam dici quod nonnulla causa mutationis vocum est variatio tactorum contandi modorum; sed prior causa potior est. Species mutationis generaliter loquendo due sunt, quia omnis mutatio ad ascendendum sit vel ad descendendum. Alio modo specialius ponunt aliqui species octo mutationum quarum quatuor sunt ad ascendendum, quatuor ad descendendum, quia mutatur *re* in *ut* et e converso, *mi* in *re* et e converso, *sol* in *fa* et e converso, *la* in *sol* et e converso. Sed hi considerant mutationes tantum inter voces proximas et immediatas, inter quas esset tonus, si inequales essent, non inter quartas vel quintas inter quas dyatessaron est vel dyapente, si essent inequales.

Ad illas autem si inspiciamus, una cum predictis inveniemus XVIII mutationum species; novem ad ascendendum et novem ad descendendum. Et hoc tripliciter ostendi potest: primo a termino a quo incipit mutatio, id est a voce que in aliam mutatur; secundo a termino ad quem, id est a voce in quam fit mutatio; tertio ab utroque. Primum sic patet: in voce que est *ut* mutari potest *re* dicendo, *ut, re;* item *sol* dicendo *ut, sol.* He tres mutationes ex parte termini non distinguuntur cum ad eamdem terminent vocem; sed ex parte principiorum a quibus ille incipiunt mutationes, id est adversus vocibus que in eamdem variantur vocem. Item in *re* mutari possunt quatuor voces que sunt *ut, mi, sol, la.* Item in *mi* due voces possunt mutari, id est *re* et *la;* in *fa,* due scilicet *ut* et *sol;* in *sol,* quatuor id est *ut, re, fa* et *la;* in *la,* tres que sunt *re, mi, sol.* He mutationes a principio a quo distincte XVIII sunt, quia si ipsarum distinctio sumatur a termino ad quem totidem invenientur, et hoc sit patet: Si tres voces mutabiles sint in aliquam vocem, e converso vox illa mutabilis erit in illis tribus, ut vox que est *ut* mutabilis est in *re,* in *fa,* in *sol.* Et he mutationes in parte terminorum ad quem distinguuntur, sicut ille que sunt e converso ex parte principiorum a qua distincte sunt; et eodem modo intelligatur de aliis, id est de vocibus in quas mutari potest *re* que sunt quatuor, scilicet *ut, mi, sol, la;* et in quas mutari potest *mi,* id est *re* et *la;* in quas *fa,* id est in *ut,* in *re,* in *fa,* in *la* et in quas *la,* quia in *re,* in *mi* et in *sol.* Et hic etiam XVIII continentur vocum mutationes; et si has vellet quis a precedentibus distinguere, essent XXXVI mutationes.

Item tacte mutationes quasi simul ex parte utriusque terminum distingui possunt. Sic mutari potest *ut* in *re,* et e converso, dicendo *ut re, re ut.* In *fa* et e converso, in *sol* et e converso. Item *re* mutabilis est in *mi* et e converso, in *sol* et e converso, in *la* et e converso. Item mutari potest *mi* in *la,* et converso. Item variari potest *fa* in *sol,* et e converso. Item verti potest *sol* in *la,* et converso; et hic etiam XVIII reperiuntur mutationes. Si vero curiose velimus inspicere quotiens quelibet tactarum mutationum reperiatur in gammate, invenimus ibi LII mutationes. Nam mutatio ipsius *ut* in *re,* et e converso, in duobus reperitur locis, id est in G gravi et in *g* acuta, sic habemus quatuor mutationes. Item mutatio ipsius *ut* in *fa* et e converso, in quatuor locum habet litteris que sunt C tam gravis quam acuta; F tam gravis quam acuta, et sic jacent ibi mutationes octo. Item mutatio ipsius *ut* in *sol* et e converso, in tribus continetur litteris, quia in G tam gravi quam acuta, et in C acuta, et hic sex habentur mutationes, sic jam habemus XVIII mutationes. Item mutatio ipsius *re* in *mi* et e contrario, in duabus stat litteris que sunt *a* tam

acuta quam superacuta et LX quatuor sunt mutationes. Item variatio ipsius *re* in *sol* et e converso, quatuor habet loca, id est D in regula et *d* in spatio, et G in spatio et in regula, sic octo. Item mutatio ipsius *re* in *la* et e converso, reperitur in *a* tam acuta quam superacuta, et in *d* acuta, sic sunts ex. Item mutatio ipsius *mi* in *la* et e converso, locum habet in E tam gravi quam acuta et in *a* tam acuta quam superacuta. Item mutatio *fa* in *sol* et e converso reperitur in C tam acuta quam superacuta, adhuc mutatio ipsius *sol* in *la* locum habet *d* tam acuta quam superacuta.

He mutationes sumpte sunt LII, sic patet que mutationes sunt ad ascendendum, quantum ad extremas voces que sunt *ut* et *la*, et que ad descendendum. Patet etiam hoc de mediis vocibus in quantum mutantur in tactas extremas voces vel e converso, et ibi XII species tanguntur mutationum quarum sex ad descendendum et sex ad ascendendum. Et cum non sint nisi XVIII mutationum species, non restant nisi sex et ille competunt vocibus mediis ut inter se conferuntur. De illis autem tres sunt ad ascendendum ut ea qua mutatur *sol* in *re*, dicendo *re, sol*, et ea qua vertitur *mi* in *re*, dicendo *mi, re;* ea etiam qua convertitur *sol* in *fa*, dicendo *sol, fa*. Tres autem ille converso sunt ad descendendum ut ea qua vertitur *re* in *mi*, dicendo *re, mi;* ea que dicitur *re, sol;* et ea insuper qua mutatur *fa* in *sol*, dicendo *fa, sol*. Generaliter autem dici potest quod omnis mutatio que terminatur in vocem cui amplior competit ascensio quam illi que in illam mutatur ita quod si essent unius et ejusdem solfationis, altior esset illa vox que principium est quam illa que est terminus illius mutationis. Talis, inquam, mutatio fit ad ascendendum : hoc igitur modo mutatur in vocem que est *ut, re, fa* et *sol*. Item in *re* secundum istum modum mutantur *mi, sol* et *la*. Item in *mi* secundum hunc modum mutationis utitur *la*. Adhuc secundum tactum modum convertitur *sol* in *la* et *la* in *sol*. Hi sunt novem mutationum modi omnes ad ascendendum e converso dico quod omnis mutatio terminata in vocem cui major competit dispositio quam illa que inchoat illam. Talis, inquam, mutatio fit ad descendendum, convertitur *ut* in *re*, in *fa* et in *sol*. Item secundum tactum modum mutatur *re* in *mi*, in *sol* et in *la*. Item secundum predictum modum vertitur *mi* in *la*. Adhuc secundum modum pretactum variatur *fa* in *sol* et *sol* in *la*. In omnibus autem tactis mutationibus non solum vox in vocem, sed modus cantandi in alium convertitur modum. Et he quidem mutationes modo qui sequitur describuntur :

Digitized by Google

FIGURA DE MUTATIONIBUS VOCUM.

Cantus per ♮ quadratum Tonus *Ut* Gamma *Non est mutatio.*	*nus* ♮ *quadratum* Tonus Re *A* Non est mutatio.	nus ♮ quadratum Semitonus *Mi* ♮ *Non est mutatio.*	*tonum* ♮ *natura.* Tonus Fa Ut *C* Fa Ut Fa Ut Ut Fa Mutatio.
nus ♮ *natura.* Tonus Sol Re *D* Sol Re Sol Re Re Sol *Mutatio.*	nus ♮ natura. *Semi*- La Mi E La Mi La Mi Mi La Mutatio.	*tonum* natura *b molle.* Tonus Fa Ut *F* Fa Ut Fa Ut Ut Fa *Mutatio.*	nus *natura b* ♮. Tonus Sol Re Ut G Sol Re Ut Sol Re Re Sol Sol Ut Ut Sol Fa Ut Ut Fa Mutatio.
nus *natura* b. ♮. La Mi Re A La Mi Mi La La Re Re La Mi Re Re Mi *Mutatio.*	♭. ♮. Fa Mi ♭. ♮. Fa Mi Non est mutatio quia voces sunt equales.	♭. ♮ natura Tonus Sol Fa Ut C Sol Fa Fa Sol Sol Ut Ut Fa *Mutatio.*	nus ♭. ♮ *natura* Tonus La Sol Re *D* La Sol Sol La La Re Re La Sol Re Re Sol Mutatio.
nus ♮. *natura.* Semitonus La Mi E La Mi La Mi Mi La *Mutatio.*	tonum *natura* ♭. Tonus Fa Ut *F* Fa Ut Fa Ut Ut Fa Mutatio.	nus. Natura ♭. ♮. Tonus Sol Re Ut G Sol Re Re Sol Sol Ut Ut Sol Re Ut Ut Re *Mutatio.*	nus *natura* ♭. ♮. La Mi Re *A* La Mi Mi La La Re Re La Mi Re Re Mi Mutatio.
♭. ♮. Fa Mi ♭. ♮. *Non est mutatio quia voces non sunt equales.*	♭. ♮. Tonus Sol Fa C Sol Fa Fa Sol Mutatio.	nus. ♭. ♮. Tonus La Sol d d La Sol Sol La *Mutatio.*	nus. ♮. *La* *a* *e* La Non est mutatio quia hoc est sola vox.

Digitized by Google

CAPITULUM LXVI.

[De vocum inter se mutationibus irregularibus.]

Vocum irregularis mutatio tunc fieri dicitur, quando vox in vocem mutatur que illi secundum convenientem prius tactam vocum in gammate dispositionem minime sociatur, ut si vox mutetur in sibi tertiam scilicet *ut* in *mi* vel e converso; *re* in *fa* et e converso; *mi* in *sol* vel e converso; *fa* in *la* vel in converso; *ut* in *la* et e converso. Et generaliter loquendo irregularis mutatio et quocienscunque vox alicujus clavis mutatur in vocem alterius clavis sibi non conjunctam secundum prius tactas vocum gammatis conjunctiones *ut, si, fa,* de C gravi mutetur in quamcumque aliam vocem quam in *ut* vel e converso, vel *re* de D gravi in aliam quamcunque quam in *sol* et sic de aliis. Sunt enim quedam voces que in prius tacta regulari vocum gammatis dispositione simul nunquam componuntur in unisono et cum eadem littera, ut voces tertie, voces sexte et *fa* cum *mi;* et de illis generaliter verum est quod nunquam una illarum irregulariter mutatur in aliam. Alie sunt voces secunde que alicubi simul sociantur, sed raro sicut *ut* cum *re;* in locis duobus, id est in G gravi et acuto *re* cum *mi;* in tribus scilicet in *a* acuto et superacuto et in *d* acuto *fa* cum *sol;* in duobus id est in c acuto et superacuto; *sol* cum *la* in duobus, quia in *d* acuta et superacuta non est vis si tacta litterarum nomina nunc in neutro, nunc in femineo ponantur genere. Sic enim illis utentur actores, ut per respectum ad nomen elementi neutra sint ad nomen littere feminina. Tacte voces ubi invicem conjunguntur, regulariter inter se mutabiles sunt, non alibi. Hec igitur invicem se consecuntur ut ubi est irregularis vocum, ibi irregularis est vocum conjunctio. Vocatur autem irregularis mutatio falsa mutatio, propterea quia vox mutatur in vocem que sibi non vere, sed false conjunguntur; vocatur et falsa musica, quia vadit contra regularem vocum in gammate dispositione. Ex his patet quod descendens a *mi* de *b*, ♮, per tonum et semitonium falsam committit musicam, quia oportet tunc ut cum *mi* in unisono jungatur, *sol* mutetur, quia *mi* in *sol* dicendo *mi, sol, fa, mi.* Hoc autem faciunt quidam cantores in mediatione toni quarti a *mi* de *b*, ♮, per tonum et semitonium descendentes. Similiter falsam committunt musicam, quia a *la* de *e* acuta descendunt per tonum et semitonium, quia oportet ut cum dicta *la* ponant *sol, ut,* fiat descensus per tonum cum semitonio que est inter *sol, mi,* vel *sol, fa, mi;* non inter *la, fa,* vel *la, sol, fa.* Tactam falsam musicam incurrunt quidam cantores in finali mediatione toni septimi in simplicibus psalmis, ut tangetur infra; et qui tactis irregularibus utuntur mutationibus, cantu falso utuntur. Dicunt autem aliqui mutationem irregularem esse, cum est processus supra vel infra immediatus ad sextam septimam vel octavam vocem. Ad sextam ut in « Seculorum » tertii toni finis antiphonarum ejusdem toni quantum ad ascensum et quantum ad descensum in prosa illa: « Veni Sancte Spiritus », ubi dicitur:

Cellitus lucis tue.

ad septimam, nota in eadem prosa ubi dicitur:

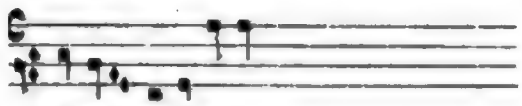

Innoxium lava.

Digitized by Google

ad octavam, in tacta prosa, ibi :

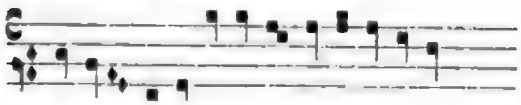

Solatium o lux beatissima.

Sed illi improprie sumunt mutationem, cum mutatio sit vocum equalium vel unisonantium unius in aliarum variatio. Non feci autem mentionem de processu ad nonam vel decimam vocem immediate, quia in cantu plano ecclesie nullus ultra dyapason ascendere debet immediate vel descendere. Etiam, secundum Guidonem, non sunt nisi sex vocum conjunctiones, quarum ultima est ad quintam per dyapente. Sed cum duplex sit musica plana et mensurabilis, irregularis vel falsa mutatio vaditur contra planam musicam quia musica plana tali mutatione et cantu qui ad aliam sequitur, non utitur, cum obviet regulari dispositione monocordi quam observare nititur. Sed tacta irregularis mutatio non sic vadit contra musicam mensurabilem que respicit plures voces simul prolatas et aliquam concordiam inter se habentes, ut si quis a *mi* de *b*, ♮ supra vult habere vocem dyapente resonantem, oportet ut tacta falsa utatur mutatione ponendo *mi* cum vocibus ipsius *f* acute, et ibi cantando quasi per ♮ durum, et mutando semitonium in tonum; quia voces ipsius *f* acute que sunt *fa* et *ut*, per semitritonum distant a *mi* de *b*, ♮. Superat autem dyapente semitonium, quantum tonus superat minus semitonium, id est in semitonio majori, et consimiliter est in aliquibus aliis ipsius gammatis locis. Ut ergo possit ubique haberi dyapente de quinta ad quintam sub vel supra, expedit tactas facere mutationes. Ille igitur etsi dicantur false, quantum ad planam musicam, non tamen quantum ad musicam mensurabilem. Ideo in aliquibus instrumentis, ut in organis quasi ubique tonus dividitur in duo semitonia inequalia, ut plures ibi fieri possunt concordie.

CAPITULUM LXVII.

[De vocum inequalium conjunctione in quodam generali.]

Supradictum est de vocum conjunctionibus cum monocordi litteris et inter se prout duo vel tres simul conjunguntur in equalitate et unisonantia. Nunc aliquid breviter tangamus de vocum inequalium inter se mixtione. Dico igitur quod vox alteri inequalis, quia altior vel gravior aut jungitur ad sibi proximam vel immediatam, quantum ad sex voces prius tactas; et tunc vel est tonus ut inter *ut* et *re*, inter *re* et *mi*; vel est semitonium ut inter *mi* et *fa* vel e converso; vel jungitur ad vocem sibi mediatam, et tunc vel ad tertiam ut sola vox inter illas mediare possit et tunc vel est semyditonus, ut inter *re* et *fa* et e converso, inter *mi* et *sol* et e converso, vel sit dytonus ut inter *ut* et *mi*; inter *fa* et *la* et e converso jungitur ad quartam vocem et fit tunc dyatessaron, ut inter *ut* et *fa*, inter *re* et *sol*, inter *mi* et *la* et e converso; vel fit tritonus ut inter voces F gravis et *mi* de *b*, ♮ acuta, et inter *fa* de *b*, ♮, acuta et voces *e* acute. Hec autem vocum conjunctio locum habere nequit in una et eadem sex vocum solfatione. Unde rarissime utendum est ea, quia rudis nimis est, sive voces ille successive proferantur, sive simul etiam cantantur. Semper per diversos modos cantandi aut jungitur vox ad sibi quintam, et fit dyapente ut inter *ut* et *sol*, inter *re* et *la* et e converso, vel semitritonus ut inter *mi* de B gravi et voces ipsius F gravis, et alibi, ut visum est libro secundo, nec umquam extreme voces semitritoni ad eamdem pertinent solfationem. De hac vocum conjunctione parum aut nihil loquuntur actores. Vel jungitur vox ad

Digitized by Google

sibi sextam, et fit tonus cum dyapente ut inter voces E gravis et *c* acute; et sic ulterius procedendo. Distincte sunt vocum conjunctiones que distinctas vocum inequalium important consonantias; et illarum consonantiarum voces cum inequales sint, semper distinctas respiciunt gammatis claves vel litteras; et cum de illis supradictum sit tum divisim quam conjunctim, et quotiens in gammate contineantur, de ipsis nunc breviter transeo.

CAPITULUM LXVIII.

[De vocum constitutionibus et formulis.]

Tangit autem Guido quasdam speciales vocum inequalium mixtiones, non quod a predictis sint alie, sed modo quodam speciali de illis tractat et constitutionum formas vocat de quibus trocaice sic loquitur : constitutionum formas breviter aperiam; aliquorum fit sonorum nominatur copula, cum intensio est sola vel contra remissio, de duobus erit sonis; prima constitutio et secunda fit de tribus; tertia de quatuor; quarta vero fit de quinque vocibus quibuslibet, quarum prima extat simplex, duplicatur altera; tertia varietates quatuor inclamitat; quarta octo sonat modis dyapente consonis, etc. Tangit igitur Guido quatuor vocum conjunctiones, quarum prima que constat ex duobus sonis inter quas alius non mediat sonus, non respicit tonum et semitonium; secunda que ex tribus constat sonis, respicit semidytonum et dytonum; tertia ex quatuor constans sonis concernit dyatessaron; quarta dyapente que quinque sonos continet. Harum prima simplex dicitur, quia non est multiplicabilis in plures cum se teneat inter voces immediate se habentes, nisi quod ibi attendi potest, cum est processus a gravi voce ad acutam, cum dicitur *re, mi*, vel *mi, fa*; vel remissio cum e converso dicitur *mi, re*, vel *fa, mi*. Secunda vocum constitutio duplex est, nam cum tres includat voces sibi proximas aut illas tres resonat, dicendo *re, mi, fa; fa, sol, la*, et e converso, vel solas extremas, cum dicitur *re, fa*, vel *fa, la* et e converso. Tertia constitutio quadruplex est, quia vel continet quatuor voces, cum dicitur *re, mi, fa, sol*, vel e converso; vel de quatuor vocibus tres tantum continet, et hoc fieri potest dupliciter uno modo quando habeat duas graviores voces, cum quarta obmittendo tertiam a gravissima cum, dicitur *re, mi, sol*, vel e converso; secundo quando vice versa obmittatur secunda vox a gravissima, et tres alie remaneant dicendo *re, fa, sol;* quartus modus est cum de quatuor vocibus duas tantum continet non quascunque, sed extremas, cum dicitur *ut, fa*, vel *re, sol*, vel *mi, la* et converso. Quarta autem constitutio octuplex est continet enim omnes precedentes que sunt septem et insuper unam superaddit; aut enim fit ex omnibus quinque vocibus dicendo *re, mi, fa, sol, la*, vel obmittitur una et fit ex quatuor et hoc tripliciter contingit fieri; quia vel obmittitur proxima acutiori que quarta est a graviori, cum dicitur *re, mi, fa, la*, vel obmittitur secunda a graviori sic : *re, fa, sol, la*, vel dimittitur intermedia, sic : *re, mi, sol, la*, vel dimittuntur due proxime graviori, sic : *re, sol, la*, vel e converso due proxime acutiori, sic : *re, mi, la*, vel dimittitur proxima a graviori et proxima ab acutiori sic : *re, fa, la*. Vel obmittuntur tres medie et remanent due extreme cum dicitur *ut, sol*, vel *re, la* et e converso. Non processit autem Guido ad alias ulteriores vocum mixtiones vel consonantias ut ad eas que sex voces includunt, que septem, que octo, vel plures. Suffecit enim sibi tangere varietates in sex consonantiis prius tactis, id est tono, semitono, dytono, semidytono, dyatessaron et dyapente, tam quia illis amplius in cantibus utimur, tunc quia, si ulterius processisset ad magnam

nimiam variatam intricationem et confusionem devenisset. In tactis autem formulis semper consonantie principalis cujus sunt ille formule voces ponuntur extreme, quia sine illis in vocibus intermediis non salvaretur illa consonantia; de tactis autem constitutionum formulis indistinctis libris Guidonis exempla reperiuntur distincta in monocordi litteris que dimitto, sed notis nostris talia ponuntur exempla :

Prima et simplex constitutio.

Secunda constitutio quantum ad semidytonum et dytonum, et hec est duplex.

Tertia constitutio continet dyatessaron, et hec est quadruplex ascendendo vel descendendo.

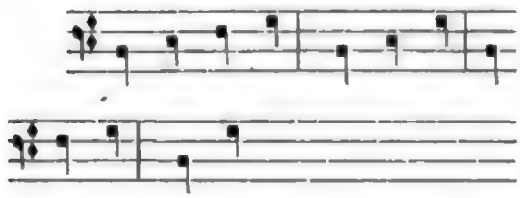

Quarta constitutio pertinet ad dyapente, et est octuplex, et de hac ponitur hic exemplum tam ascendendo quam descendendo.

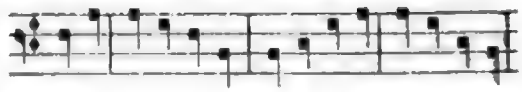

CAPITULUM LXIX.

[Alia quedam specialis vocum inequalium et consonantiarum secundum Guidonem conjunctio.]

Musica, secundum Guidonem expositoremque suum, est motus vocum, consistitque in quantitate atque in numero vocum simul junctarum; processus ab una voce ad aliam motus quidam est; ascensus et descensus quidam motus sunt; et hi ad inequales pertinent voces, cum quis ascendit de *re* in *mi* vel e converso descendit, et consimiliter in omnium inequalium vocum conjunctionibus ascensus est vel descensus. Et cum possit esse motus qui nec ascensus nec descensus est, ut ille qui est in spatio equali, non est omnino expers motus processus qui inter voces est equales. Sed ad presens, secundum Guidonem, loquendum est de motu vocum inequalium. Hic autem motus duplex est, unus quo vox voci sibi inequaliter conjungitur ad resonandum semitonium, semidytonum, sic de ceteris vocum inequalium consonantiis; alius quo non solum vox voci conjungitur, sed consonantia consonantie uni vel pluribus simili vel dissimili; simili, si tonus jungatur tono; semidytonus semidytono; sic de ceteris; dissimili, si tonus societur semitonio vel semidytono. Cum autem multi sunt motus vocum inequalium, unde proveniunt consonantie. Ad presens, secundum Guidonem, loquimur de illis sex que tacte sunt in precedenti capitulo, que ad quatuor formulas reducuntur constitutiones, ut sunt tonus, semi-

tonium, semidytonus, dytonus, dyatessaron et dyapente. Hic igitur videbitur qualiter hi motus inter se conjungibiles sint tam similiter quam dissimiliter. Horum autem motuum due generales sunt differentie, arsis scilicet et thesis; arsis id est elevatio cum dicitur *fa, sol*; thesis depositio cum e converso dicitur *sol, fa;* et hi motus inter omnes inequales voces locum habent. Junguntur autem arsis et thesis inter se quatuor modis, quia vel arsis arsi, id est elevatio elevationi, vel thesis thesi, id est depositio depositioni, vel arsis thesi, vel e converso thesis arsi. Rursus hi motus multipliciter variantur, quia fieri possunt ex similibus vel ex dissimilibus. Ex similibus junguntur arsis arsi, cum elevationes fiunt in similibus consonantiis; in tono, ut ibi:

Beatus.

Vel in semidytono, ut ibi:

Salve.

In similibus thesis thesi, ibi:

Jam lucis.

Vel fieri possunt tacti motus ex dissimilibus, quando ad invicem dissimiles junguntur consonantie, sive arsis jungatur arsi, sive thesis thesi, sive arsis thesi, et e converso. Item tales motus dicuntur dissimiles, quando unus illorum motuum plures vel pauciores habet voces quam alius, vel magis conjunctas aut disjunctas, ut in consonantia minori, ut puta in tono dicuntur voces magis conjuncte quam in majori, ut in semidytono, dytono vel dyatessaron, quia minus ad invicem distant voces in majori consonantia quam in minori. Item predicti motus, ut arsis et thesis invicem conjuncti, amplius possunt variari, quia aut unus est alio similiter aut dissimiliter prepositus; aut similiter vel dissimiliter prepositus; aut dissimiliter vel dissimiliter suppositus; aut similiter aut dissimiliter appositus; similiter vel dissimiliter interpositus; similiter et dissimiliter mixtus. Dicitur autem motus alteri prepositus similiter vel dissimiliter, quando, quantum ad cantum, prima consonantia inferior est alia sibi conjuncta; quantum ad hoc igitur arsis preponitur arsi similiter in exemplis prius positis « Beatus et salve », vel ibi « Ecce advenit ».

Thesis autem thesi preponitur similiter vel dissimiliter, quando in cantu prima consonantia inferior est alia sibi juncta; hoc modo thesis thesi similiter proponitur cum dicitur:

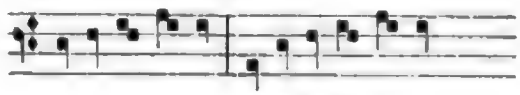

Galilei. Valerianus.

Arsis thesi, sic:

Tradi. Deo.

Thesi arsi:

Ecce nomen sancti cujus. Hec est virgo.

Digitized by Google

Dissimiliter ponatur arsis arsi :

Angelus.

Thesis thesi :

Hoc.

Arsis thesi :

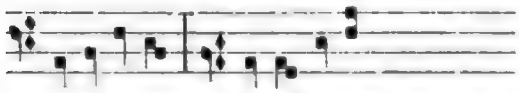

Quando natus.

Sequitur de suppositis. Videtur autem motus suppositus quantum ad cantum esse contrarius motui proposito, quia tunc motus motui supponitur, quando primus motus vocum in cantu altior est secundo. Arsis igitur arsi similiter supponitur, cum dicitur :

Ecce vox. Hi sancti.

Et in exemplis prius positis « Jam lucis ». Arsis thesi, cum dicitur :

Veni. Christe qui.

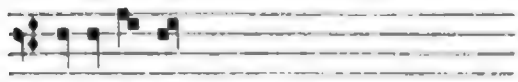

Genitrix Maria.

Sequitur de similiter suppositis. Suppositus arsis arsi dissimiliter in cantu, cum dicitur :

Filie. Ego sum qui sum.

Thesis thesi dissimiliter supponitur, sic :

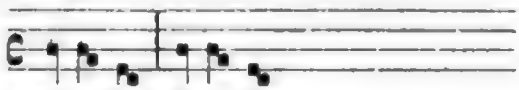

Ecce ancilla. Ecce ancilla.

Quatuor facies.

Arsis thesi :

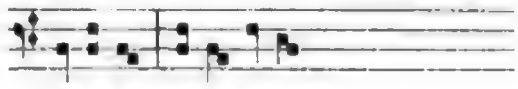

Timete. Solem.

Thesi arsi :

Venite. Veni.

Sequitur de motu apposito. Apponitur autem motus motui cum in eadem voce est unius finis et alterius principium ; apponitur igitur arsis arsi similiter, sic :

Nato Domino.

Thesis thesi :

Gloria.

Arsis thesi :

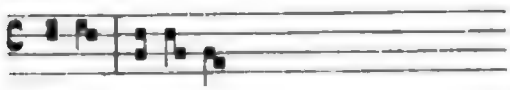

Honor.

Thesi arsi :

Rogamus te Domine.

Sequuntur exempla de dissimiliter appositis : apponitur arsis arsi dissimiliter, sic :

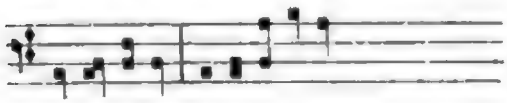

Thesi thesi :

Arsis thesi, sic :

O sapientia.

Thesis arsi, sic :

Rex autem. In excelsis.

Sequitur de motu interposito. Motus interpositus, secundum Guidonem, fit quando unus motus infra alium positus, et minus est gravis et minus acutus. De hoc Guidonis expositores sic loquuntur : « Motus interpositus necessario fit intensus et remissus in dyatessaron, tono aut semidytono ; in dyapente, dytono aut semidytono. Hic motus infra alium positus, cum fit minus gravis et minus acutus cum illo cui interponitur, non potest habere similitudinem in eadem consonantia, vel in numuro vocum, vel in eo quod utrique conjunctus est vel disjunctus. Alius expositor dicit, sic : « Interpositus « motus nunquam est similis ei cui interpo- « nitur, quia semper est minor illo, nisi in nu- « mero vocum interponitur ». Igitur arsis arsi, secundum hunc expositorem, in cantu communi versuum quinti toni, sic :

Talibus enim.

Thesis thesi, sic :

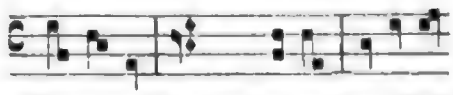

Jherusalem. Erat quidam medicus. Gloria

Et lux fulgebit.

Digitized by Google

Thesis arsi, sic :

Quid facimus.

Sed, si proprie de motu loquimur interposito, non videtur habere locum, nisi ubi ad minus sunt tres motus, vel ubi una vox vel plures in unisono inter duos ponuntur motus. Quid enim est interpositio, nisi alicujus inter duo vel plura positio, et hoc modo possit esse interpositio tam inter motus similes quam dissimiles tam equales quam inequales, prepositos, suppositos quam appositos ; et de his omnibus exempla multa reperiri possunt in libris de cantu, antiphonariis et gradualibus. De mixtis vel commixtis motibus, sic loquuntur Guidonis expositores : « Mixti motus « uno modo partim interponuntur et partim pro- « ponuntur, sic arsis arsi :

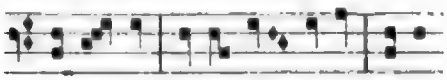

Venite. Nunc scio. Alle-

luia. Homo venit. Acci-

pe. Alleluia.

Alio modo mixti motus partim fiunt ex interpositis, partim ex appositis ; et hi non fiunt nisi junctis arsis thesi, partim interponitis et partim apponitis, sic :

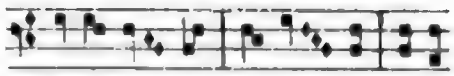

Quo progrederis. Ave. Agnus

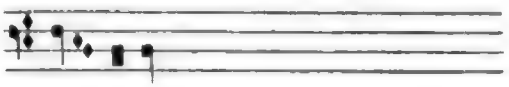

Dei.

Thesis arsi :

Quoniam ordo.

Alio modo mixti motus sunt ex partim interpositis et partim suppositis arsis thesi, sic :

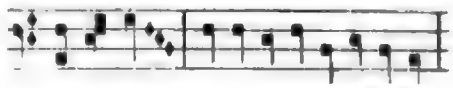

Ad inter. Dextra tua Domine.

Natione. Et

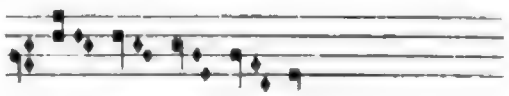

florebit.

Est igitur notandum, prout insinuant exempla posita a Guidonis expositoribus, quod motus interpositi et mixti aliquid sumunt de predictis motibus, et tamen distinguuntur ab illis, quia nec ex integro sunt propositi ; nec superpositi, nec ap-

Digitized by Google

positi; et illi motus, qui sunt arsis thesis, multo plures possunt recipere varietates, mixtiones et interpositiones ut in distinctis patet cantibus. Etiam illi motus ex omnibus surgere possunt vocum sex compositionibus ut sint aliqui partim ex propositis, partim ex suppositis, partim ex appositis similiter vel dissimiliter, id est secundum similes vel dissimiles consonantias, secundum varias qualitates laxatio, nunc per tonum, nunc per semitonium et per alias vocum tactas conjunctiones; nunc spisse, nunc plures ibi ponuntur voces, nunc rare, ibi pauciores. Spissior dicatur dyatessaron si habeat quatuor voces quam si tres vel duas; sic de ceteris. Nunc interrupte cum sole extreme alicujus consonantie ponuntur voces, quamvis plures includat. Adhuc augmenti et detrimenti varie sunt qualitates; nam, si elevatio vel depositio facta sit per tonum vel semitonium, potest augeri et fieri nunc per semidytonum, nunc per dytonum, nunc per dyatessaron, nunc per dyapente, ubi tacte consonantie locum habent, vel si facta sit per dyapente, minima potest fieri per omnes minores consonantias; et hec omnia insuper variabilia sunt per octo modorum varias qualitates. Nunc a finali unius, nunc alterius et neuma ascendens per dyatessaron cum vocibus suis potest habere locum, nunc in protho sub his vocibus *sol, fa, mi, re;* nunc in deutero cum vocibus que congruunt fini deuteri, que sunt *la, sol, fa, mi;* nunc in tritum sub his vocibus *fa, mi, re, ut;* nunc in tetrardum, si per tactas immediate voces descensus fiat a *e* acuta. Hec igitur et alie multe sunt non modo vocum, sed consonantiarum inter se conjunctiones quibus utuntur cantores et cantuum compositores. Qui igitur musicus vult esse practicus, qui cantare non jam tantum per usum, sed per artem desiderat, in variis prius tactis vocum et consonantiarum conjunctionibus a parte proferendis se habiliter et specialiter in juventute, quia qui nimis expectat rudis et quasi inhabilis efficitur in cantu.

Quidquid sit de musica theorica, diligenter igitur cantando sepe et sepius profera quis tactas varias vocum simplicium et mixtarum secundum arsim et thesim modulationes, nec ignoret voces repercussas seu unisonantes suis in locis convenienter decantare, et primitus in manus juncturis in quibus pueri primo instruuntur. Ut enim aliqui cantare sciant, primo suum gamma debent adiscere, et notas suas et voces et cantus in manus juncturis proferre, ibi suas solfationes multiplicare, sicque sit illis pro monocordo varia vocum in gammate dispositio, varia conjunctio, varia decantatio; noscit ibi cantandi modos, vocum mutationes, litteras vocum distantias et alia que ibi continentur prius tacta. Et cum in manu fuerit convenienter instructus et cantare sciverit et assignare in suo gammate ubi voces sui cantus locum habent, ad cantus in libris notatos accedat, ibi sepe et sepius se informet, cantus varios et distinctos addiscat, primo notas cantuum ruminando et solfaciendo sine littera, postea applicando ad litteram cantus. Inde cum fuerit magis instructus, cantet sine solfatione et cantando cantus litteram proferat per se et sine notis, ac si notas illius diceturi, nec hunc dimittat laborem, donec indifferenter cantus specialiter ecclesiasticos invisos et inauditos, quasi ex improviso et sine magistro secure decantare sciat, ut sit musicus practicus vel cantor dici mereatur. Videtur autem finis principalior musice practice vel de principalioribus cantus vel scire cantare; non enim qui varias vocum novit mixtiones, consonantiarum naturas, ipsarum proprietates, convenientias, differentias, naturales proportiones, etiam cantuum regulas musicus dici debet praticus nisi cantare sciat. Unde dicit Guido quod longe aliud est memoriter, id est speculative sapere quam memoriter canere.

Digitized by Google

Sunt enim aliqui sapientes qui multa sciunt et forte musicam theoricam, et tamen parum aut nihil cantare noverunt. Etiam de Boetio dicit Guido quod liber ejus non cantoribus, sed solis philosophis utilis est, quia principalius de musica tractat theorica, vel si tangat practicam, theorice tangit illam. Jam igitur de cantu de quo pluries mentio facta est prosequamur, et primo videbitur quid sit cantus, deindeque species ejus, que note cantuum et qualiter per illas cantus in libris notentur.

CAPITULUM LXX.

[Quid sit cantus et quid cantare.]

Cantus, secundum beatum Isydorum, tertio Ethymologiarum, capitulo quarto, est inflexio vocis. Sonus enim, ut ibidem dicitur, non inflexus, sed directus, continuatus et indistinctus tantummodo facit consonantiam aliquam. Inflectitur autem, secundum eumdem Isydorum, sonus vel vox per arsim vel thesim. Et est arsis, ut prius tactum est, vocis elevatio, thesis vocis depositio; et sic arsis est motus cujusdam intentionis et ascensionis in voce, thesis vero depositionis et remissionis. Conveniunt autem hi duo cantus vocum quia quilibet duas ad minus requirit distinctas voces et inequales quarum una altior vel gravior sit reliqua; sed distinguuntur tam ex parte principii a quo, quam termini ad quem, quia arsis incipit a voce gravi tendens in acutiorem cum dicitur *re, mi;* thesis vero et converso ab acuta procedit ad graviorem cum dicitur *mi, re*. Ubi ergo terminatur arsis, incipit thesis et e converso. Est igitur secundum hoc cantus inflexio vocis secundum arsim et thesim; cantare vero est vocem inflectere secundum arsim et thesim. Potest autem cantus generalius, sic describi: Cantus est apta vocum distinctarum prolatio; cantare est voces distinctas apte conjungere. Et secundum hoc unisonus qui voces requirit distinctas, equales tamen, non per arsim et thesim inflexas a cantu non excluditur, cum quis vociferando dicit: *re, re, re, re*. Nonne aves, pisces quidam et cycada cantant, et tamen unisonare saltem majori ex parte videntur; et tenor qui ex puris confectus et repercussus id est vocibus equalibus et unisonantibus cantus quidam dicitur. Non igitur unisonus excludatur a cantu, sicut nec a numero consonantiarum; sicut super libro secundo visum est secluditur. Sed quia in tactis descriptionibus cantus sumitur multum generaliter et simpliciter prout cantus solis vocibus istius vel illius consonantie potest uti et videtur magis proprie sumi cantus ut distinctus et plures respicit consonantias. Ideo cantum, quantum ad hoc, Guidonis expositor sic descripsit: « Cantus est consonantiarum debita conjunctio ».

Cantare est consonantias vociferando modo debito conjungere; hoc ergo modo cantus ex distinctis conficitur consonantiis, sicut consonantia vocibus ex distinctis; et sicut voces immediata sunt materia consonantie, sic consonantie ipsius cantus; et sicut consonantia quantum ad extremas suas voces, ex duabus tantum constat vocibus, aliquantum ad intermedias ex pluribus similiter et cantus aliqui ex paucioribus, aliqui ex pluribus sicut et consonantie secundum quod cantus minores sunt, longiores vel majores. Qui ergo vociferando non novit voces et consonantias convenienter conjungere, non novit cantare. Conficiuntur autem cantus principalius ex illis sex consonantiis de quibus mentio sepe facta est, id est semitonio, tono, semidytono, dytono, dyatessaron, dyapente; non sic ex aliis, quia voces illarum extreme amplius distant nec inter illas regularis cadit mutatio. Junguntur autem inter se tacte

consonantie in cantu multipliciter secundum arsim et thesim, ut est visum in precedenti capitulo. Ideo qui vult cantare, scire debet eas conjungere ac proferre prout in cantuum libris gradualibus et antiphonariis illas et alias viderit esse conjunctas. Ad hoc etiam ut quis cantare sciat, faciunt multa que prius tacta sunt de consonantiis, de vocum et litterarum dispositione in ipso monocordo vel gammate.

CAPITULUM LXXI.

[Cantus divisio.]

Cum cantus musicam respiciat instrumentalem vel sonoram, divisiones aliquas recipere potest supra libro primo tactas de dicta specie, ut quid sit quidam cantus armonicus, quid rithmicus, quid metricus. Item quidam sit simplex et modestus, quidam multiplex et lascivus; de quibus sufficiat illud quod est tactum supra. Sed principalius distingui videtur cantus in planum et mensuratum. Cantus planus est debita vocum et consonantiarum conjunctarum prolatio, non attendens vel observans circa illas certam temporis mensuram. Est enim duplex mensura; quedam que respicit vocum extremarum in consonantiis distantiam, ut quod amplius discant voces extreme in dyapente quam in dyatessaron, et in dyatessaron quam in dytono, et sic de consonantiis majoribus respectu minorum. Hec mensura bene pertinet ad cantum planum.

Alia est mensura temporalis, et hec est duplex quedam que circa voces et notas attendit certam et determinatam temporis morulam, ut quod talis vox vel nota unum tempus perfectum valeat vel imperfectum, illa duo, alia tres; et hec ad cantum pertinent mensuratum qui distinctas figuras insuper et nomina distincta in notis inspicit vel vocibus; alia que mensuram aliquam supra voces et successive prolatas inspicit ut quod una morosius decantetur quam alia. Et hec ad cantum pertinere potest planum, nam secundum Guidonis doctrinam vocum quedam sunt repercusse que bis, ter aut pluries iterantur; sine iteratione et remissione; quedam morose in quibus prolixior cadit temporis morula respectu aliarum admodum sillabarum longarum respectu brevium ut voces penultime ante pausas et ultime, nisi forte in psalmodia, in qua communiter ultime debent esse subitanee et sine protractione tam in circumflexionibus quam in punctis elevatis quantum etiam et in versuum psalmorum finalibus terminationibus; et hoc observari debet in omnium tonorum differentiis. Qui igitur cantum ignorat planum, frustra tendit ad mensuratum. Prius enim in cantu plano se debet quisque fundare; de hinc ad mensurabilem potest accedere. De cantu igitur plano primo prosequamur; infra vero libro septimo aliquid de mensurabili tangemus. Adhuc, antequam agamus de speciebus et modis cantus plani, de notis musicis quibus cantus notantur et de modo dicamus notandi; non enim valet quis in cantuum libris cantus decantare, nisi figuras vel notas quibus claves et voces designantur atque dispositionem illarum sive notandi modum cognoverit, sicut legere non valet qui litteras ignorat.

CAPITULUM LXXII.

[De notis et figuris cantuum musicis.]

Tractat Ysidorus, ut dictum est supra, de notis sententiarum, de notis vulgaribus, de notis jurium, de militaribus, de notis litterarum secrete

mittendarum. Agatur hic de notis musicis que sunt note cantuum, quibus utentur musici cantores et cantuum notatores ad representendam consonantiarum voces atque nervorum nomina quidnam aliud sunt note musice nisi figure quedam in cantu voces consonantiarum in monocordo vel gammate contentarum atque nervorum nomina vel clavium designantes. Veteres enim musici, ut ait Boetius, propter compendium scriptionis ne integra cordarum nomina necesse esset apponere, excogitaverunt notulas quasdam quibus nervorum voc abula sonique eorum notarentur, eosque per genera modosque divisere, ut non tantum carminum verba queque litteris explicarentur, sed melos quodque ipsum, id est ipsum cantum illis notulis signaretur ut in memoriam posterioritatemque duraret quantum ad cantuum libros Fuerunt autem successu temporis varie ac distincte notule : primo enim veteres musici litteris usi sunt pro notis ; secundo fuit quidam alius notandi modus per intervallorum designationes; adhuc tertio fuit aliud neumandi seu notandi genus a Guidone dicitur inventum, per quasdam figuras, que littere non sunt, per quasdam lineationes et distinctos colores. Primo igitur musici cantores litteris usi sunt pro notis tam grecis quam latinis. Et de grecis quidem sic loquitur Boetius : sane, inquit, quando dispositionem notarum grecarum litterarum nuncupationem descripsero, lector nulla novitate turbetur ; grecis enim litteris in quamlibet partem nunc in minutis, nunc etiam inflexis tota hec notarum descriptio constituta est; nos autem cavemus aliquid de antiquitatis auctoritate transvertere. Boetius igitur, qui fuit latinus, quia de Roma oriundus, grecis litteris pro notis usus est musicis, ut patet in tractatu suo de tonis ; et forsan simul tunc non tantum greci, sed quidam alii latini notis grecis usi sunt; et secundum quod tactum est supra, cuilibet numero duplex respondebat notula, quarum una supra aliam ponebatur ; et superior representabat nomen corde cui deserviebat, inferior vero sonum illius qui scilicet ex percussione corde illius resonabat.

Hoc autem Guido considerans in musica sua gamma posuit ad designandum primam cordam *ut* ad designandum sonum ejus; similiter posuit A capitale ad designandum clavem secundam que prima est secundum Grecos, et vocatur proslambanomenos; *re* vero posuit pro sono illius ; eodem modo ceteras claves composuit ex litteris et vocibus suis, ut est visum supra. Habebant autem greci non solum duplices notulas et distinctas pro singulis monocordi nervis, sed et pro distinctis modis vel tonis. Nam alias habebant ad representandum proslambanomenos in modo hypodorio, alias in hypofrygio sic in ceteris modis, ut est visum supra ; etiam pro cordis mobilibus que in tribus variantur generibus dyatonico, cromatico et enarmonico. Quantum ad quinque tetracorda distinctis utebantur notis, et cum numerus grecarum litterarum nisi aliqualiter diversificarentur, minime sufficeret ad omnes monocordi nervos in omnibus octo modis quantum ad duplices notas distincte representandos et notandos multipliciter grecarum litterarum figuras variaverunt. Nunc enim figure sunt directe, nunc jacentes, nunc suppine, nunc inferius, nunc superius disposite, nunc perfecte, nunc imperfecte figurate, nunc sine virgulis, nunc cum virgulis, una vel pluribus sunt formate, ut patet supra. Sic igitur antiqui litteris usi sunt pro notis. Qualiter autem per illas suos notarent cantus, videbitur postea. Sed cum ars de imperfecto tendat ad perfectum, ad imitationem nature Latini postmodum latinis litteris ceperunt uti pro notis, non omnibus, sed illis septem quibus una cum vocibus gammatis claves exprimentur ut sunt : A, B, C, D, E, F, G,

quantum ad claves graves quibus Γ grecum proponitur pro clavi addita, que est gamma ut; pro ceteris vero clavibus acutis et superacutis easdem acceperunt litteras, aliter tamen figuras, ut est visum supra.

Quod autem litteris illis usi sunt pro notis dicit Guido sic : note, inquit, in monocordo he sunt : in primis ponitur Γ grecum a modernis adjunctum, sequuntur alphabeti septem littere A, B, etc.; ut prius, et infra dicit idem Guido : notis ergo illis spretis quibus vulgus utitur, septem istas disce notas, septem his caracteribus A, B, etc. Sic ergo pro prima clave et voce ejus Γ grecum ponebatur, pro secunda et voce ejus A capitale, pro tertia B, pro quarta et vocibus ejus C. Et sic consequenter pro ceteris clavibus et vocibus earum litteras notando ponebant, quibus claves ille designantur; et ille notandi modus perfectior videtur quam ille qui per grecas fit notulas. Videtur etiam brevior facilior et clarior, tum quia littere latine ceteris sunt breviores faciliorisque figurationis, tum quia pauciores. Multitudo enim grecarum notarum quamdam inducere videbatur confusionem, intricationem et difficultatem. Secundum enim modum notandi per tactas litteras non duplicibus utimur notis pro qualibet clave, non aliis et distinctis pro quolibet modo vel tono, sed eisdem; non sic est de modo notandi qui per grecas fiebat litteras. Dico ulterius quod fuit quidam alius satis singularis et puto parum usitatus notandi modus per intervallorum, id est, consonantiarum designationes, id est, per quasdam litterarum conjunctiones que varia intervalla, hoc est, distinctas consonantias designabant. Et hoc neumandi modum Herimanus Contractus reperisse memoratur; fit autem hoc modo : *e* vocum equalitatem, id est unisonum designat; *s* semidytonum notat; *t* tonum demonstrat; *t* junctum cum *s* tonum et semitonium, id est, semidytonum representat, sic : $\frac{s}{t}$; sed *t* duplicatum, sic : $\frac{t}{t}$, dytonum demonstrat; D capitale dyatessaron protendit, sic : D; sed A dyapente demonstrat; cui si adjungas *s* semitonium cum dyapente notat, sic : $\dot{A}$; si autem ipsi A jungas *t*, sic : $\grave{A}$ designat tonum cum dyapente; quod si ipsi A jungas $\frac{s}{t}$, sic : $\overset{\cdot\cdot}{A}$, representat semidytonum cum dyapente; cui si jungas $\overset{\cdot\cdot}{\grave{A}}$, sic dytonum signat cum dyapente; sed si dyapason signare volueris, A et D capitale simul apponas, sic : $\overset{D}{A}$. Et consimiliter per tales compositiones cetere signari possunt consonantie. Horum autem signorum unumquodque absque puncto intentionem notat, cum puncto vero remissionem.

Tertio fuerunt alie invente notule musice a Guidone, ut dicitur, de quibus loqui videtur, ubi ait : « Causa vero breviandi neume solent fieri, que, si fiant curiose, habentur pro litteris. » Dicit autem de neumis illis, id est, notulis quod invente sunt causa breviandi, quia cantus illis notulis brevius notantur quam per litteras. Adhuc dicit quod habentur pro litteris, quia non habent figuras litterarum monocordi; tamen litteras representant et voces, sed non sufficiunt sine litteris, ut dicetur infra; requirunt etiam lineationes quasdam. Illarum autem notularum quedam sunt non quadrate; alie vero quadrate, et tam harum quam illarum quedam sunt simplices, ille scilicet que per se sumpte uni dictionis respondent sillabe; alie sunt inter se conjuncte, copulate vel ligate, cum plures note, non repercusse, uni dictionis respondent sillabe, que autem per se ponuntur, ut communius caudate sint cauda descendente in sinistro latere. Quantum ad non quadratas que tanto majores sunt et grossiores quanto corpus ipsius note majus est vel grossius, et tales quidem simplices notule a quibusdam vocantur virgule, vel si careant caudis puncta nominantur. Alique vero simul juncte

Digitized by Google

clines, alique quilismata vel podati nuncupantur. Sed hec nomina jam ab usu recesserunt; quadrate etiam notule, cum per se ponuntur communiter, etsi non semper, caudate sunt cauda descendente non a sinistris, sed a dextris. Si vero vel legentur ad invicem et sit ligatura descendens in cantu plano, prima semper caudam habet descendentem. Non sic est in cantu mensurato; alius enim est notandi modus in cantu mensurato et in plano, licet cantus mensuratus notis utatur quadratis. Unde deficiunt qui cantus planos illo modo notant sicut mensuratos. In tactis notulis multe reperiuntur variationes secundum vocum et consonantiarum atque sillabarum illis respondentium varias conjunctiones, prout in libris patet cantuum de quibus in speciali nunc dicimus. De notulis tam non quadratis quam quadratis ponetur exemplum cum tangetur modus notandi secundum tactas figuras, et de hoc statim in sequenti videatur capitulo.

CAPITULUM LXXIII.

[De modo notandi cantus planos secundum tactas notas.]

Quoniam ad hoc ordinantur note musice ut per illas consonantie ipsarumque voces, prout in monocordo vel gammate continentur ad perpetuam memoriam, in cantuum libris convenienter describantur et notentur, videndum breviter est qualiter, secundum tactas notulas, in libris cantus figurentur. Est autem advertendum quod sicut musici cantores et notatores successu temporis distinctis usi sunt notis, sic et distinctis notandi, etiam quantum ad easdem notulas, et quia in paucioribus via magis est brevis, procedatur. Notabitur hic unus et idem cantus satis brevis per tactas distinctas notulas, et consimilis modus in aliis intelligatur cantibus. Notabitur autem cantus ille, ut possumus, primo notulis grecis; deinde aliis adhuc tangentur duo modi notandi cantum illum, secundum grecas notas, quorum primus ex primo sumitur Boetii, secundus vero ex libro sumitur Guidonis. Et cum Boetius specialius nobis musicas tradat notas in modo lydio qui, secundum nos, est quintus modus vel tonus sive autentus tritus, accipiemus aliquem cantum quinti modi. Item cum Boetius duplicibus utatur notulis, superioribus scilicet et inferioribus, pro singulis nervis causa brevitatis non in quolibet modo notandi, illoe duplices accipiemus notulas; sed in primo sumemus superiores, in secundo inferiores. Igitur exempli gratia sequens sumatur antiphona:

Digitized by Google

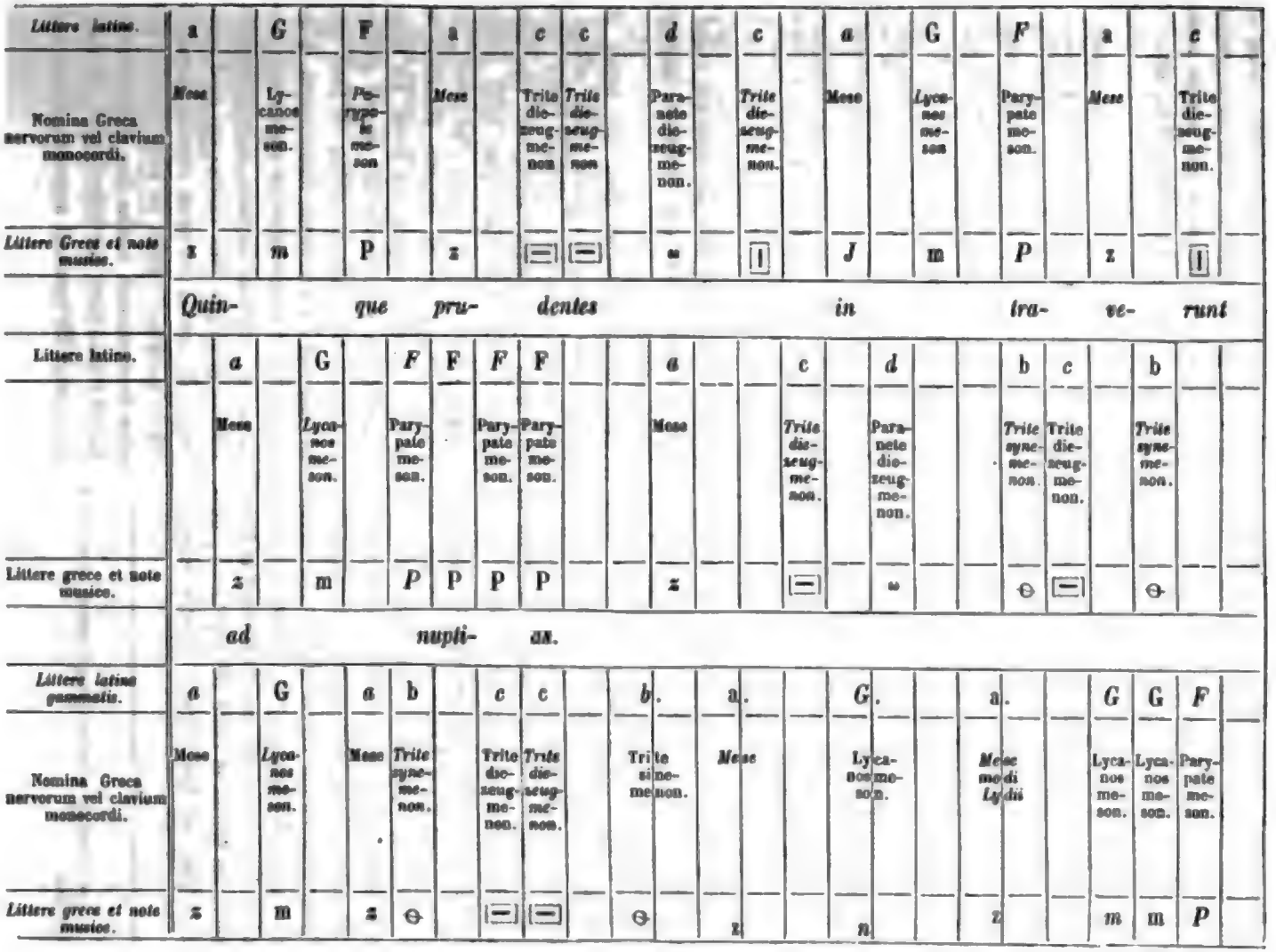

Digitized by Google

Consequenter idem cantus notetur aliter, quia per alias grecas notulas quas inferius subjam positis disponit Boetius, et his quidem, que percussionis dicuntur, respondent eidem nervi et eedem monocordi nostri latine littere, sicut et prioribus que sunt notule verborum secundum Boetium; addentur autem in hoc secundo modo notandi quedam lineales protractiones, sic:

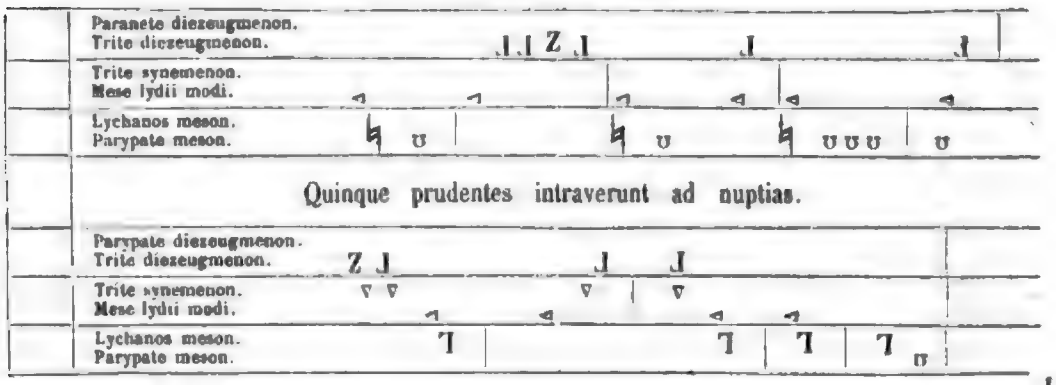

Sic igitur notatus est tactus cantus dupliciter notis grecis duplicibus. Consimiliter notari possent cantus alii qui nervos alios monocordi requirerent per notas grecas representantes nervos illos et ipsarum voces. Sumus autem usi in notando tactum cantum sex distinctis notulis in quolibet notandi modo, quia non tangantur ibi nisi sex nervorum distinctorum notule proprie, id est, ipsius paranete diezeugmenon qui altior est inter illos et est *d* acuta, secundum nos; trite diezeugmenon que est *e* acuta, secundum nos; trite synemenon, sed secundum nos *b*; prima nona mese cui respondet *a* acuta, secundum nos; lychanos meson qui nervus est G gravis, secundum nos et Guidonem; parhypate meson pro quo nervo F ponimus gravem. Sed notule tactorum nervorum pluries in cantu illo repetuntur, quedam plus, quedam minus; iteratur enim ibi paranete notula bis, trite diezeugmenon octies, trite synemenon quater, mese decies, lychanos meson species.

Est autem notandum quod ille notule ab invicem tono distant in primo modo notandi, inter quas una mediat cellula; dytono vero inter quas tres mediant; semidytono vero inter quas due. Ille vero inter quas nulla mediat cellula, vel sunt equales, seu repercusse, vel per semitonium vel ab invicem distantes; et illud ex doctrina sumptum est Boetii. Est etiam notandum quod in modis illis notandi quedam sunt quasi essentialia et quedam de bene esse ad majorem intellegentiam, distinctionem et decorem. Hoc enim essentiale est quod notule nervorum que computant illi cantui, disponantur supra sillabas dictionum illius cantus; sed quod apponuntur ibi nomina nervorum notarum illarum et littere monocordi nostri de bene esse est. Qui enim bene nosceret notulas illas et quos nervos habent representare, nec litteras monocordi nostri, nec nomina illa oporteret apponere, et tunc modi

1 Hoc exemplum et sequentia hujus capitali sic in codice figurantur.

illi notandi breviores essent et maxime primus. Adhuc forsan non est necessarium quod in illo modo notandi primo inter notulas fiat illa per cellulas distinctio que observatur ibi, et quod notule in coloribus distinguantur. In primo modo notandi notule supra sillabas equaliter disponuntur, non una supra reliqua, sicut fit in secundo modo notandi, nisi in equalibus vel repercussis, et ibi spatia vel intervalla inter lineas valorem habent linearum. Ulterius videndum est qualiter per alias notulas tactus notetur cantus. Sed non pono exemplum de notulis Heremanni, quia non video bene qualiter per notas illas cantuum voces ad determinatas sillabas dictionum alicujus cantus, et ad determinatas claves ipsius gammatis applicentur, qualiter et per illum modum sola vox notetur alteri non juncta. Unde modus ille notandi ceteris videtur imperfectior, confusior et incertior; puto ipsum parum fuisse usitatum. Dicitur tamen quod ille Heremannus unam cantilenam fecit in qua illis utitur notulis, et incipit sic: *e* voces unisonas equat, etc. Sed non vidi cantilenam, nec modum illum notandi.

Sed videamus modum notandi positum cantum per gammatis latinas litteras. Invenio autem in Guidone duplicem modum notandi cantus per illas litteras; et ille in parte tactus est in modis notandi per grecas litteras; nam unus modus disponit notas illas equaliter supra cantus dictionum sillabas, non unam supra aliam, non in distinctis lineis et spatiis; et secundum modum illum cantus positus lenitur et expedite notatur, sic:

a G F. *a c e d c.* *a* G F *a c.* *a* G F F F. F *a c.* *d b.* *c b a* G. *a b c.* *c b a* G. *a* G. G F.

Quinque pru- dentes intraverunt ad nuptias.

Hic notandi modus notulas equaliter disponit supra dictionum ipsius cantus sillabas, sicut prior modus notandi per grecas litteras. Sed ibi inter notulas grecas apponitur quedam cellularum distinctio, non hic; ibi nervorum ponuntur nomina; hic sole clavium littere latine. Est et alius notandi modus per tactas litteras qui utitur lineis et spatiis. Et secundum alium modum tactus cantus notatur, sic:

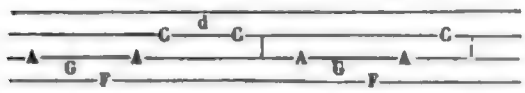

Quinque intraverunt

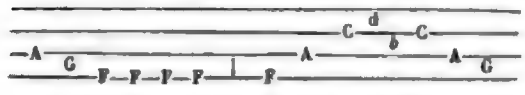

ad nuptias.

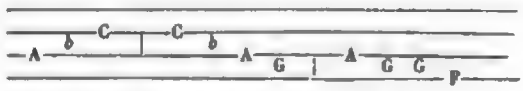

Hic modus notandi convenit cum secundo prius posito per litteras grecas, ut tam in hoc modo quam in precedenti littere sufficiunt pro clavibus et ipsarum vocibus. Primus autem horum modorum notandi paucioribus indiget; unde multum est expeditus, et puto quod perprius fuit usitatus quam secundus. Sed quia, secundum illum primum modum, omnes notule disponuntur equaliter, cum tamen voces, quas representant, sint inequales, fuit secundus adinventus modus in quo quedam ponuntur lineationes per quas signantur que voces equales sint, ut ille que in eadem linea vel in eodem spatio disponuntur; que vero inequales ut ille que in distinctis.

Et propterea secundus modus videtur perfectior et clarior. Hi modi cantandi cantus per litteras securi sunt multum et qui advertit et illorum habet usum, satis sunt clari; unde dicit Guido : solis litteris notare optimum probavimus, quibus ad discendum cantum nihil est utilius; si assidue utantur saltem tribus mensibus, etc. Et sic notatus est tactus cantus per notulas grecas et latinas; similiter et alii plani cantus notari possent per litteras illis competentes. Sed jam positus cantus figuris quibusdam notatur que littere non sunt, et primo minoribus figuris non quadratis, vel imperfecte quadratis, sic :

Quinque prudentes intraverunt

ad nuptias.

Deinde quadratis figuris idem cantus notatur, sic :

Quinque prudentes intraverunt

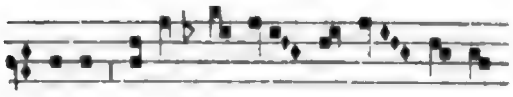

ad nuptias.

Consimili modo, secundum tactas notas, possent alii cantus notari. Sic igitur musicarum notarum varie tacte sunt species, modique varii notandi secundum illas. Videntur autem modi notandi per figuras tactas breviores et faciliores quam illi qui per litteras grecas vel latinas. Unde Guido postquam tetigit modum notandi per litteras, insinuans modum notandi per figuras ait : Causa vero breviandi neume solent fieri, que si fiant curiose, habentur pro litteris, hoc si modo disponantur littere cum lineis :

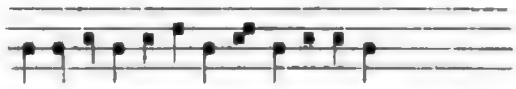

Spera in Domino et fac bonitatem.

In hoc autem modo notandi, secundum Guidonem, tria requiruntur littere monocordi affixe linearum capitibus, ipse linee et tacte figure quas neumas vocat, id est, notas. Unde neumare, notare vel cantare est; licet neuma alias multas habeat significationes. Adhuc in tacto modo notandi sive per notas non perfecte sive perfectius quadratas, intervalla, vel spatia valorem habent linearum. Unde Guido cum tetigit modum notandi per lineas et figuras de spatiis, sic loquitur : De hinc studio crescente inter duas lineas, vox interponatur una; nempe querit ratio variis ut sit in rebus varia positio. Adhuc, secundum doctrinam Guidonis, apponuntur quidam colores in tacto modo notandi per figuras qui habentur pro litteris ut per C ubique, sive sit in spatio sive in linea vel regula, color croceus; pro F, sive fuerit in regula sive in spatio, color rubeus, sive de minio, vel punctus in capite linee vel spatii; et ille due littere *C* et *F*, vel tacti colores ceteras litteras, vel claves secundum ordinem suum dant intelligere. De quibus Guido, sic loquitur : « Ut proprietas sonorum « discernatur clarius, quasdam lineas signamus « variis coloribus, ut quo loco quis sit sonus mox « discernat oculis, ordine tertie vocis splendens « crocus radiat. Sexta ejus F affinis sub minio « rubeat per colores, affinitas reliquis tribuitur. »

Intelligit autem Guido per tertiam vocem C gravem que tertia est inter latinas litteras; F vero gravis sexta. Quod si tacte littere vel colores de locis tollantur suis, linee nec non figure vel neume tacte nihil prosunt, sed sunt quasi cifre. Unde Guido : « Quod si littera vel color neumis « non apponitur, tales erunt qualis finem dum « non habet puteus, quamvis intus aque multe nil « prosunt videntibus. »

Qui vult ergo cantus sic notatos decantare, tamen principaliter observet primo ut sciat que neuma vel nota cui sillabe respondeat. Secundo, que fuerit in spatio vel in regula et quas litteras representant vel colores. Tertio, ut voces prout in ordine se consequuntur convenienter proferat, ut repercussas equaliter dicat. Dicuntur autem ille repercusse vel equisonantes que in eadem sunt linea vel in spatio eodem, nisi mutentur littere vel tacti colores; unitas enim linee vel spatii unitatem designat soni; non repercussas vero vel inequales modo debito decantet, prout distinctas includunt consonantias, semitonium, tonum, semidytonum, dytonum, sic de ceteris. Est autem notandum quod modum notandi per figuras non quadratas, usque ad hec tempora, tenent Allemanni quantum ad multas seculares ecclesias; quicquid sit de aliquibus, ponunt quoque pro C ubique colorem croceum, et pro F ubique colorem rubeum de minio, ceteras litteras protrahentes de incaustro nigro. Sed ecclesie Gallicane tam seculares quam claustrales illis jam non utentur notis, sed quadratis que ceteris perfectiores videntur et quibus usus sit in musica mensurabili. Et hi quidem in notando non distinctis utuntur coloribus, nec unquam in spatio lineam ponunt. Hoc enim superfluum videtur et quasi oppositum in adjecto ut spatio linea ponatur. Cum spatium et linea quasi ex opposito distinguantur, sic imparitas et paritas non lineatum et lineatum. Similiter inconveniens et superfluum videtur ut eidem linee duo colores deputentur cum unitas linee et coloris unitatem designet soni. Sed tamen ille notandi modus observat; ponit enim C gravi, que est in spatio, crocei coloris lineam, et in *c* acuta, que est in regula, linee nigre rubeam adjungit lineam. In *f* vero acuta, que est in spatio, lineam ponit de minio. Similiter in F gravi, que est in regula, linee nigre rubeam adjungit lineam. Et cum hic notandi modus duas monocordi litteras observet, id est, C et F, que tamen alias secundum suum ordinem dant intelligere, modus notandi per quadratas figuras, cum opus fuerit, tres observat, id est, C, F, G, per quas tamen alie monocordi littere dantur intelligi. Forsan autem illis tribus specialiter utitur ad denotandum tres cantandi modos; quantum ad C, eum qui dicitur fieri per naturam; quantum ad F, eum qui dicitur fieri per *b* mollem; sed G eum representat modum qui fit per ♮ durum vel quadratum. Hec de notis musicis modisque notandi cantus planos dicta sufficiant, de modis proprietatibus aliquibus vel speciebus cantus plani prosequamur.

CAPITULUM LXXIV.

[QUOD CANTUS SECUNDUM DIVERSAM MATERIAM ET HOMINUM DISPOSITIONES, DISTINGUUNTUR ET QUOD CANTUUM VARIETATES PER TONORUM CONDITIONES EXPRIMUNTUR]

Cum musica, quantum ad cantum planum, diversis hominum statibus conditionibusque se coaptet, recipiunt secundum hoc cantus plani varias proprietetas. Aliter enim componendi sunt cantus in rebus letis et prosperis, aliter in tristibus et adversis; aliter pro una gente, aliter pro alia; aliter pro juvenibus, aliter pro senibus. Unde musica secundum Isydorum quantum ad cantum interponebat non modo sacris, sed in

Digitized by Google

omnibus solemnitatibus, omnibusque letis vel tristioribus rebus. Ut enim in veneratione divina hymni, ita in nuptiis hymenei et in funeribus lamenta ad tybias canebantur; in conviviis vero lyra vel cythara circumferebatur; et in illis diversi continebantur modi cantandi et distincte cantuum proprietas. Itaque si juvenum rogatu cantum velis componere, si sibi placere debent, juvenilis sit et lascivus. Si senum, morosus sit et severitatem exprimens. Nam, ut ait quidam musice doctor, quemadmodum comediarum scriptor, si partes juvenis seni mandaverit vel partes luxuriosi adaptaverit avaro, subjacet derisui; quales apud Flaccum Plautus et Olosemius inducuntur. Ita reprehendi potest modulator, si in tristi materia salientem modum adduxerit, in jucunda vero lacrimabile. Providendum est igitur musico ut sic cantum temperet, ut in adversis rebus deprimatur, et in prosperis exaltatur. Hoc non tamen ideo dicimus quia necessarium sit semper sic fieri. Si qui tamen cantus tactas observant proprietates, laudabiliores sunt. Ut cantus in Resurrexione Domini quamdam exprimere videntur exaltationem et letitiam, patet hoc in invitatorio illo: « Surrexit Dominus vere alleluya », et in introitu misse: « Resurrexi », etc. In responsorio illo: « Sedit Angelus », et illo: « Christus resurgens »; illa autem antiphona: « Rex autem David », etc., non tantum in verbis, sed in cantu merorem significare videtur, similiter et cantus de mortuis. Unde in auctoribus per Hypolydium, qui est sextus modus, secundum nos querimonie frequentius decantantur; est enim sextus modus aptus ad tristabiles, et ad letos cantus similiter et alii modi. Quia igitur hujus modi varietates atque alie cantuum proprietates per tonorum conditiones exprimuntur.

De speciebus cantuum, qui modi vel toni dicuntur que restant dicenda compleamus. Cantuum enim varietas sive proveniat ex parte materie de qua sunt sive personarum et statutum de quibus sunt, sive leti sint et lascivi salientes et alii sive lugubres, graves, ponderosi et maturi ad aliquem modum reducitur. Sicut enim non omnium ora eodem capiuntur cibo, ita profecto non omnium aures eodem soni modo oblectantur; alios namque morosa et curialis vagatio primi toni recreat, alios rauca secundi gravitas rapit, alios severa et quasi indignantis tertii persultatio juvat vel delectat, alios adulatorius quarti sonus attrahit, alii modesta quinti petulentia ac subitaneo ad finalem casu moventur, alii lacrimosa sexti voce mulcentur; alii inimicos septimi salitus libenter audiunt; alii decentem et quasi matronalem octavi canorem diligunt. Quapropter qui cantum cupit componere, et si observare velit tactas proprietates, expedit ut sciat tonorum naturas, deliberetque apud se de quo tono illum vult facere, et postea illius toni proprietates observent quoad principium finem et processum. Alias quasi ydiota et inscius cantum componit, sicut mimi et joculatores et corearum pretentores, si dulciter cantent vel dulcem cantum componant; non hoc facit ars, sed naturalis ad hoc dispositio, sicut ait philosophus primo elenctorum; arguunt igitur omnes utentes sine arte, quia artificialiter traditum est.

CAPITULUM LXXV.

[De cantuum et tonorum regularibus distinctionibus.]

Quoniam de tonis vel modis diffuse supradictum est, de tonis hec pauca breviter summatimque tangenda sunt, ut ad memoriam ipsorum distinctio reducatur. Sicque ad ipsorum intonationem de qua modicum dictum est, convenientius veniatur; illa enim tonorum agnitionem et distinctionem persupponit. Quamvis autem ad perfecte judicandum de cantu quocunque,

cujus fuerit toni, diligens requiratur inspectio totius cantus principii scilicet medii atque finis, plus tamen valet ad hoc medii finis quam principii consideratio. Propterea regule que dantur et dabuntur de distinctione et natura tonorum mentionem faciunt de mediis et fine cantuum, non de principiis. Octo si quidem tonis, quatuor tantum regulariter deputantur fines; multo tamen plura principia; nam legitime primus modus et secundus in D gravi terminantur; tertius et quartus in E; quintus et sextus in F; septimus et octavus in G gravibus; sicque cum multe sint claves, he tamen a quibus tetracordum denominatur finalium. Dumtaxat dicuntur proprie et naturaliter finales, ut supra visum est; similiter cum sex sunt voces, id est, *ut, re, mi, fa, sol, la.* Illarum quatuor ut communes dicuntur finales scilicet *re, mi, fa, sol*, quia sepius in illis cantus finiuntur vel forsan, quia de ratione cujuscunque cantus est post se, non modo supra suum finem ascendere, sed sub eodem descendere, licet secundum majus et minus. Sub hac autem voce que ut quantum in se est, non fit descensus cum vocum sit infima et gravissima. Unde ad hoc ut sub illa descensus fiat, oportet ut in aliam mutetur vocem; ipsa etiam quantum in se nullum terminat ascensum, sed bene initiat. Item supra hanc vocem *la* quantum in se est, non fit ascensus, cum sit ipsarum sex vocum suprema, nisi in aliam mutetur vocem et hec vox etsi sit principium descendendi non tamen ascendendi. De cantibus autem in tactis extremis terminatis vocibus, cujus fuerint toni dicetur infra; de terminatis in aliis quatuor vocibus nunc loquimur.

Dicendum igitur quod cantus qui terminantur in *re* sunt primi vel secundi toni, et isti voci competit initiare illam speciem dyapente que communis est duobus illis tonis. Cantus qui terminantur in *mi* sunt tertii vel quarti toni, et vox hec principium est illius speciei dyapente que competit tonis illis. Cantus finientes in *fa*, quinti toni sunt vel sexti; cantus vero qui in *sol* finiuntur, septimi sunt toni vel octavi. Ex his patet tonorum imparium ab invicem distinctio, ut primi qui terminantur in *re* a tertio qui in *mi*, et illius a quinto qui in *fa*, et hujus a septimo qui in *sol*. Similiter et parium inter se, quia secundus finitur in *re*, quartus in *mi*, sextus in *fa*, octavus in *sol*. Sed ut appareat inter ipsos distinctio, due dantur regule: una naturam exprimit imparium, alia parium. Prima regula hec est: toni impares a suo fine regulariter intendi possunt ad octavam vocem secundum speciem dyapason, cui initiuntur, et de licentia ad nonam et sub suo fine ad proximam remitti possunt vocem; ut tonus primus finem habens in D gravi potest ad proximam consimilem intendi litteram, id est, ad *d* acutam et licentialiter ad *e* acutam; potest autem descendere ad vocem C gravem. Tertius modus secundum positam regulam potest intendi ab E gravi in *e* acutam et ultra de licentia in *f* acutam, remitti vero potest in D gravem; quintus tonus ab F gravi potest ascendere ad *f* acutam et licentialiter ad *g* acutam. Et secundum Guidonem vel non remittitur sub fine ab sibi proximam sub fine descendere. Septimus tonus intendi potest a G gravi in *g* acutam et de licentia in $\frac{a}{a}$ superacutam; remitti vero potest in F gravem.

Secunda regula talis est: toni pares qui plagales dicuntur, possunt intendi a suo fine ad quintam per dyapente. Secundum hanc igitur regulam secundus tonus a D gravi potest acui in *a* acutam, et de licentia potest tangere *fa* de *b* acuta, et potest descendere in A et de licentia in *Gamma ut*. Quartus tonus potest intendi ab E gravi in ♮ *mi* et de licentia in *c* acutam; descendere vero potest in B *mi* gravem et de licentia sub illa in proximam. Sextus tonus ascendere potest ab F gravi in *c* acutam, et de licentia in *d* acutam; descendere vero potest in C gravem et

de licentia in B *mi* gravem. Octavus tonus intendi potest a G gravi in *d* acutam et de licentia in *e* acutam; et similiter de cantibus indifferentialibus aliorum tonorum sentiendum est. Verum est quod nequiunt hic dari regule, sic trite quin in multis quassentur cantibus. Cantus contenti sub isto gradu tertio minus participant de perfectione quam illi de in aliis duobus gradibus. Unde ab actore « Questionum in musica » vocantur imperfecti, quantum ad plagales qui illos nec superius attingunt dyapente, nec inferius dyatessaron. Sed aliud est cantum dici imperfectum, ut hi de imperfectione loquuntur, et aliud ipsum esse irregularem. Hoc enim ad cantum regularem sufficit, quod debitum observet principium et finem et quod non nimis ascendat vel descendat.

CAPITULUM LXXVI.

[De tono cantuum terminatorum in *ut* vel in *la*.]

Visum de tono cantuum qui terminantur in *re, mi, fa, sol*, videndum est de illis qui in *ut* vel in *la* terminantur. Dicendum igitur quod cantus qui finiuntur in *ut* sunt quinti vel sexti toni, septimi vel octavi. Non primi vel secundi, tertii vel quarti, dico specialius quod si finem habeant in *ut*, de C vel F gravibus et in *c* acuta, quinti sunt vel sexti toni. Si vero cantus aliqui terminentur in Γ greca, quod visum non est, vel in G gravi, vel *g* acuta, septimi sunt toni vel octavi. Hec autem licet apparere possint ex Guidonis doctrina supraposita de vocum similitudine vel affinitate amplius tamen declarentur. Dixi cantus terminatos in *ut* de C gravi et acuta esse quinti toni vel sexti propter affinitatem ipsius *ut* ad *fa* que est vox finalis illorum tonorum cum qua sola jungitur in clavibus illis. Sicut enim *ut* tono et tono elevatur similiter et *fa*; sed secus est de *c* acuta, quia in illa jungitur *ut* non solum cum *fa*, sed etiam cum *sol*. Ideo dicerent forsan aliqui cantus terminatos in *ut* de *c* acuta, si sequantur legem tonorum imparium, esse quinti toni ratione ipsius *fa*, vel septimi ratione ipsius *sol*, et si legem tonorum sequantur parium, sexti vel octavi; videtur tamen quod tales cantus potius dici debeant quinti vel sexti toni quam septimi vel octavi. Primo quia *c* acuta, secundum Guidonem, dicitur clavis affinalis sicut ceteris tonis; secundo quia *sol* de *c* acuta cum cantetur per *b* molle, non sic naturaliter inest illi clavi sicut *fa*; ideo ibidem *ut* majorem affinitatem habet ad *fa* quam ad *sol*. Dico ulterius quod si quis cantus finiretur in gamma ut, esset septemi vel octavi toni; etiam in illis clavibus non potest compleri species dyapente cui innituntur hi toni, nisi *sol* ibidem mutetur in *ut*. Constat enim illa species ascendendo ex tono et tono, semitonio et tono. Dicebatur autem quod cantus qui finiuntur in *ut* non sunt primi toni vel secundi, tertii vel quarti. Et de tertio et quarto satis planum est cum *ut* nusquam simul jungatur cum *mi* que est vox finalis tertii toni et quarti. De *re* autem pro tanto patet quia eadem species dyapente ascendendo qui initiatur a *re* et competit tono primo et secundo non potest ab *ut* continuari; et propterea nullus cantus finiens in *ut* de G gravi vel acuta primi toni est vel secundi, licet ibi *re* locetur.

Nunc videndum est de cantibus terminatis in *la*, si qui sint cujus fuerint toni et dicendum quod sunt primi toni vel secundi, tertii vel quarti, non quinti vel sexti, septimi vel octavi. Primi vel secundi, tertii vel quarti, si terminentur in *a* acuta vel superacuta, quia jungitur in illis clavibus *la* cum *re* que est finalis primi toni et secundi, et cum *mi* que finalis est tertii et quarti. Si vero terminetur in E gravi, ubicunque reperiatur, tertii sunt vel quarti; non primi vel secundi, quia ibi *la* cum *mi*, non cum *re*

conjungitur vel per se ponitur ut in $\frac{g}{g}$ *la* que tertio vel quarto ascribitur tono in figura supra posita de clavium diversarum affinitate.

Quare autem cantus finientes in *la* non sint quinti vel sexti toni, satis clarum est, quia nusquam *la* cum *fa* conjungitur, que finalis est quinti vel sexti toni. Secus autem videtur de septimo et octavo cum *la* jungitur, cum *sol* in *d* tam acuta quam superacuta. Et tamen dicendum quod tales cantus potius essent primi vel secundi modi quam septimi vel octavi, propter affinitatem per dyapason ad D gravem que est proprie finalis primi modi et secundi; non septimi vel octavi propter affinitatem per dyapason ad D gravem que est proprie finalis primi modi et secundi, quamvis ibi *sol* ponatur. Etiam $\frac{d}{d}$ superacuta describitur tono primo et secundo in figura supraposita, cum tamen ibi *la* jungatur cum *sol*, non cum *re*. Sic igitur videtur esse judicandum de cantibus terminatis in *la*, si qui sint, ac finirentur in *mi* vel in *re*; sic de finientibus in *ut* ac si finirentur in *fa* vel in *sol*. Quod si sequatur legem tonorum imparium, ab illo impari denominentur cujus naturam amplius sequantur; et consimiliter fiat de his qui sequuntur legem tonorum parium. Si vero sint cantus indifferentes, de illis judicetur secundum doctrinam prius tactam. Adhuc cantus hujus modi si terminentur in clavibus tetracordi finalium, et non vadant contra ea que dicta sunt de cantibus regularibus, sunt secundum aliquem regularitatis gradum prius tactum, si alibi irregulares.

CAPITULUM LXXVII.

[De cantuum irregularitate.]

Dictum est in quodam generali de cantibus regularibus cujus fuerint toni, de cantibus irregularibus prout tonos respiciunt aliquid summatim dicamus. Et primo videatur quid sint cantus irregulares, et postea de tono ipsorum. Cantus irregulares, ut nunc de ipsis loquimur, sunt illi qui vadunt contra regulas de tonis prius tactas; et cum plura requirantur ad construendum quam ad destruendum ad actum bonum et virtuosum quam ad malum et vitiosum, quia virtus ex omnibus suis sit causis; vitium vero ex defecto alicujus circonstantie ad bonum actum requisite pauciora requiruntur ad hoc ut aliqui cantus dicantur irregulares quam regulares. Cum igitur ad hoc ut aliquis cantus dicatur regularis, quantum ad tonos requiratur ut observet debitum principium talis vel talis toni, debitum medium vel processum et debitum finem. Dicetur aliquis cantus irregularis ex defectu debiti principii, medii vel finis, unius istorum duorum vel trium. Ex obmissione debiti principii, quantum ad modernos, dicitur aliquis cantus primi vel secundi toni irregularis, si incipiat in E vel in G gravibus, dato quod non obviet positis regulis, quantum ad medium et quantum ad finem. Eodem modo dicendum est de cantibus tonorum aliorum quod dicuntur irregulares, si non incipiant in principiis tonorum illorum. Que autem sint alia principia dicetur postea. Dico ulterius illum cantum irregularem, quantum ad medium vel processum qui plus ascendit vel descendit quam sibi concedat regula, ut sint illi quantum ad tonos impares qui a fine suo nonam transcendunt et sub fine secundum. Quantum autem ad tonos pares, illi qui supra finem suum ultra sextam acuuntur et sub eodem fine gravantur ultra quintum. Cum enim irregularissimum sit ut tonus quilibet dyapason speciem cui innititur sub vel supra non exeat, sed in illa vagetur, in illa se teneat; sufficere sibi debet ut de licentia sub et supra unam tangat vocem. Item irregularis dicitur ille cantus qui duorum tonorum imparis scilicet et paris

Digitized by Google

proprietates observat, ut ille qui supra suum finem ultra sextam exaltatur et sub fine ultra secundam deprimitur. Quod si qui cantus obtineant duos fines, ut terminentur primo in propria finali et postmodum in affinali, vitium et irregularitas quedam est; sic sunt quedam *Alleluia* et quedam *Responsoria* in aliquibus ecclesiis; et illi secundum antiquos cantus sunt transpositi de quibus supratactum est.

CAPITULUM LXXVIII.

[De tono cantuum irregularium.]

Licet dictum est quosdam cantus esse irregulares, non est tamen tenendum quin alicujus sint toni; quia, etsi vadant contra regulas prius tactas, sunt tamen veri cantus determinatos processus et fines habentes ex veris et ex eisdem ut cantus regulares confecti consonantiis. De ipsorum igitur tono primo loquimur generalius ipsis applicantes regulas prius tactas, deinde aliqualiter specialius de ipsis loquemur. Dico quod omnis cantus regularis vel irregularis qui alicujus toni debet dici, si convenienter terminetur finaliter in *re*, ubicunque reperiatur vel cum quacunque monocordi jungatur littera, primi toni est vel secundi. Ista enim est vox finalis primi toni et secundi, initialque primam speciem dyapente que his duobus tonis communis est. Dixi autem si convenienter, propter quosdam cantus qui finem habent in *re* de G gravi per *b* molle; sed non convenienter, deberent enim terminari in *ut* de dicta clave per ♮ durum, et ideo non dicuntur tales cantus primi vel secundi toni, sed octavi, ut est illa antiphona « Magnus sanctus Paulus » que in quibusdam ecclesiis inconvenienter sic finitur.

Possidere.

Deberet autem finiri, sic:

Possidere.

Et consimiliter est de quibusdam aliis antiphonis et responsoriis que in finali voce per *b* molle depravantur. Dictum enim est supra quod cantus septimi et octavi toni nullo modo debent uti cantu *b* molli in suo fine. Omnis cantus convenienter terminatus in *mi*, ubicunque fiunt, tertii toni est vel quarti; omnis cantus convenienter finem obtinens in *fa* vel in *ut* est toni quinti vel sexti; omnis cantus convenienter finem habens in *sol* vel in *ut*, septimi toni est vel octavi. De cantibus terminatis in *la*, si qui sint, judiciter secundum doctrinam prius et hic tactam.

Generalius igitur fieri videtur tonorum denominatio a tactis vocibus quam a quatuor finalibus clavibus, quia voces ille non solum respiciunt tetracordum finalium, sed alia; septies enim continentur in gammate, et propterea alibi terminari possunt cantus quam in illis quatuor clavibus proprie finalibus. Qui autem cantus convenienter in *re* et qui non terminentur, et similiter de aliis vocibus puto quod sciri potest ex dictis et dicendis. Cantus autem irregulares cujus determinati fuerint toni imparis scilicet vel paris, si terminentur convenienter et non per transformationem in *re*, in *mi*, in *fa*, vel in *sol*, ex his que superius tacta sunt de cantibus regularibus decernatur. Sed ad hoc, ut certius fiat, descendamus ad tactas irregularitates. Sic cantus irregularis ratione principii tantum, quia bene se habet in decursu suo vel medio et in fine. Si quantum ad medium, legem tenuerit cantuum imparium et in *re*, legitimi fuerint, primi est toni; si in *mi*, tertii; si in *fa*,

Digitized by Google

vel *ut* quinti; si in *sol* vel *ut*, octavi. Si autem legem observaverit tonorum parium in medio et in fine, alicujus toni paris erit; cujus autem paris determinate fuerit, vox finalis ostendit. Cantus irregularis ratione medii pro quarto duorum proprietates observat imparis scilicet et paris; ab autentico sive impari tamquam a principaliori et digniori debet denominari non a plagali vel pari. Nam cum non essent nisi quatuor toni, autentus duorum gerebat proprietates; sibi enim competebat et acutus ascensus et gravis descensus. Sed contra hoc multi sunt cantus, quia a pari sumunt denominationem, cum tamen imparis habeant proprietatem, et communis accidit hoc de sexto tono. Quod autem istud sit inconveniens, superius exponitur, ubi de sexto tono in speciali tractatur.

Si quis autem cantus proprietatem habeat toni paris et non imparis qui in fine conveniunt, usurpative tamen denominetur ab impari, deberet corrigi, et ad suam reduci naturam; si permitteret usus, toleratur tamen hoc propter inveteratum usum; propter pacem non generetur inter fratres et simplices in hac arte scandalum, vel quia talis cantus in suo principio similitudinem aliquam habebit cum principiis toni imparis vel in suo processu, nimis sepe quintam tangit vel sextam.

Cujus autem toni fuerint cantus irregulares ratione principii qui scilicet alibi quam in propriis finalibus terminantur, sciri potest ex consideratione principii, medii atque finis ipsorum, sicut de cantibus dictum est regularibus qui finiuntur in propriis finalibus, quia si terminentur in *re* et processum teneant imparium, primi sunt toni, si parium secundi; si in *mi*, tertii vel quarti; si in *fa*, vel in *ut*, quinti vel sexti; si in *sol*, vel in *ut*, septimi vel octavi. De cantibus autem indifferentialibus cujus toni fuerint, judicetur suo modo sicut de regularibus per ea que dicta sunt.

CAPITULUM LXXIX.

[De cantuum tenoribus.]

Dictum huc usque est de cantuum et tonorum distinctione in quodam generali, non descendendo ad cantus aliquos speciales. Nunc autem ad tonos descendamus cantuum qui dicuntur antiphone et missarum introitus, qualiter in eis non solum per regulas prius tactas, sed etiam per quosdam tenores et seculorum differentias tonus agnoscitur. Hoc autem utilius viris ecclesiasticis videtur quam de ceteris cantibus; nam illi sunt cantus in quibus psalmodialis intonatio locum habet. Primo igitur videbitur quid sint cantuum tenores, dein quid seculorum differentie; postea tangentur regule per quas tonus in dictis cantibus cognoscitur. Quantum ad primum ne procedamus in equivoco, de tenore distinguendum est. Sumitur enim tenor etiam in cantu tripliciter: uno modo in cantu organico pro illo cantu supra quem discantus fundatur, quia discantum fundat et tenet. Unde discantus quasi de cantu, id est tenore sumptus. Alio modo, secundum Guidonem, tenor dicitur de mora ultime vocis in cantu, quia illa cantum tenet et terminat atque denominat. Tertio modo dicitur tenor locus ille in quo incipiunt differentie seculorum cujuslibet toni. Tenor primo modo respicit totum unum cantum, sed et alium quem fundat. Tenor secundo modo respicit finem cantus, sed tenor tertio modo extra cantum se tenet, cui deputatur ut hoc modo de tenore hic loqui intendimus.

Est igitur tenor, ut hic sumitur, sedes in qua incipiunt omnes differentie vel Seculorum alicujus toni, et ubi continuatur quasi in unisono et accentu moderato intonatio alicujus antiphone super psalmum, cujuscunque fuerit toni. Sunt autem aliqui tenores in cantibus qui responsoria

Digitized by Google

dicuntur quantum ad ipsorum versus communes de quibus infra tangetur.

CAPITULUM LXXX.

De differentiis tonorum vel seculorum in generali.

Consequenter agendum est de tonorum differentiis. Tonorum differentie sunt quidam parvi cantus qui aptantur antiphonis tonorum singulorum et missarum introitibus, per quos cantus terminatur intonatio antiphonarum et introitum super psalmos; et he differentie vocantur « Seculorum amen », et scribitur in fine antiphone cujuslibet pro illis : Evovae, ubi ponuntur vocales harum dictionum « Seculorum amen ». Hec autem Seculorum amen dicuntur differentie triplici ratione : primo, quia ostendunt tonos vel antiphonas vel introitus inter se differentes, quia distincti toni distinctas habent differentias vel seculorum amen. Cum enim cernit quis antiphonam aliquam vel introitum terminari in *re* gravi et ejus differentiam, ut Seculorum amen, inchoari in *a* acuta, talem cantum statim adjudicat primo tono. Cum secundi toni tenor et principium Seculorum incipiant in F gravi et suo modo, sic est de ceteris ut dicetur infra. Secundo tacta seculorum dicuntur differentie, quia antiphonas quibus accomodantur in suis principiis insinuant differentes. Nam cum videmus distincta seculorum ejusdem toni, que in tenore vel principio conveniunt diversimode terminari et sic in ultima voce distingui, arguimus ex hoc principia antiphonarum, quibus deserviunt, inter se esse distincta; ut puta quantum ad tonum primum cum omnia seculorum incipiant in *a* acuta, quedam ipsorum ibidem terminantur quantum ad ultimas suas voces, ubi scilicet incipiunt quedam in G gravi, quedam in F, et quedam in D. Probamus ex hoc antiphonas quibus adaptantur in suis distingui principiis. Nam sicut ex dicendis magis apparebit, distincte differentie ejusdem toni diversificantur inter se propter diversitatem principiorum in antiphonis quibus deserviunt.

Dico tertio quod seculorum amen dicuntur differentie, quia intonationes psalmorum de quibus dicetur in fine, faciunt differentes. Nam sicut differentie multe ejusdem toni in ultimis vocibus distinguitur, sic et intonationes factas secundum illas in omnibus psalmorum versibus, quia intonatio alicujus antiphone in quolibet versu ipsius psalmi terminatur secundum cantum seculorum amen illis antiphone. Hoc autem de differentiis quotquot fuerint unius toni regulariter tenendum est, quod omnes quantum ad suum principium cum tenore illius toni conveniunt, non sicut quantum ad finales ipsarum voces; omnes enim in eodem incipiunt loco, quamvis in fine distinguantur. Differentie igitur a tenoribus distinguuntur, quia unius toni unus est tenor regulariter, sed nihil prohibit unius toni plures esse differentias.

CAPITULUM LXXXI.

[Qualiter per tenores et seculorum differentias antiphonarum, introitum tonus cognoscatur.]

Jam ex dictis regule ponantur per quas ex tenoribus et seculorum differentiis in antiphonis et introitibus tonos simpliciores agnoscant; et ille tales sunt : omnis antiphona vel introitus finiens in *re*, tenor autem illius et seculorum incipiunt per dyapente regulariter ad quintam notam desuper id est in *la*; primi est toni vel esse debet. Omnis antiphona finiens in *re*, cujus seculorum incipit per dytonum ad tertiam vocem desuper, id est in *fa*, secundi toni est. Omnis antiphona vel introitus finiens in *mi* et secu-

Digitized by Google

lorum ad sextam desuper vocem per semitonium cum dyapente incipit, id est in *fa*, est tertii toni. Omnis antiphona vel introitus finiens in *mi*, cujus seculorum per dyatessaron incipit ad quartam notam desuper, id est in *la*, quarti toni est. Omnis antiphona vel introitus finiens in *fa*, vel in *ut*, cujus seculorum per dyapente incipit ad quintam vocem supra, id est in *sol*, quinti est toni. Omnis antiphona vel introitus finiens in *fa*, vel in *ut*, cujus seculorum per dytonum desuper incipit ad tertiam vocem, id est in *la*, sexti dicitur esse toni. Omnis antiphona vel introitus finiens in *sol* vel in *ut*, et seculorum illius incipit supra per dyapente ad quintam notam, id est in *sol*, septimi est toni. Omnis antiphona vel introitus finiens in *sol* vel in *ut*, cujus seculorum incipit per dyatessaron ad quartam vocem desuper, id est in *fa*, regulariter dicitur esse octavi toni. Dico regulariter, quia sic esse deberet et in hoc tono et in ceteris secundum quod exprimunt posite regule. Sed he regule in aliquibus quassantur antiphonis et specialiter in multis ferialibus tam nocturnis quam diurnis; in quibus tamen magis est reprobandus defectus, cum usus illarum in sancte Dei ecclesia in qua nec ruga debet esse nec macula, frequentior sit. Et de illis quidem antiphonis aliquo notentur hic, ut appareat ipsarum defectus et qualiter possent corrigi faciliter et consimiles :

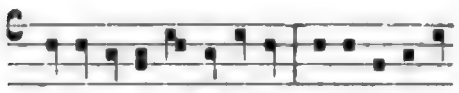

Expugna impugnantes me. Evova -

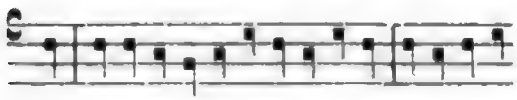

e. Lauda anima mea Dominum. Evov -

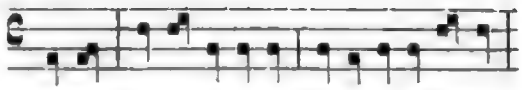

ae. Te decet hymnus Deus in Syon.

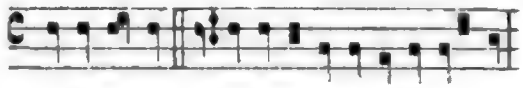

Evovae. Auxilium meum a Domino.

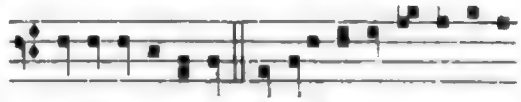

Evovae. Nos qui vivimus benedici-

mus Domino. Evovae.

In tactis antiphonis et consimilibus patet defectus contra tonorum regulares tenores et principia seculorum. In duabus enim primis ibi est principium seculorum ubi est finis illarum; in tertia et quarta seculorum incipit per semitonium supra finem earum et in quinta per tonum. Item prima harum antiphonarum intonatur de primo tono et secundo et de quarto, cum tamen ejusdem sint toni. Habent enim easdem voces et eumdem finem et in eisdem clavibus, et repugnat primo tono terminari in *mi* et quantum ad finem ipsius cantus et ipsius seculorum. Nam ut dicetur infra, seculorum primi toni regulariter terminantur in *la*, in *sol*, in *fa* vel in *re*. Item si esset illa antiphona primi toni, seculorum ejus inchoari deberet ad vocem quintam supra suum finem et ibi intonaro. Item tertia antiphona intonatur de octavo tono, et quarta de secundo, cum nec octavus modus nec secundus terminentur finali in *mi*. Unde finis et processus illarum secundum

Digitized by Google

regulas prius tactas arguit ipsas esse quarti toni, et secundum illum tonum deberent intonari et seculorum ipsarum supra ad vocem quartam a fine deberent inchoari. Est igitur tenendum quod defectus in tactis antiphonis principaliter nascuntur ex fine, quia non terminantur ubi deberent terminari secundum seculorum, que ipsius attribuuntur et intonationes quibus intonantur. Notentur igitur et corrigantur modo qui sequitur :
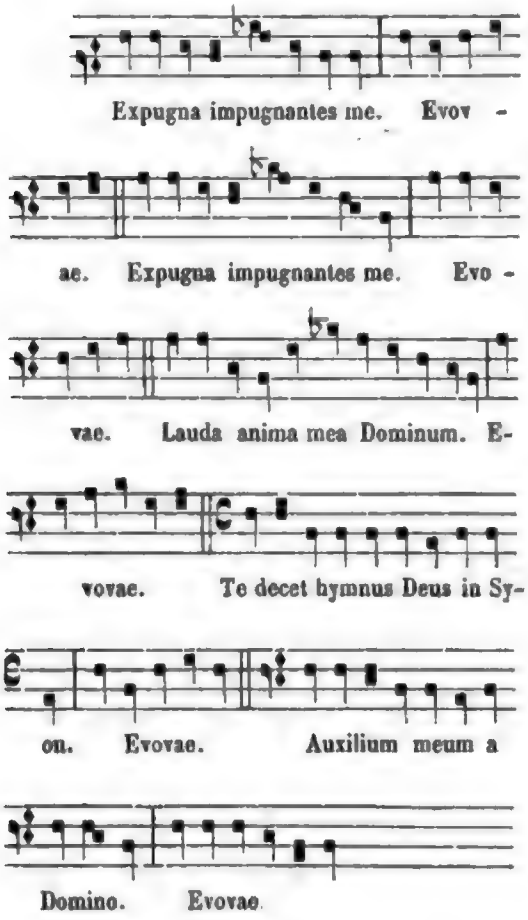
Inveni autem multas alias feriales antiphonas similes habentes defectus cum quatuor predictis, et ille corrigi possunt similiter ut predicte. In speciali autem irregularitate illius antiphone, « Nos qui vivimus » dicetur infra. Dicit autem quidam doctor quod antiphone irregulares de quibus mentio supra est a quibusdam rusticanis et incultis clericis per discretam vulgarium considerationem depravate sunt, insinuans quod a principio non fuerunt tales ; possent autem faciliter, ut visum est, emendari. Sic, ut ait Berno, vitiosa consuetudo ab ore simplicium canentium nullo modo posset evelli. Sed malunt aliqui in suo malo usu permanere quam illum corrigendo se demittere.

CAPITULUM LXXXII.

Quod per quasdam cantuum formulas vel litteras tonus in antiphonas discernatur.

Sunt adhuc quidam cantus accommodati singulorum tonorum antiphonis per quos de tono illarum indicamus, et illi diversis vocantur nominibus. A quibusdam enim vocantur aptitudines sive formule, ab aliis neume, ode vel jubili, a modernioribus vocantur caude, et de illis exempla subscribuntur una cum antiphonis sui toni :
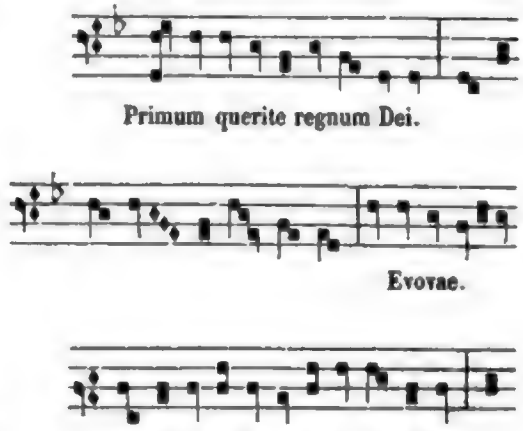
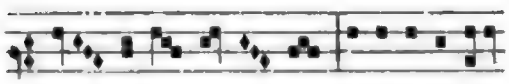

Evovae.

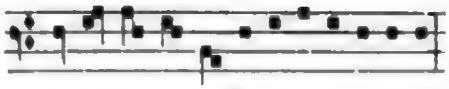

Sexta hora sedit super puteum.

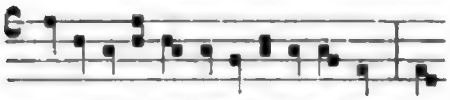

Tertia dies est quod hec facta sunt.

Evovae.

Septem sunt spiritus ante tronum Dei.

Evovae.

Ev -

Quarta vigilia venit ad eos.

ovae.

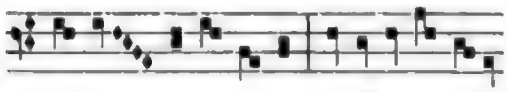

Evovae.

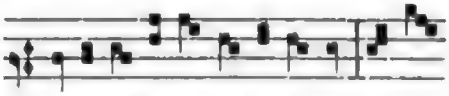

Octo sunt beatitudines.

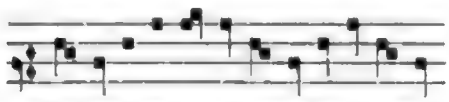

Quinque prudentes intraverunt ad nup-

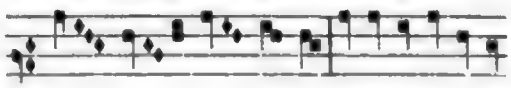

Evovae.

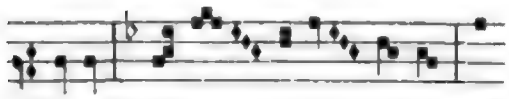

tias. E-

vovae.

Dicendum igitur quod per positas caudas, inducitur aliquis ad discernendum inter tonos antiphonarum diversarum. Nam illa primo tono ascribitur cui cauda primo posita convenienter aptatur; et illa secundo cui secunda; tertio cui tertia; quarto cui quarta, sic de ceteris. Habent etiam responsoria cantus quosdam conveniens in versibus

Digitized by Google

per quos secundum convenientem usum tonus in illis agnoscitur ; et de illis dicetur infra cum in speciali fiet pro se cuncto de intonationibus tonorum singulorum. Fuerunt insuper quidam antiqui tonos in antiphonis distinguentes non modo per tactas seculorum differentias, sed per litteras. Eidem et differentias per litteras distinxerunt ; sed tonos per vocales et semivocales, differentias autem per mutas. Posuerunt enim A ad cantus primi toni ; E ad cantus secundi toni ; I tertii ; O quarti ; U quinti ; N grecum sexti ; Y septimi ; M octavi. Item pro prima differentia cujuscunque toni *b* posuerunt ; pro secunda *c* ; pro tertio *d* ; pro quarta *g* ; et sic ulterius secundum ordinem mutarum. Sed hec ab usu moderno recesserunt.

CAPITULUM LXXXIII.

[Quid sit psalmodialis intonatio.]

Hactenus de modis tactum est vel tonis, consequenter de psalmodiali intonatione prosequimur. Ad hoc enim in antiphonis principalius ordinari videtur tonorum cognitio, ut cognito tono alicujus antiphone sciat quis eam convenienter super psalmum intonare. Distinctis enim tonis distincte quantum ad aliquid respondent intonationes ; attamen non solum Boetius, sed nec Guido, qui sufficienter de tonis secundum modum suum tractaverunt, de intonatione differunt. Quidam etiam antiqui, etsi de tonorum tractent differentiis, de principiis tamen, et mediis ipsius intonationis non loquuntur. Videamus igitur que sunt illa que, secundum doctrinam et usum modernorum, ad intonationem requirantur. Debet qui vult super psalmum antiphonam intonare, illius Seculorum videre, et cujus toni fuerit noscere. Item scire debet quale principium in sua intonatione requirat ille tonus et illud in psalmi principio, si possibile sit, observare ; et idem faciendum est de illius toni mediatione ; postremo per cantum illius Seculorum quemlibet versiculum psalmi debet terminare. Dixi si possibile est propter quosdam versus in psalmis in quibus non possunt ad plenum principia intonationum et mediationes propter paucitatem dictionum observari, ut patet de illo versu : « Deus, Deus meus, » etc. ; et in tali casu potius mediatio servanda est quam principium. Psalmodialis igitur intonatio est talis Seculorum super psalmum conveniens principii medii atque finis observatio. Sed specialius exponendum est que sint ista principia, que in psalmorum intonationibus pro singulis tonis sint observanda, que mediationes, qui fines. Primus tonus et sextus in principio sue intonationis super psalmos habent : *fa, sol, la*. Secundus, tertius et octavus : *ut, re, fa*. Quartus : *la, sol, la*. Quintus : *ut, mi, sol*. Septimus : *mi, fa, sol*. Et hec ad ampliorum memoriam, sic versibus exprimuntur :

Servant *fa, sol, la* primus sextus que tonorum.
Tertius octavus *ut, re, fa*, sicque secundus.
La, sol, la quartus ; *ut, mi, sol* quintus habebit.

Principium tenet hoc : *mi, fa, sol*, septimus horum. Tunc videndum est de mediationibus observandis in psalmorum intonationibus. Primus tonus, sextus et septimus in sue intonationis mediatione super psalmos habent : *fa, mi, re, mi* ; secundus, quintus et octavus : *fa, sol, fa* ; tertius : *sol, fa, mi, fa*. Sed quartus *ut, re, mi, re* ; unde versus :

Septimus et primus cum sexto sic mediantur ;
Fa, mi, re, mi ; quintus, octavus habentque secundus.
Fa, sol, fa ; sed *sol, fa, mi, fa* tertius habet.
Ut, re, mi, re quartus servat quum mediatur.

Sic patet de principiis et mediationibus observandis intonationibus antiphonarum super psalmos

finis; finis autem intonationis, ut est tactum, completur per cantum ipsius Seculorum quod habet antiphona talis toni vel talis; et de his manifestoria sint exempla subduntur:

Primus tonus sic mediatur atque sic finitur.

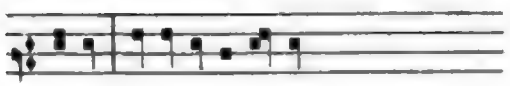

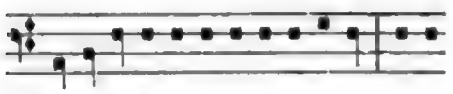

Secundus sic mediatur atque sic finitur.

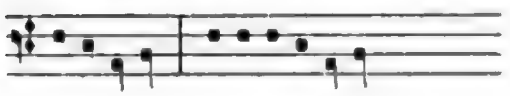

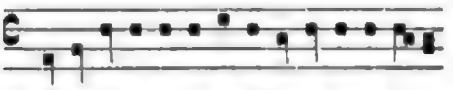

Tertius tonus sic mediatur atque sic finitur.

Quartus tonus sic mediatur atque sic finitur.

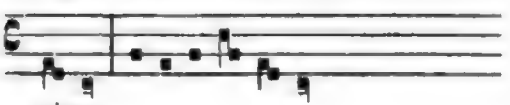

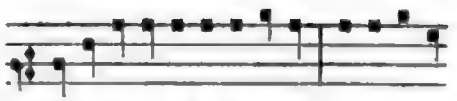

Quintus tonus sic mediatur atque sic finitur.

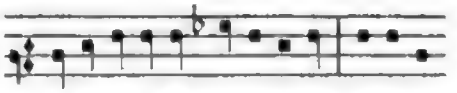

Sextus tonus sic mediatur atque sic finitur.

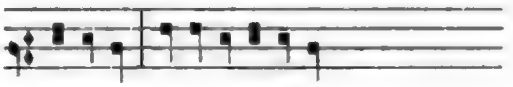

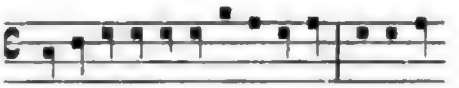

Septimus tonus sic mediatur atque sic finitur.

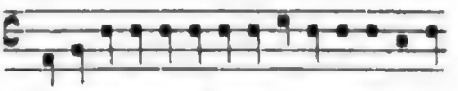

Octavus tonus sic mediatur atque sic finitur.

Tactus modus intonandi quantum ad principium et quantum ad medium in tonariis com-

Digitized by Google

muniter repetitur, in ecclesiis, puto tam Romanis quam Gallicanis et quibusdam aliis, etsi non in omnibus, ut infra dicta observatur. Est autem satis rationabilis prout materia patitur si ad fines et tonorum tenores inspiciatur. Conveniunt primus et sextus tonus in principio sue intonationis et in medio, quia idem est tenor unius et alterius, licet generaliter non observetur, ut qui conveniunt in tenore communicent in mediatione; sed primi toni principium intonationis incipit supra finem per semiditonum, sexti vero ubi finis ibi est principium intonationis. Secundus tonus et octavus in medio sicut et in principio sue intonationis conveniunt, quamvis in distinctis locis suos habeant tenores et fines, sed principium secundi per unam vocem sub fine incipit. Ut sic per *ut*, *re*, *fa*, ad suum veniat tenorem. Octavi vero toni, ubi finis ibi intonatio incipit. Tertius vero tonus, licet cum secundo et octavo in intonationis principio conveniat, in mediatione tamen distinguitur ab eis, incipitque principium intonationis toni tertii per semidytonum supra suum finem propter rationem de secundo tono prius tactam. Quartus vero tonus a ceteris omnibus et in principio sue intonationis et in medio separatur, et hic solus in suo tenore principium sumit sue intonationis. Quintus autem tonus, quamvis in principio intonationis distinguatur a ceteris, in mediatione tamen cum secundo convenit et octavo. Septimus etiam tonus, licet in exordio sue intonationis ceteris sit dissimilis, in sua tamen mediatione aliqualiter cum tono primo convenit et sexto. Servant enim hi in sua mediatione voces has *fa*, *mi*, *re*, *mi*. Sed aliter quia in septimo tono *fa* per semidytonum distat a suo tenore, in primo vero tono et sexto per semitonium. Item septimus tonus secundam tactam mediationem finalem vocem sue mediationis non cum suo tenore, sed supra terminat. Hoc tamen aliis tonis commune est, ut finalis vox mediationis secundum tactam doctrinam cum tenore unisonet. Dico secundum tactam doctrinam, quia quedam ecclesie ut Leodienses seculares, etsi sequuntur positas intonationes quantum ad principium, non tamen quantum ad medium; mediant enim in primo tono et in sexto per *sol*, *mi*, *re*, *ut*, modo qui sequitur :

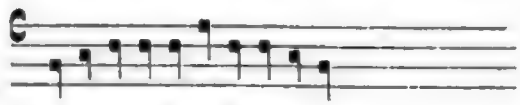

Dixit Dominus Domino meo.

In secundo autem tono et in octavo mediant per *sol*, *re*, sic :

Laudate Dominum de celis.

In tertio tono per *sol*, *fa*, *fa*, *fa*, sic :

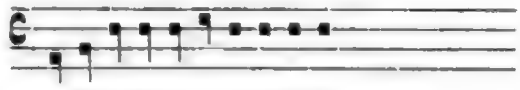

Dixit Dominus Domino meo.

In quarto tono per *mi*, *ut*, sic :

Deus Deus meus.

In illa tamen quarta mediatione de *mi*, *ut*, in descendendo faciunt *sol*, *mi*.

In quinto autem tono ecclesie alique, etsi non omnes mediationes servant prius tactam, mediant enim ibi per *sol*, *fa*, vel per *la*, *sol*, in septimo tono per *la*, *fa*, vel per *la*, *sol*, *fa*, sic :

Laudate pueri Dominum.

Sed ibi pro *la*, *fa*, in descendendo cantant *sol*, *mi*, vel *sol*, *fa*, *mi*; sicque in mediatione finali tam toni quarti quam septimi, ubi est dytonus, secundum dispositionem gammatis regularem in grave dyatonico supra tactam mediationem semidytonum sonant. Unde contra cantores qui tactas in tono quarto et septimo mediationes observant quidam per modum questionis tractatus confectus est qui sic incipit : « Queri potest, etc. » Sicque terminat « Fonsque totius veritatis; ibique quot et quanta ad mediationes illas inconvenientia perveniant apperitur, nec hic apponuntur. Est autem notandum quod posite mediationes in aliquibus casibus exceptionem recipiunt, ubi scilicet cadunt dictiones monosillabe in fine mediationis vel alie que cantum habent accentum, sicut infra patebit.

CAPITULUM LXXXIV.

[De principiis actuum primi toni.]

His ita digestis, ad intonationem tonorum specialius descendamus. Primo primi toni, secundo secundi, et de ceteris consequenter. Sed antequam formam intonationis modi primi describamus, videndum est de cantuum primi toni principiis et ipsorum differentiis. Hoc autem de cantuum principiis cujuscunque fuerint toni secundum Guidonem et antiquos, communiter tenendum est ut tot tonus aliquis habeat principia, etiam inclusive loquendo quod sunt voces inter eam in quam regulariter vel ex licentia potest descendere, et illam in quam illius residet tenor et non extra ; et secundum hoc, ut est dictum supra, primus tonus habet sex principia, id est : C, D, E, F, G, *a* ; in omnibus enim illis locis antiquitus primi toni incipiebant cantus de quibus supra ponuntur exempla. Sed, secundum modernos, non habet nunc primus modus nisi quatuor principia que sunt C, D, F, *a*. Et sic demiserunt principium in E et in G gravibus. Quia etiam secundum antiquos incipiebant in E gravi, incipiunt in D, vel in F gravibus, et hoc videtur convenientius cum principium in C magis tertio tono et quarto quam primo vel secundo. Est autem diligenter attendendum, ut ait actor « Questionem in musica », parte prima, capitulo XIX » quod non omni melo unius ejusdemque modi licet eque et uniformiter per omnes cordas ad inchoandum sibi concessas inchoari. In quibusdam enim vocibus incipiunt liberius responsoria et offertoria et hujusmodi cantiones que carent psalmorum et differentiarum appositionibus quas omnino refugiunt antiphone et introitus, quia mille illis principiis convenienter aptari possunt differentie cum distinctio differentiarum et distinctione sumatur principiorum. Sed nec ubique inchoando pariter conveniunt introitus et antiphone quantum ad modum incipiendi, quia ita sint eis necessarie. Est aliquando diversa principia sic sunt diverse differentie. Hec autem potius sunt intelligenda de modo procedendi in principiis quam de ipsis principiis. Propterea notandum est quod propter eadem initia non nunquam irregulariter cantui apposita, et eis secundum eufoniam aptatis autentus in plagalis mutatur, vel e converso ut in multis patet cantibus, et quantum ad primum tonum et quantum ad alios. Adhuc notandum est primum tonum habere principia sua in tactis clavibus, cum finitur in propria finali quia si alibi finiatur, alibi correspondenter habebit sua principia ; et similiter est de tonis aliis ; ad finis variationem principiorum variatio consequitur.

Digitized by Google

CAPITULUM LXXXV.

De differentiis seculorum primi toni.

In tractando de tonorum differentiis, de numero, de distinctione, de ordine, de ipsorum intonatione super psalmos, benevolum et materie condescentem posco lectorem, non est hec materia demonstrabilis sicut ea que supra tacta est de consonantiis. Igitur secundum materiam oportet procedere subjectam. Cum equale perfectum sit rhetoricum demonstratione expetere et mathematicum persuadentem acceptare, etiam nequunt hic certe et generales assignari regule. Tacte enim varietates in ipsis reperiuntur differentiis ut vix una ecclesia conveniat cum alia; sed passim per regionum et ecclesiarum et animorum diversitatem varientur et temporum. Quedam enim ecclesie plures, quedam pauciores habent differentias. He distinguuntur illos, sic ille aliter et in distinctis tonariis distinctus reperitur ordo, distincta decantatio similiter et intonatio. Hoc autem de ipsarum distinctione in quodam generali tenendum est quod principaliter a distinctis antiphonarum principiis incohantes habere differentias propter alium et alium incipiendi modum, quia quedam acutum, alie gravem tenent, quedam immediate sic ascendunt vel descendunt, alie mediate vel gradatim, ut tangetur. Item distinguuntur ex finalibus vocibus ipsorum seculorum, nam quantum ad primum tonum quedam ibi incipiunt, ibi terminantur id est in *a* acuta, quedam ad quartam vocem supra finem, scilicet in G gravi, quedam ad tertiam id est in F gravi, quedam vero in D gravi, ubi finis est antiphone; et non debet esse dubium illas differentias esse distinctas que diversas habent finales voces. Illa autem finalium vocum diversitas respondere videtur distinctis incipiendi modis et distinctis principiis. Propter tactas igitur et alias multiplice sin differentiis varietates actor « Questionum in musica » qui sine dubio valens fuit musicus, ut suum probat opus, in speciali de tonorum differentias loqui pretermittit, unde sic ait : de eis supersedemus concedentes in hac parte cantores jure gentium suis uti formulis et consuetudinibus. Sed quamvis non modica varietas et intricatio jaceat in differentiis, loquimur tamen ut poterimus de eis aliquos qui de illis tractaverunt sequimur auctores. Vocantur autem differentie seculorum ab aliquibus concordantie modi, quia aliqua correspondentia et concordia major est inter principium antiphone et differentiam suam quam inter aliam. Descendamus igitur in speciali ad differentias primi toni; quidam antiquus doctor in primo tono ponit sex differentias has scilicet :
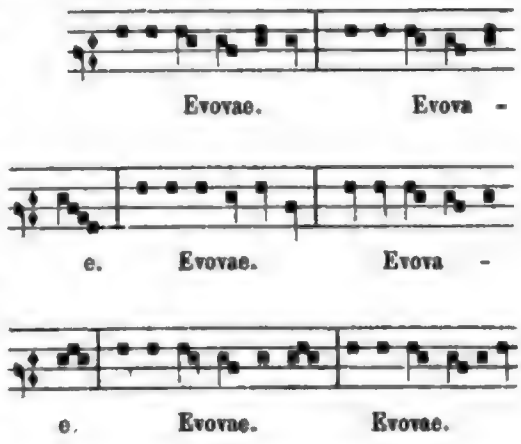
Distinguit autem positas differentias tactus doctor sic : ad primam differentiam pertinent antiphone incipientes in D vel C gravibus, subito ascendentes per dyapente. Item eamdem differentiam pertinent antiphone primi toni que incipientes in D gravi statim per semidytonum ascendunt, vel descendunt in C gravi, statim ascendunt

Digitized by Google

in F. Item prime differentie ascribuntur antiphone hujus toni incipientes in G gravi et de tactis principiis exempla patent sequentia :

Leva Iherusalem. Hi qui longius. Dies

Domini. Cantantibus. O pastor eterne.

Ecce nomen. Tecum principium. Ave Ma-

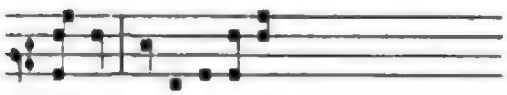

ria. Appropinquabat.

Ex tribus ultimis antiphonis patet quod antiqui aliquas antiphonas primi toni incipiebant in G; istas autem et consimiles antiphonas moderni incipiunt in F; et hic incipiendi modus convenientior videtur et facilior. Ad differentiam secundam pertinent antiphone primi toni incipientes in C gravi, non per dyapente, sed per tonum et semidytonum, ascendentes modo qui sequitur :

Virgo Dei. Iter faciente. Postulavi.

Et dicit hic actor quod ultimam positam antiphonam aliqui cantant de quarto tono, sed stulte et non bene. Ad differentiam tertiam serviunt antiphone incipientes in F per dytonum immediate ascendentes in *a*, ut sequentes et consimiles :

Diffusa est. Dominus quidem. Pulchra

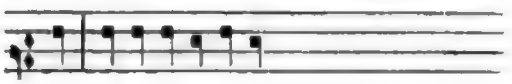

es. Evovae.

Quarta differentia respondet antiphonis primi toni incipientibus in F, et gradatim in *a* ascendentibus, ut hec :

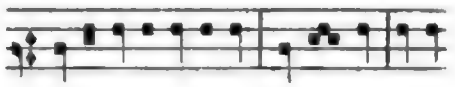

Dicite pusillanimes. Lazarus. Ev-

ovae.

Quinta differentia pertinet ad antiphonas hujus toni incipientes in F, et gradatim in D descendentes, sic iste :

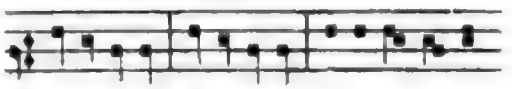

Reges terre. Volo pater. Evovae.

Sexta differentia pertinet ad antiphonas primi toni inchoantes in A. sicut sunt sequentes et consimiles :

Digitized by Google

Ite dicite. Ille homo. Evovae.

Licet non utamur nunc talibus formulis et tot notis in differentiis primi toni, posui tamen eas ut appareat diversitas et aliqua confirmitas inter antiquos et modernos. Sunt autem aliqui moderniores qui alias primi toni ipsorum seculorum ponunt formulas quibus etiam nunc utuntur seculares ecclesie Leodienses, et ponunt septem has scilicet :

Evovae. Evovae.

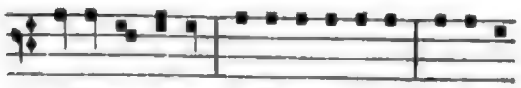

Evovae. Evovae. Evo -

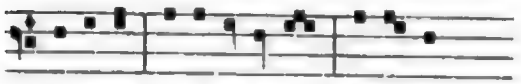

vae. Evovae. Evovae.

Hi positas differentias sic distinguunt : primam differentiam apponunt antiphonis incipientibus in D, sive cito acute ascendant sive non, dum tamen non ascendant in principio per semidytonum, ut sunt antiphone sequentes et consimiles :

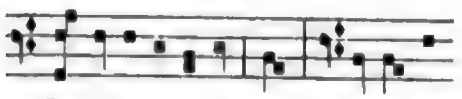

Primum querit regnum. Ilec est vir-

go. Sede a dextris.

Ad differentiam secundam junguntur antiphone in D incipientes, statim per semidytonum ascendentes, et ille que in C gravi, ut hec que sequuntur et consimiles :

Euge serve. Agogna vox.

Tertiam differentiam ad antiphonas incipientes in F et statim per D ascendentes ad quintam, ut he :

Appropinquabat. Sanctificavit.

Quartam differentiam apponunt antiphonis in A incipientibus, ut hec et consimiles :

Salve regina.

Quintam differentiam adjungunt antiphonis incipientibus in F, si quasi currendo per E descendunt in D, ut he :

Reges Tarsis. Ecce vere.

Sextam differentiam ponunt ad antiphonas incipientes in F, si per G tendant in A, ut hec et consimiles :

Sol et luna.

Digitized by Google

Septimam differentiam jungunt antiphonis incipientibus in F, si per semitonium in C descendant, ut hec :

Biduo.

Item sunt alii qui, in tonariis suis, in hoc tono ponunt octo differentias, quarum tamen quatuor priores principaliores et magis usitate. Alie vero minus principales et raro antiphonarium libris reperiuntur. Et ille differentie et ipsarum distinctio que tangetur, in multis observatur ecclesiis, ut in Gallicanis et forsan Romanis ; de his exempla sequuntur :

Evovae. Evovae.

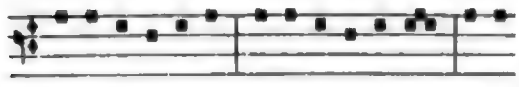

Evovae. Evovae. Ev -

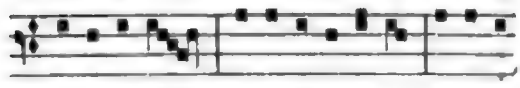

ovae. Evovae. Evo -

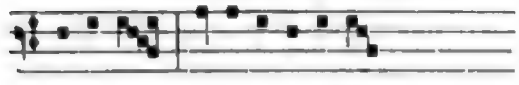

vae. Evovae.

Due prime differentie que de principalioribus sunt immo principalissime, videntur inter omnes a pluribus et communius usitate in tantum ut quidam, de quibus infra tangetur, in primo tono solis illis duabus utantur differentiis, aliis objectis omnibus; iste, inquam, due secundum istos quorum nunc doctrina sequimur, in principiis conveniunt, sed in modo incipiendi distinguuntur sic : ad primam illarum pertinent antiphone primi toni, incipientes in C, in D, vel in F, si in suo principio acutum habeant ascensum ; nisi quod ille que in F incipiunt, primo descendunt in C, et post per D ascendunt ad quintam; sequitur exemplum de tactis principiis :

A jure tuo. Ecce nomen Domini.

Canite tuba. Ave Maria.

Evovae.

Item ad tactam differentiam reducuntur antiphone incipientes in D cum generatione vel sine generatione, illius descendentes in C et statim per D, mediate vel immediate ascendentes in F, ut hec :

Ecce in nubibus. Tunc resurre-

xit. Afferte ista hinc. Nemo meum. Hec est

Digitized by Google

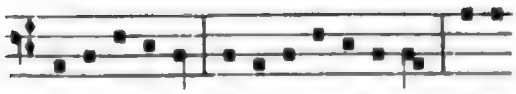

virgo sapiens. Sede a dextris meis. Ev-

ovae.

Hujus modi igitur antiphone, quamvis non habeant acutum ascensum in suo principio, habent tamen tactam differentiam; et hoc factum est, ut aiunt, quia principia positarum antiphonarum antiquitus duabus specialibus deputabatur differentiis, his scilicet :

Evovae. Evovae.

Pro illis autem duabus nunc ultimum ista :

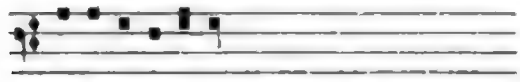

Evovae.

Ad secundam differentiam hanc :

Evovae.

Pertinent antiphone incipientes in C, in D vel in F gravibus, que in suo principio gravem vel moderatum habent ascensum vel descensum, ut he :

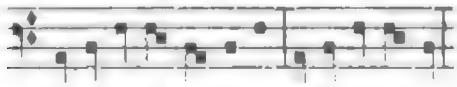

Qui celorum continens. Non auferetur.

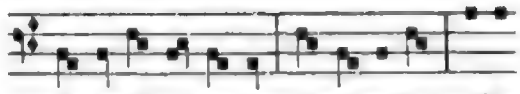

Beatus Stephanus. Cum vocatis. Ev-

ovae.

Est tamen advertendum quod ad tactam differentiam reducuntur antiphone primi toni, que in suo principio de D per semidytonum ascendunt, quamvis postea acute ascendant, ut he :

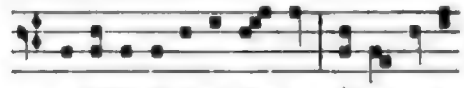

Apparuit Augustinus. O pastor e-

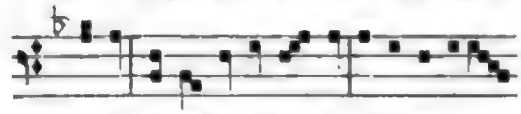

terne. Adest multitudo. Evovae.

Ad tertiam prius positam differentiam, hanc scilicet :

Evovae.

Pertinent antiphone omnes hujus toni incipientes in quinta voce a sua finali, id est in *a*. Item ad eamdem differentiam, secundum doctrinam quam nunc sequor, pertinent antiphone hujus toni incipientes in voce tertia a finali, id est in F, si de illa mediate vel immediate ascendant in A, vel quasi currendo per E descendant in D, ut he que sequuntur :

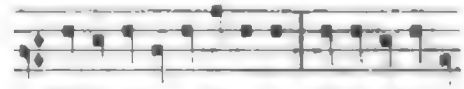

Vidi Dominum sedentem. Veniet Domi

nus. Diffusa est. Apertis thesauris suis.

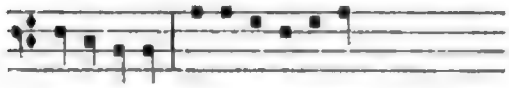

Reges Tarsis. Evovae.

Ad quartam differentiam hanc scilicet:

Evovae.

Pertinent antiphone primi toni incipientes in F, si mediate per G ascendant in A, sicut he:

De Syon. Indinavit.

Verum est quod sunt alique antiphone in quibus usus tactis obviat regulis etiam in ecclesiis Gallicanis; pauce enim in hac materia sunt regule quin exceptiones recipiant. Quantum autem ad quatuor alias differentias minus principales et minus usitatas, quia specialia quedam et quasi singularia respiciunt principia, talis datur distinctio ad primam illarum hanc, scilicet:

Evovae.

Pertinent antiphone primi toni incipientes in C per tonum et semidytonum ascendentes, ut he:

Sint lumbi vestri. O quantus luctus.

Postulavi. Evovae.

Ad secundam differentiam hanc, scilicet:

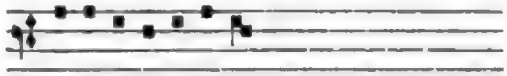

Evovae.

Pertinent antiphone principium habentes in D ascendentes per tonum et semitonium et tonum gradatim, sic:

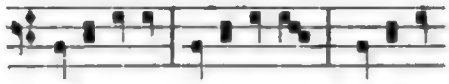

Letus magis. Germinavit. Visio -

nem. Laurentius.

Ad tertiam differentiam, scilicet hanc:

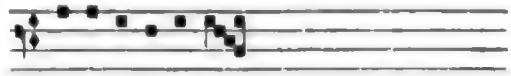

Evovae.

Pertinent antiphone hujus toni incipientes in F geminatam per semitonium et tonum descendentes, ut he quarum sequuntur exempla:

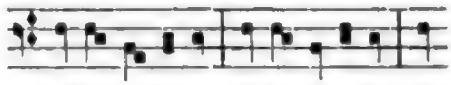

Biduo unicus. Unus est enim. Cre-

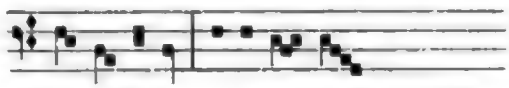

dimus. Evovae.

Digitized by Google

Ad quartam differentiam hanc, scilicet :

Evovae.

Pertinent antiphone incipientes in F, cum ascensu in G, et post cum descensu in F, in E, in D gravibus, ut iste :

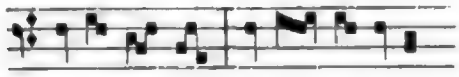

Speciosus. Ipsi so -

li. Evovae.

Posite sunt tres differentiarum primi toni distinctiones, et potest ex dictis apparere in quo distinguantur ; verum est quod sunt aliqui religiosi qui multitudinem differentiarum, in primo tono ceteris evitantes, non ponunt in primo modo nisi duas differentias has, scilicet :

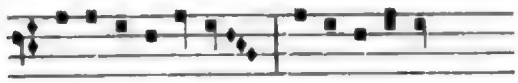

Evovae. Evovae.

Hi leviter has sic distinguunt : prima pertinet ad antiphonas primi toni incipientes in C grave, alia ad omnes alias ubicunque incipiant ; et qualitercunque quod si hoc teneretur ab omnibus, non esset tanta briga in differentiis indistinctis ecclesiis. Sed illi cum tactis differentiis primi toni adjungunt istam irregularem que sequitur :

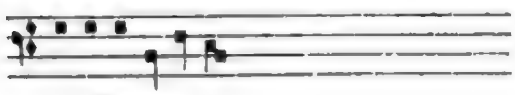

Evovae.

De qua dicetur infra ; dixi irregularem, nam est irregularis et ratione tenoris et ratione intonationis ; est enim multiplex in differentiis irregularitas, unde dicit doctor, cujus differentias primo assignatur, quod differentiarum quedam sunt competentes et necessarie, ut ille quas usus habet conveniens ab antiquis modulatoribus, ubi differentiam regularem tenet tenorem et regularem sequitur intonationem antiphonarum sui toni ; alie sunt differentie competentes, non tamen necessarie, que non necessitatis causa, sed solius curiositatis prioribus apponuntur, et sic multiplicantur et in cantu variantur, licet aliarum sequantur tenorem et intonationem. Quid enim utilitatis affert tot habere differentias, ubi sufficiunt pauciores et pro antiquis novas invenire? Alie sunt neque competentes, neque necessarie que non recto tenore, sed secundum libitum canendi modum adaptantur, et exemplificat de ultimo tacta differentia que jungitur illi antiphone, « *Nos qui vivimus* » ; alie sunt differentie prorsus nulle, secundum hunc doctorem, cum scilicet unum et idem seculorum nulla parte in suo cantu variatum multis cantibus diversa principia habentibus adjungitur. Non est intelligendum generaliter quin idem seculorum in nullo diversificatum distinctis adjungi possit principiis. Patet hoc in secundo tono in quo sunt multa principia, unum tamen seculorum secundum multos.

Etiam secundum hunc doctorem similiter et in tono sexto non videtur etiam magnum inconveniens, si hoc fiat in tono eodem ad evitandum numerum tantarum differentiarum in tonis aliquibus, ut faciunt aliqui religiosi de quibus tactum est. Sed inconveniens est, si hoc fiat in principiis distinctis tonorum diversorum ; verum est quod multe alie differentie primi toni ab his que tacte sunt reperiri possunt. Sed nequeo omnes enarrare, nec expedit. Sufficiant igitur que posite sunt quia videntur celebriores, et quibus nec

Digitized by Google

amplius utuntur ecclesie in quibus conversatus sum, et de quibus locuntur actores quos vidi suis intonariis. Et cum tetigerim hic differentias primi toni ex distinctis tonariis in quo conveniant et in quo distinguantur, videri potest ex dictis; sed est hoc notandum quod sicut distinctio differentiarum ut antiphonas comparatur, sumitur ex distinctis principiis et ex modo incipiendi. Sic earumdem distinctio, ut inter se conferuntur ex ipsarum ultimis sumitur vocibus, ex quadam tamen correspondentia ad antiphonarum suarum principia. Cum enim differentia primi toni quantum ad ultimam vocem terminetur in A, in G, in F, in D, ille terminentur in A quarum antiphone ibidem incipiunt vel quarum antiphone incipientes in F ascendunt immediate in A, vel si descendant ab F, non tamen morose, sed quasi currendo et statim ascendendo. Ille vero terminantur communius in G, quarum antiphone incipiunt in F per G, ascendentes in *a* similiter, et ille quarum antiphone in suo principio acutum habent ascensum, sive incipiant in F, sive in D, sive in C gravibus. Ille vero differentie descendunt in D grave quarum antiphona in dictis ultimo locis incipiunt, si in suo principio gravem ut communiter teneant modum, alii ordinantes aliter ipsas inspicere possunt ad ipsarum principalitatem et usum, ut ordinentur secundum quod principaliores et magis in usu sunt.

CAPITULUM LXXXVI.

[De intonatione primi toni quantum ad antiphonas.]

Dictum est de differentiis primi toni, de intonatione ipsius in speciali prosequimur. Ubi est advertendum quod licet primus tonus habeat distincta principia quibus in antiphonis distincte, sicut visum est, respondent differentie, illis tamen regulariter non respondet distinctus intonandi modus quoad principium intonationis et medium, licet secundum distinctas differentias distincte fiant in psalmodiis finales terminationes. Omnes igitur antiphone primi toni cujuscunque fuerint differentie regulariter et communiter in psalmis simplicibus et canticis preterquam super « *Benedictus* » et « *Magnificat* » intonatur, sic :

Dixit Dominus Domino meo, sede a

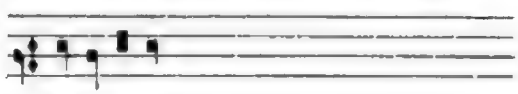

dextris meis.

Tactam intonationem, quantum ad mediationem, non servant alique ecclesie que in hoc tono, sicut supra tactum est, mediant, sic :

Dixit Dominus Domino meo, sede a

dextris meis.

Sunt autem aliqui religiosi qui, etsi observant intonationem primi toni prius positam et quantum ad principium et quantum ad medium, addunt tamen quamdam flexionem inter principium ipsius intonationis et ipsam mediationem et finem qui fit per cantum ipsius Seculorum. Observant autem eamdem flexionem in tono primo, quarto, sexto et septimo. Et illa est descendendo a tenore vel principio seculorum ad proximam vocem. In aliis autem quatuor tonis, id est secundo, tertio et quinto et octavo flexio fit des-

Digitized by Google

cendendo a tenore per semidytonum. Hi igitur primum tonum sic intonant :

Primus tonus sic incipit et sic flectitur

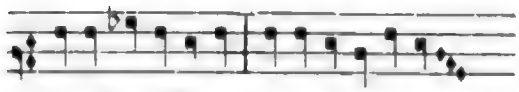

et sic mediatur, atque sic finitur.

Est autem advertendum quod isti et quidam alii, licet hoc communiter non fiat in hoc tono et in aliis quibusdam ut tangetur, in simplicibus psalmis supra secundam sillabam principii intonationis duas apponunt voces. Et est notandum quod ubi in aliquo versu propter paucitatem dictionum vel sillabarum ante medium intonationis in hoc tono et ceteris, non potest simul observari proprietas intonationis quantum ad principium et medium, demissa tunc principii proprietate mediationis, proprietas tenenda est, ut hic :

Deus Deus meus ad te de luce vigilo.

Item accidit quandoque ut in fine mediationis cadat ductio monosillaba vel alia que de natura sua acuitur, et in tali casu non omnes mediationis voces observantur, ut hic patet :

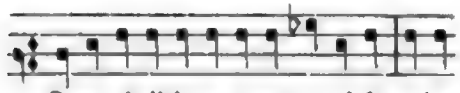

Deus judicium tuum regi da et jus-

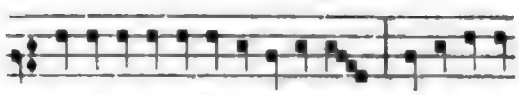

ticiam tuam filio regis. Libera De-

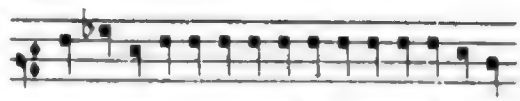

us Israel ex omnibus tribulationibus

suis.

Item convenienter observatur ut cum antiphona suo principio habet dictionem similem cum principio psalmi intonandi, non debet in illa repeti, sed ulterius psalmus prosequi, ut hic patet :

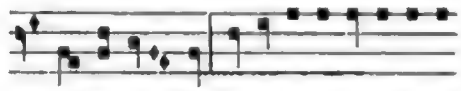

Beatus vir qui non abiit in conci-

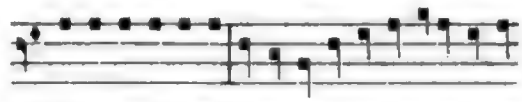

lio impiorum. Credidi propter quod locutus sum.

Et sic fiat in consimilibus casibus etiam quantum ad alios tonos. Est ulterius advertendum quod a regulari intonatione primi toni, jam tacta in simplicibus psalmis, excipitur intonatio illius psalmi « *In exitu Israel de Egypto* »; super antiphonam illam : « *Nos qui vivimus* », etc. Istam autem antiphonam aliqui faciunt de octavo tono qui finalem ejus vocem terminant in G grave, sic :

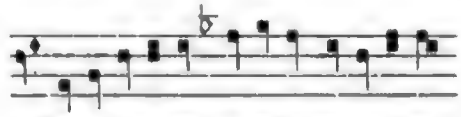

Nos qui vivimus benedicamus Domi-

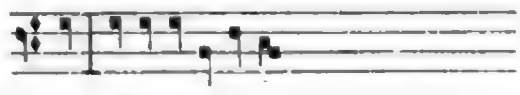

no. Evovae.

Alii eamdem antiphonam attribuunt primo tono terminantes eam in D gravi, sic:

Nos qui vivimus benedicimus Domi -

no. Evovae.

Sed sive tacta antiphona sit octavi toni sive primi, seculorum illi appositum irregulare est, et quantum ad tenorem, quia nec incipit in tenore toni octavi nec primi; verum est quod quidam, qui faciunt illam antiphonam octavi toni, duas primas voces illius seculorum ponunt in tenore primi toni, sic:

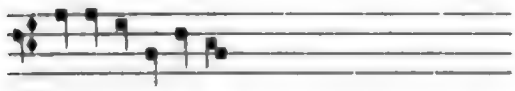

Sed intonando non servant hunc notandi modum; sed priorem in quo tres prime voces illius seculorum ponuntur in G grave. Adhuc est illum seculorum irregulare quantum ad intonationem et ratione mediationis; intonatur enim ut communius modo qui sequitur:

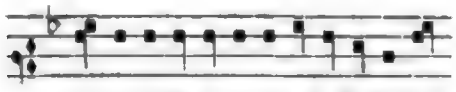

In exitu Israel de Egypto Do-

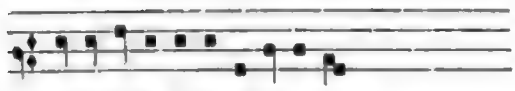

mus Jacob de populo barbaro.

Vel sic secundum aliquas ecclesias:

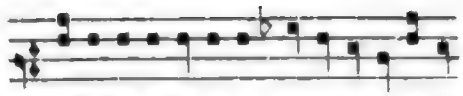

In exitu Israhel de Egypto Domus

Jacob de populo barbaro.

Cum autem tactus modus intonandi in nullo videat convenire tono octavo, sed aliqualiter conveniat primo, potius debet antiphona illa « *Nos qui vivimus* » esse primi toni secundum quod ultimo notata est quam octavi. Est autem intelligendum quod modum intonandi tacte antiphone super « *In exitu Israel* », etc., magna ex parte videntur alique ecclesie, de quibus tactum est, de primo tono et sexto observare. Sicque quod communiter secundum ecclesias est irregulare et singulare, hoc illis commune est et regulare. Habuit autem, ut dicunt aliqui, tactum seculorum diversum et quasi solemniorem et specialiorem intonandi modum pre ceteris in psalmo illo reprobatur. Hinc etiam est ut cum illa duo cantica novi testamenti id est: « *Benedictus Dominus Deus Israel* », etc.; et *Magnificat anima mea Dominum* », solemnius et festivius decantentur pro ceteris simplicibus psalmis in ecclesia Dei aliquam variationem in sua intentione receperunt in hoc tono et in ceteris aliquibus; intonantur enim in primo tono communiter modo qui sequitur:

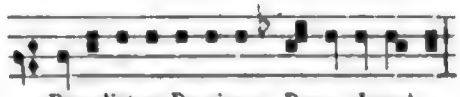

Benedictus Dominus Deus Israel.

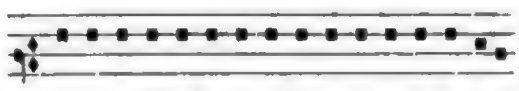

Quia visitavit et fecit redemptionem plebi

Digitized by Google

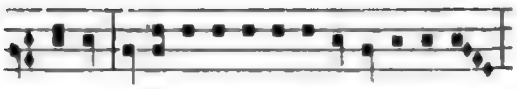

sue. Magnificat anima mea Dominum.

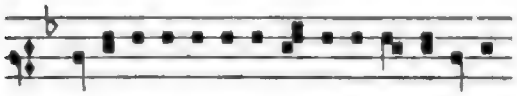

Benedictus Dominus Deus Israel. Quia

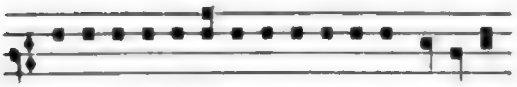

visitavit et fecit redemptionem plebi su-

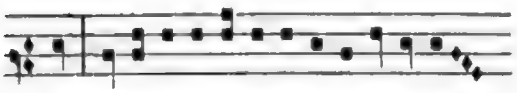

e. Magnificat anima mea Dominum.

Sic igitur tactus est modus intonandi primi modi super seculorum antiphonas, ubi est advertendum secundum doctrinam beati Bernardi quod inconvenienti psalmodia debent psallentes rotunde et una voce psallere, simul incipere et simul finire, simul pausare, nullusque ante alium presumat incipere, vel ultra alios nimis tenere. Et ut hoc melius fiat, debent unus alium ascultare, ascultando cane incipe simul desine plane. Et cum cantor incipit debent ceteri tacere, et ab illo in quo ipse dimittit, debent alii incipere, non resumere quod ille dixit : Cauda vel jubilus qui dicitur post antiphonam primi toni suprapositus est, hic scilicet :

Cauda jubilis vel oda primi toni.

CAPITULUM LXXXVII.

[De differentiis et missarum introituum intonatione et quibusdam aliis ad tonum primum pertinentibus.]

Cum non solum antiphone verum et missarum introitus differentias habeant, sintque in multis alie ab antiphonariis, et in hoc tono et in aliquibus aliis, de illis agendum est, et de ipsarum intonationibus; habet autem primus tonus secundum aliquos introituum vel officiorum differentias quatuor has scilicet :

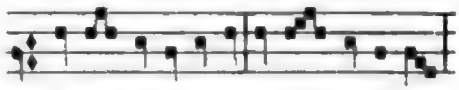

Evovae. Evovae.

Evovae. Evovae.

Prima differentia pertinet ad introitus incipientes in octava *a*, sicut sunt sequentes :

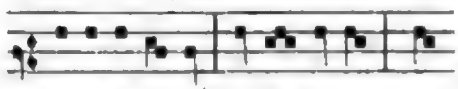

Sapientiam. Sed enim. Lex

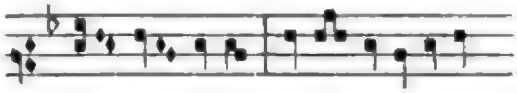

Domini. Evovae.

Secunda differentia aptatur introitibus incipientibus in F sexta, ut hi :

Et enim. Misereris om .

Digitized by Google

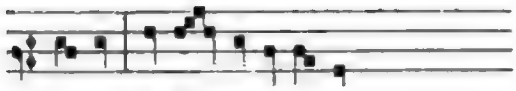

nium. Evovae.

Tertia differentia illis jungitur introitibus qui incipiunt in tertia C vel quarta D, si cito ad quintam ascendant, ut hi sequentes :
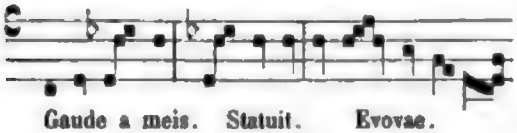
Gaude a meis. Statuit. Evovae.

Quarta differentia pertinet ad introitus incipientes in quarta D, non cito salientes ad quintam, ut hi :

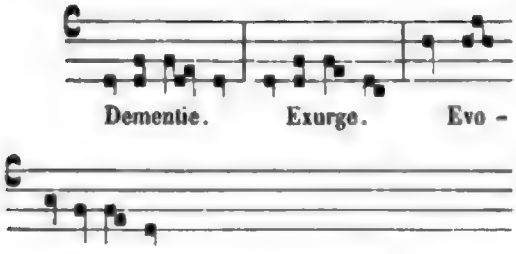

Dementie. Exurge. Evo -

vae.

Intonantur autem introitus primi toni, cujuscunque fuerint differentie, modo qui sequitur :
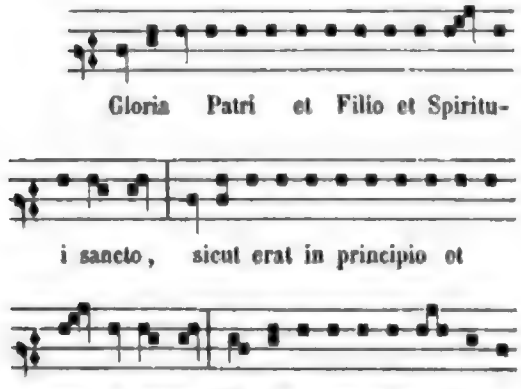
Gloria Patri et Filio et Spiritu-

i sancto, sicut erat in principio et

nunc et semper. Et in secula seculorum

amen.

Verum est quod aliqui alii aliter ordinant et distinguunt positas differentias, sed nolo tangere tot diversitates. Est autem notandum quod cujuslibet toni est habere cantum aliquem communem in versibus responsoriorum versus tonum eumdem habentium participant. Potest tamen dici proprius qui convenit solis responsoriis talis toni, et si non omnibus, et quia utile est illa scire. Nec ubique illorum notantur *Gloria* de illis ponemus exempla ; sequitur igitur responsorium primi toni cantum habens communem in suo versu :

Inter natos fuit homo etc.

Sequitur *Gloria* versuum communium responsoriorum primi toni :

Gloria Patri et Filio et Spiri -

tui sancto. Gloria

patri et Filio et Spiritui sancto.

Primus modus cantandi gloria communior est quam secundus, et videtur rationabilior cum prin-

cipium et finem habet versuum communium responsoriorum hujus toni; dico responsoriorum hujus toni, quia cantus responsoriorum alicujus sunt toni, sicut et antiphonarum. Cujus autem fuerint toni, sciri potest per regulas supradatas similiter et per cantus versuum communium sicut tonus antiphonarum per differentias vel per seculorum. Sed forsan instabitur versus communes primi, secundi, tertii, quarti, quinti et septimi videntur esse alterius toni, quasi ipsorum responsoria. Ergo non videntur ducere in notitiam toni sui responsorii, et dicendum quod cantus versuum et etiam aliorum specialium est ejusdem toni cum suo responsorio; unde de tono ipsorum non est judicandum a fine cantus ipsius versus; sed ipsius resumptionis que est finis responsorii, sicque versus cum responsorio unum faciunt cantum et unius sunt toni.

Dicunt igitur in notitiam toni sui responsorii non ut cantus ipsorum per se sumptus et alterius toni a cantu sui responsorii; sed quasi signum in notitiam signati, vel proprium accidens in notitiam subjecti, in quantum cantus talium versuum sic competunt responsoriis talis toni quod non aliis. Eodem modo dicendum est de gradualibus, *Alleluya*, et invitatoriis, quia quandoque graduale est toni paris et versus ejus, si per se sumatur toni imparis. Similiter *Alleluya* toni paris et versus ejus toni imparis cum per se consideratur, et similiter quandoque est de invitatorio et de cantu ipsius *Alleluya* cum versu et ipsius invitatorii cum *Venite* sibi correspondente. Semper enim post versus ipsius *Venite* invitatorium totum vel pars ejus finalis se sumitur. Sunt autem aliqua gradualia primi toni alia alterius et similiter est de *Alleluya*, de *Kyrie eleyson*, *Gloria in excelsis Deo*, prosis, offertoriis, *Sanctus*, *sanctus*, *sanctus*, *Agnus Dei*, et Post communionibus. Et videretur aliquibus pulcrum si omnes tacti cantus in missa correspondenter essent unius toni, vel fieret in illis sicut fit in aliquibus antiphonis et responsoriis, ut primum responsorium est primi toni, secundum secundi, tertium tertii et sic deinceps. Sic introitus misse esset primi toni: *Kyrie eleyson* et *Gloria in excelsis* secundi, quia conveniens est ut *Kyrie eleyson* et *Gloria in excelsis* sibi correspondeant quoad tonum; deinceps graduale toni tertii; *Alleluya* quarti, et sic ulterius. Cujus autem toni sint tacti missarum cantus vel alii, ex supradictis discernatur, nec exemplum ponam de omnibus propter brevitatem, sed est intelligendum de invitatoriis quod sic in quibusdam tonis diverse differentie distinctis ejusdem toni correspondent antiphonis. Ita similiter in aliquibus tonis sunt diversa *Venite* que pluribus invitatoriis ejusdem toni correspondent. Hoc igitur rationabile videtur ut non quodcunque *venite* ad invitatoria quecumque decantetur. Sed *venite* primi toni ad invitatoria primi toni decantandum est, et sic de aliis intelligatur tonis. Hoc tamen parum in aliquibus ecclesiis observatur, ut ergo alique Venite tonorum distinctorum cognoscantur. Ponantur hic exempla de illis. Invitatorium primi toni cum suo *venite*.
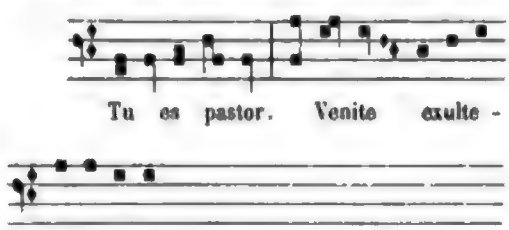
Est insuper notandum quod sicut secundum diversitates tonorum in responsoriis diversi sunt cantus versuum sequentium.

In tempore pascali sunt diverse terminationes responsoriorum per *Alleluya*, et de illis hic

Digitized by Google

exempla ponantur; et primo de tono priori versiculo sequente, sic :
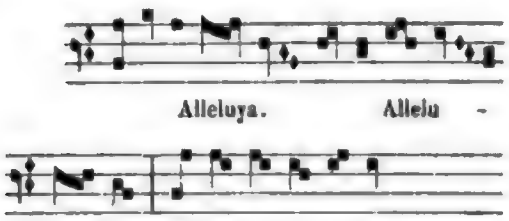
Item pro singulis tonis ponantur hic *Amen*, vel caude que dici possunt in solemnitatibus, vel quando chorialibus amplius cantare placet in fine alicujus antiphone, responsorii vel sequentie, seu prose, et fit ad cantus primi finis talis :

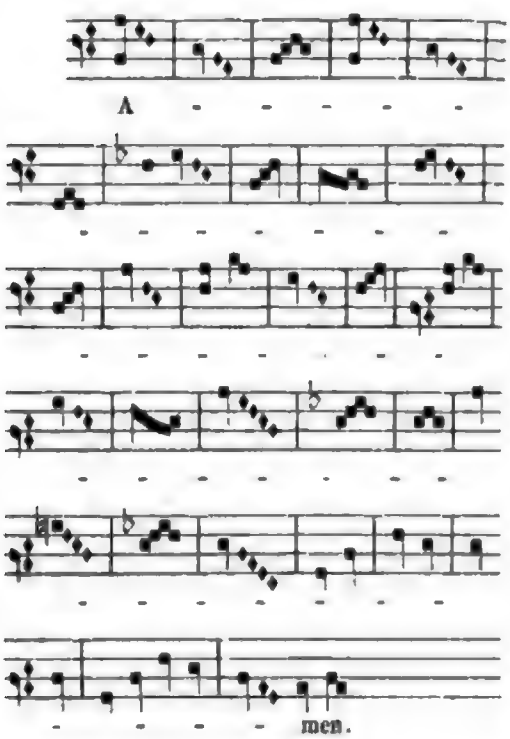

Tactus cantus dicatur per clausulas sicut notatus est. Ita quod cum una pars chori incipit et constat primam clausulam, alia taceat. Et cum hec chori pars cantat, secundam taccat que primam cantaverat, sicque alternatim decantentur illius cantus clausule ad modum *Fuge* disposite, usque prope finem ubi duo ponuntur tractus; et ibi due chori partes simul cantant et insimul cantum finiant. Hec dicta de primo tono sufficiant, de ceteris brevius prosequamur; et primo de his que ad secundum pertinent tonum.

CAPITULUM LXXXVIII.

[De principiis cantuum toni secundi.]

In tractando de secundo tono tangemus ea que tetigimus de primo tono, et secundum eundem ordinem, et similiter fiet cum agetur de ceteris tonis. Primo ergo videndum est de secundi toni principiis ; secundo de suis differentiis; unde ipsius et intonationem et de ceteris consequenter.

Secundus tonus secundum modernos habet quinque principia, id est in : Γ, A, C, D, F, de quibus ponentur hic exempla :
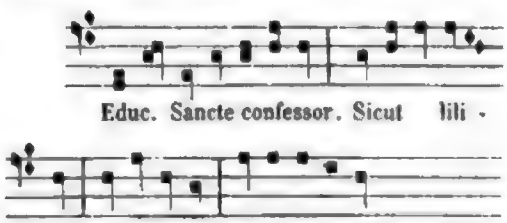
Sed secundum antiquos hic tonus quandoque incipiebat in E gravi, licet raro; etiam principium ejus in F rarum est. Principia primi toni et secundi in hoc tanguntur versu :

Ce, De, Fle, at primus Gat, a *Ce, De, Flatque*

[secundus.

Et secundum hoc primus tonus et secundus habent tria principia communia, id est : C, D et F gravibus, et ideo per illa principia absolute loquendo non potest bene discerni primus tonus a secundo. Ex aliquibus tamen incipiendis modis discernitur, quia si cantus ibi incipientes statim in suo principio acutum habeant ascensum ad vocem quintam procedentes, primi sunt toni. Si in D gravi terminentur, etsi sint antiphone, determinant sibi hoc *Seculorum amen :*

Evovae.

Item si sint antiphone in F incipientes, statim immediate vel mediate G gravi in *a* acutam ascendant, toni primi sunt, et differentias primi toni de quibus supra tactum est, sibi determinant. Habet autem primus tonus unum principium proprium in quo distinguitur a secundo, scilicet in *a* acuta ; ideo cantus ibi incipientes se terminantur in D gravi ; sic primi sunt toni, quod non secundi. Secundus vero tonus habet duo propria principia, id est in *gamma ut* et in a *re*. Ideo cantus ibi inchoantes, si habeant primi et secundi toni finem, et sunt irregulares ita quod non ascendant supra suum finem ultra vocem sextam, secundi sunt toni.

CAPITULUM LXXXIX.

[De differentiis secundi toni, de intonationè, datur quibusdam.]

Secundus tonus, licet multa habeat principia, unam tamen communiter habet differentiam omnibus illis distinctis principiis respondentem, hanc scilicet :

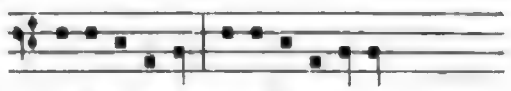

Evovae. vel sic: Evovae.

Ad hoc tamen secundum aliquas ecclesias excipiuntur antiphone tale principium habentes, ut hc :

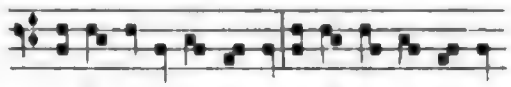

O sapientia. O Rex glorie.

Illis enim usitatum est aliquas ecclesias hoc applicare *Seculorum amen :*

Evovae.

Vel sic :

Evovae.

Tonus secundus communiter in simplicibus psalmis intonatur, sic :

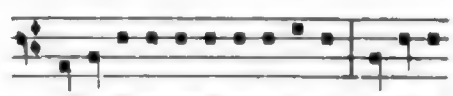

Dixit Dominus Domino meo sede a

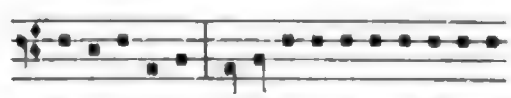

dextris meis. Ad Dominum cum tribularer

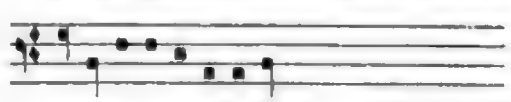

clamavi et exaudivit me.

Digitized by Google

Vel sic secundum illos qui flexas apponunt ante mediationem :

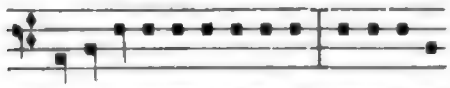

Secundus tonus sic incipit, et sic flecti-

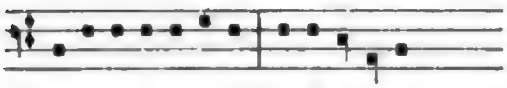

tur et sic mediatur, et sic finitur.

Est autem notandum quod tacte mediationes non observantur ubi in finem mediationis cadit dictio, monosillaba vel alia que acutum accentum habet supra sillabam ultimam ; tunc enim pro *fa, sol, fa,* vel *fa, sol, re,* habet *fa, fa, sol,* ut patet hic :

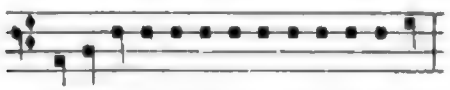

Domine in ne furore tuo arguas me,

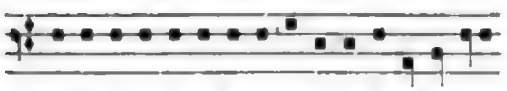

neque in ira tua corripias me Memento Do-

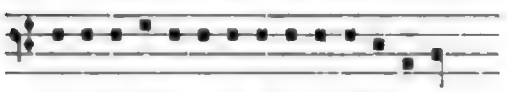

mine David et omnis mansuetudinis ejus.

Et consimilis modus mediandi servatur in quarto tono et in octavo cum similes dictiones occurrunt in fine mediationis. Sed istud non observatur super *Benedictus* et *Magnificat*. Intonatur autem ibi solempnis, sic :

Benedictus Dominus Deus Israel.

Vel sic :

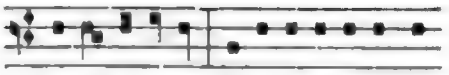

Deus Israel, quia visitavit et

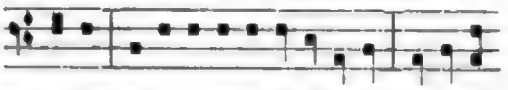

fecit redemptionem plebi sue. Magnifi-

cat anima mea Dominum.

Sequitur cauda secundi toni est talis :

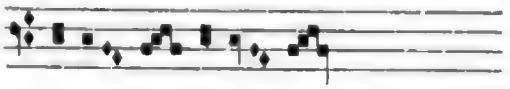

Cauda jubilus vel oda secundi toni.

Introitus secundi toni distincta habent principia de quibus hic ponuntur aliqua, ut hec :

Salve sancta. Mihi autem. Ter-

ribilis est. Dominus dixit.

His et ceteris introitum secundi toni principiis unum *Seculorum amen,* hoc scilicet :

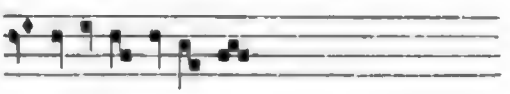

Evovae.

Digitized by Google

Intonantur autem omnes introitus secundi toni modo qui sequitur :

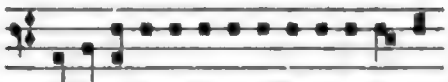

Gloria patri et Filio et Spiritu-

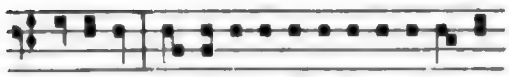

i sancto sicut erat in principio et nunc

et semper et in secula seculorum amen.

Hec intonatio excepto fine multum convenit cum prius tacta intonatione hujus toni super *Benedictus* et *Magnificat*. Sic etiam est in quibusdam aliis tonis de intonatione antiphonarum super *Benedictus* et *Magnificat*, et de intonatione introituum. Sequitur responsorium secundi toni cum versu cantus communis hujus toni :

℟ Memento mei. ℣ De profundis.

Gloria Patri et Filio et Spiritui

sancto.

Vel sic secundum aliquas ecclesias :

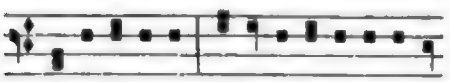

Gloria Patri et Filio et Spi-

ritui sancto.

Primus modus cantandi gloria versuum cantuum communium responsoriorum secundi toni communior est. Sequitur invitatorium secundi toni cum suo Venite :

Venite populi adoremus.

Venite exultemus Domino

Responsoria secundi toni per *Alleluya* sic sunt terminanda versiculo sequente, sic :

Alleluya. Induit eum lo -

ricum.

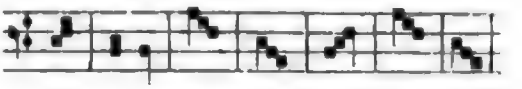

Digitized by Google
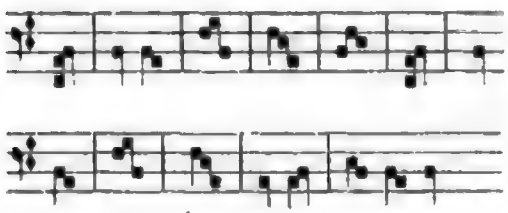
CAPITULUM XC.

De principiis cantuum tertii toni.

Tertius tonus, secundum modernos, quatuor habet principia, id est in E et in G gravibus, in *d* et in *c* acutis de quibus sequuntur exempla :

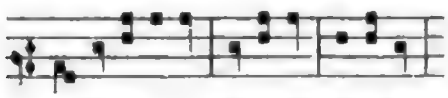

Distat. Salva nos. Ex hore.

Inter natos.

Verum est quod, secundum antiquos, alia fuerunt hujus toni principia de quibus supra tactum est. Ut autem appareat distinctio hujus toni quarto ex parte principiorum suorum, notandum est quod tonus tertius, secundum modernos, quos hic sequor, habet duo principia que non competunt quarto tono scilicet in *c* et in *a* acutis. Unde secundum hoc cantus finientes in E gravi, si incipiant in tactis principiis, sunt tertii toni, non quarti. Quartus vero tonus habet tria propria principia prout ad tertium comparatur, id est in C, D et F. Ideo supposita fine quarti toni omnis cantus qui in his incipit clavibus quarto tono, non tertio deputatur. Sed habent hi duo toni principia duo communia, scilicet D et G; differenter tamen, quia cantus qui in tactis initiantur principiis, si acutum habent ascensum in suo principio, ad tertium pertinent tonum, si gravem ad quartum.

CAPITULUM XCI.

[De differentiis toni tertii.]

In differentiis tertii toni magna reperitur diversitas quantum ad numerum, quantum ad cantum, quantum ad distinctionem; ipsorum et sufficiat hic tangere tres varietates; quidam igitur in hoc tono duas ponunt differentias, has scilicet :

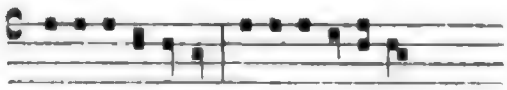

Et hi quidam faciliter has sic distinguunt : prima pertinet ad antiphonas incipientes in E; secunda ad omnes alias, ubicunque incipiunt. Alii tres in hoc tono differentias ponunt, has scilicet :

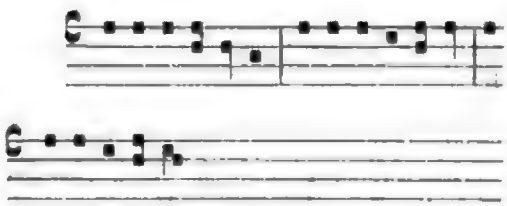

Distinguunt autem illas sic : prima differentia pertinet ad antiphonas incipientes in E, ut hec et consimiles :

O gloriosum.

Secundam differentiam apponunt antiphonis incipientibus in G que statim per *a* ascendunt in *c*, ut he :

Digitized by Google

Te semper.

Tertiam differentiam jungunt antiphonis incipientibus in G statim ascendentibus in *a*, et inde descendentibus in *g*, et postea per *a* ascendentibus in *c*, ut he :

Presta Domiue ut quisquis.

De antiphonis que in aliis inchoantur principiis exempla non ponuntur. Sunt et alii in tertio tono tres ponentes differentias, has scilicet :

Evovae. Evovae.

Evovae.

Prima pertinet ad antiphonas tertii toni que incipiunt in E gravi de quarum aliquibus exempla posita sunt, et multe antiphone tertii toni sillabe differentia reposite que principalior inter alias est et que citius et certius per suum principium cognoscitur. Unde sicut omnis antiphona incipiens per *re, re, ut, fa, sol,* tonum primum et ipsius primam differentiam supratactam sibi determinant, sic omnis antiphona incipiens per *mi,* vel *mi, re, sol, la, re, fa*, tertio tono, et ejus prime differentie de qua loquimur, ascribitur, ut sunt antiphone sequentes et consimiles :

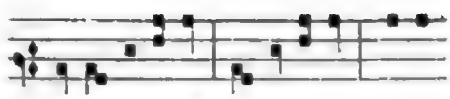

Quando natus est. Beatus vir. Ev -

ovae.

Secunda differentia pertinet ad antiphonas hujus toni que incipientes in G gravi immediate ascendunt in *c* acutam, et post statim descendunt in *a* acutam, ut he :

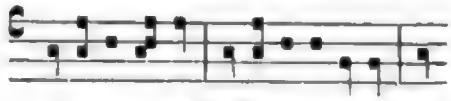

Qui sequitur me. Cognovit autem. Co-

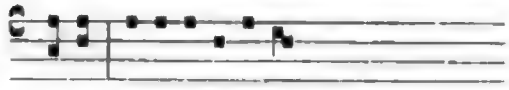

gnosce. Evovae.

Est autem notandum quod octavus tonus bene habet consimilia principia cum protactis, ut patet in sequentibus antiphonis :

Salus. Ego plantavi. Libenter. Ev -

ovae.

Et cum tactus modus incipiendi communis sit distinctis tonis, non potest per ipsum determinate sciri tonus antiphone sic incipientis, sed oportet ad processum et finem illius recurrere. Videntur autem plures antiphone tactorum esse octavi toni quam tertii.

Digitized by Google

Tertia differentia pertinet ad reliquas antiphonas tertii toni que incipiunt in G gravi aut in *a* aut in *c* acutis ; ut he et consimiles :

Ecce Dominus. Ex ore. Venio

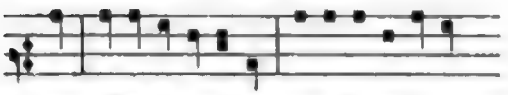

ego. Unum opus feci. Evovae.

Inveni autem unum doctorem qui tertii toni super antiphonas sex tangit differentias, sed dimitto illas, quia alique illarum tacte sunt, alie ab usu recesserunt.

CAPITULUM XCII.

DE INTONATIONE TERTII TONI QUANTUM AD ANTIPHONAS.

Omnes antiphone tertii toni, cujuscunque fuerint differentie in simplicibus psalmis, communiter intonatur, sic :

Dixit Dominus Domino meo sede a

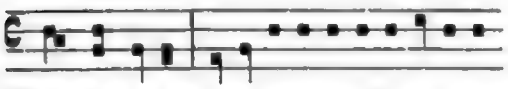

dextris meis. Cum tribularer ad Dominum cla-

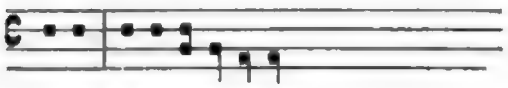

mavi et exaudivit me.

Vel sic secundum flexas facientes :

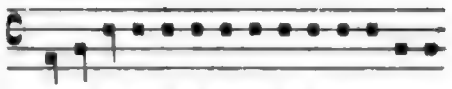

Tertius tonus sic incipit, et sic flectitur,

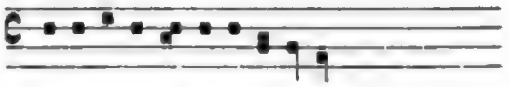

et sic mediatur, et sic finit.

Ubi autem in fine mediationis occurrit dictio monosillaba, si immediate illa precedat dissillaba, talis fit mediatio :

Deus judicium tuum regi da.

Eodem modo fit cum in fine mediationis ponitur dictio trisillaba cujus ultima acuitur, sicut *Israel* vel dissilaba precedat monosillaba ut *in Syon*. Et iste exceptiones locum habent in mediationibus primi toni, sexti et septimi. Secundum tenentes mediationem septimi toni per *re, fa, mi, re, mi*. Intonatur autem tertius tonus super *Benedictus* et *Magnificat*, secundum aliquos, solemnis, sic :

Benedictus Dominus Deus Israel qui-

a visitavit et fecit redemptionem plebi su-

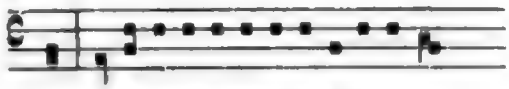

e. Magnificat anima mea Dominum.

Digitized by Google

Alii sunt qui intonant hunc tonum eodem modo super *Benedictus*, sicut super psalmos alios et quantum ad principium et quantum ad ipsam mediationem :

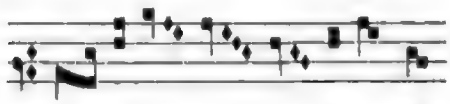

Cauda jubilus vel oda tertii

toni.

CAPITULUM XCIII.

[De differentiis et intonatione missarum, introituum et quibusdam aliis pertinentibus ad tertium tonum.]

Habet tertius tonus introituum duas vel tres differentias has scilicet :

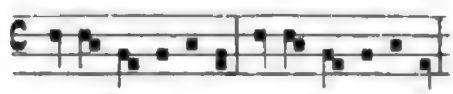

Evovae. Evovae.

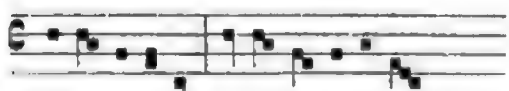

Evovae. Evovae.

He ad duas videntur reduci, et ab aliquibus sic distingui ; ut prime due pertineant ad introitus hujus toni incipientes in G gravi, ut hi :

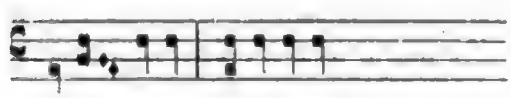

Dispersit. Tibi dixit.

Alie due pertinent ad introitus hujus toni initium sumentes in E gravi, ut he :

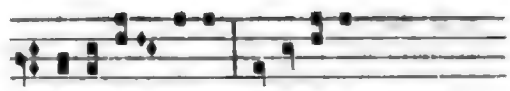

Ego autem. Confessio.

Sed alique ecclesie non tenent tactam distinctionem. Intonantur autem tacte differentie solemniter, sic :

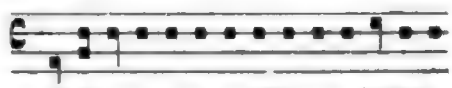

Gloria Patri et Filio et Spiritui

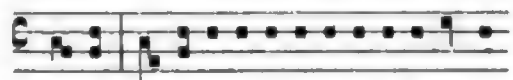

sancto, sicut erat in principio et nunc et

semper et in secula seculorum amen.

Aliqui vero has intonationes faciunt sicut in simplicibus psalmis. Sequitur responsorium tertii toni cum versu cantus communis hujus toni, etc :

℟ Dum complerentur. ℣ Repleti sunt.

Gloria Patri et Filio et Spi-

ritui sancto.

Vel sic secundum aliquas ecclesias :

Gloria Patri et Filio et Spiri-

Digitized by Google

Sequitur invitatorium tertii toni cum suo *Venite* :

Responsoria tertii toni per *Alleluya* sicut sunt terminanda versiculo sequente :
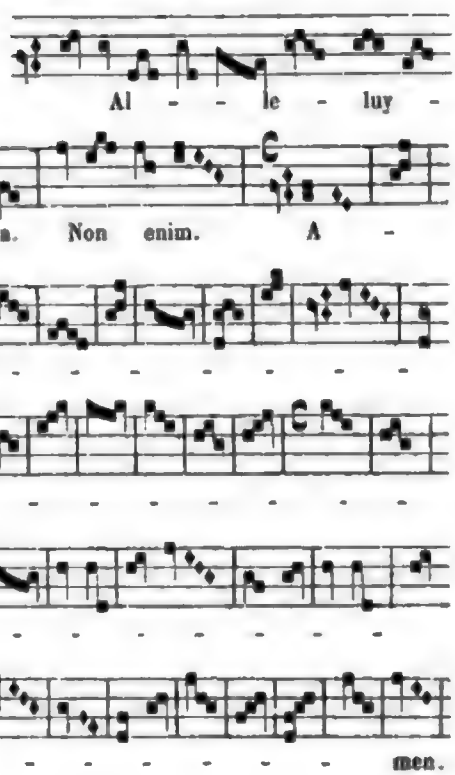
CAPITULUM XCIV.

[De principiis et differentiis quarti toni.]

Quartus tonus, sicut supra tactum est, habet quinque principia, id est in C, in D, in E, in F, in G gravibus ; et hec principia una cum principiis tertii toni tanguntur in sequenti versu.

E ges a ces terno cedent el *fa* geque quarto.

verum est cum terminatur hic tonus in *mi* de *a* acuta; tunc habere potest alia pro tactis principia sicut et alii toni cum affinalibus terminatur. Attribuunt autem aliqui huic tono duas tantum differentias has, scilicet :

(Exemplum deest.)

Prima harum, secundum istos, pertinet ad antiphonas hujus toni incipientes in D gravi per *mi* ascendentes in *sol* et in *la*. Et similiter ad illas que incipientes in E gravi statim ascendunt in *sol*, et paulo post in *la*, et in easque incipientes in G post unum *sol* aut duo ascendunt in *la*, vel cum de *sol* descendunt in *mi* vel in *re* ; exemplum sequitur de istis :

Cetere omnes antiphone hujus toni secundum istos aliam habent differentiam ; alii in hoc tono quinque ponunt differentias has, scilicet :

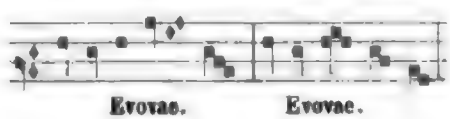

Digitized by Google

Prima pertinet ad antiphonas hujus toni incipientes in F gravi, ut he :
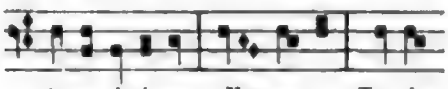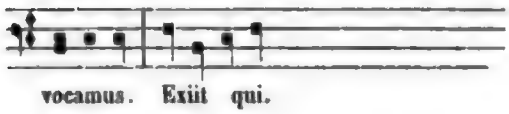
Secunda pertinet ad antiphonas toni hujus, principium habentes in C gravi, sicut he :

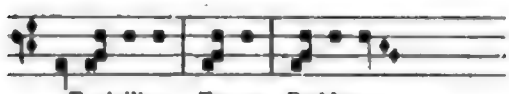

Tertia respondet antiphonis incipientibus in E gravi statim ascendentibus in G grave, et inde in *a* acutam; vel incipientibus in G, et inde tangentes *a* acutam, ut he :

Antiqui autem tactum *Seculorum amen* antiphonis tacta principia habentibus sub alio *Seculorum amen* exponebant, hoc scilicet:

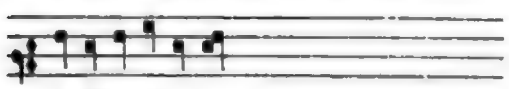

Quarta differentia, secundum istos servit antiphonis incipientibus in G gravi et finientibus in *mi* de *a* acuta per *b* molle, ut iste :

Quinta differentia, secundum istos, aptatur antiphonis incipientibus in *fa*, et de *fa* descendentibus in *ut*, ut iste :

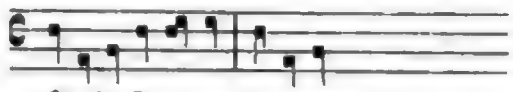

Sed alii, de quibus statim dicetur, duas ultimas tactas sub una reponunt. Dico igitur quod sunt alii in quarto tono sex ponentes differentias, has scilicet :

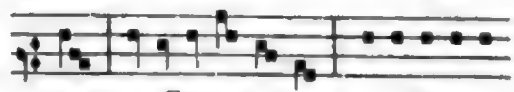

Sed dicunt tres priores differentias esse principaliores, et distinguunt eas. Prima pertinet ad antiphonas incipientes in G septima, sic :

Item ad eamdem differentiam pertinere dicuntur antiphone que incipientes in F, in E, vel in D; ita humilem habent cantum ut nunquam ascendunt in G gravem, ut he :

Digitized by Google

Et omnes. Laudate Dominum.

Secunda differentia pertinet ad antiphonas in tactis incipientes clavibus, id est F, E et D gravibus, si ascendunt in G grave, sicut iste que sequuntur :

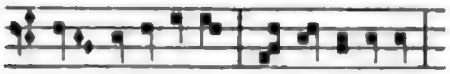

Lumine vultus. O factum unum.

Rubum quem viderat.

Tertia differentia jungitur antiphonis hujus toni incipientibus in C gravi, ut he :

Solve jubente. Iste cognovit.

Quarta differentia, secundum istos, pertinet ad antiphonas per *mi* et *sol* in *la* ascendentes, ut he :

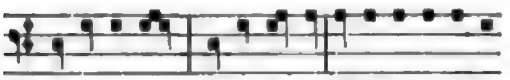

Ad te Domine. Fidelia. Evovae.

Quinta servit antiphonis incipientibus in G gravi ascendentibus per *a* et *c* in *d*, et finem habentibus in *mi* de *a* acuta per *b* molle; et similiter antiphonis hujus toni initium habentibus in *c* acuta, descendentibus immediate in G grave, et inde per *a* et *c* acutas ascendentibus in *d* acutam, finalemque per *b* molle in *mi* de *a* acuta, ut he :

Ecce Dominus. Si quis sitit. Gaude Ma-

ria. Custodiebant.

Sexta differentia, secundum istos, jungitur antiphonis hujus toni que incipientes in F, nec multum circa principium ascendunt, nec multum descendunt, ut he :

O mors ero. Syon renovaberis. Be-

nedicta tu. Post partum virgo. Evovae.

CAPITULUM XCV.

[De intonatione antiphonarum et introituum quarti toni et de aliis quibusdam ad ipsum pertinentibus.]

Antiphone quarti toni in simplicibus psalmis communiter intonantur, ut he :

Dixit Dominus Domino meo sede a

dextris meis.

Aliqui vero sicut supra tactum est, sic :

Leva oculos meos in montes. Unde

Digitized by Google

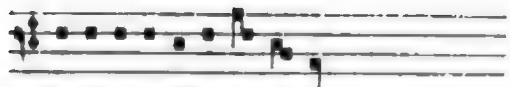

veniet auxilium mihi.

Facientes autem flexus, sic :

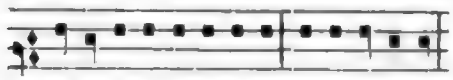

Quartus tonus sic incipit et sic flectitur

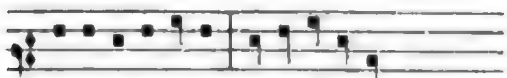

et sic mediatur et sic finitur.

Ubi autem in fine mediationis occurrit dictio monosillaba vel alia que acuitur, talis sit mediatio :

Memento Domine David.. etc.

Item a tacta communi mediatione hujus toni excipiunt antiphone hoc *Seculorum* habentes :

Evovae.

Intonantur enim secundum aliquas ecclesias, sic :

Lauda Jerusalem Dominum. Lauda Deum

tuum Syon.

Intonatur autem hic tonus super *Benedictus* et *Magnificat*, secundum aliquos, sic :

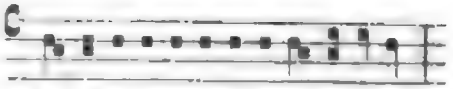

Benedictus Dominus Deus Israel

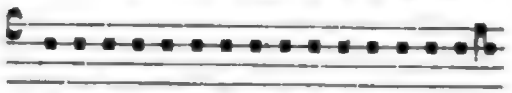

quia visitavit et fecit redemptionem plebi

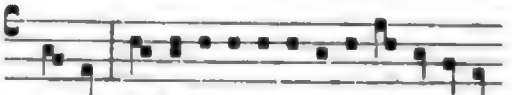

sue. Magnificat anima mea Dominum.

Alii quidam non aliter intonant hunc tonum super *Benedictus* et *Magnificat* quam super psalmos alios. Cauda quarta toni talis est :

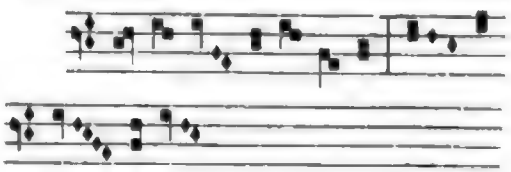

Prima magis in usu est; habet duas quartus tonus super introitus missarum differentias has, scilicet :

Evovae. Evovae.

Prima jungitur introitibus in F incipientibus, ut hi :

Salus populi.

Secunda jungitur introitus hujus toni in D gravi incipientibus, ut hi :

Resurrexi. Nos autem.

Digitized by Google

Reminiscere.

Aliqui autem sola prima differentia utentes indifferenter ipsam jungunt his hujus toni introitibus; intonantur tacte differentie, sic:

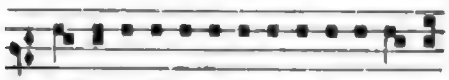

Gloria Patri et Filio et Spiritu -

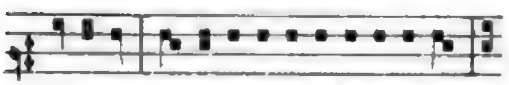

i sancto, sicut erat in principio et nunc

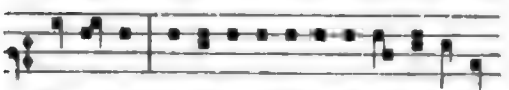

et semper et in secula seculorum amen.

Sequitur responsorium istius toni cum versu et *Gloria* cantus communis ejusdem:

Cantabat sancti. Sub tro -

no. Gloria Patri et Fili -

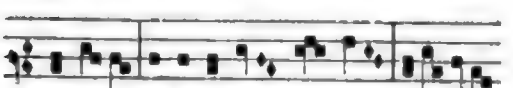

o et Spiritui sancto.

Vel sic secundum aliquas ecclesias:

Gloria Patri et Fili -

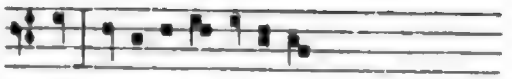

o et Spiritui sancto.

Sequuntur invitatoria quarti toni cum suis *Venite*:

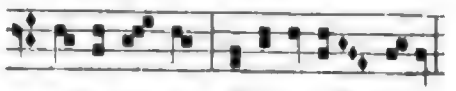

Adoremus. Ecce venit rex.

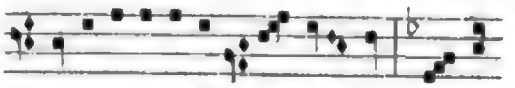

Venite exultemus Domino. Christus

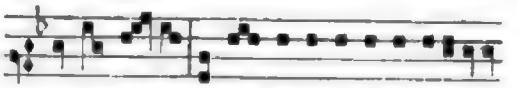

natus. Venite exultemus Domino.

Responsoria quarti toni per *Alleluya*, sic sunt terminanda versiculo sequente:

Alleluya Alleluya Al -

leluya. ℣ Vidi.

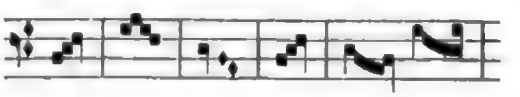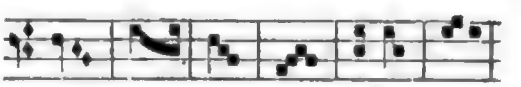

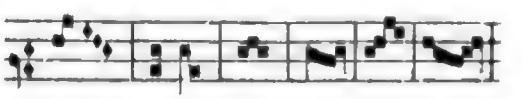

Digitized by Google

CAPITULUM XCVI.

{De principiis, differentiis et intonatione quinti toni.]

Quintus tonus tria vel quatuor habet principia, id est in C et in *a* acutis, in G et in F gravibus. Sed principium ipsius in G rarum est; alia vero usitata sunt. Est autem principium ipsius in *c* acuta sibi proprium ut ad sextum comparatur tonum; ideo cantus in *fa* finientes, si incipiant in *c* acuta, quinti, non sexti sunt toni; habet hic tonus, secundum aliquos, unam differentiam tantum, hanc scilicet:

Evovae.

Inveni autem hujus toni in diversis tonariis quatuor differentias super antiphonas has scilicet:

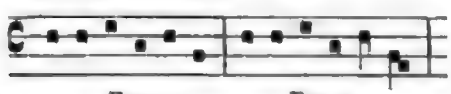

Evovae. Evovae.

Evovae.

Vel sic:

Evovae. Evovae.

Prima que principalior et communior est, si a multis ecclesiis omnibus hujus toni jungatur principiis, tamen ut a ceteris distinguitur specialiter hujus toni competit antiphonis que incipiunt in *c* vel *a* acutis, ut he:

Ecce Dominus. Fons hortorum.

Secunda autem, secundum aliquos, jungitur illis hujus toni antiphonis que principium sumunt in F gravi, ut he:

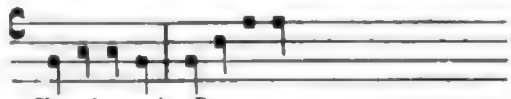

Vox clamantis. Paganorum.

Alie due differentie aliquibus specialibus aptantur principiis vel antiphonis; prima illi que sequitur:

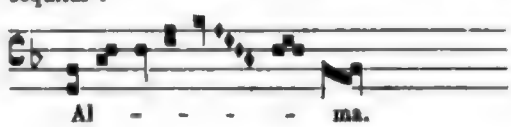

Al - - - - ma.

Alia ista:

Paganorum.

Tonus quintus solus concorditer ab omnibus quos viderim doctoribus qui de tonorum tractaverunt intonationem, unum habet intonandi modum quantum ad principium et quantum ad medium, non variatum in simplicibus psalmis, in *Benedictus* et *Magnificat*, et missarum introitibus, hunc scilicet:

Dixit Dominus Domino meo. sede a

dextris meis. Benedictus Dominus Deus Isra-

Digitized by Google

el, quia visitavit et fecit redemptionem ple-

bi sue. Magnificat anima mea Dominum.

Hoc tamen alique ecclesie non observant; sed finalem mediationem faciunt in hoc tono per *sol, re,* sicut in secundo et octavo; hoc autem irrationabile videtur quasi finalis mediatio in hoc tono per *la, mi*, potius quam per *sol, re* fieri deberet, cum hic tonus amplius per *b* mollem quam per ♮ quadratum decantetur; hoc autem nullus facit. Item regulare est ut finalis vox mediationis in loco tenoris sui toni se teneat. Quod si finalis vox mediationis tenore descendat in quinto tono, per quintam esse debet sicut in secundo et octavo; per quartam, si finalis mediatio respondere habeat intonationis principio. Nam secundus tonus et octavus ad quartam ascendunt intonationis principio suo, quintus vero ad quintam. Cum autem in fine mediationis invenitur dictio monosillaba vel alia que acuitur, tunc fit mediatio in hoc tono illo modo qui observatus est in intonatione *Benedictus dominus; Deus Israel;* facientes autem flexas sic intonant:

Quintus tonus sic incipit, et sic flectitur,
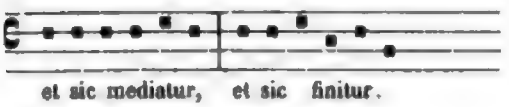
et sic mediatur, et sic finitur.

Cauda quinti toni talis est:

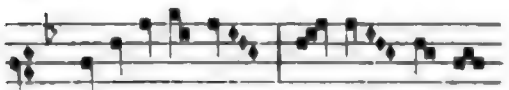

Evovae. Evovae.

Quinti toni duas vel tres introituum habet differentias, has scilicet:

Evovae. Evovae.

Evovae.

Prima pertinet ad introitus incipientes in *c* vel *a* acutis, ut hi:

Deus in loco. Verba mea.

Alie junguntur introitibus incipientibus in F gravi, ut hi:

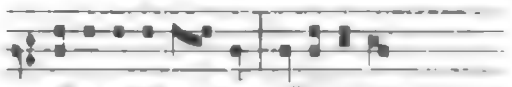

Circumdederunt me. Letare.

Sed aliqui sola prima utuntur differentia; intonantur tacte differentie illo modo quo differentie antiphonarum de quibus suprapositum est exemplum, et de his etiam ponatur sic:

Gloria Patri et Filio et Spiritui

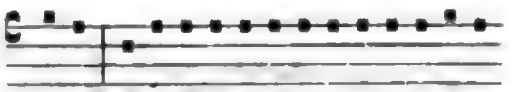

sancto sicut erat in principio et nunc et sem-

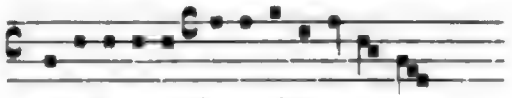

per et in secula seculorum amen.

Digitized by Google

Sequitur responsorium quinti toni cum *Gloria* cantus communis versuum hujus toni :
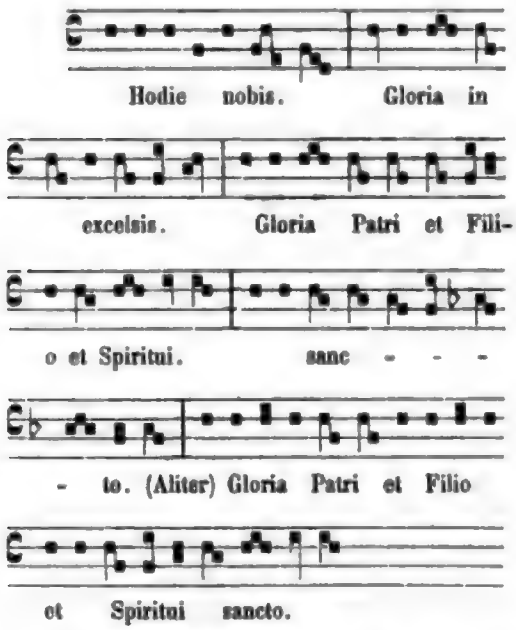
Sequitur invitatorium quinti toni cum suo *Venite:*
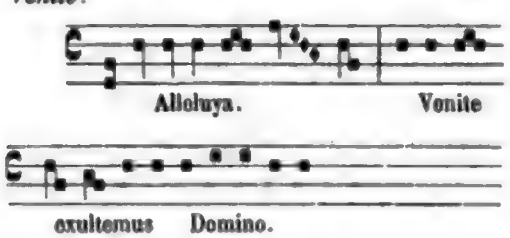
Responsoria quinti toni per *Alleluya* sicut sunt terminando versiculo sequentes :
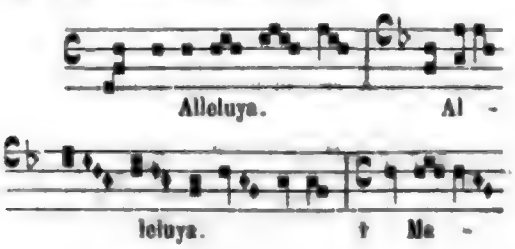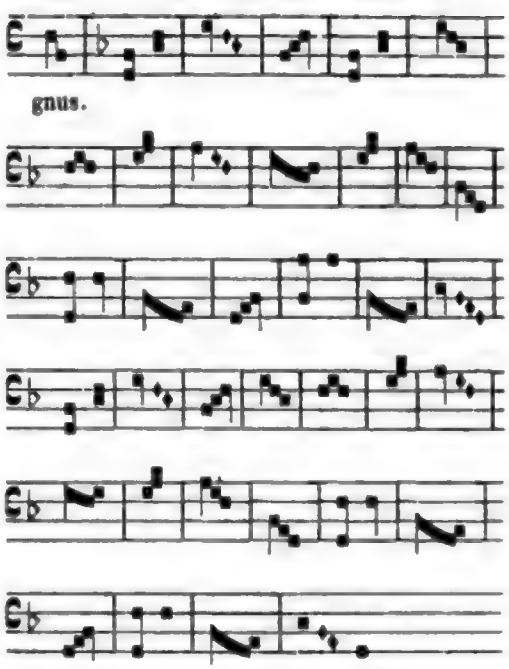
CAPITULUM XCVII.

[De principiis et differentiis sexti toni.]

Sextus tonus, secundum aliquos, habet quinque principia, id est in C, D, E, F gravibus et in *a* acuta ; et he una cum principiis quinti toni in sequenti tanguntur versu :

Ef, ge, la, ce, quintus, *ce, des, el, ef, al* quoque [sextus.

Sed istorum principiorum duo, id est in C et in A raro inveniuntur ; similiter et ipsius principium in C, licet alia sint rariora aliorum et duorum principiorum, illud quod fit in F est principalius. In illo enim communis hujus toni cantus incipiunt, sicut vult Guido, et hoc docet experientia, et de principiis hujus toni in F, in D et in C gravibus exempla sequuntur:

Digitized by Google

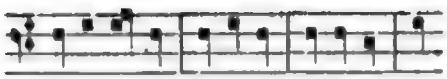

Benedictus. Regali, Quem queris. O

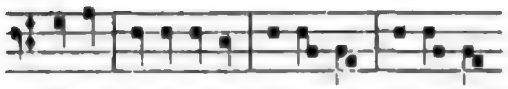

Julia. Lux orta est. O quam. O admi-

rabile. Si ego. Diffusa.

Qui manducat.

Et est notandum quod aliqui antiqui tactas antiphonas *O quam* et *O admirabile*, incipere videntur in E gravi. Moderni autem ipsas incipiunt in F gravi. Quamvis autem principium in F commune sit quinto et sexto tono, antiphone tamen incipientes illo modo quo ille due, *O quam* et *O admirabile*, et illo modo quo ille due *Quem queris mulier* et *Lux orta est justo*, communiter sexti sunt toni. Item ille sunt toni sexti que inchoantes in D vel in C gravibus, terminantur in F gravem, nisi supra finem sextam transcendant. Huic enim tono quidam nimium sunt ascensu sicut supra tactum est; et multos cantus hujus toni faciunt irregulares notantes illos in affinali *c* acuta, cum in propria finali notari possent et terminari. Iste tonus, licet multa habeat principia communiter, tamen solam habet differentiam omnibus illis respondentem et aptatam hanc scilicet :

Evovae.

Sed antiqui unam aliam habebant differentiam hanc scilicet :

Evovae.

Jungebant illam antiphonam hujus toni incipientibus in parypate meson, id est in F gravi gradatim ascendentibus in mesen, que est *a* acuta, et cito ad F gravem redeuntes gradatim vel per dytonum, ut he :

Cum ergo sint. Miserere. Benedic-

tus. Super muros tuos.

Sed hec differentia ab usu recessit moderno. Nam sola priori nunc est usus super antiphonas.

CAPITULUM XCVIII.

[De intonatione sexti toni et aliis quibusdam ad ipsum pertinentibus.]

Tonus sextus intonatur sicut tonus primus quoad principium et medium; patet hoc in exemplis sequentibus, primo quantum ad simplices psalmos, secundum communem modum, sic :

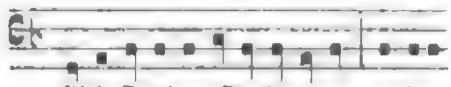

Dixit Dominus Domino meo, sede a

dextris meis. Dixit Dominus Domino meo.

Secundum facientes flexas, sic :

Sextus tonus sic incipit, et sic flectitur,

et sic mediatur, et sic finitur.

Quod si occurrat in fine mediationis dictio monosillaba vel alia que acutum habet accentum, tenenda est hic illa mediatio que in primo tono tacta est ; intonatur autem hic tonus super *Benedictus* et *Magnificat* sic communiter :

Benedictus Dominus Deus Israel

quia visitavit et fecit redemptionem plebi

sue. Magnificat anima mea Dominum.

Cauda sexti toni talis est :

Vel sic.

Habet sextus tonus super omnes missarum introitus, licet indistinctis incipiant locis, differentiam solam, hanc scilicet :

Evovae.

Et de aliquibus distinctorum principiorum introitibus toni hujus sequuntur exempla :
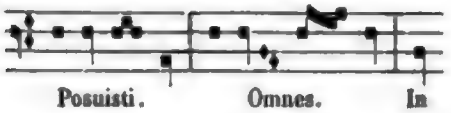
Posuisti. Omnes. In

medio ecclesie. Hodi - -

e. Factis quasi modo.

Intonatur autem hic tonus super introitus, sic :

Gloria Patri et Filio et Spiritu-

i sancto sicut erat in principio et nunc

et semper et in secula seculorum amen.

Ex his patet quod tonus iste, quantum ad intonationem antiphonarum, in principio et in medio, licet conveniat cum primo tono, non tamen quantum ad intonationem introituum, item satis communiter in aliis observatur tonis, ut intonatio super *Benedictus* et *Magnificat*, similis sit quantum ad principium et medium intonationis ipsorum introitum, non sic autem hic. Item singulare est in hoc tono ut ipsius jam tacta introitum differentia non in tenore sui toni, sed in fine sumat exordium. Sequitur responsorium

Digitized by Google

hujus toni cum *Gloria* cantus communis versuum :
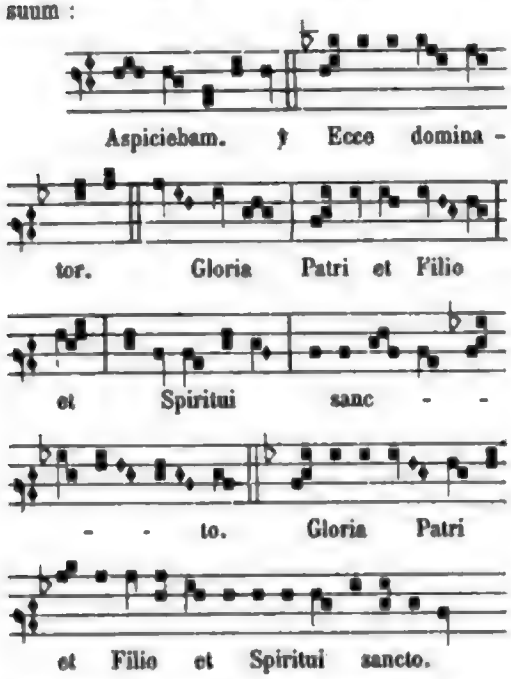
Iste tonus diversa habet *Venite* que diversis hujus toni respondet invitatoriis, de quibus exempla subduntur :
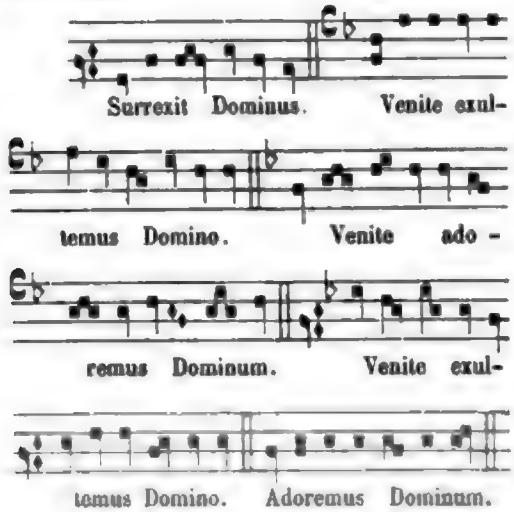
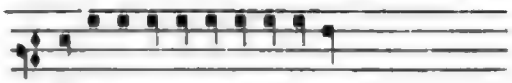

Sed hoc ultimum *Venite*, una cum suo invitatorio, aliqui ascribunt octavo tono, ut dicetur infra ; responsoria sexti toni per *Alleluya* sic sunt terminanda versiculo sequente :
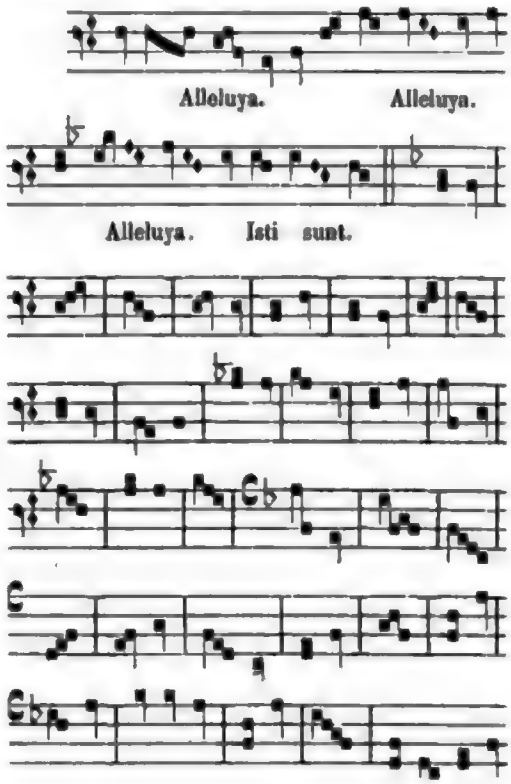
CAPITULUM XCIX.

[De principiis septimi toni.]

Septimus tonus concorditer, secundum antiquos et modernos, habet quinque principia, id est in *d*, *e*, ♮, *a* acutis et in G gravi ; istorum autem duo sunt sibi propria, ut ad octavum com-

Digitized by Google

paratur tonum scilicet *d*, in ♮ acutis. Propterea cantus ibi incipientes, si terminentur in G gravi, septimi sunt toni. Tactorum autem principiorum tria sunt communia septimo tono et octavo, scilicet in *e* et in *a* acutis et in G gravi; sed differenter, quia principium septimi toni in *e* acuta semper sit cum ascensu in *e* acutam, ut in his patet antiphonis :

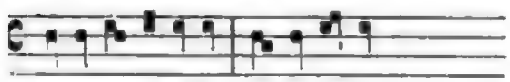

Confortatus est. Stella ista.

Sed principium octavi in tacta clave nunquam fit cum ascensu id est acutam, ut patet de sequentibus antiphonis :

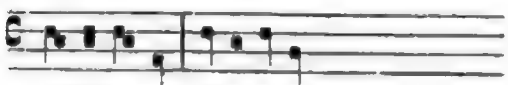

Lux de luce. Deo nostro.

Item principia septimi toni in *a*, idem in G sunt super cum ascensu in *d* acutam, ut in his antiphonis patet :

Urbs fortitudinis. Veni Domine. Con-

cede nobis. Accipite.

Non sic autem est de antiphonis octavi toni in tactis locis incipientibus saltem ut communiter. Quicquid sit de aliquibus, hoc dico propter sex antiphonas sequentes :

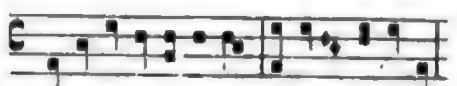

Domine vim patior. Veni ortum.

Cum ante venerit. Tunc Valeria -

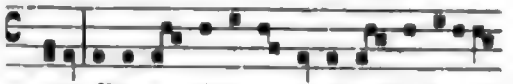

nus. Ego veritatem sancti tui Domine.

He sex antiphone que secundum sua principia potius deberent esse septimi quam octavi toni, secundum aliquos ascribuntur octavo, de quibus talis extat versiculus :

He sunt octavi *do, re,* cum tunc ego, sancti.

Principia septimi toni tanguntur in sequenti versu :

Ges, al, ♮, *ef, ces, del,* septimus principiatur.

CAPITULUM C.

[De differentiis septimi toni.]

Tono septimo duas tamen dant aliqui differentias, has scilicet :

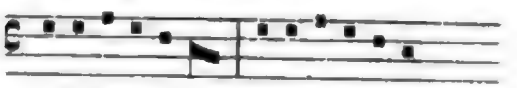

Evovae. Evovae.

Primam tangunt antiphonis hujus toni incipientibus in G gravi, aliam ceteris omnibus ubicunque incipiant. Aliqui in hoc tono super antiphonas septem ponunt differentias, sed demitto illas, quia communius non assignantur hic nisi quatuor differentie, licet aliqui varient illas quantum ad aliquas voces, ut exemplis patet sequentibus :

Evovae.

Vel sic :

Digitized by Google

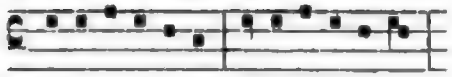

Vel sic:

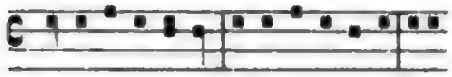

Prima tactarum differentiarum jungitur antiphonis hujus toni que incipientes in *sol* de *d* acuta, vel que statim per semidytonum descendunt in *mi* de *b* ♮, reascendentes immediate in *d* acutam, vel que quasi e converso incipientes in *mi* de *b* ♮, statim ascendunt per semidytonum in *d* acutam, et postea descendunt in *mi* de *b* ♮, ut iste:

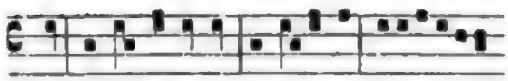

Differentia secunda pertinet ad antiphonas hujus toni que incipientes in *e* acuta, et hinc descendentes in *mi* de *b* ♮, statim gradatim ascendunt in *e* acutam, vel que incipientes in *mi* de *b* ♮ consimiliter gradatim ascendunt in *e* acutam, ut he:

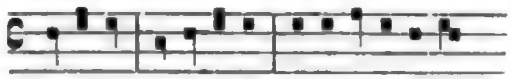

Tertia differentia jungitur antiphonis hujus toni que incipientes in G gravi, statim per dyapente saliunt ad *d* acutam, ut iste:

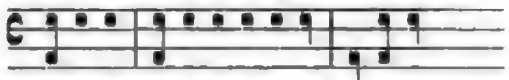

Quarta differentia servit antiphonis hujus toni incipientibus in G gravi non immediate, sed mediate ascendentibus in *d* acutam, ut he:

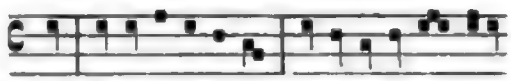

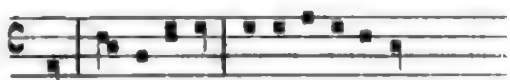

Est autem notandum quod ad primam suprapositam hujus toni differentiam non solum aptantur antiphone hujus toni que incipientes in *d* acuta immediate per semidytonum descendunt, sed he similiter que ibidem ortum habentes

Digitized by Google

mediate per tonum descendunt et semitonium; similiter et ille que in *e* acuta initium habentes per semitonium descendunt et tonum, ut he et quedam alie :

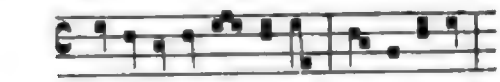

Angeli archangeli. Loquebantur.

Evovae.

CAPITULUM CI.

[De intonatione septimi toni et de quibusdam aliis ad ipsum pertinentibus.]

Antiphone septimi toni cujuscunque serviunt differentie in simplicibus psalmis communiter intonantur, sic :

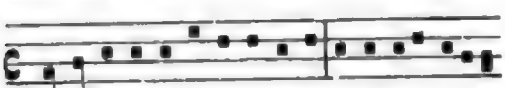

Dixit Dominus Domino meo, sede a dextris meis.

Facientes autem flexas, sic :

Septimus tonus sic incipit, et sic flectitur,

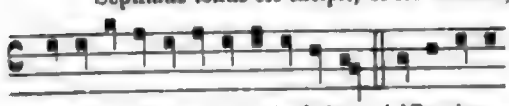

et sic mediatur, et sic finitur. Ad Dominum,

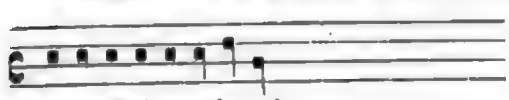

cum tribularer, clamavi.

Ad quam intonationem, quantum ad ipsam mediationem, similiter ad illam quam eidem observant in quarto tono supratactam; quot et qualia inconvenientia perveniant, alibi declaratur. Nam cum in illis mediationibus cantor descendat per tonum et semitonium, probatur ibidem quod ipse non observat quod in illorum libris est notatum, quia ibi sunt duo toni. Facit semidytonum sic, quia mutat dytonum in semidytonum et tonum in semitonium. Item quod talis mediatio regulari dispositioni monocordi conventui vel choro discordat, quia chorus ibi facit tonum ubi intonans tonum et semitonium. Item quod talis intonatio vel mediatio regulari dispositioni monocordi vel gammatis multipliciter obviat, quia vadit contra numerum vocum; incurrit ineptum cantandi modum et ineptam conjunctionem vocum, ineptas multas mutationes et solfationes. Hec et multa alia inconvenientia ad tactas sequuntur mediationes, sicut declaratur in tractatu de quo supra mentio facta est. Si autem in fine mediationis hujus toni veniat dictio monosillaba vel trisillaba que acuatur, tunc communiter talis mediatio observatur que sequitur :

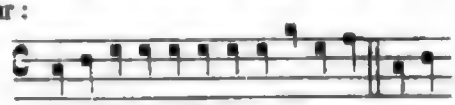

Deus judicium tuum regi da etc. Et ip-

se redemit Israel.

Sunt autem aliqui qui hunc tonum illo modo intonant super *Benedictus* et *Magnificat*. Sicut super simplices psalmos; alii vero solemnius ipsum sic intonant super tacta cantica :

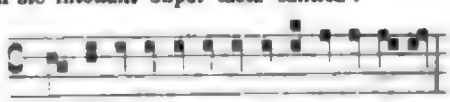

Benedictus Dominus Deus Israel,

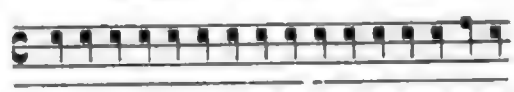

quia visitavit et fecit redemptionem plebi

Digitized by Google

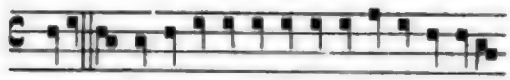

sue Magnificat anima mea Dominum.

Cauda septimi toni, sic est :

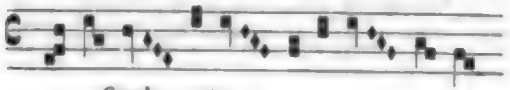

Cauda.. etc.

Introitus hujus toni communiter incipiunt in G gravi et quandoque in *c* acuta ; horum aliqua sequuntur exempla :

Puer natus. Venite. Viri Gali-

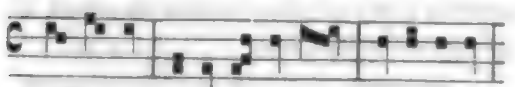

lei. Protexisti me. Populus.

Eduxit nos.

Sed quamvis introitus septimi toni distincta habeant principia, hec que tacta sunt vel si qua alia, eis tamen unicum respondet *Seculorum amen* ; hoc scilicet :

Evovae.

Vel sic :

Evovae.

Intonatur autem, sic :

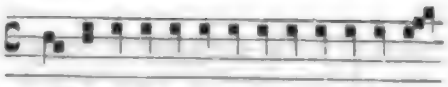

Gloria Patri et Filio et Spiritu-

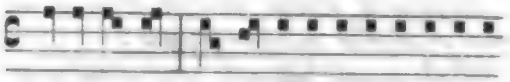

i sancto sicut erat in principio et

nunc et semper et in secula seculorum amen.

Sequitur responsorium septimi toni cum versu et *Gloria* cantus communis ejusdem :

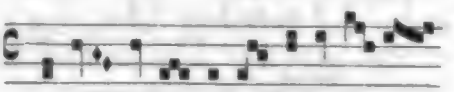

Voces apostolorum in

omnem terram. Gloria

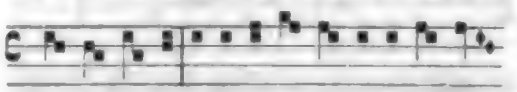

Patri et Filio et Spiri -

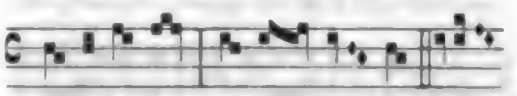

tui sancto. Glori-

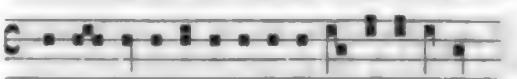

a Patri et Filio et Spiritui sancto.

Sequitur invitatorium hujus toni cum suo *Venite :*

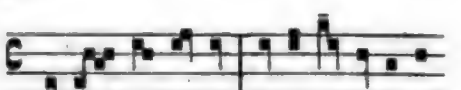

Preoccupemus. Venite exulte -

Digitized by Google